T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'NİN SİYASİ COĞRAFYASI AÇISINDAN SINIRLAR, GÜMRÜKLER VE GÜVENLİK SORUNLARI: BATI KARA HUDUTLARIMIZ

Ercan KAZEL
2502170019

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Mehmet BAYARTAN

İSTANBUL, 2021

ÖZ

TÜRKİYE'NİN SİYASİ COĞRAFYASI AÇISINDAN SINIRLAR, GÜMRÜKLER VE GÜVENLİK SORUNLARI: BATI KARA HUDUTLARIMIZ

ERCAN KAZEL

Araştırmada siyasi coğrafya, sınırlar ve bunlarla ilgili temel paradigmaları detaylı şekilde irdeleyerek uygulamalı bir çalışma yapmak hedeflenmiştir. Siyasi coğrafya özellikleri devletlerin sınırları, güvenlikleri ve ekonomik teşekkülü üzerinde rol oynamaktadır. Tarih boyunca çeşitli sebeplerle çizilen siyasi sınırlar, zamanla devletleri ve toplumları birbirinden ayırırken, aynı zamanda devletlerarasındaki geçirgenliğin sağlandığı coğrafi birer üniteye dönüşmüştür. Her iki durumda da sınırlar artık daha korunaklı coğrafi alanlara denk gelmektedir. Stratejik bir konumda bulunan Türkiye, siyasi ve jeopolitik özelliklerinden dolayı birçok ticari avantaja sahipken, sınırları üzerinden çeşitli güvenlik sorunlarıyla da karşı karşıya kalmaktadır. Araştırma sahası olan batı kara hudutları, siyasi coğrafya açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan politik ve ekonomik ilişkilerinde son yıllarda önemini artırmıştır. Mülteciler, kaçakçılık, ticaret ve çeşitli güvenlik sorunları çerçevesinde ele alınabilecek batı kara hudutları, Türkiye'nin perdelediği Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında adeta suni bariyer görevi görerek politik ilişkileri belirlemektedir. Zira Orta Doğu ülkelerinde yaşanan istikrarsızlığın bölge ve dünyaya yansıyan sorunları göz önünde bulundurulduğunda denilebilir ki, Avrupa Birliğinin güneydoğu sınır güvenliği, Türkiye'nin güney ve doğu sınırlarıyla bağlantılıdır. Tezde yukarıda aktarılan kurgu ve hipotezler ile hareket edilirken, siyasi coğrafya ve sınır kavramları, paradigma değişimleri, Türkiye'nin siyasi coğrafyası açısından sınırları, sınır gümrükleri, siber sınır ve sınır güvenlik konuları, batı kara hudutları üzerinden irdelenmiştir. Araştırmada literatür tarama, veri toplama ve arazi çalışmaları entegre bir şekilde yürütülmüştür. Tezde Coğrafi Bilgi Sistemleri ile üretilen çeşitli haritalar kullanılmıştır. Uygulanan

yöntem ve tekniklerle ulaşılan tüm sonuçlar coğrafya bilimi açısından analiz edilerek çeşitli sentezlere ulaşılmıştır.

Araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde coğrafi paradigmalar, siyasi coğrafya, sınır ve savunma politikaları konusunda çeşitli teorik bilgilere yer verilmiştir. Türkiye'nin siyasi coğrafya özelliklerinin güvenlik ve ticarete olan etkileri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde sınır kavramı ve Türkiye sınırlarının yapısı üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Türkiye'nin batı kara sınır bölgelerinin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ele alınmıştır. Beşinci bölümde Türkiye ve batı kara sınırlarında ticari aktiviteler ile insan hareketliliği açısından mihenk taşları olan sınır gümrükleri üzerinde durulmuştur. Son olarak altıncı bölümde Türkiye ve batı kara sınırlarında yaşanan mülteci sorunu ile sınır güvenlik politikaları ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise araştırmadan çıkan bulgular aktarılmış, Türkiye ve batı kara sınırlarının önemi ile Orta Doğu ve Avrupa Birliği ülkeleri için belirleyici rolü üzerinde durularak araştırma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Coğrafya, Sınır, Sınır Güvenliği, Gümrükler, Türkiye'nin Batı Kara Sınırları.

ABSTRACT

BORDERS, CUSTOMS AND SECURITY PROBLEMS IN TERMS OF POLITICAL GEOGRAPHY OF TURKIYE: OUR WESTERN LAND FRONTIERS

ERCAN KAZEL

It is aimed to make a practical study by examining political geography, borders and basic paradigms in detail in the research. Political geography features play a part in the economic activities, security and borders of states. Although political boundaries drawn for various reasons throughout history have separated states and societies in time, it also has become a geographical field where interaction between states is provided. In either case, the borders have become more sheltered geographical areas now. Although Türkiye, in a strategic position, has many commercial advantages due to its political and geopolitical features, it also comes up againts various security problems due to its borders. Western land frontiers, research areas, have increased in importance about Türkiye's political and economic relations with the European Union in terms of political geography in recent years. The western land frontiers, which can be addressed on refugees, trade, smuggling and various security problems, act as an artificial barrier between the European Union countries and the Middle East countries blocked by Türkiye and also determine political relations. Therefore, considering the problems of instability in the Middle Eastern countries reflectedin the region and the world, it can be said that the southeastern border security of the European Union is connected with the southern and eastern borders of Türkiye. While the thesis has been created with the above-mentioned fiction and hypotheses, notions of political geography and border, paradigm shifts, the borders, border customs, cyber border and border security issues in terms of Türkiye's political geography have been researched about the western land frontiers. Literature review and field surveys have been carried out integratedly in the research. In the thesis, various maps produced with Geographical Information Systems have been used. All the results obtained by the methods

and techniques applied have been analyzed in terms of geography science and various synthesis have been reached.

This research consists of six sections. In the first and second sections, various theoretical information is included about geographical paradigms, political geography, border and defense policies. The effects of Türkiye's political geography features on security and trade have been discussed. In the third section, the term of border and the situation of Türkiye's borders have been dwelled on. In the fourth section, the physical and human geography features of the western land frontier regions of Türkiye are discussed. In the fifth section, commercial activities in Türkiye and western land frontiers and border customs, which are important for human mobility, have been focused on. Finally, in the sixth section, the refugee problem in Türkiye and western land frontiers and border security policies are discussed. In the conclusion, the findings of the research are mentioned. After focusing on the importance of Türkiye and western land frontiers and their determining role for the Middle East countries and the European Union countries, the research has been completed.

Key words: Political Geography, Border, Border Security, Customs, Western Land Frontiers of Türkiye

ÖNSÖZ

Her bilim dalında dönemsel olarak ağırlık kazanan belirli fikirler bulunmaktadır. Coğrafya biliminde de çeşitli paradigmalar etkili olmuş ve bu paradigmalar her dönemde farklı uygulamalara zemin hazırlamıştır. Özellikle siyasi coğrafya açısından ülkelerin sahip olduğu avantaj ve dezavantajların devletlerin kaderine etki ettiği bilinen bir gerçektir. Ancak her ne kadar coğrafyayı yorumlama biçimi zamanla değişse de, siyasi sınırlar üzerinde ticaret ve güvenlik açısından köklü değişimlerin yaşandığını söylemek zordur. Sınırlar geçmişte olduğu gibi bugün de bir ayrım sahası ve aynı zamanda etkileşim noktaları olarak güvenlik ve ekonomik açıdan devletlerin serhat noktalarıdır. Ülkeler arası temasın sağlandığı geçirgen sahalar veya kimi yerde adeta suni bariyer olarak kabul edilen sınır birimi, coğrafi açıdan araştırılması gereken önemli hatlardır. Ülkelerin güvenliğini sağlama ve mekânı koruma çerçevesinde ele alınabilecek siyasi sınırlar, aynı zamanda ticari coğrafya açısından üzerinde bulundurduğu gümrükler vasıtasıyla ekonominin taşıyıcılarındandır. Türkiye gibi stratejik konumu güçlü olan bir ülkede sınırları her boyutuyla analiz etmenin ve özellikle Doğu-Batı arasında koridor vazifesi görerek bir geçiş aksı oluşturan batı kara sınırlarını tahlil etmenin ayrı bir önemi olduğu açıkça ifade edilebilir. Bahsi geçen hususiyetler bu araştırmayı yapmak için motive edici unsurlar olmuştur.

Türkiye'nin siyasi coğrafyası açısından sınırları araştırmak elbette kolay olmamıştır. Araştırma süresince çeşitli zorluklarla karşılaşmak beklenen bir durum olmakla birlikte, bu zorlukları aşarak nihayete erme noktasında ilham aldığım ve desteklerini gördüğüm değerli hocalarım ve meslektaşlarım bulunmaktadır.

Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyip her zaman yanımda olan Tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Bayartan'a gönülden teşekkür ederim. Ayrıca kendisinden

çok şey öğrenme fırsatı bulduğum saygıdeğer hocamız Prof. Dr. Süha Göney'e şükran borçluyum.

Çalışmalarım süresince desteklerini esirgemeyen Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı hocalarımdan; Prof. Dr. Süheyla Balcı Akova'ya, Prof. Dr. İsmet Akova'ya, Prof. Dr. Mesut Doğan'a, Prof. Dr. Özlem Sertkaya Doğan'a, Doç. Dr. Muzaffer Bakırcı'ya, Doç. Dr. Orhan Gürbüz'e, Doç. Dr. Selma Akay Ertürk'e, Dr. Öğr. Üyesi Aylin Yaman Kocadağlı'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kahraman'a ve ayrıca Arş. Gör. Merve Zayım'a teşekkür ederim.

Yine araştırmam boyunca her zaman desteklerini gördüğüm Prof. Dr. B. Ünal İbret'e, Arş. Gör. Dr. Mustafa Utlu'ya ve Vaner Kuzu'ya, ayrıca arazi çalışmalarımda gerek resmi kurumlarda ve gerekse sahada yardımlarını esirgemeyen ilgili kişilere teşekkür ederim.

Çalışmalarım ve eğitim hayatım süresince maddi ve manevi yardımlarını seferber eden kıymetli aileme, çoğu zaman ihmal ettiğim değerli eşime ve çocuklarıma, üzerimde ilmi açıdan katkısı bulunan kişilere çok teşekkür ederim.

'Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası Açısından Sınırlar, Gümrükler ve Güvenlik Sorunları: Batı Kara Hudutlarımız" adlı bu araştırmanın, bilime fayda sağlayan bir çalışma olmasını temenni ederim.

ERCAN KAZEL

İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... İİ
ABSTRACT ..... İV
ÖNSÖZ ..... Vİ
TABLOLAR LİSTESİ ..... Xİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... Xİİİ
GRAFİKLER LİSTESİ XV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... XVİ
KISALTMALAR LİSTESİ ..... XVİİ
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
SİYASİ COĞRAFYA, SINIRLAR VE PARADİGMA DEĞİŞİMLERİ

1.1. Coğrafi Paradigmalara Genel Bakış 10
1.2. Siyasi Coğrafya'da Değişen Yaklaşımlar 17
1.3. Dönemsel Değişimler Açısından Siyasi ve Tarihi Coğrafya 24
1.4. Sınır Değişimleri ve Tarihsel Açıdan Türkiye'de (Trakya) Egemenlik Kuran Ülke Sınırlarının Değerlendirilmesi 26
1.5. Siyasi Coğrafya'da Sınır Güvenliği ve Savunma Açısından Yeni Yaklaşımlar 33
1.6. Coğrafyanın Sınır Ticarine Etkisi 35

İKİNCİ BÖLÜM
SİYASİ COĞRAFYA VE TÜRKİYE

2.1. Siyasi Coğrafya Kavramı ve Gelişim Süreci 37
2.2. Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye 42
2.2.1. Türkiye'nin Coğrafi Özellikleri ve Etkileri 46
2.3. Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası Açısından Sınır, Ticaret ve Güvenlik Durumu 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SINIRLAR VE COĞRAFYA

3.1. Sınır Kavramı ve Coğrafya....56
3.2. Sınır Tipleri....66
3.2.1.Doğal (Tabii) Sınırlar....67
3.2.2.Yapay Sınırlar....69
3.2.3.Etnografik (Antromorfik) Sınırlar....72
3.2.4. Diğer Sınır Tipleri ve Uygulamaları....73
3.3. Sınırların Ayrıştırıcı ve Birleştirici Özellikleri....76
3.4. Türkiye'de Sınırlar, Sınırların Önemi ve Sınır Yönetimi....80
3.5. Türkiye Sınırlarının Mekânsal Kullanımı....86
3.6. Türkiye'de Sınır Bölgelerinin Beşeri ve Kültürel Yapısı....90
3.7. Türkiye'de Sınırlar ve Göç İlişkisi....94
3.8.Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarının Önemi ve Ülkeye Olan Etkileri....102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BATI KARA HUDUTLARININ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE MEKÂNSAL KULLANIM

4.1. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarının Coğrafi Konumu ve Bunun Etkileri....104
4.2. Türkiye'nin Batı Kara Hudut Bölgelerinin Fiziki Coğrafya Özellikleri....107
4.3. Jeoloji....107
4.4. Topografik ve Jeomorfolojik Özellikler....108
4.4.1. Yükselti....108
4.4.2. Bakı....115
4.4.3. Eğim....117
4.5. İklim....118
4.5.1. Sıcaklık....119
4.5.2. Yağışlar....120
4.5.3. Basınç ve Rüzgârlar....121
4.6. Hidrografya....122

4.6.1. Sınır Boylarındaki Akarsular ve Taşkınlar.....127
4.7. Toprak Özellikleri 132
4.8. Bitki Örtüsü Özellikleri 135
4.9. Türkiye'nin Batı Kara Hudut Bölgelerinin Beşeri Coğrafya Özellikleri 139
4.9.1.Yerleşme ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri 139
4.9.2. Nüfus Özellikleri 142
4.10. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarında Arazi Kullanım Özellikleri ve Değişimi 146

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE GÜMRÜKLERİNE GENEL BAKIŞ VE BATI KARA SINIRI GÜMRÜKLERİ

5.1. Türkiye Gümrüklerine Genel Bakış 157
5.1.1. Kara Sınırları Gümrükleri 160
5.1.2. Kıyı Gümrükleri 165
5.1.3. Havayolu Gümrükleri.....167
5.2. Türkiye Ekonomisinde Gümrüklerin Yeri.....169
5.3. Türkiye'nin Batı Kara Sınırı Gümrükleri 170
5.3.1. İpsala Sınır Kapısı (Yunanistan) 174
5.3.2. Pazarkule-Karaağaç Sınır Kapısı (Yunanistan).....175
5.3.3. Uzunköprü Sınır Kapısı (Yunanistan).....176
5.3.4. Kapıkule Sınır Kapısı (Bulgaristan).....178
5.3.5. Hamzabeyli Sınır Kapısı (Bulgaristan) 181
5.3.6. Aziziye (Dereköy) Sınır Kapısı (Bulgaristan).....182
5.4.Türkiye'nin Batı Kara Gümrüklerindeki Güvenlik Problemleri 183

ALTINCI BÖLÜM
TÜRKİYE VE BATI KARA HUDUTLARINDA SINIR GÜVENLİĞİ VE SAVUNMA POLİTİKALARI

6.1. Coğrafyanın Sınır Güvenliğine Etkisi 186
6.2. Türkiye'nin Sınır Güvenlik Durumu ve Siyasi Yapı.....189
6.3. Türkiye'nin Güvenlik ve Savunma Politikaları.....194

6.4. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarında Güvenlik Durumu 202
6.5. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarında Mülteci Meselesi ve Siyasi Bir Topluluk Olarak AB 209
SONUÇ 217
KAYNAKÇA 226
ÖZGEÇMİŞ 247

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 5.1.:Türkiye'nin Demiryolu Sınır Kapıları 162
Tablo 5.2.:Türkiye Gümrüklerinin Yıllara Göre Dış Ticaret Hacmi (2018-2020).....170
Tablo 5.3.:Türkiye'nin Batı Kara Sınır Kapılarının Yolcu Sayıları (2018-2020).....173

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.: Pers İmparatorluğu Egemenlik Alanları (M.Ö. 500) 28
Şekil 1.2.: Makedon İmparatorluğu (M.Ö. 323) 29
Şekil 1.3.: Roma İmparatorluğu (M.Ö. 100) 30
Şekil 1.4.: Bizans İmparatorluğu (1279) 31
Şekil 1.5.: Osmanlı İmparatorluğu (1595) 32
Şekil 2.1.:Türkiye ve Batı Kara Hudutlarının Matematik Konumu 43
Şekil 2.2.:Türkiye ve Batı Kara Hudutlarının Ülke Sınırlarına Göre Konumu 44
Şekil 3.1.:Türkiye'nin Kara ve Deniz Sınır Uzunlukları 81
Şekil 4.1.: Türkiye Batı Kara Sınırı 104
Şekil 4.2.: Batı Kara Sınırları Genel Jeoloji Haritası 108
Şekil 4.3.: BatıKara Sınırlarının Genel Yükselti Durumu 109
Şekil 4.4.: Batı Kara Sınırı Boyunca 5 km Tarama Genişliğine Sahip Profil Hattı 110
Şekil 4.5.: Batı Kara Sınırı Boyunca 5 km Tarama Genişliğine Sahip Profil Hattı (a, b) 111
Şekil 4.6.: Topografik Pozisyon İndeksi 112
Şekil 4.7.: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarının Genel Jeomorfoloji Haritası 113
Şekil 4.8.: Meriç Deltası Yatak Değişimi 114
Şekil 4.9.: Batı Kara Sınırları Bakı Özellikleri 116
Şekil 4.10.: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarının Eğim Özellikleri 117
Şekil 4.11.: Batı Kara Sınırları Uzun Yıllar Sıcaklık Ortalaması 120
Şekil 4.12.: Batı Kara Sınırları Uzun Yıllar Yağış Ortalaması 121
Şekil 4.13.: Batı Kara Sınırları Uzun Yıllar Rüzgar Hızı Ortalaması 122
Şekil 4.14.:Türkiye'nin Batı Kara Sınırları Üzerinde Yer Alan Sınır Aşan Sulara Ait Havzalar 125
Şekil 4.15.: Ortaköy Baraj Kapaklarının Açılması ile Ortaya Çıkan Yüksek Debili Su 130
Şekil 4.16.: Meriç Nehri Üzerinde Meydana Gelen 20005 Yılı Taşkınına Ait Yayılış Alanlarının Tespit Edilmesinde Kullanılan Uydu Görüntüleri 130
Şekil 4.17.: Meriç Nehrinin Neden Olduğu Taşkına Ait Görüntülerin Öncesi ve Sonrası 131
Şekil 4.18.: Rezve Deresi Havzası Bulgaristan-Türkiye Sınırı 132
Şekil 4.19.: Batı Kara Sınırları Büyük Toprak Grupları Dağılış Özellikleri 133
Şekil 4.20.: Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıflaması 135
Şekil 4.21.:Çalışma Sahası Genel Bitki Örtüsü Özellikleri 137
Şekil 4.22.:a) Istranca Dağları'nda Yer Alan Yoğun Bitki Örtüsü b) Ergene Havzası'nda Tarımsal Alanlar c) Meriç Deltası ve Hisarlıdağ Civarında Yer Alan Tarımsal Alanlar ve Ormanlık Sahalar d) Trakya Havzası Genel Uydu Görüntüsü Orman Sahaları ve Tarım Alanları 138
Şekil 4.23.: Batı Kara Sınırında İl, İlçe ve Köy Yerleşme Merkezlerine Ait Nüfus Yoğunluğu (2020) 143

Şekil 4.24.: Batı Kara Sınırında İl ve İlçelere Ait Genel Nüfus Yoğunluğu (2020) 143
Şekil 4.25.: Yunanistan ve Bulgaristan Tarafı Sınır Bölgesi Nüfus Yoğunlukları.....144
Şekil 4.26.: Batı Kara Sınırları Önemli Yol Aksları.....146
Şekil 4.27.: Farklı Yıllara Ait Corine Arazi Kullanım Özelliklerinin Çalışma Sahası ve Yakın Çevresindeki Yıllara Bağlı Olarak Değişimi.....151
Şekil 4.28.: Bulgaristan ve Yunanistan Tarafı Sınır Bölgesi Arazi Kullanımı.....156
Şekil 5.1.: Türkiye'nin Kara Sınır Kapıları.....161
Şekil 5.2.: Türkiye Kıyılarındaki Gümrükler.....166
Şekil 5.3.: Türkiye'nin Batı Kara Sınır Kapıları.....171
Şekil 6.1.: Türkiye Sınırlarında Yapılan Sınır Duvarları.....200
Şekil 6.2.: Batı Kara Sınırlarında Dikenli Tel Çekilen Sınırlar ve Mültecilerin Avrupa'ya Geçmek İçin Yöneldikleri Güzergahlar.....213

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 4.1.: Batı Kara Sınırları Yükselti Basamaklarına Göre Alansal Dağılış Grafiği.....115
Grafik 4.2.: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarında Bakı Özelliklerinin Alansal Dağılışı 116
Grafik 4.3.: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarının Eğim Özellikleri Yüzdelik Alansal Dağılışı 118
Grafik 4.4.: Farklı Dönemlerde Meydana Gelen Taşkın Olaylarında Meriç Nehri Üzerinde Ölçülen Yıllık Maksimum Akım Oranı.....129
Grafik 4.5.: Büyük Toprak Grupları Alansal Dağılış Oranı.....134
Grafik 4.6.: Yunanistan ve Bulgaristan (Burgas) Sınır Bölgesi Nüfus Oranları.....145
Grafik 4.7.: Bulgaristan Tarafı Sınır Bölgesi Yerleşme ve Nüfusları.....145
Grafik 4.8.:Çalışma Sahası ve Yakın Çevresinde Yıllara Bağlı Arazi Kullanım Özelliklerinin Alansal Değişimi.....148

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 4.1.: Meriç Nehri 123
Fotoğraf 4.2.: Rezve (Mutlu) Deresi 124
Fotoğraf 4.3.: Dereköy 139
Fotoğraf 4.4.: Karadere ve Şükrüpaşa Köyleri.....140
Fotoğraf 4.5.: Hamzabeyli Köyü.....140
Fotoğraf 4.6.:Sınıra Yakın Alanlardaki Mısır Tarlaları 152
Fotoğraf 4.7.:Sınıra Yakın Alanlardaki Fasulye Tarlaları 153
Fotoğraf 4.8.:Sınıra Yakın Alanlardaki Ormancılık Faaliyetleri 153
Fotoğraf 4.9.:Sınıra Yakın Alanlardaki Meyve Bahçeleri 154
Fotoğraf 4.10.:Sınıra Yakın Alanlardaki Ayçiçeği Tarlaları 154
Fotoğraf 4.11.:Sınıra Yakın Alanlardaki Buğday Tarlaları 155
Fotoğraf 4.12.:Sınıra Yakın Alanlardaki Çimento Fabrikası 155
Fotoğraf 5.1.:İpsala Gümrük Kapısı.....175
Fotoğraf 5.2.: Pazarkule Gümrük Kapısı 176
Fotoğraf 5.3.: Uzunköprü Gümrük Kapısı 177
Fotoğraf 5.4.: Kapıkule Gümrük Kapısı 179
Fotoğraf 5.5.: Hamzabeyli Gümrük Kapısı.....181
Fotoğraf 5.6.: Dereköy Gümrük Kapısı 183
Fotoğraf 6.1.:Türkiye Sınır Güvenlik Sistemleri Kapsamında Yapılan Ağrı-İran Sınır Duvarı.....200
Fotoğraf 6.2.:Türkiye Batı Kara Sınırları Tel Örgü ve Kamera Sistemi....208
Fotoğraf 6.3.:Türkiye Batı Kara Sınırları Tel Örgü ve Kamera Sistemi....208
Fotoğraf 6.4.:Türkiye Batı Kara Sınırları Askeri Gözlem Noktaları 209
Fotoğraf 6.5.: Yunanistan Sınır Hattı ve Mülteciler 214

KISALTMALAR LİSTESİ

AB :Avrupa Birliği

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

ATEŞ : Mobil Sınır Güvenlik Sistemi

BM : Birleşmiş Milletler

CBS : Coğrafi Bilgi Sistemleri

DMZ : Askersizleştirilmiş Bölge (Demilitarized Zones)

FAO : Gıda ve Tarım Örgütü

FRONTEX: Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi

İHA : İnsansız Hava Aracı

MİT : Milli İstihbarat Teşkilatı

NAFTA : Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

SİHA : Silahlı İnsansız Hava Aracı

TANAP : Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı

TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Bilim veya disiplin, temelde merak neticesinde soru sormak ve problemi tespit etmekle başlar. Bilim, gözlem ve deneylerle belirli olguları sınıflandırma, merak edilen bir noktanın üzerine gitme, açıklama ve uygulama neticesinde sonuca ulaşır. Bu yaklaşım, geçmişten günümüze olgunlaşarak ve gelişerek ilerleyen bir bakış açısıdır. Coğrafya bilimi de belirtilen noktada insan-mekân ilişkisini araştırarak, nedensellik, karşılıklı ilgi ve dağılış ilkeleri çerçevesinde çeşitli sonuçlara varma hedefindedir.

Coğrafya biliminde diğer bilim dallarında olduğu gibi paradigmal olarak temel unsurlar, belirli kuramlar ve kurallardan, ayrıca sorunlar ve bunlara getirilen çözüm önerilerinden müteşekkildir (Kuhn, 2008:7). Problemler, kuram ve kuralların uygulama alanlarıdır. Coğrafya biliminin de benimsediği bu temel yaklaşımlar doğrultusunda tez araştırması yapılmıştır.

Araştırmada siyasi coğrafya ve sınırlarla ilgili teorik bilgiler vermenin yanında, Türkiye'nin siyasi coğrafya özelliklerinin ülke sınırlarına etkisi, tez sahası olan batı kara sınırlarının coğrafi açıdan mekânsal tahlili, sınırlardaki ticari aktiviteler, mevcut problemlerden kaynaklı olarak sınırlarda uygulanan güvenlik ve savunma yaklaşımları coğrafi yorumlamalarla ele alınmıştır. Böylece ortaya çıkan araştırma sonuçları, Türkiye'nin siyasi coğrafyası açısından nedensellik, dağılış ve karşılıklı ilgi prensipleriyle analiz edilmiştir.

Günümüzde yaşanan savaşlar, göçler vb. kitlesel beşeri olaylar, Dünya genelinde siyasi coğrafya bakımından coğrafi mevkii ve mekânın önemini artırmıştır. Bu duruma karşın Türkiye'de siyasal bakış açılarına sahip çeşitli yayınlar yapılmakla birlikte, nedense "siyasi coğrafyanın yaklaşımlarını ve teorilerini ele alan ve özellikle gittikçe daha çok tartışılan "devlet", "millet", "ulus", "sınırlar" gibi olgular ve bunların sorunları üzerinde duran, şimdi daha çok ilgi çekmeye başlayan "siyasal kültür"ü tartışan araştırmaların

yapılmadığı görülmektedir (Özgüç, 2017:1). Belirlenen tez konusunda ve sorun temelli çözüm odaklı noktalarda coğrafyacıların söyleyecek sözleri olmasına rağmen, bu gibi coğrafi meselelerin başka disiplinlerce çalışılması ve coğrafi perspektifle hazırlanmış buna benzer saha çalışmalarının sınırlılığı yazarı bu konuya yöneltmiştir. Türkiye'nin batı kara sınırlarını oluşturan Yunanistan ve Bulgaristan sınırları araştırma sahası olarak seçilmiştir. Hem sınır konusundaki çalışmaları artırarak coğrafya bilimine katkı sunmak, hem de sınırlardaki coğrafi özelliklerin etkilerini ele alarak güvenlik ve ticaret boyutuyla analizler yapmak hedeflenmektedir. Bu kapsamda siyasi coğrafya açısından sınırlarla ilgili literatürdeki eksikliğe katkı sunulmaya çalışılmıştır.

a) Araştırma Konusu, Problem ve Amaç

'Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası Açısından Sınırlar, Gümrükler ve Güvenlik Sorunları: Batı Kara Hudutlarımız' adlı çalışma konusu ile kapsamlı bir sınır araştırması yapılmıştır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum, avantajlarının yanısıra pek çok problemle mücadele etmesine sebep olmaktadır. Siyasi sınırların güvenlik sorunlarındaki ilk karşılaşma alanı olması, Türkiye açısından olağan bir probleme dönüşmüştür. Türkiye'nin yaşadığı güvenlik problemlerinin büyük bölümü coğrafi konumundan ve son yıllarda Orta Doğuda artan istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın amacı; konu hakkında teorik bir çerçeve oluşturmanın yanında, siyasi coğrafyayı sınırlar açısından irdelemek, sınırları kavramsal açıdan değerlendirmek, geçmişin coğrafyası olarak, ortaya koyduğu bilgi ve belgelerle siyasi coğrafyanın temellendirilmesinde ana omurgalardan olan tarihi coğrafya hususiyetlerini sınır boyutuyla ele almak, sınırları mekânsal olarak batı kara hudutları özelinde tahlil etmek, Türkiye'nin siyasi coğrafyası çerçevesinde, sınırlardaki ticari aktivitelere ve bir güvenlik hattı olarak sınırlarımızın coğrafi analizine yer vermektir.

Türkiye'nin, bulunduğu coğrafi konum itibariyle, Asya ve Avrupa arasında gerek enerji, gerek ekonomik faaliyetler bakımından köprü pozisyonunda olması büyük avantajlar sağlamaktadır. Türkiye'nin, hammaddeye ihtiyacı

olan gelişmiş ülkelerle, doğal kaynaklara sahip gelişmekte olan ülkeler arasında adeta koridor vazifesi görmesi, coğrafi konum veya mevkii şartları, yer şekilleri ve saha yapısı gibi siyasi coğrafya özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada sınırlardaki gümrükler ise ticari ürünlerin çok önemli taşıyıcılarıdır. Dolayısıyla bütün sınırlarımızda mevcudiyetini koruyan gümrük girişleri ayrıca üzerinde durulması gereken noktalardır.

Türkiye'nin sahip olduğu avantajların yanında kendi sınırlarını ve ülke sathını hedef alan saldırılardan korunması ise adeta bir gereklilik haline gelmiştir. Tarih boyunca birçok mücadeleye ev sahipliği yapmış ülkemiz ve coğrafyamızın, günümüzde de özellikle güneydeki ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklardan dolayı sürekli bir şekilde teyakkuz halinde olduğu bilinmektedir. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Avrupa Birliği ülkeleri için Türkiye'nin siyasi ve doğal sınırları adeta bir 'suni bariyer' görevi görmekte ve tampon oluşturma hüviyetine sahip olmaktadır.

Orta Doğu ülkelerinde yaşanan istikrarsızlıklardan dolayı sınırlarımızdan ülkeye girebilen mültecilerin Avrupa'ya geçiş noktaları, deniz yolu ya da araştırma sahası olan batı kara hudutları olarak görülmektedir. Aynı şekilde ülkemize coğrafi olarak yakın olan bazı ülkelerde yasadışı yollarla üretilen uyuşturucu veya diğer kaçak maddelerin Avrupa dâhil olmak üzere birçok Batı ülkesine ulaştırılması hedeflenmekte ve bu anlamda da Türkiye'nin batı hudutları adeta geçiş alanı olarak kullanılmaktadır. Doğu-Batı arasındaki bu karşılıklı ilgiden hareketle son hat olarak Türkiye'nin batı kara hudutlarını hem belirtildiği şekilde siyasal yönüyle, hem de mekânsal kullanım yönüyle ele almak konumuzun ana temasını oluşturacaktır. Bütün bu meselelerin zeminini ise Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum oluşturmaktadır.

Belirtilen hedefler ve amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan hipotezlerden türetilerek, genel olarak şu sorulara cevaplar aranmıştır:
1-Coğrafya ve sınır nedir ve aralarında karşılıklı bir ilgi var mıdır?
2-Coğrafyanın sınır belirlemede herhangi bir rolü bulunmakta mıdır?

3-Siyasi coğrafya teorilerinin devlet sınırları üzerinde bir rolü olmuş mudur?
4-Türkiye'nin coğrafi özelliklerinin ve farklı siyasi topluluklara yakın olmasının ülke sınırlarına olan etkisi nasıldır?
5- Küreselleşme sınırları ortadan kaldırmakta mıdır ve sınırlar ayrıştırıcı mı yoksa birleştirici midir?
6- Bir örneklem olarak "batı kara sınır bölgesinin iki tarafındaki" coğrafi özellikler ve mekânsal kullanım nasıldır?
7-Ticari olarak batı kara sınır gümrüklerimizin yapısı nasıldır?
8-Sınır güvenliğinde Türkiye açısından hangi önlemler alınmakta ve ne düzeyde başarılı olmaktadır?
9-Batı kara sınırlarımızdaki güvenlik sorunları ve sınırın her iki tarafında alınan güvenlik önlemleri nelerdir?
10-Batı kara sınırlarında mülteci meselesinin Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki yeri nedir?
11-Avrupa Birliğinin güneydoğu sınır güvenliğinde Türkiye'nin ve batı kara sınırlarının rolü nedir?

b) Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve

Araştırma konusu coğrafyanın inceleme alanlarını ihtiva etmektedir. Siyasi coğrafyanın prensipleri yanında ticari coğrafya, tarihi coğrafya ve askeri coğrafya perspektifine de yer verilerek konu ele alınmış ve araştırmada genel olarak beşeri coğrafya hususiyetleri kullanılmıştır. Kuramsal çerçevede araştırma konusu hakkındaki yaklaşımların ele alınması, bu yaklaşımlardan türetilen ilkelerin analizi ve konu hakkındaki kavramların değerlendirilmesi sağlanmıştır. Böylece araştırmada teorik bir temel oluşturulmaya çalışmıştır. Bu açıdan çalışmada siyasi coğrafya ve sınırlar özelinde teorik yaklaşımların ele alınması gerekli görülmüştür. Siyasi coğrafya ve sınır çalışmalarının hangi özelliklere sahip olduğu ve hangi dayanaklarla yapılması gerektiği konusunda siyasi ve tarihi bir süreç takip edilmiştir. Bunun sebebi çalışma konusunda teorik bir çerçeve oluşturmak, siyasi coğrafyanın sınırlarla ilişkisini temellendirmek ve dayanak oluşturmaktır. Siyasi coğrafya, sınırlar ve sınır üzerinden yürütülen ticaret ve güvenlik uygulamalarını, tek bir bölge

örneklemi üzerinden anlamlandırmak zordur. Bütüncül bir bakış açısıyla analizler yapılmadan, coğrafyanın temel prensiplerinden karşılıklı ilgi anlayışı temellendirilemez. Bundan dolayı batı kara sınırları hakkındaki bir yorum veya tespitin diğer sınırlarla da ilişkisi olduğu ve oralardan etkilendiği rahatlıkla söylenebilir. Bu da hem teorik hem de pratik olarak siyasi coğrafyayı, sınırları ve diğer sınır bölgelerinin analizine olan ihtiyacı doğurmaktadır. Çalışmada teorik alt yapıdan sonra uygulama sahası hakkında coğrafi bilgilere yer verilmiştir.

Günümüze değin kurulmuş olan devlet sınırları farklı kıstaslar baz alınarak tespiti yapılmış olmakla birlikte, en uzun süreli ve ideal olan sınırlar, akarsular, göller, dağlar, kısaca coğrafi özellikler göz önünde bulundurularak belirlenen sınırlardır (Gümüşçü, 2010:1). Sınırların ister doğal ister yapay olsun günümüzde bazı bölgelerde adeta suni bir bariyer veya tampon görevi gördüğünü ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Geçmişin değerlendirilmesi geleceğe yön veren bir mahiyet teşkil eder. Geçmişteki mekân özelliklerinin tespiti ve değerlendirilmesi ise, mekânın gelecekte daha iyi şartlarda kullanımına dair ilkeleri belirlemektedir. İnsanoğlunun geçmişte mekânı nasıl kullandığı ve ne suretle şekillendirdiği bu açıdan son derece önemlidir. Bunun yanı sıra her dönemin kendine özgü koşulları ve toplumların yaşam tarzına ilişkin işaretler, aynı zamanda mekânın kullanımıyla da doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda zaman-insan-mekân ilişkisinin en iyi şekilde ortaya konarak sağlıklı bir sonuca ulaşılabilmesi, tarihi coğrafya çalışmalarıyla izah edilebilir (Bayartan, 2018:17). Dolayısıyla siyasi coğrafyanın değişimleri ve etkileri ve yine sınırlarda ortaya çıkabilen değişimler, tarihi coğrafyada ele alınan mekân algısıyla yorumlanmaya muhtaçtır. Bu doğrultuda beşeri etkilerle oluşan sınırların değişimi ve buralardaki ticari gelişmeler dâhil olmak üzere siyasi coğrafyanın politikalara yön vermesinden dolayı ortaya çıkan güvenlik yaklaşımları da özellikle sınırlarda dönemsel olarak değişmektedir.

Siyasi coğrafya açısından sınır konusunu araştırmanın yanında günümüzde tartışılan "sınırların beşeri olarak ayırıcı mı yoksa birleştirici mi olduğu" yaklaşımı Türkiye ve inceleme sahamız olan batı kara hudutları özelinde ayrıca analiz edilmektedir. Sınırların kültürel olarak benzerliklere ve farklılıklara etkisi değerlendirilmekte, sınırların öteki ve ard bölgeleriyle, ortak kültür bölgeleri ele alınmaktadır.

Küreselleşme olgusunun siyasi kapsamı içerisinde ulus-devlet ve sınırlar adeta küreselleşmeyle eş kavramlarmış gibi anılır hale gelmiştir. 'Ulus-devletin erozyona uğradığı', 'sınırların ortadan kalktığı' veya 'sınırı olmayan bir dünya' gibi nitelemeler bu döneme damgasını vurmaktadır. Ancak bu nitelemeler çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Çünkü günümüzde sınırların ortadan kalktığı ya da sınırı olmayan bir dünyadan bahsetmek mümkün değildir. Dahası, bilgi-iletişim teknolojileri sınırlara yeni anlamlar yükleyerek farklı sınırların ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Başka bir ifadeyle, sınırların geçirgenliği ülkelerin gelişmişliği ve konumlarına bağlı olarak bazı bölgelerde artarken (ABD-Kanada sınırı, AB sınırları gibi), bazı bölgeler için tam aksi durum görülmektedir (ABD-Meksika sınırı ya da eski sömürgelerden Fransa, İngiltere vb. ülkelere olan göçlerde sınırların adeta bariyer haline dönüşmesi gibi). Ayrıca toplumsal, ekonomik, siyasi vb. bir düzen ve sistem ancak sınırlar ve bunların temsil ettiği kurallarla söz konusu olabilir. Bu bağlamda, sınırlar yeniden gündemde yerini almış ve akademik olarak tekrar önemli çalışma konularından biri haline gelmiştir (Karabağ, 2014:5). Küreselleşme sınırları ortadan kaldıramaz. Buna en başta coğrafya engeldir. Küreselleşme sanal bir kavramken, sınırlar ve sınır bölgeleri coğrafi bir mekân ya da doğanın kendisidir.

Siyasi sınır veya hudut bir devletin kenar organlarıdır ve bundan dolayı hudutlar o devletin gelişmesini, gücünü ve değişikliklerini aksettirirler. Filhakika sınırlar ile bunların arz ettiği özellikler, bir devletin gelişme ve değişme istikametlerini de ortaya koymaktadır (Göney, 1993:13). Coğrafyada fiziki mevkii şartları; astronomik (coğrafi konum) mevkii, kara

ve denizlere göre mevkii şeklinde üst başlıklarda toplanabilir. Şüphesiz beşeri coğrafya ile ilgili mevkii, sınır hususiyetleri, diğerleri gibi statik değildir. Bunlar zamanla değişebilmektedir. Bir devletin kültür bölgelerine göre mevkii, siyasi komşularına göre mevkii ve çeşitli siyasi paktlara göre mevkii, beşeri coğrafyada mevkii ile ilgili başlıca hususlardır (Göney, 1993:69).

Devlet sınırları, özellikle son yıllarda dünyada kurulan yeni devletler, devletlerarası savaşlar ve çatışmalar ile sürekli olarak gündemdeki yerini koruyan bir olgudur. Geniş anlamda sınır konusu, aslında mülkiyet ile ilgili olup, ister fertler isterse devletler açısından sahip olunanların seviyesini/miktarını gösteren bir unsurdur. İlkçağdan beri kurulan devletler, sahip oldukları toprak ve halkı ancak sınırları vasıtasıyla diğer devletlerden ayırmışlar, dolayısıyla, sınır, eldekilerin kaybedilmemesi için titizlikle korunması gereken bir hat haline gelmiştir (Gümüşçü, 2010:1). Coğrafyacılar için sınırlar her şeyden önce devletlerin mevcut topraklarının çerçevesi ve tezahürüdür (Newman, Paasi,1998:1). Sınırlar esasında yalnızca dar bir alan üretmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal bir kolektivite üretmekle de ilgilidir. Bununla birlikte 'diğerleri ve biz' sınırların oluşmasında eşit derecede önemlidir. Sınırlar esasında sosyal yaşamın içeriği ile ilgili bölgeyle de alakalıdır. Aynı şekilde sınırlar esasında iktidar ve egemenliğin mekânsal tezahürleridir. Mekân burada tam bir coğrafi özellik yerine aynı zamanda sosyal ürünler olarak da görülmektedir. Bu ise sınır ve bölge kavramlarını birlikte kavramsallaştırma eğilimine işarettir (Lefebvre, 1991). Sınırlar sadece zemindeki hayali veya fiziksel çizgiler değil, aynı zamanda sosyo-mekânsal homojenizasyonların ve farklılaşmaların meydana geldiği süreçlerdir. Bu nedenle sınırlar coğrafyacılara geniş bir araştırma alanı sunar (Newman, 2006).

c)Yöntem

Bir araştırmada uygulanacak yöntemin aşamaları ekseriyetle şöyle sıralanmaktadır; sorunun fark edilmesi, sorunun tanımlanması, çözüm

önerilerinin tahmini, verilerin toplanması ve analizi, karar verme ve yorumlamadır (Büyüköztürk v.d., 2014:4). Dolayısıyla bu tezde de yöntemden önce sorun ve konu belirlenmiş ve sonrasında çalışmanın verilerinin toplanması ve sonuca ulaşmadaki aşamalar değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası kaynakları kapsayan literatür taraması yapılarak, hazırlanan bilimsel çalışmalar toplanmış ve büro çalışmaları ile bilgiler tasnif edilmiştir. Belli dönemlerde arazi çalışmaları yapılarak sahadan gerekli coğrafi bilgiler toplanıp analiz edilmiştir. Arazide ve büro çalışmalarında edinilen coğrafi bilgilerle tezin ilgili yerlerinde Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığıyla üretilen çeşitli haritalar ve fotoğraflar kullanılmıştır. Örneğin tez'in bazı bölümlerinde kullanılmak üzere tez sahasının konumu, Anadolu'da siyasi üstünlük kuran bazı medeniyetlerin sınır değişimleri, sınırdaki yer şekilleri, akarsular, arazi kullanımı ve diğer fiziki ve beşeri özellikleri yansıtan haritalar ile gümrük kapıları, sınır hatları gibi hususları yansıtan haritalar üretilmiştir. Bazı haritalarda sınır bölgesi olarak sınırın her iki tarafından 30-45 km arası derinlik esas alınmıştır. Sınır bölgesinin etki alanında kalan ve sınırın hinterlandında bulunan bu dış çeper, yapılan arazi çalışmalarındaki gözlemlerden de hareketle yeterli bir derinlik olarak görülmüştür. Haritalar oluşturulurken kullanılan bazı yöntem ve kaynakları belirtmek gerekirse örneğin sayısal akarsu verilerinin oluşturulmasında 1/250 000 ölçekli Türkiye topografya haritalarından faydalanılmıştır. Toprak haritasının oluşturulmasında Toprak Reformu Genel Müdürlüğü'ne ait 1/25000 ölçekli sayısal toprak haritalarından faydalanılmıştır. Yükselti, eğim vb. haritaların oluşturulmasında ise 1/25 000 ölçekli 10 m. eşyükselti eğrilerine sahip topografya haritalarının sayısallaştırılması sonucu elde edilen yükseklik katmanının CBS yazılımlarından olan ArcGIS 10.4.1 programı aracılığıyla elde edilen DEM (Sayısal Yükselti Modeli) 'nden faydalanılmıştır.

Gümrük kapılarına ait haritalamaların yapılmasında ise, her bir sınır kapısı Google earth programında yerleri sayısal olarak belirlenmiş, ardından gerekli koordinatları belirlendikten sonra yine ArcGIS programı ile Türkiye

üzerindeki noktaları tespit edilerek nihai haritalama işlemi yapılmıştır. Tarihsel süreçte Anadolu'da egemenlik kuran bazı devletlerin sınırlarının haritalanmasında ise https://www.gislounge.com çevrimiçi indirilebilir siteden yararlanılmıştır.

Batı kara sınırının mekânsal özelliklerini öğrenmek için arazi çalışmaları sayesinde birçok gözlem yapılmıştır. Ayrıca sınır köylerinde yapılan görüşmelerle sınır bölgeleri hakkında bilgiler edinilmiş ve sorunlar yerinde tespit edilmiştir. İlgili kurum ve kuruluşlardan sayısal ve metinsel bilgiler toplanarak araştırmada kullanılmıştır. Sonuç olarak sınırlardaki gümrüklerden ticari faaliyetlere, güvenlik problemlerinden savunma yöntemlerine kadar tüm konular göz önünde bulundurularak araştırmalar yapılmış ve çeşitli sentezlere ulaşılmıştır.

d) Evren ve Örneklem

Araştırma evreni ve kapsamı ekseriyetle beşeri coğrafya alanı içerisinde kalmaktadır. Evren ve kapsamın alt bileşenlerini siyasi coğrafya hususiyetleri, temel coğrafi düşünceler ile bunun çalışma konusuyla ilişkisi, Türkiye siyasi coğrafyası, sınırlar, batı kara sınır bölgeleri, sınır bölgelerinin coğrafi özellikleri ile sınırlarda ticaret ve güvenlik konuları oluşturmaktadır. Araştırmada her ne kadar teorik bir çerçeve oluşturduktan sonra Türkiye'nin tüm sınır bölgelerinden bazı örneklemlere yer verilmiş olsa da, araştırmanın asıl uygulama sahası, batı kara hudutlarımız olarak ifade edilen Yunanistan ve Bulgaristan sınır bölgesinden müteşekkildir.

BİRİNCİ BÖLÜM
SİYASİ COĞRAFYA, SINIRLAR VE PARADİGMA DEĞİŞİMLERİ

1.1. Coğrafi Paradigmalara Genel Bakış

Özgünü Gégraphe olan "Coğrafya" terimi, ilk olarak Eratosthenes (Eratosten de denir) tarafından ortaya atılıp M.Ö.3. yüzyılda telaffuz edilmiştir. Bu terim yeryüzünün betimlenmesi veya tasvir edilmesi demektir. Ancak günümüzdeki coğrafî düşünce, tasvirle uğraşmaz. Çünkü modern coğrafya biliminin konusu coğrafî yeryüzü olup, coğrafî olayları ve aralarındaki etkileşimi, bunların dağılışı ile bu dağılımın sebeplerini araştırır (Doğanay, 2014:2). Coğrafya, insan-mekân ilişkisini ele alan bir bilgi disiplinidir. İçerik itibariyle insanlık tarihinin başlangıcından beri, mevcut yaşama şekline ve yaşanılan mekâna dönük insan ve doğa eksenli ele alınan uygulamalı düşünceleri kapsayan bir bilim alanıdır.

Denilebilir ki tarihi süreçte esasında coğrafi düşüncenin gün yüzüne çıkması, insanoğlunun dünyaya ayak basması ile başlamıştır. İlk insanlar bulundukları çevrede; barınma, beslenme ve korunma gibi günlük yaşamlarında günümüzle kıyas edilmeyecek oranda doğa ile iç içe yaşamışlardır. Toplumlar zaman içinde farklı mekanlarda bulunmuş ve çeşitlilik arz eden değişik yaşam örnekleri geliştirmişlerdir (Üçışık ve Demirci, 2002:3). İnsanoğlu bu uzun dönemlerde coğrafya açısından doğaya bağlı bir hayat sürmüş ve büyük oranda bulundukları bölgeden etkilenmişlerdir. Bu da coğrafi alana dair görüşlerin veya yorumların artmasına zemin hazırlamıştır.

Coğrafi düşünce, bugünkü anlamının temellerini oluşturması açısından yaşanılan mekanın öğrenilmesi ile basit bir takım tasvirler ve haritaların çizilmesi sonucu gelişmeye başlamıştır. Coğrafi düşünce ekseriyetle insan topluluklarının ilk olarak yerleşik hayata geçtikleri sahalardan olan Eski Mısır ve Mezopotamya bölgelerinde ortaya çıkmıştır (Doğanay, 2014: 2-10). Geçmişte coğrafya için betimsel bir yaklaşım esas alınmışken, sonrasında

uygarlıkların kurulması ile keşif boyutu ön plana çıkmıştır. Sonrasında çevrenin bariz etkisi kabul edilmiş ve günümüze yaklaştıkça insanın çevreye karşı daha çok egemenlik kurduğunu savunan bir anlayış farklılaşması söz konusu olmuştur. Esasında coğrafyanın tam olarak bilimsel bir kimlik kazanması ise, doğa ve insan arasındaki etkileşimin sistematik olarak fark edildiği 19. yüzyılda mümkün olmuştur.

Coğrafya bilimi, 19. yüzyıl itibariyle üniversitelerde okutulan akademik bir disiplin haline gelmiştir. Sonrasında coğrafya dernekleri ve coğrafya birlikleri kurularak akademik olarak bilimde önemli ilerlemeler sağlanmıştır (Öztürk ve Karabağ, 2012:3). Bahsi geçen dönemden sonra sosyal bilimler ve coğrafya farklı yollarla gerçek bilgiye ulaşmaya çalışmış ve farklı paradigmaların oluştuğu yeni döneme girmiştir (Bilgili ve Toprak, 2020:1). Bu akademik dönem dâhil olmak üzere uzun devrede coğrafi düşünceler zamanla farklılaşmıştır. Bu düşünceler Paradigma, yani temelde bilimdeki dünya görüşü olarak tanımlanmaktadır. Paradigmayı, olaylara yaklaşım tarzı, bakış açısı ve bilimi yorumlama anlayışı şeklinde izah etmek mümkündür. Çeşitli araştırma alanlarının varlığından dolayı paradigmal olarak bilim içerisinde farklı anlayışlar her zaman ortaya çıkabilmektedir. Bu bakımdan insanlık tarihinde dünyayı yorumlamak, her dönemde farklılaşabilmiş ve gelişerek değişmiştir. Bilim dallarındaki yöntem ve uygulamalar da buna paralel olarak farklılaşmıştır.

Denilebilir ki, her bilim alanının bir felsefesi ve bakış açısı vardır. Her hangi bir bilimi temsil edenler, mensubu oldukları bilimin temel felsefesine hâkim olmak durumundadır. Bu ise çalışılan bilim alanındaki paradigmalara hâkim olmak ve sürdürülebilir bir bilim anlayışıyla hareket etmekle alakalıdır. Bu noktalarda yorum yapabilmek, bilimlerin son yıllardaki düşünsel farklılıklarını da göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Bu düşünsel farklılıklar bakımından özellikle son elli yılda bilim felsefesinde meydana gelen değişimler hızlı ve köklü olmuştur. Bu değişim coğrafya için de geçerli olmuş ve bakış açısı olarak farklı yorumları beraberinde getirmiştir.

Dönemsel olarak ele alındığında tam bir sınıflandırma yapmak doğru olmasa da ana hatlarıyla coğrafyanın değişen paradigmal anlayışlarını çeşitli kavramlarla belirtmek mümkündür. Örneğin coğrafyanın insanlık tarihinin ilk dönemlerindeki tasviri-betimsel anlayıştan 1900'lü yılların ilk çeyreğine kadar olan dönemi, doğanın çok büyük oranda insana etkisini kabul eden bir anlayışın egemen olduğu bir dönem olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu ise kavramsal olarak bahsi geçen dönemlerden sonra 19. yüzyılda coğrafi çevresel determinizm şeklinde kabul görmüştür. Bu bakış, mekanın etkisi üzerine ortaya konulan betimsel yorumlamalar şeklinde ele alınmış ve coğrafi determinizm olarak adlandırılmıştır. Esasında doğanın insan üzerindeki etkisini ele alan bu kabul, özellikle 19. yüzyılda sistemleşmiştir (Özgüç ve Tümertekin, 2000). Sonraki dönemlerde ise zamanla insanın artan bilgi birikimi ile insanın da doğayı etkilediği savı güçlenmiş ve bu da olasılıkçılık (possibilizm) şeklinde adlandırılan görüşün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Daha sonrasında determinizm ve posibilizm arasındaki ilişkileri bağdaştıran, insan ve çevre arasında ortaya çıkan dengeyi ele alarak, bazen çevre bazen de insan üstünlüğünü toplumların teknik ve kültürel farklılıklarına yoran probabilist-olabilircilik gibi yaklaşımlar doğmuştur. Coğrafi determinizmin popülerliğini kaybettiği dönemlerde yani 1900'lü yılların ilk çeyreğinden 1950'li yıllara kadar ise, bölgesel paradigmal anlayış egemen olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgecilik anlayışı tam manasıyla gündemde olmadığı için bu süreçte bölgesel bakış açısı devam etmiştir. Yine daha sonraları mekânın insan niteliğine etkisini ele alan hümanist coğrafya, cinsiyet asimetrisi çerçevesinde feminist coğrafya, somut çıktılar üzerine inşa edilen pozitivist coğrafya, post yapısalcı coğrafya ve bilgiyi tümdengelim yaklaşımıyla ele alıp ortak tek bir görüşten ziyade çeşitliliği, değişmeyi, esnekliği ve gelişmeyi esas alan modernizm sonrası veya modernizmin devamı şeklinde de ele alınan postmodern coğrafya gibi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Özgüç ve Tümertekin, 2000). Son yıllarda ise artan teknolojik bilgi birikimi, insanın coğrafi alanı şekillendirip mekan bilgisine hakim olmasıyla spesifik olarak mekanın sanal tanımı denebilecek siber coğrafya, askeri paradigma, kronolojik paradigma, postmodern

paradigma gibi yeni bakış açıları doğmuş ve ön plana çıkmıştır. Sonuçta aynı anda veya farklı zamanlarda yeni bakış açıları ortaya çıkmış ve coğrafyada bilimsel yaklaşımları değiştirmiştir.

Araştırmacı Harvey ve Holly'in görüşüne göre 20.y.y.'da coğrafyada farklı ilgi alanlarından beş farklı paradigmanın öne çıktığı belirtilmiştir. Bunlar "çevresel determinizm paradigmasıyla Ratzel, possibilizm paradigmasıyla Vidal, landscape-peyzaj paradigmasıyla Sauer, kronolojik paradigmasıyla Hartshorne ve mekânsal örgütlenme paradigmasıyla da Schaefer" olarak ele alınabilir (Özgüç ve Tümertekin, 2000:11). Netice itibariyle belki de doğaya karşı insanların içinde oluşan merak duygusunun başlangıcından itibaren çok eski süreçleri kapsayan coğrafi düşünce, yeryüzünde adeta canlı bir organizma gibi sürekli değişen koşullara karşı farklı zamanlarda farklı akım ve paradigmaların etkisine girmiştir.

Coğrafi paradigmaların harmanlanması ve tasnif edilmesi sonucunda iki başlık belirlemek mümkündür. Bunlardan ilki coğrafi ortamın tarihi süreçte yaşadığı beşeri ve fiziki değişimi analiz eden ve neticesinde tarihsel olarak ortaya çıkan coğrafi paradigmaların gelişim süreçlerini ele alan "Tarihsel Gelişim Yaklaşımı"dır. Bu yaklaşım tarihsel birikimle beraber coğrafi düşüncenin olgunlaştığını ve bu birikimin günümüzde coğrafya çalışmalarında felsefi bir temel oluşturması bakımından etkin olarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Tarihi süreçte ortaya çıkan birçok bakış açısı günümüz coğrafya biliminin temellerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Tarihsel gelişim açısından dönemsel olarak ele alındığında ilkçağdaki coğrafya düşüncesinin temellerinde Tales (M.Ö. 636-546), Herodotos (M.Ö. 484-426), Aristoteles (M.Ö. 384-322), Hipparchus (M.Ö. 180-127) ve Batlamyus (M.Ö. 90-168) vb. filozofların etkileri görülmektedir. Bahsi geçen bilim adamlarından Herodot, Anadolu, Doğu Avrupa ve Hindistan'a kadarki sahalarda geziler yaparak, gözlemlediği bölgelere ait coğrafi ve

tarihi özellikleri, 9 ciltten oluşan Herodot Tarihi isimli eserinde aktarmıştır. Bunun yanında bir matematikçi ve filozof olan Tales bazı hatalar olsa da dünyanın şekli ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Aristoteles ise matematik, felsefe ve o dönemin birçok bilimi ile ilgilenmiş ve onun öncülüğünde ilk kesin klimatik sınıflandırmayı yapmıştır. Coğrafya hakkında çalışma yapan bir diğer coğrafyacı da Batlamyus'tur (Özgüç ve Tümertekin, 2000:28). Dolayısıyla yukarıda belirtilen bu dönem coğrafi olarak genellikle tasviri-betimsel bir bakış ile ele alınmış ve temel çalışmalara yön vermiştir.

Yine Strabon'un (Yaklaşık M.Ö.60-M.S.21) araştırmaları, 17 ciltlik Geographika isimli eserinde, dünyanın tasviri ve tarihsel özelliklerini aktarmakta, insanların, toplulukların ve imparatorlukların fiziki dünya ile olan konumlarını, ilişkilerini belirtmekte ve coğrafya biliminin o tarihlerdeki durumu hakkında yeterli bakış açısı sunmaktadır. Bununla birlikte coğrafya terimi ile ilgili, Eratosthenes'ten önce de birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar daha çok siyasi ve tasviri çalışmalar tarzındaydı (Özgüç ve Tümertekin, 2000:34). Daha sonraları özellikle İslam dünyasında yaklaşık 800'lü yıllardan itibaren coğrafya alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Mesudi (896-956), Biruni (978-1048), İdrisi (1099-1154), İbn Batuta (1304-1365), İbn Haldun (1332-1406), Piri Reis (1465 ?- 1554), Kâtip Çelebi (1609-1657), Evliya Çelebi (1611- 1682) gibi İslam dünyasının birçok önemli bilim insanı tarafından çok önemli çalışmalar yapılması, coğrafya biliminin gelişimine mühim katkılar sunmuştur (Özçağlar, 2003:9). Kitab El-İbar, Kitab-ı Bahriye, Seyahatname ve Cihannüma gibi önemli eserlerde coğrafya ile ilgili kıymetli bilgilere yer verilmiştir. Dolayısıyla bu bilgi ve yaklaşımlar coğrafya için önemli adımlar olarak belirtilebilir.

Yeniçağda keşifler çağı ile birlikte coğrafya için yeni açılımlar gerçekleşmiştir. Yakınçağda ise coğrafyanın sistemleşmesi için modern anlamda bir disiplin alanı olarak ortaya çıkması hızlanmış ve günümüze doğru birçok paradigmanın etkisi altında kalarak kurumsallaşmıştır. Alexander Von Humboldt (1769-1859), Carl Ritter (1779-1859), Paul Vidal

de la Blache (1863-1931), Frederic Ratzel (1844- 1904) gibi isimler dönemin teorik çerçeve sunan önemli isimleridir. Erdkunde (Coğrafya), Tableau de la Géographie de la France (Fransa'nın Coğrafi Tablosu), Géographie Universelle (Evrensel Coğrafya), Antropogeography (Antropocoğrafya) gibi eserler, coğrafya bilimiyle ilgili dönemin önemli çalışmalarıdır (Özgüç ve Tümertekin, 2000). Tarihsel olarak yukarıda izah edilen birçok çalışma ve bakış açısı sonucunda coğrafya bilimi temellendirilerek tam manasıyla bilimsel bir hüviyet kazanmıştır.

Coğrafi paradigmaları genel olarak bir bütün halinde ele almak ve çıkarımlarda bulunmakta mümkündür. "Bütünsel Coğrafi Paradigma" olarak adlandırılabilecek bu ikinci yaklaşıma göre geçmişte coğrafya bilimine etki eden ve bilimin gelişmesinde rol oynayan birçok paradigma mevcuttur. Bu paradigmalardan günümüzde geçerliliğini koruyanlar olmasının yanında etkisi son derece azalan anlayışlar da mevcudiyetini korumaktadır. Özellikle günümüz coğrafi anlayışlarının yalnızca birisi veya birkaçının egemenliğini kabul etmek, bilim alanı için sürdürülebilir görünmemektedir. Coğrafya çoklu paradigmalardan etkilenen disiplinler arası bir bilimdir. Yani plüralist (çoğulcu) bir disiplin alanıdır. Dolayısıyla ortaya çıkan her türlü paradigmadan faydalanmak ve bu bakış açılarını konulara göre ele alıp onlardan faydalanmak daha yerinde bir yaklaşım olabilir.

William Pattise, 1964'te yayımladığı "Coğrafyanın Dört Geleneği" adlı makalesinde coğrafya üzerine o güne kadar yapılan tanımların sınırlı olduğunu vurgulamış ve bilim alanı içindeki tutarlılığın sağlanması dâhil olmak üzere bütüncül bir bakış açısı için yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Burada sınıflandırılan gelenekler; mekânsal gelenek, saha çalışması-bölgeselcilik, insan ve çevre geleneği ve yer geleneği başlıkları ile ele alınarak ifade edilmiştir.

Mantıksal açıdan birbirlerinden farklı olan bu dört gelenek uygulamada birbirine karışmıştır. Coğrafyanın aynı anda bu dördünü de yapmaya

çalıştığını söyleyebiliriz. Bu gelenekleri farklı kombinasyonlarla ele alan coğrafyacılar, kendi disiplinlerinin geleneksel bölümlerini bu geleneklere göre açıklayabilmektedirler (Pattise, 1964:6). Dolayısıyla coğrafya bilimi bir bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Bu yaklaşım esasında coğrafyanın toplama bir bilim olmasından ziyade kapsayıcı bir çalışma alanının var olmasından kaynaklanmaktadır. Coğrafya, bütüncül bakış açısına sahip ve farklı disiplinlerin bir kesişme noktasıdır. Neticede her yaklaşımın dönemine ve kendine göre haklı gerekçeleri vardır. Dolayısıyla bütünsel anlayış, temel coğrafi paradigmalar dâhil olmak üzere günümüzde geçerli olan ve gelecekte de ortaya çıkması muhtemel paradigmaların tamamından faydalanan anlayışları bütünsel olarak konulara ve bölgelere göre uyarlayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın yukarıda ifade edilen paradigmaların tamamından bir kesit barındırdığını ve bir araştırma sahasına uyarlanarak farklı yorumlarla harmanlanacağını ifade etmek yerinde olacaktır.

İzah edilen yaklaşımların tamamı esasında, coğrafyadaki çağdaş görüşler içinde bir araya gelen konular olarak görülmekte ve coğrafya bilimi içinde artık tek bir gelişme çizgisinin egemenliğinden söz etmek mümkün görülmemektedir. Zaten bütüncül olduğu kabul edilen coğrafya, aynı zamanda çoğulcu bir bilim dalı olarak da kabul edilmektedir. Yalnızca dönem dönem belirli fikir akımlarının daha ön plana çıktığı, ancak diğerlerini ortadan kaldırmadan, bilim dalı üzerinde daha ağır bastığı gözlenmektedir. Buradan hareketle tek bir bakış açısı yerine bütüncül ve operasyonel bir coğrafya anlayışı günümüz bilimsel gelişmeler için daha uygun olacaktır. Operasyonel coğrafyada araştırma konusuyla da doğrudan ilgili hususları ön plana almak mümkündür. Bu açılardan bakıldığında siyasi coğrafya hususiyetleri, sınırların değişmesi, güvenlik uygulamalarının farklılaşması ve ticari aktivitelerin bu değişimlerden etkilenmesi, coğrafi düşünce ve uygulamalarla doğrudan bağlantılıdır. Sınırlar, güvenlik ve ticaret unsurları coğrafya bütünselinde ele alınması gereken, farklı parametrelerden ve paradigmalardan etkilenen önemli operasyonel araştırma konularıdır.

Yukarıda kısaca izah edilen temel yaklaşımların yanında, ülkemiz için bir hususu belirtmekte yarar vardır. Özellikle günümüz Türkiye'sinde coğrafya alanında yapılan tezlerin/çalışmaların büyük oranda toplum açısından beklentilere tam olarak karşılık gelmediği düşüncesi, klişeleşmiş eleştirilerden bir tanesidir. Bunun temel nedenlerinden birisinin, günümüz dünyasında kabul gören coğrafi paradigmalar noktasındaki takibin yetersizliği ve bu yetersizlikten kaynaklı olarak araştırmalarda ortaya çıkan bilimsel ve felsefi eksiklik olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan coğrafya hakkında geliştirilen mevcut paradigmaları bilmenin yanında, ortaya çıkan veya çıkma potansiyeli bulunan paradigmaları da bilmek ve öngörmek, dünyada yaşanan felsefi eğilimleri takip etmek önemlidir. Belirtilen bu yaklaşım kurumsallaştığı takdirde, coğrafya ile alakalı yapılan çalışmaların dünya ölçeğinde felsefi bir temelde kabul görmesi noktasında önemli bir zemin oluşturulacaktır. Bahsi geçen hususlar, bu araştırma konusuyla doğrudan ilgilidir. Siyasi coğrafya ve sınırlar hakkındaki araştırmaya yönelik farklı bakış açıları ortaya koyup mevcut bakış açıları üzerinden yeni yorumlara ulaşmanın, konu hakkında felsefi bir temel oluşturması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu durum, coğrafyanın sınır anlayışında Türkiye'deki yapının küresel boyutta hangi bağlama oturduğunu göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Ülkemiz için sınır kavramı suni bir saha olmasının dışında, güvenlik ve ticaret için adeta coğrafi bir ünitedir. Siyasi coğrafya bağlamında sınırların önemi, sınır güvenliği ve kültürel yakınlık ve uzaklık konuları, esas itibariyle doğrudan coğrafi ve siyasi meseleleri ihtiva etmektedir.

1.2. Siyasi Coğrafya 'da Değişen Yaklaşımlar

Siyasi coğrafya, sınır ve güvenlik hususları ile ilgili geleneksel olarak birçok değişimin yaşandığı bilinmektedir. Toplumların veya devletlerin sahip olduğu askeri donanım, coğrafi özellikler ve doğal kaynak çeşitliliğinin, devletler için sınır değişimleri konusunda olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Ülkeler sahip oldukları güç nispetinde güvenlik

açısından uygun şartları bünyesinde barındırmıştır. Ticaret noktasında da devletler sahip oldukları coğrafi konuma ve kaynaklara paralel olarak gelişim kat etmiştir. Ancak zaman içerisinde değişen ihtiyaçlara istinaden coğrafyanın taşıdığı anlam farklılaşmıştır. Siyasi coğrafyayı yorumlamada yaşanan değişiklikler sınır değişimlerine, ticari anlayış farklılıklarına ve buralardaki güvenlik sorunlarına tesir etmiştir. Örneğin siyasi coğrafya yaklaşımı olan hâkimiyet teorileri sonucunda (Alman yayılmacılığında ve özellikle II. Dünya Savaşında etkili olan Frederic Ratzel'in görüşleri gibi) sınırlar değişmiş ve bu yaklaşım devletler için güvenlik problemlerine zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan değişen coğrafi ve siyasi yaklaşımları siyasi coğrafya açısından ele alıp incelemek yararlı olacaktır.

Coğrafya stratejik bir bilgidir. Tüm siyasi ve iktisadi konular coğrafyasız yapamaz. Ancak 20. yüzyıl başlarına kadar bazı yaklaşımlara göre az gelişmişliğin sebebi tamamen doğal şartların yetersizliğine bağlanmıştır. Dolayısıyla toplumların sömürgeleştirilmesi için bir meşruiyet aracı haline gelen bu bilgi ile coğrafi bilginin kendisi, sömürünün, savaşların ve değişen koşulların alt yapısı için zemin oluşturan bir unsur olarak görülmüştür. Bu dönemi kapsayan çalışmalarda "coğrafya, savaşmak içindir" görüşü yer bulmuştur (Lacoste, 1976:1). Bazı devletler için II. Dünya Savaşı ve öncesinde topraklarını genişletme arzusu son derece önemliydi. Özellikle Ratzel'in savunduğu fikirler, yayılmacılık için büyük tesir uyandırmış ve bu durum devletlerin sınırlarını genişletme yaklaşımına zemin hazırlamıştır. Almanya bu yaklaşımı benimseyen ülkelerin en somut örneğidir. Nazi döneminin hayat sahası kavramına dayanan istilacı yaklaşımın, coğrafi olarak meşrulaştırılan görüşler tarafından temellendirildiği görülmektedir. Özellikle o dönemlerde coğrafya ve coğrafya teorilerinin, savaşlarla olan ilişkisi yoğunlaşmıştır. Bu dönemlerde coğrafyaya karşı, savaşlarda askeri bir araçsallaştırma yaklaşımı yoğunluktaydı. Esasında bir güç ve etki alanı oluşturma yaklaşımları ABD'de kabul gören Monroe Doktrini'nin kabulüne kadar gidebilir. ABD'nin bir güç ve etki alanı oluşturma çabaları, Amerika, Amerikalılarındır yaklaşımı, Avrupa'nın ise bu duruma saygı duyması

gerektiği ve özellikle Güney Amerika'da Avrupa sömürgeciliğinin durdurulması düşünceleri, ABD için yayılmacılık adına bir hazırlık dönemi oluşturmuştur (Günel, 1997:18).

Siyasi olarak ülkelerin geçmişte benimsediği hâkimiyet teorilerinde en çok öne çıkanlar; Alfred Thayer Mahan'ın savunduğu Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Nicholas John Spykman'ın savunduğu Kenar Kuşak Teorisi, Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi, Havsy Scitaklian'in ve Alexander P. De Seversky'ın ön plana çıkarıp geliştirdiği Hava Hâkimiyet Teorisidir (Günel, 1997:19). Geleneksel anlamda kabul gören bu dört teoriyi kısaca ele almak araştırma konusu için önemli ipuçları sunmaktadır. Çünkü devletlerin güçlenip zayıflamasında ve sınır değişimlerinde itici güç olan bazı önemli coğrafi teoriler, tarihte sınır değişimleri, ticaret ve güvenlik uygulamaları için değişikliklere zemin hazırlamıştır.

Son yüzyıl başlarında siyasi coğrafyada genellikle kara hâkimiyetine dayanan fikirler ön plana çıkmıştı. Fakat daha sonraları, özellikle II. Dünya Savaşından sonra, denizlerin siyasetteki önemi daha açık bir şekilde ortaya çıktı ve siyasi coğrafya görüşlerinde deniz hâkimiyeti ön plana geçmiştir. Fakat günümüze daha yakın zamanlarda uçaklarda kaydedilen gelişmeler, siyasi coğrafya görüşlerinin daha ziyade hava hâkimiyetine önem vermesine zemin hazırlamıştır (Göney, 1993:11). Dolayısıyla zaman içerisinde yaşanan yenilikler ve teknolojik gelişmelerden dolayı siyasi coğrafya görüşleri de farklılaşmakta ve devlet politikalarına etki etmektedir.

Özellikle 19. yüzyıl sonlarına doğru bir devletin güçlü olmasının liman özellikleri ve kıyılarının uzunluğu ile ölçülebileceğine inanılmaktaydı. Bundan dolayı uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde ve dünya politikasının kontrolünde kesin faktörün deniz egemenliği olduğuna inanan jeopolitik teorisyen Alfred Thayer Mahan (1840-1914), ulusal yayılmanın denizlere yönelmesi gerektiğini, çünkü deniz egemenliğinin ABD'yi dünya egemenliğine götüreceğini söylüyordu. Daha önce Manifest Destiny

sloganından beslenen genişleme istekleri kıtada gerçekleştirilirken Mahan'la kıta dışına yöneldi ve politikada ihtiyaç duyulan güç denizlerde aranmaya başlandı (Günel, 1997:23). Geçmişte özellikle Osmanlı döneminde söylenen "Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur" sözüyle devletlerin politikaları arasına deniz hâkimiyetinin öneminin girdiği görülebilir. Bu yaklaşımlar ise aslında deniz hâkimiyet teorisinin temelini oluşturmuştur (bahriyeenstitusu.org). Bu fikirler sonucunda yayılmacılık politikasının deniz egemenliği üzerinden yapılmasının teorik altyapısı oluşmuş ve uygulamaya koyulmuştur.

Yayılmacılık dışında ayrıca bir ülkenin sahip olduğu deniz hudutları çok önemlidir. Hawai Adalarının mevkii dolayısıyla, Karayip Denizinin kontrol altında tutulabileceğini ve aynı zamanda Asya'dan gelebilecek istila hareketlerine karşı ABD'nin hayati ve stratejik bir nokta olduğu ileri sürülmüştür (Göney, 1993:39). Dolayısıyla mevcut deniz hudutları ve ileri deniz hudutları devletler için siyasi bakımdan belirleyici olmaktadır.

Kara Hakimiyet Teorisi, Dünya'da hâkim güç olmanın yolunun Doğu Avrupa'ya (Kalpgâh –Heartland- Kalp sahası) hâkim olmaktan geçtiğini savunan görüştür. Bu sahanın dünyanın kalbi olduğunu savunarak buralardaki doğal kaynaklara ve stratejik coğrafi sahalara hâkim olmaya çalışan ve sonra yayılma eğilimini benimseyen bir anlayıştır. Bu görüşün gelişmesi ve teorisyeni 1919 ve sonrasındaki yıllara denk gelen çalışmalarıyla, Halford John Mackinder'dir (1861-1947). Siyasi coğrafyacı Ratzel (1844-1904), devleti bir hücre, coğrafyayı da devletin yayılması için bir yaşam sahası olarak görmektedir. Ratzel'in, devlet sınırlarının bir ülkenin büyümesinin yönünü gösterdiği ve herhangi bir sınırın devletlerin büyüme durumuna engel teşkil ettikleri zaman savaş gerekçesi olabileceği konusundaki fikirlerinin de etkinlik kazandığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar çok etki oluşturmuş ve sonrasında devletlerin yayılmacı politikalarına zemin hazırlayarak Karl Haushofer gibi araştırmacılar üzerinden özellikle Almanya'da Hitler'de karşılık bularak II. Dünya Savaşına önemli bir zemin

oluşturduğu görülmektedir. Yaşanan savaşta milyonlarca insan hayatını kaybederken, birçok devletin sınırları değişmiştir. Özellikle bu dönemde yaşanan savaşlar doğrudan Kara Hâkimiyet Teorisinden güç alan savaşlar olmuştur (Özey, 2000).

Ayrıca Nicolas Spykman (1893-1943) tarafından 1930 ve sonrasındaki yıllarda ileri sürülerek ortaya çıkan ve Nicholas J.Spykman'ın "Dünyanın peyklerine sahip olan bir millet, öncelikle Dış-Kenar Hilâl'e ve daha sonra İç-Kenar Hilâl'e ya da Rimland'a hükmeder. Rimland'a hükmeden bir millet ise, Doğu Avrupa'ya ve Heartland'a hâkim olur. Heartland'a (dünyanın kalbi) hâkim olan bir millet nihayet bütün dünyaya hükmeder" ifadesi, Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisini izah etmek bakımından önemlidir (Göney, 1993:41). Kara Hâkimiyetindeki merkezden çevreye doğru olan yayılmacılık anlayışı bu teoride kenardan merkeze doğrudur.

1930'lu yıllardan sonra George Runner ve Alexander Seversky dâhil olmak üzere Havsy Scitaklian, havaya hükmetmekle birlikte dünyaya hükmedilebileceğini söylemektedir. Alexander P. De Seversky bu teoriyi geliştiren isim olarak bilinmektedir. Uçaklar ve hava yolu teknolojisi, coğrafi zorlukları büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Teoriye göre bir devlet hangi coğrafyada olursa olsun, hava gücü ile dünyaya hâkim olabilir görüşü egemendir (Özey, 2000). Bu durum büyük oranda zaman ve mesafe kavramlarını farklılaştırmıştır. Bu teori Kara Hâkimiyet Teorisine karşı değil, bilakis bu hâkimiyetlerin yerine gelmesi için gerekli olan desteği sunmakta ve şartları oluşturmaktadır görüşü de mevcuttur. Çünkü bu teoride Ay'a hükmetmenin yanında uzaya hâkim olmaktan kastedilen maksatlardan birisi de gözlem, haberleşme, istihbarat ve anti balistik füze sistemleridir. Böylelikle dünyanın tamamı gözlem ve kontrol altında olabilir. Hava Hakimiyet Teorisine göre bir devletin havada üstünlük sağlayan güçlü bir filosunun olması, Dünya hâkimiyetini elinde tutabilmesi için gereklidir. Bu şekilde devletin güçlü bir hava filosuna sahip olmasıyla birlikte, diğer

devletler üzerinde hâkimiyet kurabileceğini ve bu şekilde dünya hâkimiyetini sağlayabileceğini savunmaktadır.

Uçakların uzun menzile ulaşması, hatta nükleer başlıklar taşıyabilecek alt yapıya kavuşması ve uzayda uzun süre kalabilecek uydu istasyonlarının tatbikatına geçilmesi, dünyanın siyasi hâkimiyetinde havacılığın önemini açıkça göstermektedir. Elbette herhangi bir dünya savaşında ağır askeri hava silahlarına sahip olan tarafın dünyaya hükmedebileceği savı değişmiştir. Artık nükleer silahların varlığı ile insan hayatı topyekün tehlike altındadır. Bu yok oluşa nasıl karar verilebilir? Bunlar son derece nazik konulardır. Fakat şu bir gerçektir ki, dünyamız bugün havanın kontrolüne dayanarak her hangi bir tek ülkenin kontrolüne girmiş değildir. ABD ve Rusya'nın uzun menzilli füzeleri buna kâfi gelmemiştir. Elbette bu husus geçmişteki kara ve deniz hâkimiyetleri için de geçerli olmuştur (Göney, 1993:52). Bu durum günümüzde ve gelecekte ortaya atılacak siyasi coğrafya teorileri için de büyük olasılıkla geçerli olacak gibi görünmektedir. Çünkü çok farklı özelliklere sahip ülkeler mevcudiyetini korumakta ve büyük bir savaş göze alınamamaktadır. Bunun yerine vekâlet savaşları ve yerel düzeyde menfaate dayalı müdahaleler devam etmektedir. Sahip olunan askeri potansiyel ise şimdilik büyük oranda caydırıcı bir güç olarak kalmaktadır.

Geleneksel anlamda kara, deniz, hava ve kenar kuşak hâkimiyetleri gibi ortaya çıkan hâkimiyet teorileri dâhil olmak üzere birçok fikir, devletlerin yayılmacılık politikaları ve sınır değişiklikleri için zemin hazırlamıştır. Elbette bu klasik yaklaşımlar birçok noktada coğrafyanın savaşlara zemin hazırlamasına ve devlet sınırlarının değişmesine sebep olan önemli unsurlar olmuştur. Ancak bu hâkimiyet teorileri, günümüze yaklaştıkça çoklu paradigmal anlayışla geçerliliğini kısmen korusa da, Dünya hâkimiyeti için sadece bir tanesinin tam olarak karşılık bulduğu söylenemez. Çünkü bugün hiçbir devlet tek başına dünyada hâkim değildir.

Dünyada özellikle 1990 ve sonrasında ortaya atılan birçok yeni teori de vardır. Bu teoriler elbette siyasi coğrafya ile bağlantılıdır. Yeni hâkimiyet teorisi olarak adlandırılabilecek teorilerden bazıları şöyledir; Medeniyetler Bütünleşmesi Teorisi, Medeniyetler Çatışması Teorisi, Büyük Satranç Tahtası Teorisi, Kuşatma Teorisi, Yeni Domino Taşları Teorisi, Tarihin Sonu Teorisi, Entrika Çemberi Teorisi, Eksen Ülkeler Hâkimiyet Teorisi, İşleyen Merkez ve Boşluk Teorisi, Uzay Hâkimiyet Teorisi, Avrasyacılık Teorisi, Orta (ara) Bölge Teorisi ve Türk coğrafyacı Prof. Dr. Ramazan Özey'in ortaya attığı Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi'dir. Belirtilen teorilerin dışında özellikle son yıllarda meydana gelen savaşlarda etkisi olduğu düşünülen enerji kaynaklarına sahip olma isteği de enerji hâkimiyet teorisi olarak ele alınabilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye; Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa arasında enerji koridoru olarak ön plana çıkmakta, TANAP, Mavi Akım, Bakü-Tiflis-Ceyhan, TÜRKAKIM gibi yeni enerji nakil hatları ile kilit rol oynamaktadır. 2020 yılı başında açılışı yapılan TÜRKAKIM projesi gibi bahsi geçen enerji nakil hatlarından bazıları araştırma sahamız olan batı kara sınırlarından Avrupa'ya geçmektedir. Bu durum elbette araştırma sahası ve ülkemiz için siyasi coğrafya özellikleri bakımından değerlendirilebilir. Bu enerji nakil hatları sayesinde ülkemiz hem kendi ihtiyaç duyduğu enerji ihtiyacını temin etmekte, hem de stratejik bir üstünlük ile Avrupa ülkelerine aktarım yapan ana koridoru oluşturan geçiş ülkesi olmaktadır.

Enerji konusunda açılması gereken bir parantez de Doğu Akdeniz'de 2019 yılı içerisinde keşfedilen büyük doğalgaz rezervleri hakkındadır. Burada keşfedilen enerji kaynakları Dünya ülkelerinin adeta iştahını kabartmıştır. Küresel güçler ve bölge ülkeleri burada egemenliklerini sağlamlaştırma yoluna gitmeye çalışmaktadır. Türkiye'yi bölgede saf dışı bırakma girişimleri ise ülkemiz açısından bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile münasebetler sayesinde ve Türkiye'nin 2019 yılının sonunda Libya Devleti ile imzaladığı yeni kıyı anlaşması ile doğalgaz parselleri üzerinde egemenliği artmaktadır. Bu

noktada ülkemiz için büyük önem arz eden Libya-Türkiye Kıyı Anlaşması ile Doğu Akdeniz'deki gaz rezervlerine erişim, daha sağlam temellere oturmuştur. Ancak tüm ülkeler için bölgedeki gazın taşınmasındaki en önemli sorunlardan birisi, deniz altından boru hattı ile taşımanın teknik olarak zor oluşu ve fay hatlarının olumsuz senaryolara sebep olmasıdır.

Sonuç olarak dönem dönem farklı gerekçelerle ortaya çıkan "güç merkezlerine, ilgi duyulan bölgelere ve kaynaklara hâkim olma" eğilimi ya da teorileri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok parametre ile temellendirilmiş, ancak geçmişte yaşanan sonuçlardan pek de fark oluşturmayan bir anlam kazanmıştır. Her iki durumda da artık hiçbir teori veya eğilim, Dünya egemenliği ve sınır değişimleri için tek başına yeter seviyede kabul görmemektedir.

1.3. Dönemsel Değişimler Açısından Siyasi ve Tarihi Coğrafya

Sosyal bilimlerle ilgili yapılan araştırmalarda coğrafya ve tarih hakkındaki bulguların birbiriyle ilişkisiz şekilde kullanıldığı ve bu iki disiplinin adeta kesişim yeri olan siyasi coğrafya alanına yeterli alakanın gösterilmediği gözlemlenmektedir (Demir, 2020). Beşeri coğrafyanın ve dolayısıyla siyasi coğrafyanın en çok faydalanabileceği bilimlerden birisi hiç şüphesiz tarihtir. Zira yeryüzünde görülen coğrafi olayların temelini, doğal şartları tahlil etmenin yanında, tarihi sürece başvurarak, geçmiş dönemdeki kökleri araştırarak iyice izah edebiliriz. Ayrıca coğrafyanın esas konusunu teşkil eden saha farklılaşmasının başlıca aktörü bulunan devletler, şüphesiz her şeyden önce tarihin doğurduğu vakıalardır; fakat coğrafi temele, ülke unsuruna dayanan vakıalar (Tanoğlu, 1966). Tarihin coğrafya bilimine sağladığı katkıların yanında, tarihi olaylara adeta bir altlık oluşturan unsurların büyük bölümü de coğrafya ile ilgilidir. Buradan hareketle geçmişin coğrafyası olarak kısaca izah edebileceğimiz tarihi coğrafya çalışmalarıyla, geçmişte hüküm süren güç merkezlerinin beşeri ve fiziki yönlerini tahlil etmek mümkündür.

Siyasi coğrafya çalışmalarının iç içe olduğu alanlardan birisi de tarihi coğrafyadır. Mekân-zaman ilişkisi içerisinde yakın ve kökten ilişkiler içinde olan olayların izahatında tarihle coğrafyayı birbirinden ayırmak düşünülemez. Özellikle siyasi coğrafya ve kültür coğrafyası incelemelerinde olayların açıklanması ve bu açıklamaların sağlam kanıtlara dayandırılmasında büyük yardımı olacak tarihi örneklerin dikkate alınması önemli ölçüde yarar sağlar. Başka bir deyişle tarihi coğrafya, olayları değerlendirmek ve ileriye ışık tutmak bakımından siyasi coğrafya için büyük önem taşımaktadır (Günel, 1997:40).

Geçmişin değerlendirilmesi geleceğe yön veren bir mahiyet teşkil eder. Geçmişteki mekân özelliklerinin tespiti ve değerlendirilmesi ise, mekânın gelecekte daha iyi şartlarda kullanımına dair ilkeleri belirlemektedir. İnsanoğlunun geçmişte mekânı nasıl kullandığı ve ne suretle şekillendirdiği ve ne amaçla ve ne zaman kullandığının, bir başka deyişle mekândan nasıl etkilendiği ve mekânı nasıl etkilediğinin değerlendirilmesi bu açıdan son derece önemlidir. Bunun yanı sıra her dönemin kendine özgü koşulları ve toplumların yaşam tarzına ilişkin işaretler, aynı zamanda mekânın kullanımıyla da doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda zaman-insan-mekân ilişkisinin en iyi şekilde ortaya konarak sağlıklı bir sonuca ulaşılabilmesi, tarihi coğrafya çalışmalarıyla izah edilebilir (Bayartan, 2018b:17). Siyasi coğrafya ve sınırlarda ortaya çıkan değişimler, tarihi coğrafyada ele alınan mekân algısıyla yorumlanmaya muhtaçtır. Geçmişten bilgi alarak çıkarımlarda bulunmak, buradan hareketle geleceği tasarlamak, tarihi coğrafya çalışmalarıyla mümkündür.

Geçen zamanda fiziki coğrafya şartları son derece yavaş ve uzun bir dönemde sınırlı değişimler arz etmiştir. Ancak özellikle beşeri coğrafya unsurları için bu husus söylenemez. İnsanın olduğu her yerde değişim de vardır. Beşeri coğrafya ile ilgili olan her bir unsur zaman içerisinde farklılaşabilmektedir (Tanoğlu, 1966). Nüfus, yerleşme, devlet sınırları ve kültürler, egemenlik şartlarına göre dönemsel olarak değişebilir. Bu

değişimleri tarihi coğrafyanın araştırma yöntemlerini uygulayarak ispatlayabiliriz. Bu durum beşeri coğrafyanın değişim serüvenini ortaya koymak ve siyasi coğrafya yaklaşımlarıyla konuyu bağdaştırmak bakımından elzemdir. Siyasi coğrafya için geçmişten günümüze olan değişimleri tahlil etmek bakımından adeta bir temel mahiyetinde olan tarihi coğrafya çalışmaları, süregelen veya değişen şartların özelliklerini izah ederek siyasi coğrafyayı temellendirmektedir. Örneğin paleolitikte insanların yaşam koşulları doğal zorluklarla birlikte sınırlılık arz ederken, neolitik ve sonrasında suyun ve tarımın ön plana çıkmasıyla akarsular ve verimli topraklar stratejik açıdan önem kazanmıştır. Dolayısıyla bu sayede coğrafi güç merkezleri akarsu boylarında ve tarım yapılabilen sahalarda yaygınlık kazanmıştır. Siyasi mücadelelerin geneli bu bölgelerde cereyan etmiştir. Yine savaş eğiliminden kaynaklı olarak, tepelere hâkim olmak, eski dönemlerde önem arz etmekteydi. Dolayısıyla stratejik tepelere yerleşmek ve tepenin etrafına sur yapmak yaygınlık kazanmıştı. Bu durum sonraki dönemlerde de farklılaşarak devam etmiş, devlet egemenlikleri çeşitli coğrafi ve tarihi vakıalardan etkilenerek değişikliğe uğramıştır.

1.4. Sınır Değişimleri ve Tarihsel Açıdan Türkiye'de (Trakya) Egemenlik Kuran Ülke Sınırlarının Değerlendirilmesi

Hâkimiyet mücadeleleri, yeni yerler keşfetme arzusu, verimli sahaları, stratejik denizleri ele geçirme ve siyasi nüfuz alanları oluşturmak gibi hususlardan dolayı devlet sınırları geçmişte değişimler göstermiştir. Sınır değişimleri yaşanırken sınır kavramının devletler için önemi de farklılaşmış ve artmıştır.

Günümüze kadar çeşitli egemenliklerin olduğu Anadolu'da birçok medeniyetin varlık göstermesi ve egemenlik dönemlerine göre sınırlarının belli şartlara ve dönemlere göre değiştiği söylenebilir. Uzun imparatorluk dönemlerinde bu büyük devletler fetih veya işgal girişimleri ile sınırlarını münhasıran genişletmişlerdir. Son iki yüz yıl içerisinde ise milliyetçilik

akımlarının başlaması ile bağımsızlık girişimleri artmış ve imparatorluklar bünyesinde sınır değişiklikleri yoğun olarak yaşanmıştır. Özellikle günümüze yakın dönemlerde meydana gelen I. ve II. Dünya Savaşları, devletleri sınır değişiklikleri hususunda büyük oranda etkilemiştir. Bu savaşlardan sonra bazı güçlü devletler dağılmış ve ortaya yeni güç merkezleri ile yeni ulus devletlerin çıkması söz konusu olmuştur. Soğuk Savaş dönemlerinde ise bir durağanlık olsa da, en son büyük değişimler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile gerçekleşmiş, bu durum bağımsızlık kazanan birçok devleti beraberinde getirerek sınırları değiştirmiştir. Sonuç olarak; yaşanan savaşlar, izlenen politikalar, güç merkezlerinin genişlemesi, değişmesi ve yeni dağılmalarla birlikte sınır değişiklikleri sonucu mevcut sınırlar günümüzdeki şeklini almıştır. Son dönemlerde ise yaşanan iç karışıklıklardan dolayı özellikle Orta Doğudaki devletlerde fiilen sınır değişimlerinin yaşandığı söylenebilir.

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de batı kara hudutlarının olduğu Doğu Trakya'nın, önemini her zaman koruduğu anlaşılmaktadır. Araştırma sahasının geçmişte birçok önemli devletin hâkimiyeti altında olduğu görülmektedir. Devletlerin sınır değişiklikleri bazı dönemlerde son derece durağan kalırken, bazı dönemlerde de hızlı değişimler arz etmiştir. Asya ve Avrupa Kıtalarının buluşma noktaları olan batı kara sınırlarının olduğu geçiş sahaları, birçok olayın cereyan noktası olmuş, toplumları ve devletleri kendisine çekerek egemenlik kurulma ihtiyacıyla kontrol altına alınmak istenmiştir. Bugünkü batı kara sınırlarının olduğu sahalarda egemen olan bazı büyük devletlerin sınırlarını, birkaç örnekle kronolojik sıraya göre ele almak faydalı olacaktır. Trakya'da, Traklar ile güç bakımından küçük sayılabilecek bazı devletler egemenlik kurmuştur. Ancak kronolojik olarak bakıldığında Anadolu'da ve araştırma sahası olan Batı sınırlarında kısa süre de olsa geniş sahalara hükmederek devlet teşekkülünü tam manasıyla oluşturan ilk örneklemlerden birisi Pers İmparatorluğu olarak görülebilir. Bu egemenlik dönemi çok uzun sürmese de, bölgenin sahip olduğu stratejik önem sayesinde, Persler dahil diğer devletler için bölgeye sahip olma

ihtiyacı doğmuş ve Trakya bölgesi Avrupa'ya geçiş noktaları olması hasebiyle adeta erişilmesi gereken önemli sahalar olarak kabul görmüştür. Bu durum bölgenin geçmişte de coğrafi olarak stratejik bir noktada olduğunu bize göstermektedir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1: Pers İmparatorluğu Egemenlik Alanları (M.Ö.500).

Kaynak:https://www.gislounge.com/find-gis-data-historical-country-boundaries/çevrimiçi indirilebilir siteden yararlanılmıştır.

Anadolu'da ve Trakya'da egemenlik kuran en büyük devletlerden birisi şüphesiz Makedon İmparatorluğudur. Bu imparatorluk bölgede egemenlik kuran önemli devletlerden birisidir. M.Ö. 323 yılından itibaren Anadolu'da egemenlik kuran imparatorluğun sınırları Güneydoğu Avrupa, Anadolu'nun büyük bölümü, Orta Asya ve Kuzey Afrika'nın bir bölümünü kapsamıştır (Şekil 1.2). İmparatorluk sahaları, Hindistan'a kadar ilerlemiş ancak özellikle ele geçirilen yerlerde generaller arasında yaşanan iktidar mücadeleleri ile hâkimiyetler çok uzun sürmemiştir. Türkiye'nin bugünkü batı sınırlarını da içerisine alan egemenlik sahası ise İmparatorluk için Balkanlardan Anadolu'ya önemli bir geçiş koridoru oluşturmuştur.

İmparatorluğun merkezine yakın olmasından dolayı Trakya civarı önem taşımıştır. Elbette bu durum bölgenin siyasi coğrafya bakımından önemini göstermektedir. Ayrıca büyük devletlerin hâkimiyeti bölgede kültürel anlamda çeşitliliğe de zemin hazırlamıştır.

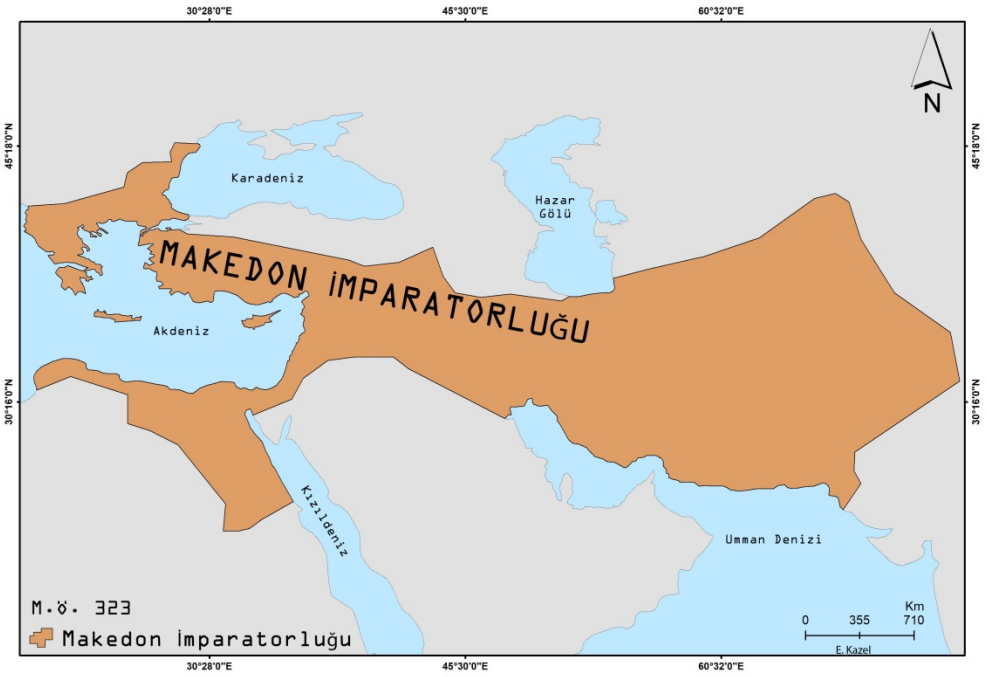

Şekil 1.2: Makedon İmparatorluğu (M.Ö.323).

Kaynak:https://www.gislounge.com/find-gis-data-historical-country-boundaries/çevrimiçi indirilebilir siteden yararlanılmıştır.

Trakya ve Anadolu'da egemenlik kuran bir diğer güç merkezi ise Roma İmparatorluğudur. Bu imparatorluk, özellikle Avrupa ve Anadolu topraklarına uzun süre hükmedip izler bırakan bir devlet olmuştur. Roma İmparatorluğu bilimsel manada da birçok keşfi gerçekleştiren devlettir. Roma İmparatorluğu, Makedon İmparatorluğunu egemenliği altına alarak balkanlara da hâkim olmuştur (Şekil 1.3). İmparatorluğun, coğrafyayı çok iyi kullanması ve doğanın etkilerini insan gücüyle aşması ise savaşlarda sık rastlanan ve değinilmesi gereken önemli özelliklerdir. Türkiye'nin bugünkü batı sınır bölgeleri o dönemde Asya ve Avrupa arasında çok önemli bir geçiş koridoru ve bağlantı noktasıdır. Özellikle Kavimler Göçünden sonra ikiye

bölünen Roma İmparatorluğu, Batı Roma ve Doğu Roma olmak üzere ayrılmıştır. Sınırlardaki her iki devletin egemenlik sahası içinde etkin alan mahiyetindeki Trakya ve bugünkü batı sınırları, devlette önem taşımıştır.

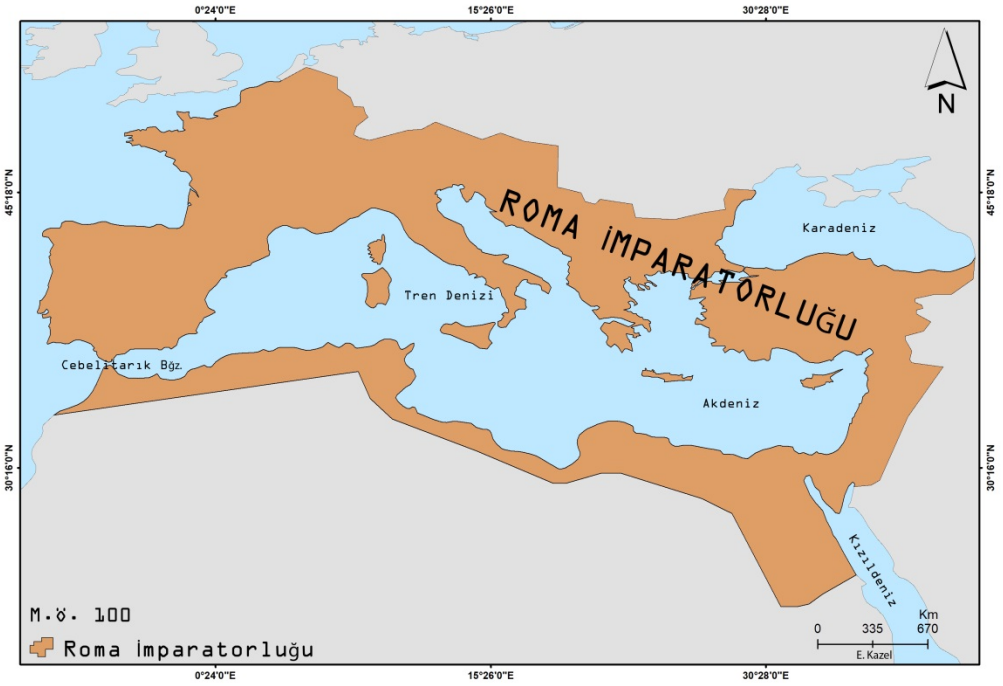

Şekil 1. 3: Roma İmparatorluğu (M.Ö.100).

Kaynak:https://www.gislounge.com/find-gis-data-historical-country-boundaries/çevrimiçi indirilebilir siteden yararlanılmıştır.

Kavimler Göçü ile ikiye bölünen Roma İmparatorluğunun büyük oranda benzeri ve Doğudaki devamı mahiyetinde olan Doğu Roma, bir başka deyişle Bizans İmparatorluğu da Trakya civarına egemen olan önemli devletlerdendir. Roma ve Bizans tarihleri her ne kadar farklı incelenip ele alınsa da, klasik Batı Roma uygulamalarından biraz daha farklı olması hasebiyle Bizans, ayrı isimle adlandırılmış bir devlettir. Konumuzla ilgili olan husus ise Türkiye'nin bugünkü batı sınırlarını da içerisine alan bir egemenlik sahası kurmasıdır (Şekil 1.4). Ancak özellikle 1300'lü yıllardan 1453 yılında İstanbul'un fethine kadar ve daha sonraları Trakya'da büyük bir bölüm, Osmanlı egemenliğine girmiş ve Bizans'ın bu bölgedeki etkisi tamamen bitmiştir. Sonuç olarak 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu

tarafından bu devlete son verilmiş ve batı sınırları da büyük oranda Osmanlı kontrolüne geçmiştir.

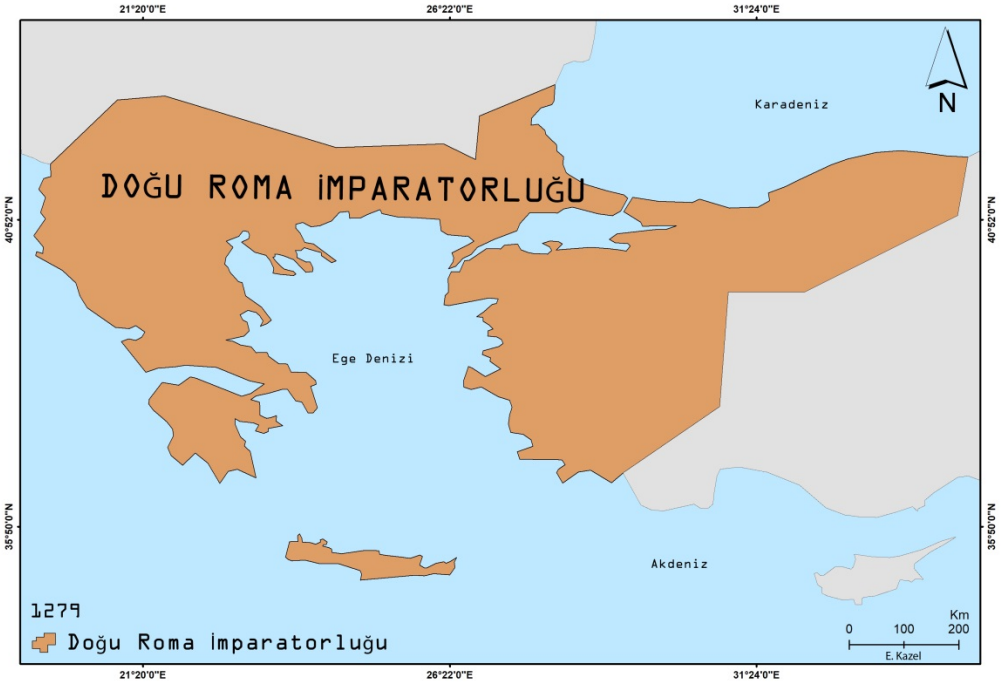

Şekil 1.4: Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu (1279).

Kaynak:https://www.gislounge.com/find-gis-data-historical-country-boundaries/çevrimiçi indirilebilir siteden yararlanılmıştır.

Anadolu'yu ve Trakya'yı egemenliği altına alan büyük devletlerden bir diğeri de Osmanlı İmparatorluğudur. Bizans'tan sonra Osmanlı, araştırma sahası olan batı kara sınır boylarında hem bölgenin egemenliği hem de kültürel ve mimari yönü bakımından çok uzun yıllar hüküm sürüp iz bırakmış bir imparatorluktur. Osmanlıda, kuruluş döneminden itibaren hedef haline gelen Avrupa içlerine kadar egemen olma düşüncesi, yükselme dönemi ve sonrasında Viyana kuşatmalarına kadar başarılı şekilde devam etmiş ve bunun için Trakya kullanılmıştır (Şekil 1.5). Bu uzun süreçte özellikle Trakya ve Avrupa içlerindeki bölge halkıyla oluşturulan uyum ile kültürel bir etkileşim kurulmuştur. Trakya ve Balkanlara yerleştirilen Türk nüfusu ile kültürel uyum daha güçlü şekilde tekâmül etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun çok uzun bir dönem egemenliğinde olan bugünkü batı

kara sınır bölgeleri, coğrafi olarak hem Türkiye tarafını hem de bugün dışarıda kalan Yunanistan ve Bulgaristan tarafını kapsamıştır. Misak-ı Milli sınırlarında kalan batı sınır boyları, bugün hala Türkiye'nin egemenliğinde bulunmakta, sınırın diğer tarafında da yakın devlet topluluklarının etkileşim sahası olmaya devam etmektedir.

Şekil 1.5: Osmanlı İmparatorluğu (1566).

Kaynak:https://www.gislounge.com/find-gis-data-historical-country-boundaries/çevrimiçi indirilebilir siteden yararlanılmıştır.

Türkiye-Trakya, Asya ve Avrupa arasındaki köprü konumunu hep korumuş ve bölge, sınır değişimlerinin yaşandığı ve birçok büyük imparatorluğun egemenlik kurduğu stratejik alanlar olmuştur. Bu sahalar tarih boyunca, özellikle siyasi coğrafya açısından stratejik konumda olması hasebiyle insanların etkileşim noktaları haline gelmiş, Avrupa ve Asya arasında bulunan geçiş koridorunun ana güzergâhını teşkil etmiştir. Bu sahalar geçmişte ve bugün Avrupa'nın, medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'ya açılan ön kapılarıdır. Sonuçta bu bölge dahil, sınır güvenliği ve sınır ticareti meselesi, üzerinde durulması gereken önemli konuları oluşturmaktadır.

1.5. Siyasi Coğrafya'da Sınır Güvenliği ve Savunma Açısından Yeni Yaklaşımlar

Anadolu dâhil olmak üzere ilkçağdan itibaren kurulan devletler, sahip oldukları toprakları ve halkı ancak sınırları vasıtasıyla diğer devletlerden ayırmışlar, dolayısıyla, sınır, devletler açısından eldekilerin kaybedilmemesi için titizlikle korunması gereken bir coğrafi ünite haline gelmiştir (Gümüşçü, 2010:1). Devletler için sınır, ilkçağlardan beri adeta güvenlik şeridi olarak değerlendirilen serhat noktaları olmuştur. Ancak İlkçağ devletlerinin hâkimiyet algısı ile günümüzdeki devletlerin güç parametreleri bir değildir. Devletlerin coğrafyadan yararlanma ve coğrafyayı yorumlama yaklaşımları da farklılık arz eder. Sınır hatları gibi korunması gereken önemli bölgelerin güvenliğini sağlama hususunda ortaya konulan uygulamalar değişmiştir. Günümüzdeki sınırlar, özellikle stratejik konumu güçlü ülkeler için daha keskin ve korunma önceliği olan sahalardır. Diğer taraftan örneğin Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki iç sınırlar ile ABD-Kanada sınırı gibi yumuşak geçişli sınırlar, günümüzde biraz daha esnek bir zeminde varlığını sürdürmektedir.

Sınır güvenliği bağlamında ele alınabilecek, coğrafyanın bir alt inceleme alanı olan askeri coğrafya, savaşın ve askeri harekâtların planlanmasında etkisi olan, ülkenin fiziki, sosyal ve ekonomik özellikleri çerçevesinde stratejik meseleleri incelemektedir. Ortam ve arazi analizi, jeopolitik durum ve jeostrateji, askeri coğrafya için önemlidir. Bu bilgiler, ulusal askeri amaçlara ulaşmak adına kuvvetlerin ne zaman, nerede ve nasıl kullanılacağına dair veriler sunar. Buna göre bir savaş ya da operasyonda sahanın tanınması şarttır. Askeri operasyonlara etki edecek tepe, nehir, yükseklik, ovalık, ormanlık alanların durumu, mevcut canlıların tanınması önemlidir. Eğer bir arazi, yerleşim alanı ise burada bulunan yapıların yoğunluğu, yollar, köprüler, tren rayları, deniz ulaşım imkânları ve sivil insanların yoğunluğunu değerlendirmek gerekir. Yeraltı ve yer üstü kaynakların mevcudiyeti, sanayi, tarım ve ziraat, bölgede bulunan hava ve

kara yollarının durumu gözden geçirilir. Yine eğer varsa tarihi alanlar, eserler değerlendirilir. Bütün bunlar savaş ve askeri açıdan yorumlanır ve askeri anlamda harekâtlara bu veriler ışığında hazırlanılır (Ünlü, Aydın, 2005:27). Sınır güvenliği uygulamalarında bu bilgileri dikkate almadan hareket edilmez. Aynı şekilde bu bilgiler doğrultusunda teknolojik imkânlar kullanılır. Araziye uygun askeri ekipman ve iklim şartlarına uygun teknolojik hava araçları kullanılır. Bütün bunlar ise arazi ve teknoloji arasındaki denge mekanizmasını daha işler hale getiren önemli unsurlardır. Elbette askeri coğrafya için fiziki şartlar büyük önem arz etmektedir. Dağlar, tepeler, akarsu boyları, iklim şartları askeri uygulamalarda günümüzde de hala çok etkili olabilmektedir. Ancak doğanın gerçeklerine karşı teknolojik imkânların artması, örneğin insansız hava araçları, elektronik savunma sistemleri, arazi şartlarına uyumlu teknik araçlar gibi yeni unsurlar askeri envanterlerde yerini almış ve bu durum sınır güvenliği konusunda büyük avantajlar sağlamıştır. İnsanların kontrol etmesinin güç olduğu arazilerde artık genellikle bu teknolojiler kullanılmakta ve neticesinde yüzde yüz bir başarı sağlanamasa da büyük oranda başarılı bir güvenlik koridoru oluşturmak için zemin sağlayan unsurlar olarak varlığını sürdürmektedir. Bütün bunlarla birlikte örneğin Türkiye'nin güney sınırlarında yapılan sınır duvarı, güvenlik kuleleri, devriye imkânı için yollar ve diğer tüm teknik önlemler, askeri konularda sınır güvenliğini arttıran olumlu uygulamalardır. Dolayısıyla günümüz dünyasında artık geleneksel savaş ve savunma anlayışları değişmiş, etkisini büyük oranda yitirmiştir.

Siber güvenlik konusu da devletler için artık vazgeçilmez noktaya ulaşmıştır. Siber sahadaki tehditlerin hedefi ve zamanlaması önceden bilinemediği için önlem almak zorlaşmakta ve özel çalışmalar gerektirmektedir. Bu durum devlet sınırları ve sınır içi platformlar için geçerli olmaktadır (Güler, 2019:4). Günümüzde teknolojik gelişmelere paralel ilerleyen bir savaş anlayışı mevcuttur. Bu anlayış artık ülkeler arasında meydana gelen savaşlarda temel parametrelerden birisi haline gelmiştir. Bununla birlikte bu yaklaşım, teknolojik handikaplar doğurarak siber güvenliği gündeme

taşımıştır. Bu durum güvenliğe konu olan unsurlar için, sahip olunmak istenen coğrafi alanı teknoloji boyutuyla saldırılara daha açık hale getirmiş ve siber tehlikeye zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan ülkelerin sahip olduğu coğrafi egemenlik alanlarının, sanal savaşlardan dolayı etkinliğinin azaltılması noktasında ve egemen olunmak için çaba sarf edilen sahalarda ortaya çıkan tehlike ile birlikte, siber güvenliğin önemi artmıştır. Artık "Siber Sınır" kavramı ortaya çıkmaya başlamış ve bu noktada devletler yeni teknik koruma imkânlarını sağlamaya çalışmaktadır. Bütün bunlar fiziki olarak sınır güvenliğine zemin hazırlayan risklerin yanında, sınır güvenliğini daha geçirgen hale getiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri coğrafya açısından özellikle Türkiye gibi stratejik bir konumda bulunan ülkelerin sınır güvenliği büyük önem taşımaktadır. Merkezin güvenliği sınırlardan geçmektedir. Bu yaklaşım fiziki güvenlik olduğu kadar sanal güvenlikle de alakalıdır. Elbette sanal güvenlik daha geçirgendir. Siber saldırılarla teknolojik altyapılar, elektrik sistemleri, veri ağları, haberleşme ve ticari alt yapılar gibi stratejik alanlar hedef alınabilmektedir. Bu ve benzeri durumlar ülke çevresinde adeta sanal bir koruma kalkanı olacak siber sınır kurmayı ve yeni savunma stratejilerini vazgeçilmez hale getirmiştir.

1.6. Coğrafyanın Sınır Ticaretine Etkisi

Sınır hatlarındaki güvenlik uygulamalarının yanında bir diğer uygulama da ticarettir. Ticaret coğrafyası; tarım, sanayi, hizmet kolları gibi faaliyetler sonucunda üretilen mal ve hizmetlerin el değiştirmesini ve dağılımını konu edinir (Tümertekin, Özgüç, 2007:6). Sınır ticareti mal ve hizmetlerin el değiştirdiği geçiş sahalarındandır. Sınır ticareti, bölge halkının ihtiyaçları için komşu ülkelerle karşılıklı yapılan anlaşmalar sonunda düzenlenen sınır illeri arasındaki ticareti konu alır. Sınır ticaretinde ekseriyetle sınırlardan içeri en fazla 10-75 km arasında bir derinlik esas alınmaktadır. Bölgesel coğrafi farklılıklar ve kaynak çeşitlilikleri, ticaretin bölgesel olarak farklı yönlere doğru yönelmesine ve sınırların ticari hacminin artmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle orta kuşak ılıman sahalarında yoğunlaşan insan

nüfusunun varlığı, buralarda ticari aktiviteleri yoğunlaştırmıştır. Siyasi coğrafya özelliklerinin çeşitlilik sunduğu ülkeler her dönemde ticari olarak önemli avantajlar kazanmıştır. Ticari aktiviteler zamanla değişimlere uğramaktadır Özellikle ulaşım ağlarındaki alternatiflerin çoğalması veya farklılaşması sonucunda ticaret yönleri değişmektedir. Gümrüklerde uygulanan prosedürlerin iyileştirilmesi ile ticari hareketlilikte ortaya çıkan zaman kaybı azalmaktadır. Coğrafi konum avantajları yanında bahsi geçen unsurlar da sınır ticaretini etkilemektedir. Türkiye, bulunduğu coğrafi konumdan dolayı bölgesel farklılıkların kavşağında ve sınır ticaretinde Asya ve Avrupa koridorunda bölge için etkin bir yere sahiptir.

Günümüzde, birçok ekonomik meselenin arka planında dünya kaynaklarının bölgesel dağılım farklılığı ve ayrıca faktör hareketlerinin etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Bu noktada ön plana çıkan bazı coğrafi avantajlara sahip bölgelerin daha fazla geliştiği gözlemlenen bir durum olmaktadır (Elmas, 2001:13). Dolayısıyla coğrafi potansiyellerin fazla olduğu bölgeler ve sınırlar ticari açıdan hareketli sahalardır. Hammadde ve sanayi ilişkisi bölgesel olarak birbirini tamamlayan unsurlar olabilmektedir. Genel bir eğilimle gelişmiş ülkeler hammadde ithal edip işlenmiş-mamul maddeleri ihraç ederken, gelişmemiş ülkeler hammadde ihraç edip işlenmiş madde ithal etmektedirler. Türkiye, hammadde bulunan Orta Doğu ülkeleriyle gelişmiş Avrupa arasında kalan coğrafi konumuyla bu değiş tokuşta koridor vazifesi görmektedir. Dolayısıyla yoğun ticari alış verişin olduğu sınırlar, siyasi coğrafya açısından bir devletin içerisinde bulunduğu saha ve coğrafi konumla ilişkilidir. Bahsi geçen bölgesel farklılıkların ve diğer unsurların temellerini anlayabilmek için siyasi coğrafya kavramını irdelemek ve Türkiye'de coğrafi özelliklerin sınırlar ve siyasi olaylarla ilişkisine değinmek gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
SİYASİ COĞRAFYA VE TÜRKİYE

2.1. Siyasi Coğrafya Kavramı ve Gelişim Süreci

Siyasi coğrafya, yeryüzündeki siyasi bölgelerin dağılışını, buraların siyasi olarak neden önemli hale geldikleri ya da niçin gelişmedikleri hususunda etkili olan coğrafi faktörler ile bu faktörlerin mekân ölçeğinde karşılıklı ilişkilerini araştırmaktadır. Bir bütün olarak dünyadaki siyasi bölgelerin dağılışı, siyasi coğrafya sahasının esas unsurudur ve siyasi topluluklar ile coğrafi özellikler arasındaki ilişkiler siyasi coğrafyanın inceleme alanlarıdır (Göney, 1993:3). Siyasi coğrafyada etkili olan coğrafi konum, saha yapısı, yer şekilleri, uygun iklim şartları, tarım ve su imkânları, yol ve ulaşım şebekeleri, ticari avantajlar, maden sahaları gibi tabii ve beşeri unsurların Dünya üzerindeki bölgeler arasında farklı oranlarda bulunması, medeniyetlerin güçlenmesi ve varoluşunda esas unsur olmuştur. Bu durum geçmişten günümüze toplumlar arasında daima mücadelelere yol açmıştır. Örneğin coğrafi keşifler ile sanayi devrimi sonrası yaşanan gelişmeler devletlerarası mücadelelerin örnekleriyle doludur.

Coğrafi keşiflerle yeni kıtalara ulaşılması, benzer şekilde sanayi devrimine girerek kömür, petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarının kullanıma alınması, ayrıca demir, bakır ve altın gibi madenlerin kullanımının artması Dünya üzerinde büyük siyasi değişikliklere zemin hazırlamıştır. Bir zamanlar boş sahalar olarak görülen bazı bölgeler sahip oldukları coğrafi avantajlarla Dünyanın siyasi hayatında daha faal rol oynamaya başlamıştır (Göney, 1993:78). Coğrafi özelliklerin devletlere ve siyasi topluluklara olan tesiri her dönemde devam etmiştir. Siyasi coğrafya, devletlerin uyguladığı politikalara, siyasi organizasyonlara ve yaşanan siyasi mücadelelere etki eden unsurları içerisinde barındırmaktadır.

Siyasi coğrafya, Dünya'nın bütününde ya da yalnızca belli bölgesinde veya devletinde, fiziki ve beşeri olayların sebeplerini, sonuçlarını, dağılışlarını,

aralarındaki bağlantıları inceleyip, devlet düzenini yürütme konusunda çeşitli görüş veya yaklaşım belirleyen bilim olarak tanımlanabilir (Özey, 2002:2). Coğrafyaya bakış İktisadi coğrafyada iktisadi açıdan; tarihi coğrafyada tarihi açıdan ve siyasi coğrafyada da bu bakış siyasi açıdan olmaktadır. Ancak, iktisadi, tarihi ve siyasi olayların yorumlanmasında olduğu gibi hangi açıdan bakılırsa bakılsın coğrafyanın doğasında olan coğrafi faktörler daima ağırlığını korumaktadır (Günel, 1997:41).

Siyasi coğrafya, çalışma konusu itibariyle siyasal bir gücün coğrafi bir alan üzerinde oluşumunu, devamını, eylemselliğini ve dönüşümünü inceler. Coğrafyacılar politikanın mekânsal düzeni nasıl etkilediğini ve buna mukabil mekânsal düzenin siyasalı nasıl bilgilendirdiğini sorgulayıp incelemektedir (Agnew, 2002). Siyasi coğrafya, dünyadaki siyasi oluşumların ortaya çıktıkları yer, sebep, etki ve biçimlerini coğrafi açıdan araştırıp incelemektedir. Her şeyden önce belirtilmesi gerekir ki, siyasi coğrafya yalnızca fiziki ve durağan coğrafi özellikleri esas almayıp, aynı zamanda belli dönemlerde değişikliğe uğrayan kültürel, ekonomik, politik ve diğer tüm beşeri coğrafya özelliklerini de esas almaktadır. Siyasi coğrafya ayrıca yeryüzünde meydana gelen siyasi olayların nerelerde ve niçin yoğunlaştığı konusunda coğrafi faktörlerle birlikte izahatlar yapmakta ve bunun altında yatan sebepleri irdelemektedir. Siyasi coğrafya esas itibariyle, siyasi olayların ve faaliyetlerin mekâna ya da coğrafi ortama bağlı olarak gösterdikleri değişiklikleri mekânı inceleyip analiz ederek ele almaktadır. Siyasi coğrafya, bu özelliği ile siyaseti konu alan diğer bilim dallarından ayrılmaktadır.

Kuşkusuz iktisadi, ticari, siyasi, tarımsal, sosyal ve sanatsal bütün beşeri etkinliklerin, üzerinde gelişip oluştukları coğrafi alanın ortaya çıkardığı atmosferden, bir ölçüde de olsa, etkilenmediğini söylemek oldukça güçtür. Bununla birlikte bu etkinin tek değişmez faktör olduğunu söylemekte oldukça güçtür (Günel, 1997:26). Dünyada fiziksel ve beşeri özellikler bölgesel ve yerel düzeyde büyük oranda farklılık göstermektedir. Gerek

devletler gerekse de büyük siyasi organizasyonlar açısından coğrafi konum önemlidir. Devletlerin kara genişliklileri, yer şekilleri, bitki örtüsü çeşitliliği, denize kıyısının olup olmaması, iklim, ekonomik güç ve diğer beşeri ve fiziki coğrafya özelliklerinin çeşitlilik göstermesi siyasi coğrafyayla alakalı hususiyetlerde farklılığa zemin hazırlamaktadır. Örneğin fiziksel özellikler bakımından enerji kaynakları ve madenler, hidrografik özellikler ve tarımsal potansiyeller her bölgeye eşit bir şekilde dağılmamıştır. Bu kaynaklara yeterince sahip olan devletler, insanların ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilmekte ve bu durum devletleri genellikle ekonomik ve sosyal olarak güçlü kılmaktadır. Kaynakların az olduğu ülkelerde genellikle durum tam tersi tezahür etmektedir. Elbette bahsi geçen husus belli özellikleriyle ön plana çıkıp, katma değeri yüksek ürün ve teknoloji üreterek diğer kaynakları rahatlıkla satın alan devletler için geçerli değildir. Buna günümüzde Japonya örnek verilebilir. Bu ülkede kaynaklar sınırlı olmasına rağmen üretilen katma değeri yüksek ürünlerle birlikte ekonomik gelişme tesis edilmiştir. Japonya'nın gelişiminde II. Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasal atmosfer de etkili olmuştur. Ancak bu örneğin yanında genel bir yaklaşımla bölgeler arası oluşan kaynak farklılıkları ile diğer coğrafi özellikler, siyasi coğrafya açısından ülkelerin yerleşme, nüfus, ekonomi ve kültürel özellikleri bakımından devletlere tesir etmeye devam etmektedir. Bu tesir, devletlerin siyasi güç farklılıklarına zemin hazırlamaktadır. Özellikle teknolojik ve ekonomik gelişimini tam manasıyla tamamlamayan devletlerde coğrafi unsurların etkisi daha fazla hissedilmektedir. Bunun yanında doğal özellikler ve konum hususiyetleri, devletlerin gelişmesinde tek başına yeterli değildir. Devletin sahip olduğu beşeri özellikler, saha avantajı, iç siyasi durum, küresel aktörlerin etkinlik alanlarında olup olmaması ve diğer birçok özellik de devletlerin gelişiminde rol oynamaktadır. Beşeri ve fiziki coğrafya özellikleri siyasi coğrafyaya bir bütün olarak tesir etmektedir. Elbette sahip olunan coğrafi özellikler ancak doğru bir şekilde değerlendirildiği takdirde avantajlar sağlamaktadır.

Kavramsal izahatların yanında siyasi coğrafyanın gelişimi hakkındaki bazı görüşlere yer vermek, konuyu temellendirmek bakımından faydalı olacaktır. Siyasi coğrafya, beşeri coğrafyanın çok eskiden beri işlenen, üzerinde fazlaca durulan bir koludur. Bu konudaki ilk çalışmaları Heredot'a kadar götürmek mümkündür. Çünkü Heredot Tarihi içinde, özellikle bazı ülkelerin siyasi ve idari taksimatıyla ilgili birçok konu siyasi coğrafyayı çok yakından ilgilendirmektedir. Böylece denilebilir ki, coğrafyanın bir kolu olarak siyasi coğrafya en az 2500 yıllık bir geçmişe sahip olup, bu uzun devrede birçok araştırmacı siyasi coğrafya ile iştigal etmiştir (Göney, 1993:1). Dolayısıyla siyasi coğrafya, çok eskiden beri fark edilen ve devlet politikalarına etki eden bir alandır. İlkçağlarda bir devletin yerleşmesi ve gelişmesi için temel unsurlar, yaşamaya uygun bir iklim, savunma için korunaklı saha ve ticaret yapılacak iyi bir konum iken, zamanla bu ölçütler gelişme devrelerine göre değişmiştir. İlkçağ düşünürlerinden Aristo, doğa ve çevrenin insana ve devletlere tesirini ele alan çalışmalar yapmıştır. Örneğin Aristo iklim şartlarının insan karakterine etkisine vurgu yapmıştır. Aristo sonrasını takip eden dönemlerde de birçok farklı düşünür, çevrenin etkisini ele alan benzer çalışmalar yapmışlardır.

Uygarlıklar geliştikçe coğrafi alan ile beşeriyet arasında farklı yorumlamalar ortaya çıkmıştır. Örneğin siyasi coğrafya açısından Roma döneminde Lucretius, doğanın olumlu özellikleri nispetinde toplumların da buna paralel güç kazandığı savını ortaya atmıştır. Lucretius, doğaya karşı insanların dikkatli olması gerektiğini ve buna göre hareket etmesi gerektiğini de aktarmıştır (Uyar, 1974:3). Antik çağın en önemli coğrafyacılarından olan Amasyalı Strabon "Geographika" adlı eserinde coğrafyanın siyasi coğrafya ve devlet yönetimi üzerine olan etkisini ele almıştır. Montesquieu de bu konularda farklı fikirler ortaya atan bir bilim adamıdır. Ona göre doğal sınırlarla çevrilmemiş devletler, yani düz ovalarda kurulan devletler işgale daha açıktır. Ortaçağ'da batı dünyası skolastik bir içe kapanış ve her alanda gerileme yaşarken, aynı dönemde İslam dünyasında siyasi coğrafya dâhil olmak üzere birçok konuda önemli bilimsel çalışmalar yapılmıştır. İbn

Haldun bu konuda fikirler üreten önemli bir düşünürdür. İbn Haldun Mukaddime adlı eserinde devletlerin doğup, büyüyüp ve yok olmasındaki aşamaları izah etmektedir. Bazı kavimlerin güçlenmesini doğaya dayandırmaktadır. Bu da siyasi coğrafya özelliklerinin devletlere olan etkisini vurgulayan bir yaklaşımdır.

Coğrafi faktörlerin uygarlıklara olan etkisine örnek olarak; Nil, Fırat, Dicle, Sarıırmak, Gökırmak, İndus gibi nehirler, Mezopotamya gibi verimli sahalar, korunaklı tepeler, limanlar, ipek ve baharat yolları gibi güzergâhlar verilebilir ve bu alanlar geçmişte devletler için stratejik sahalar olmuştur. Diğer bir örneğe bakmak gerekirse, medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu'da egemenlik kuran Hititler, Frigyalılar, İyonlalılar, Urartular gibi eski medeniyetler ile Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı devletleri, Anadolu'da coğrafyanın sunduğu imkânları siyasi ve beşeri güç olarak kullanmışlardır.

Siyasi coğrafya açısından 15. yüzyıl'dan sonra yaşanan coğrafi keşiflerin akabinde ticaret yolları değişmiş ve kaynakların çeşitlenmesi sonucu özellikle Avrupa'da yaşanan zenginlik artmış ve bu durum birçok bölgede rekabeti beraberinde getirmiştir. İlerleyen süreçte oluşan sermaye birikimi ile devletler arasında güç mücadeleleri yoğunlaşmıştır. Sanayi devriminden sonra da sömürgecilik faaliyetleri hız kazanmış, Dünyada teknolojik gelişmeler ve yeni siyasi paktlar ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar siyasi coğrafyanın gelişimine yansıyan sonuçlar doğurmuştur.

Siyasi coğrafyanın gelişiminde rol oynayan Amerikan ve İngiliz ekolünün yanında bir de Fransız ekolu bulunmaktadır. 16. y.y.'da tabii şartların devlet ve halk üzerinde etkileri vardır diyen Fransız Lean Bodin, 17.y.y.'da doğal ortam ve ülke emniyeti için bağlar kuran Sebastien de Vauban, sonrasında A. Demangon, Montesquieu (Kanunların Ruhu eseri ile öne çıkar) ve sonrasında siyasi coğrafya makalesiyle siyasi coğrafya terimini ilk kez kullanan Turgot gibi bilim insanları siyasi coğrafya hakkında fikirler ortaya

koymuştur (Öngör, t.y.:6). Bahsi geçen araştırmacılar ve ekoller siyasi coğrafyanın gelişiminde önemli roller oynamıştır. Ancak bu dönemlerde ve sonrasında siyasi coğrafya farklı yorumlanmıştır. Örneğin bazı kaynaklara ve hammaddeye ulaşmada savaşlar meşru görülebilmiştir. Belirtilen çıkış noktasından sonra farklı siyasi coğrafya teorisyenleri ortaya çıkmış ve savundukları düşünceler devlet politikalarında büyük tesir uyandırmıştır.

Modern coğrafya ve siyasi coğrafyanın gelişimi son iki yüzyıl içerisinde hızlanmış ve yeni paradigmaların gelişiminde ve kuruluşunda Karl Ritter, Frederic Ratzel, Paul Vidal De La Blache, Karl Haushofer gibi isimler etkili olmuştur (Günel, 1997). Dünyada yayılmacılık ve egemenlik için Kara Hâkimiyet Teorisi, Deniz Hâkimiyet Teorisi, Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi, Hava Hâkimiyet Teorisi ve daha birçok yeni teori ve fikir, siyasi coğrafya kapsamında ortaya atılmıştır. Bahsi geçen fikirlerin doğaya ve beşeriyete etkisi genellikle savaşlar ve hâkimiyet sağlama üzerine kurulmuştur. Ancak tek bir siyasi teoriden dolayı dünyayı hiçbir devlet tam olarak egemenliği altına alamamıştır. Yerel değişkenler, siyasi unsurlar ve birçok coğrafi faktör, mutlak egemenliğin önündeki en temel engellerdir.

2.2. Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye

İnsanlık tarihi boyunca, özellikle uygun iklim şartlarının hüküm sürdüğü korunaklı coğrafi ortamlarda yerleşmeyle birlikte nüfus yoğunluğu oluşmuş ve bu bölgelerde birçok devlet kurulmuştur. İnsanlar coğrafi şartların uygun koşullar sunduğu mekânları öncelikle tercih etmişlerdir. Bu mekânlardan birisi de ortak kültür bölgesinde yer alan Anadolu'dur.

İlkçağdan günümüze Anadolu'da hüküm süren devletlerden Pisidia, Lydia, Bithynia, Hattiler, Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, İyonlar, Urartular, Traklar, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri, uygun coğrafi ortamdan dolayı etkinlik kazanarak Anadolu'da egemenlik kurmuş önemli medeniyetlerdir. Bahsi geçen devletlerin sınırlarının belirlenmesinde coğrafi unsurlar belirgin olmuştur (Gümüşçü, 2010:11).

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının devamı olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti ise, bahsi geçen Anadolu sahasında varlığını devam ettirmekte ve geçmişte olduğu gibi günümüzde de büyük avantajlara sahip bir ülke olarak dünya sahnesinde yerini almaktadır (Şekil 2.1-2). Siyasi coğrafya açısından en temel parametreler coğrafi konum, saha yapısı, yer şekilleri ve diğer temel coğrafya özellikleridir.

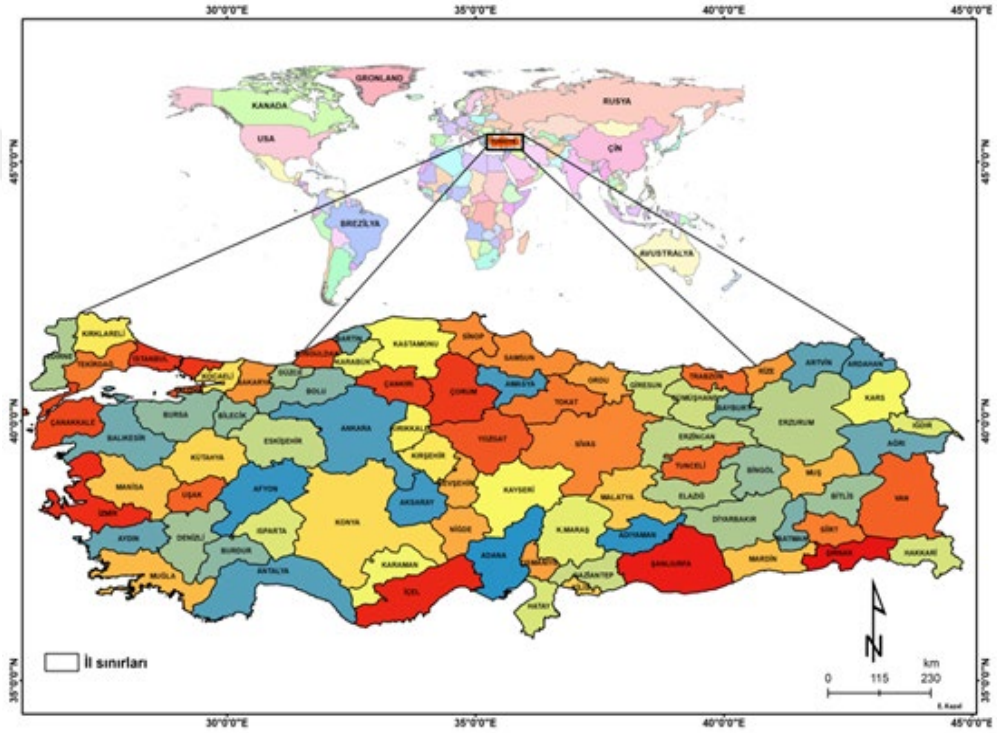

Şekil 2.1: Türkiye ve Batı Kara Hudutlarının Matematik Konumu.

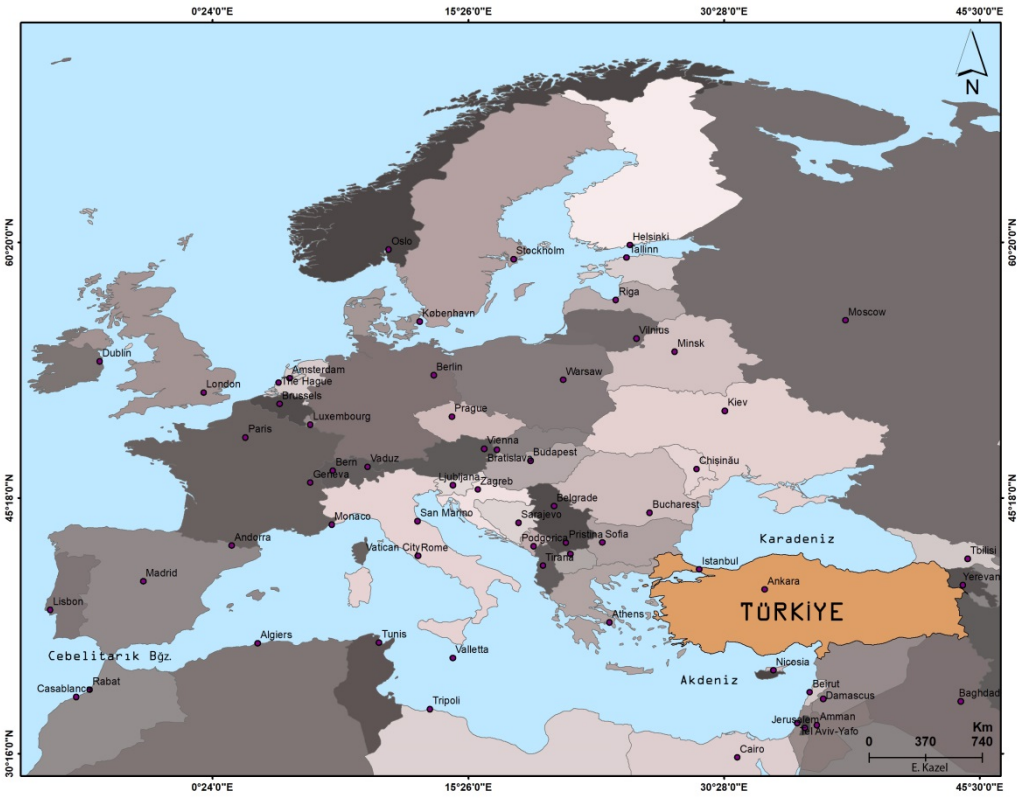

Şekil 2.2: Türkiye ve Batı Kara Hudutlarının Ülke Sınırlarına Göre Konumu.

Türkiye, coğrafi konumu ile toplumlara her bakımdan sunduğu alternatif avantajlar sayesinde medeniyetlerin buluştuğu, kaynaştığı ve yeri geldiğinde de bu avantajlara sahip olmak için mücadelelerin verildiği bir coğrafi ünite olmuştur. Türkiye, Avrupa ve Asya için bir kavşak noktası, deniz, kara, hava ve demir yolu açısından da sunduğu ulaşım çeşitliliği açısından önemli bir koridordur. Türkiye, verimli tarım arazileri, akarsu varlığı, enerji arz ve potansiyeline kolay ulaşılabilirliği, uygun iklimi ve tüm coğrafi avantajlarıyla, insanlar için her dönem egemenlik kurulmak istenen ve mücadelelere sahne olmuş stratejik bir saha olmuştur. Bu durum tesadüfi bir olay değil bilakis coğrafi özelliklerin getirdiği bir sonuçtur. Bu itibarla Anadolu, birçok dönemde merkez olma özelliğini, sahip olduğu coğrafi konuma ve coğrafi özelliklere borçludur.

Türkiye, siyasi coğrafya özellikleri itibariyle adeta bir köprü, kültürel olarak merkez ve ticari açıdan bir geçiş sahasıdır. Bu kapsamda mesela Özey (2000) tarafından ortaya konulan "Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi", Türkiye'nin siyasi coğrafya özelliklerinden dolayı bölgesinde ve dünyada siyasal bir güç merkezi olacağını savunmaktadır. Teoriye göre Anadolu Yarımadası Heartland, bu alanı çevreleyen Kafkaslar, Balkanlar**,** İran, Arabistan ve Kuzeydoğu Afrika dünya kalesini kuşatan iç çemberi meydana getirmektedir. Bu alanların dışında kalan kara kütleleri de, dış çemberi veya dünya adasını oluşturur. Buna göre Anadolu'ya egemen olan bir millet iç çembere ve oradan da dış çembere yani dünyaya hükmeder görüşü savunulmaktadır. Bu teoriye göre Roma, Doğu Roma ve Osmanlı Devletleri Anadolu'ya hükmederek dünyada söz sahibi olmuştur ve bu durum yine tezahür edebilir. Bununla birlikte bugün bu teorinin tek başına dünya egemenliği için yeterli olup olmadığı, diğer bütün jeopolitik teorilerde olduğu gibi tartışılabilecek bir husus olabilir. Bugün Dünya'da hiçbir ülke tek başına egemen değildir ve tüm ülkeler çok çeşitli politikalar geliştirmek zorunda kalmaktadır. Her ülkenin kendi iç dinamikleri ile yerel farklılıkları dünya egemenliğini güçleştirmektedir. Ancak Türkiye'nin büyük avantajlarla dolu siyasi coğrafya özelliklerini en iyi şekilde kullanarak çeşitli politikalara yönelmesi ve Özey (2000) tarafından da belirtilen merkezi avantajlarını yeterince kullanması, Türkiye için elbette önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Türkiye'yi Dünyada diğer ülkelerden ayıran en önemli özelliklerden biri de, onun farklı stratejik kültürler ve farklı algılamalara sahip ülkelerle çevrilmiş olması, yani birbirinden son derece farklı alt-sistemler arasında bir "sınır-ülke" konumunda olmasıdır. Bir tarafta ilişkilerini kurumsal düzeyde yürüten ve postmodern olarak nitelenebilecek bir uluslararası sistem, yani Avrupa, diğer tarafta reel politik ilkelerin büyük ölçüde geçerliliğini koruduğu Orta Doğu ve Kafkaslar bulunmaktadır. Uluslararası sorunlar karşısında tamamen farklı davranış modelleri ve algılamalara sahip bu stratejik kültürler arasında sıkışan Türkiye'nin dış politika sorunlarının

büyük bir kısmı bu konumundan kaynaklanmaktadır (Özdemir, 2008:1). Türkiye, sorunların yanında çözüm alternatiflerine de sahip avantajlı bir konumda yer almaktadır. Bunlardan birisi olan kültür çeşitliliği, genellikle merkezî bir ülkeye göre gruplandırılmaktadır. Dünyada farklı kültürlerin merkezi bulunmaktayken, Afrika ve İslâm dünyasının merkezi zayıf kalmıştır (Huntington, 2015, Akt. Kaya:11). Buradan hareketle İslam dünyası ve Afrika ülkeleri için Türkiye, yeni ve güçlü bir politika geliştirerek bahsi geçen ülkelere yönelik kültürel bir buluşma noktası olabilir. Türkiye'nin tarihsel birikiminden hareketle İslam dünyasındaki ülkelerle ilişkilerini daha çok geliştirmesi, ayrıca buralardaki halklar tarafından kabul edilmiş psikolojik avantajlarını kullanması, Türkiye'ye ekonomik ve siyasi kazanımlar sağlayacaktır. Çünkü bu hinterlant, güçlü tarihsel bağlar ve kültürel çeşitliliğin yanında büyük miktarda hammadde ve enerji kaynaklarına sahiptir. Bu noktada Orta Doğu, Avrupa ve Afrika arasında yer alan Türkiye, Doğu-Batı arasındaki kültürel ve ekonomik köprü vazifesini geliştirebilir ve birbirini tamamlayan ülkeler olarak bundan tüm devletler fayda sağlayabilir. Türkiye ayrıca Batı sınırlarının hinterlandında bulunan Balkan ülkeleriyle de ticari ve siyasi ilişkileri güçlü olan bir ülkedir. Bu ülkelerle olan ticari ve kültürel bağların daha da artırılması önem arz etmektedir. Ayrıca yakın sınırlardan bağımsız olarak Latin Amerika ülkeleri gibi ilişkilerin pek gelişmediği bakir sahalara da yönelmenin ekonomik açıdan Türkiye'ye yeni alternatifler sunacağı muhtemeldir. Bütün bunlar tek başına belki Türkiye'yi küresel bir merkez haline getiremese de, ülke için çok önemli kazanım alanlarıdır.

2.2.1. Türkiye'nin Siyasi Coğrafya Özellikleri ve Etkileri

Siyasi coğrafya açısından fiziki coğrafya özellikleri, arazi varlığı ve beşeri unsurların tamamı bir bütün olarak devletleri şekillendirmekte ve etki oluşturmaktadır. Coğrafi konum, iklim, yer şekilleri, kara ve deniz dağılışı, jeoloji, tatlı su varlığı, nüfus yapısı, tarım, sanayi, sosyal ve kültürel varlıklar gibi coğrafi özelliklerin tamamı, bir ülkenin güçlü olmasında ilişkili

unsurlardır. Devletlerin matematik konumunun insan yaşamına uygun şartlar ihtiva eden yerlerde bulunması (özellikle orta kuşak ve sıcak kuşaktaki uygun sahalar) ve kıtaların-ülkelerin önemli merkezlerine olan coğrafi yakınlığı gibi hususlar, ticaret pratikliği ile sosyal etkileşim için alternatifler oluşturur. Yine bir devletin denize kıyısının olması ticaret ve ulaşım açısından avantaj sağlar. Ülkenin iklimsel çeşitliliğe sahip olması ve su kaynaklarının yeterli olması, tarımsal açıdan alternatifli ürünlerin yetişmesi, ayrıca turizm çeşitliliği sunması gibi unsurlar iklimle ilişkili önemli potansiyel güçlerdir. Dolayısıyla sıcaklık ve yağış gibi iklim elemanları insan toplulukları üzerinde birçok boyutuyla etkilidir. Tarımın insan için önemi düşünülürse ve bu durum diğer beşeri unsurlarla birleştiği takdirde devlet için stratejik ve siyasal bir güce dönüşebilir. Bir ülkenin farklı yer şekilleriyle birlikte doğal ve beşeri kazanımlara sahip olması, jeolojik olarak yeraltı kaynaklarının fazla ve çeşitli olması ile bunu kullanma durumuna göre ekonomiye katma değer kazandırması da diğer önemli güç alanlarıdır. Devletlerin gelişiminde ve tüm etkenlerin organize edilmesinde temel beşeri role sahip olan nüfusun niteliği ve yapısı, ayrıca sanayi ve teknolojik gelişmenin varlığı, sosyal kültürel zenginlik gibi unsurların tamamına sahip olması, bir devlet için başlıca temel yeterlik alanlarıdır. Netice itibariyle mevcut coğrafi özelliklerin tamamı siyasi coğrafyayla doğrudan ilişkilidir ve devlete çoğu zaman tesir eden etmenleri oluşturmaktadır. Devletlerin bu özellikleri etkili veya pasif bir şekilde kullanmasına göre de sonuçları farklılık arz eder. Ancak günümüzde coğrafi potansiyeli kullanmak her ne kadar büyük avantajlar sağlasa da artık tamamen ve tek taraflı olarak coğrafi özelliklerin tesirinden söz etmenin bilimsel geçerliliği de kalmamıştır. Beşeriyetin de sadece ve tek taraflı olarak siyasi coğrafyayı etkilediği ve coğrafyadan bağımsız olduğu söylenemez. Bu iki unsur karşılıklı olarak etkileşim içerisindedir. Bununla birlikte coğrafi özelliklerin devletler için oluşturduğu bazı avantajlar, ülkede yaşayanların belirli teknik seviyeye gelmesiyle tam manada bir faydaya dönüşebilir. Dolayısıyla coğrafyanın sunduğu imkânların gelişmiş beşeri unsurlarla birleşmesi, birbirini tamamlayan önemli etmenlerdir. İşte tam da bu noktada denilebilir ki

Türkiye coğrafyası, yukarıda bahsi geçen coğrafi özelliklere sahip bir ülke olarak, bu coğrafi avantajların kullanıldığı dönemlerde, bölgesinde merkez olma rolünü üstlenmiş stratejik bir sahadır.

Tarihin en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Türkiye toprakları günümüzde, Asya, Avrupa ve Afrika'nın yakınlaştığı buluşma noktası ve kıtalararası geçiş koridorunda yer alan stratejik bir sahadır. Türkiye toprakları tarihte birçok medeniyetin egemenlik kurduğu ve bugün de stratejik bir pozisyonda varlığını devam ettiren bir coğrafi alandır. Bu stratejik sahanın coğrafi özelliklerinin bilinmesi, siyasi coğrafya konularının yorumlarında temel teşkil etmektedir.

Türkiye, Kuzey Yarımkürede ılıman orta kuşakta bulunan ve gerek matematik konumundan gerekse de özel konumundan kaynaklı olarak iklimin uygun ve çeşitli şartlar sunduğu coğrafi imkânlara sahiptir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı stratejik bir sahada yer alan Türkiye, adeta bir köprü ve kıtalararası geçiş koridorudur. Konum özellikleri Türkiye'nin son yıllarda Doğu-Batı arasında enerji nakil hattı olmasında ve siyasal avantajlar kazanmasında da etkili olan bir unsurdur. Aynı şekilde coğrafi konumu Türkiye'ye hava hâkimiyeti avantajı da sunmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki doğal ve kültürel zenginlikler turizm potansiyeli olarak siyasi coğrafya için avantajlar arz eder. Ülkenin etrafını denizler ve yüksek dağ sıraları çevrelemiştir. Ancak Ege denizinde Yunanistan ile kıta sahanlığı, adalar ve hava hattı sorunları yaşanmaktadır. Akdeniz'de ise Kıbrıs sorunu ile son yıllarda Kıbrıs ve çevresinde keşfedilen enerji kaynaklarının paylaşılmasında bölge ülkeleri ve özellikle bazı ülkeler ile Türkiye arasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlardan sıyrılarak bölgedeki enerjiden payını almak isteyen Türkiye, siyasal adımlar atmaktadır.

Türkiye, jeopolitik konumundan dolayı var olan avantajlarıyla birlikte ayrıca Orta Doğu'daki siyasi mücadelelerin tam sınırında ve hatta hedefindedir. Bölgede cereyan eden petrol sahalarına egemen olma çabaları ve yakın

gelecekte daha da artacağı öngörülen su sorunu, dikkate değer konulardır. Bazı devletlerin farklı ulusal veya uluslararası çıkarları ve hedefleriyle bölgedeki problemler artmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki Türkiye'de çoğu dış politika sorunu, coğrafi konumunun doğal bir sonucu olmaktadır. Sorunların büyük bölümünde coğrafyayla ilgili bir ilişki vardır. Bu itibarla coğrafi bilgilere vakıf olmak, yaşanan sorunları yorumlamada, sebep sonuç ilişkisi kurmada ve strateji belirleyerek çözümler üretmede büyük etkiye sahiptir.

Stratejik bir konumda yer alan Türkiye'nin birçok ihtiyaçta kendi kendine yeten bir ülke olması ve sorunlarını çözerek sınır güvenliğini tesis etmesi, eldeki avantajların korunması bakımından elzem görünmektedir. Özellikle bazı ülkelerdeki siyasi boşluktan ve karmaşadan yararlanan terör örgütlerinin faaliyetleri ve kaçakçılık konusunda yaşanan problemler, Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Türkiye, Batı'da Yunanistan ile kıta sahanlığı dâhil olmak üzere hava ve deniz sınırlarında problemler yaşamakta, Güneyde Kıbrıs ve çevresindeki enerji kaynaklarının paylaşımındaki sorunlarla mücadele etmektedir. Orta Doğu'da yaşanan iç karışıklıklardan kaçan milyonlarca mültecinin sınırlarda oluşturduğu baskı ve ülke içinde oluşturduğu sosyal ve ekonomik konular ise ayrıca değerlendirilmesi gereken hususlardır. Dolayısıyla gerçekten de bu ülke, avantajlarıyla birlikte zorlu bir coğrafi sahadır. Bu bakımdan Türkiye'nin, gerek kendi içinde, gerekse de Güneyinde, Doğusunda ve Batısında yaşanan, gelecekte ise devam etme ihtimali görülen potansiyel tehlikelerle karşı karşıya olduğu gerçeği bilinmektedir. Türkiye'yi çevreleyen coğrafi sahadaki siyasi gelişmeler ışığında uzun vadeli stratejiler üretmek gerekmektedir. Üretilecek bu stratejiler ile Türkiye sınırlarında çok etkin şekilde güvenlik önlemleri almak gerekmektedir.

Türkiye'de denizler ticaret için ulaşım çeşitliliği sunarken aynı zamanda ülkenin üç tarafında da doğal bir koruma kalkanı ihtiva etmektedir. Çünkü denizler en güvenilir doğal sınırlardandır. Boğazların varlığı da Türkiye'ye

ticaret ve ulaşım için üstün stratejik avantajlar sağlar. Ortalama 1132 metre yükseltisiyle birçok kıta ve ülkenin ortalama yükseltisinden fazla bir ortalamayla ve sınırlarındaki engebeli sıradağlarla Türkiye, adeta coğrafyanın çevrelediği doğal korunaklı ve yüksek bir sahadır. Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kara sınırlarının bulunduğu Trakya, korunaklı doğal bir bariyere sahip olmasa da, sınırı oluşturan Meriç Nehri doğal bir sınır olarak kabul edilmektedir.

Siyasi coğrafya açısından üzerinde durulması gereken en önemli tabii unsurlardan biri iklimdir. Fakat bunun yanında saha da başta gelmektedir. Ülkesiz hiçbir devlet düşünülemez, fakat hiçbir devletin ülkesi de, bu ülke dâhilinde yaşayan halk kütlesinden ayrı olarak düşünülemez (Göney, 1993:5). Türkiye'de Akdeniz iklimi, Karadeniz iklimi ve karasal iklim özelliklerine bağlı olarak birçok avantaj bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan tarımsal ürünlerde iklime bağlı çeşitlilik söz konusudur. Birçok tarım ürünü yetiştirilen verimli arazilere sahip Türkiye, bu potansiyeli kullandığı takdirde Dünyada kendi kendine yeten ve gelecekte büyük bir kazanım olacağı öngörülen gıda varlığının güvenliği konusunda kendisini garantiye alan bir ülke olabilir. Türkiye farklı iklim özelliklerine ve yer şekillerindeki çeşitliliğe paralel olarak çeşitli debilere sahip birçok akarsuya sahiptir. Siyasi coğrafyada etkili doğal faktörlerden olan akarsular Türkiye için hem enerji üretimi hem de tarımsal sulama ve daha birçok unsur için stratejik kaynaklardır. Bu iki durum siyasi coğrafya açısından avantajlar sunmaktadır. Çünkü bir ülkede tarımsal üretim çeşitliliği ve akarsu varlığı stratejik parametrelerdendir. Türkiye'de sularını yurtdışına çıkaran akarsulardan Fırat ve Dicle nehirleri, Orta Doğu için hayati önemdedir. Bundan dolayı bu akarsular bölgede birçok siyasi çekişmeye konu olmuştur. Gelecekte yaşanması muhtemel su savaşlarında su potansiyelinin siyasi avantajları da görülecektir. Bununla birlikte yurt dışından kaynağını alıp Türkiye'de denize dökülen ve araştırma sahamızı da ilgilendiren Meriç ve kolları, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında bazı sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle yağışın yoğun olduğu dönemlerde Bulgaristan tarafından baraj

kapaklarının açılması ve eğimi az olan araziden de kaynaklı olarak Trakya bölgesi, taşkın riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu ve benzeri sorunlar ülkeler arası anlaşmalarla karşılıklı çıkarlar doğrultusunda giderilmeye çalışılsa da henüz köklü bir çözüm bulunamamıştır. Türkiye'de coğrafi özelliklere paralel olarak ekonomik ve teknolojik kalkınmanın gerçekleşmesi için birçok imkân bulunmaktadır. Bu imkânların seferber edilmesi ile toplumsal refah sağlanabilecek ve dünyada çok daha etkin bir siyasal güç olma yolunda ilerleme hızlanacaktır.

Türkiye'nin, Avrupa, Orta Doğu, Asya, Afrika, Akdeniz, Karadeniz ve diğer yakın havzalarda sahip olduğu stratejik konum ile birlikte siyasi coğrafya özellikleri, bir bütün olarak şekillenmektedir. Bunun politikalara yansıması ise bilinen bir gerçektir. Türkiye kültürel olarak da Doğu ve Batının ayrıldığı ve karşılaştığı sınırlara tekabül etmekte ve aynı zamanda AB ve NATO ülkeleri için stratejik hat olarak durmaktadır. Avrupa sınırlarının nereden başlayıp nerede bitmesi gerektiği veya Türkiye'yi de içine alıp almayacağı ile ilgili yaklaşımlar, Türkiye ve batı kara sınırlarını ilgilendiren bir konudur. Türkiye her iki durumda da hem doğu kültürü hem de batı kültürleri ile yakın temas içerisinde bulunmakta ve bu konumunu avantaja çevirme potansiyeline sahip görünmektedir.

Belirtilen özelliklerin tamamı Türkiye'nin jeostratejik önemini açık bir şekilde göstermektedir. Türkiye'nin jeopolitik öneminin farkında olan Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye ile ilgili ikilemde kalmaktadır. Yaşanan politik gelişmeler göstermektedir ki; Avrupa Birliği Türkiye'yi güçlü bir ortak olarak birlik içinde kabul etmemekte ve Avrupa'dan bağımsız kendi başına hareket eden bir devlet olmasına da razı olmamaktadırlar. Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin Avrupa dışında, fakat Avrupa'ya bağımlı kalmasını amaçlayan politikalar yürütmektedir (Özey, 1996; 55). Dolayısıyla son gelişmelerden de hareketle Türkiye-Avrupa sınırlarının politik yönünü bu yaklaşımla ele almak yerinde olacaktır.

Türkiye, konum özellikleri ve günümüz jeopolitik şartlarının verdiği olanaklar ile dünya ölçeğinde veya bölgesel ölçekte siyasi seçeneği en fazla olan devletlerden birisi olarak görülmektedir. Türkiye'nin politik veya siyasi seçeneğinin fazla olmasında birçok fiziki coğrafya çeşitliliğinin yanında, sahip olunan önemli beşeri özellikler de bulunmaktadır (İlhan, 2000). Türkiye'nin siyasi coğrafya özelliklerinden kaynaklı olarak çok boyutlu ve etkili politikalar geliştirmesi, bölgesinde ayakta kalması için önemli bir koşul olarak görülmektedir. Yukarıda ifade edilen coğrafi özelliklerin tamamı, siyasi, ekonomik ve sosyal kazanımların artması bakımından alternatifler oluşturmakta ve Türkiye'nin kalkınmasında rol oynayabilecek etmenleri ihtiva etmektedir.

2.3. Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası Açısından Sınır, Ticaret ve Güvenlik Durumu

Devletleri meydana getiren siyasi sınırlar, insanların arzularına göre yaptıkları siyasi antlaşmalar neticesinde tespit edilmektedir. Münferit olarak sınırlar hakkında çeşitli yerlerde ihtilaflar bulunmasına rağmen bazı faydaları da mevcuttur. Çünkü bunlar esas itibariyle devletleri birbirinden ayıran kati hudutlara tekabül etmektedir. (Göney, 1993:3). Devletleri birbirinden ayıran sınırlar, kendi özellikleriyle mücehhez bir yapı oluşturarak diğer devletlerden farklı bir bütünlükle ayırt edilebilir alanlar sunar. Her ne kadar küreselleşme olgusunun sınırları ortadan kaldırdığı iddia edilse de, dünyada son yıllarda yaşanan savaşlar, salgınlar ve diğer birçok olay, devletleri kendi sınırları içinde kalmaya ve kazanımlarını muhafaza etmeye itmektedir. Bu da siyasi sınırların çoğu zaman korunması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin matematik ve özel konumuyla Avrupa ve Asya kıtaları arasında doğu ve batı doğrultulu bir geçiş noktası oluşturması, özellikle Avrupa için adeta tampon bölge pozisyonunda yer alması, bir takım ticari avantajlarla birlikte problemleri de beraberinde getirmiştir.

Türkiye'nin, kıtaların birbirine yaklaştığı merkezde yer alması ve kara sınırı olarak sekiz ülkeye komşu olması, ticari olarak da önemli avantajlar sağlamaktadır. Türkiye'nin ticari açıdan hammadde bulunan ülkeler ile hammaddeyi işleyecek teknolojiye sahip ülkelere yakın olması dikkate değer bir avantajdır. Türkiye ayrıca enerji kaynaklarına sahip doğu ülkeleri ile enerjiye ihtiyacı olan batı ülkeleri arasında olduğundan, enerji nakil hattı olarak etkinlik kazanmıştır. Enerji aktarım rolü Türkiye'ye ticari ve stratejik olarak avantajlar sağlamaktadır. Türkiye sınırlarının coğrafi konumu, sadece enerji ve ticaret açısından değil, aynı zamanda turizm ve sosyo-kültürel olarak da siyasal ve ekonomik kazanımlar sunar. Tarımsal üretim potansiyeliyle de Türkiye gelecekte önemli stratejik imkânlara kavuşacaktır. Dünyada 2020 yılında yaşanan küresel virüs salgını ve akabinde gıda tedarik zincirindeki sorunlardan dolayı ithalat ve ihracat noktasında yeni arayışlar söz konusudur. Esasında Türkiye bu problemleri aşacak alt yapı imkânlarına, tarım potansiyeline ve sektörel çeşitliliğe sahip coğrafi özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Türkiye'nin doğu sınırlarının dağlık, engebeli ve ekseriyetle zorlu doğa şartlarına sahip olması, güney sınırlarında genellikle mayınlı arazilerin varlığı, deniz sınırlarının ise girintili çıkıntılı yapısıyla fazlasıyla uzun olması gibi, sınırların fiziksel yapısından kaynaklanan bazı olumsuzlukları bulunmakta ve bundan dolayı sınır güvenliğinin etkin ve kalıcı bir şekilde sağlanamadığı gözlenmektedir. Bu çerçevede, sınırların fiziki yapısı ile kaçakçılık, terör veya uyuşturucu gibi maruz kalınan tehdit türleri dikkate alınarak risk unsurlarının belirlenmesi ve güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir (Kaya, 2013:8). Türkiye'de siyasi sınırlar, birçok avantaja sahip olmakla birlikte güvenlik açısından olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin, özellikle güneyinde ve doğusundaki devletlerde yıllardır yaşanan istikrarsızlıktan doğrudan etkilendiği ve sonucunda terör, uyuşturucu ve mülteci sorunu gibi birçok tehditle karşı karşıya kaldığı bir sınır hattına sahip olması, güvenlik problemlerine zemin hazırlamaktadır. Türkiye'nin doğu ve güney sınırlarını ilgilendiren Mezopotamya, yani Orta

Doğu'nun büyük bölümü, küresel çıkarlara ve mücadelelere sahne olan bir coğrafi alandır. Bölgede yaşanan vekâlet savaşlarının ve iç karışıklıkların sınırlarımıza yansıması genellikle mülteci akını, uyuşturucu kaçakçılığı ve terör gruplarının zarar verici faaliyetleri şeklinde tezahür etmektedir. Bu konularda güvenlik önlemlerini sıkılaştırması, Türkiye için gelecek meselesidir. Türkiye'nin bir yarımada ülkesi olması, hem karada hem de denizlerde güvenlik önlemleri almasını gerektirmektedir. Türkiye'nin çok cepheli uygulaması gereken siyaset, avantajlı yönlere sahip olmakla birlikte dezavantajlara da sahiptir. Türkiye'nin deniz, kara ve havada güvenlik önlemleri alması gerekmektedir. Bu da maliyetli ve askeri açıdan zor bir konudur.

Türkiye Akdeniz, Karadeniz ve Ege Denizlerinin birçok ülkeye olan ulaşılabilir konumu ve bunları birbirine bağlayan boğazlara sahip olması sayesinde ticari ve siyasi olarak kazançlar elde etmektedir. Türkiye son yıllarda Akdeniz'de tespit edilen enerji kaynaklarından pay alabilmek ve çıkarlarını korumak için Libya Devleti gibi bazı devletlerle denizel sınır anlaşmaları yapmaya başlamış, sondaj gemilerini harekete geçirmiş ve bölgede etkinlik kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de sadece kara sınırlarından değil, aynı zamanda deniz sınırlarından kaynaklı olarak da siyasal sorunlar yaşanabilmektedir.

Devletler birbirinden ekseriya kesin sınırlarla ayrılmaktadır. Ancak bu sınırlar daha ziyade karalar üzerinde geçerlidir. Fakat bugün hiçbir açık deniz, hemen hiçbir kuvvetin siyasi hükümranlık sahasında değildir ve dünya denizleri hiç değilse sulh ve sükûnun hâkim olduğu zamanlarda bütün milletlere açıktır. Tarihte denizlerin paylaşılması 1494 senesinde İspanya ile Portekiz arasında Tordosillas antlaşması ile ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonra ortaya çıkan siyasi olaylardan dolayı denizlerin paylaşılmasından vazgeçildi. Bugün hiçbir devlet kara suları dışında kalan denizlerde hükümranlık iddiasında bulunamaz; denizlerde askeri ve ticari bakımdan ne kadar kuvvetli olursa olsun, dünyamız su küresinin tamamı veya bir kısmı

üzerinde hak iddia edemez. Aynı durum hava küresi için de bahis konusudur. Böylece siyasi sınırlar, esas itibariyle karalar (litosfer) üzerinde, hidrosfer ve atmosfere nazaran daha bariz olarak ortaya çıkmakta ve önem taşımaktadır (Göney, 1993:2). Buradan hareketle kara sınırlarının daha belirgin, deniz ve hava sınırlarının daha esnek olduğu, ancak sınırsız bir hâkimiyet alanına sahip olmadıkları anlaşılabilir. Türkiye ve Yunanistan arasında yakın kara suları dışında kalan deniz içlerinde ve hava sahalarında meydana gelen ve dönem dönem ortaya çıkan anlaşmazlıklar bu çerçevede ele alınabilir. Türkiye, Yunanistan ile Ege Denizinde adalar ve mülteci geçişleri, Akdeniz'de ise Kıbrıs açıklarındaki enerji parselleri ile ilgili sorunlar yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye denizleri, ticari avantajlar sunmanın yanında ortaya çıkan sorunların da kaynağı ve çözümünü bünyesinde barındırmaktadır.

Avrupa Birliği sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiği konusundaki tereddütler de, siyasi sınırlar çerçevesinde Türkiye'nin AB üyelik sürecine yansımaktadır. Dünya'da son yıllarda yaşanan gelişmeler siyasi sınırların önemini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin güney sınırlarında yaşanan savaşlardan kaçan mültecilerin Avrupa'ya yönelmesi, Avrupa sınırlarının güvenliğinin Türkiye'nin güney ve doğu sınırlarından başladığına işarettir. Dolayısıyla Avrupa'nın Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarında güvenlik önlemleri alması artık yeterli olmamaktadır. Bu çerçevede AB ile Entegre Sınır Yönetimi Modelinin Türkiye lehine tekrar gözden geçirilerek dizayn edilmesi gerekmektedir. Bütün bunlar Türkiye'de siyasi coğrafya özelliklerinin sınırlara ve politikalara yansımaları olarak değerlendirilebilecek unsurlardır. Sınırlarla ilgili siyasi coğrafya alanında bahsi geçen unsurların daha net anlaşılması ve yorumlanması açısından sınırların neyi ifade ettiği konusunda detaylı bilgilere sahip olunması gerekmektedir. Böylelikle hem siyasi coğrafyada sınırlar temellendirilmiş olacak, hem de konu bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Bunun yanında Türkiye sınırlarının yapısı örneklem olarak ele alınmak istenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE SINIRLAR VE COĞRAFYA

3.1. Sınır Kavramı ve Coğrafya

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de coğrafya ve sınır, birbiriyle ilişkili unsurlar olarak insan ve mekânın bütünleştiği veya ayrıldığı kesişim alanlarını konu almaktadır. Coğrafya birçok potansiyeliyle beşeriyeti etkilerken, devletlerin gerek fiziki ve gerekse sosyo-ekonomik farklılıklarına da tesir etmektedir. Bugün üzerinde yaşanılan yeryüzü, çeşitli doğal veya politik sınırlarla birbirinden ayrılmış devletlerden oluşur. Buralar modern devlet teşekküllerinin oluştuğu ve belirli sınırlarla ayırt edilen sahalara tekabül etmektedir. Her sınır kendine özgü mülki ve idari bir sahayı tanımlamaktadır. Coğrafyanın siyasi bakımdan insan toplulukları arasındaki yaşam ortamlarının ayırt edilmesinde, doğal koridor vazifesi görebildiği ve bu koridorların da çoğu zaman gerek fiziki ve gerekse beşeri ayrımları gösteren sınır olarak bilindiği söylenebilir. Yaşam ortamlarını ayıran sınırların belirlenmesinde savaşlar birçok dönemde belirleyici olsa da, doğal ve olağan ayrımlar sınırları daha da güvenilir kılmaktadır. Bu doğrultuda en güvenli sınırların denizler olduğu söylenebilir. Sınırlar dünyadaki büyük iklim sahaları, farklı kıtalar, deniz ve okyanuslar, sıradağlarla ayrılmış kara kütleleri gibi büyük doğal bölgeleri ayıran sahaları da ifade etmektedir. Dolayısıyla sınırlar sadece idari bölgeleri tanımlayan ve sınırlandıran alanlar değil aynı zamanda bölgeleri, coğrafi farkları ve doğal kesitlerin ayrımını da ihtiva etmektedir. Sınırlar sanal hatlar değil, bilakis doğanın veya mekânın kendisidir. Bu doğrultuda hem büyük ölçekte hem de yerel düzeyde ülkeleri ve toplulukları fiziki ve siyasi olarak birbirine yaklaştıran, ayıran sınırları coğrafya yönüyle incelemek önem arz etmektedir.

Coğrafya perspektifiyle ele alındığında kavram olarak sınır, Türk Dil Kurumu Sözlüğü ve Türkçe Sözlükte; komşu devletlerin topraklarını birbirinden ayıran hudut, çizgi; komşu köy, ilçe, il topraklarını birbirinden ayıran çizgi; bir yerin genişleyebileceği veya yayılabileceği son uç ve

niceliksel yaklaşımlarda karşılık bulan son limit şeklinde tanımlanmıştır (TDK).

Sınır, herhangi bir mekânsal birimi ya da grubu diğerinden ayıran hattır (The Dictionary of Human Geography, 2009:71). Sınır kelimesi çok eskiden var olup başkaca ifade edilse de dilimizdeki kullanımı Yunanca/Rumca (sinoron) kökenlidir (Pakalın, 1993: 205). Sınır, Senir, 'hudut, rükün' (< sinor < Rum. sinoron) 'uç, uç boyu, hudut' olarak izah edilebilir (Eren, 1999: 364). Bu kelime Türkçeye kademeli şekilde sinor ve nihayet sınır diye yerleşmiştir. Sınır kelimesinin günümüzde hala Anadolu'nun yerel aksanında "sinor " olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bazı Türk topluluklarında sınır kelimesi "seğir, senir, ara çek, sınurdaş, sınır ko" şeklinde sınır ve hudut tayin etmek olarak geçmektedir (Salan, 2017:29). Sınır ile aynı anlama gelen ve Türkçeye Arapçadan geçen bir diğer kelime ise huduttur. Hudut, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "uç, son, sınır" şeklinde tanımlanmıştır. Sınır ve hudut boyu anlamına karşılık gelen başka bir kelime de, Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre Farsça ser, Arapça hadd kökünden gelen serhattır (TDK).

Sınır, bir devletin ülkesel egemenlik haklarını kullandığı toprak parçasını diğerlerinden ayıran çizgidir (Sönmezoğlu, 1996:388). Bir devletin topraklarını, diğer devletlerin topraklarından veya açık denizler ile uzaydan ayıran yapay çizgilere ya da iki boyutlu alanlara "sınır" denir (Toluner, 1989:31).

Sınır, hududun uzandığı geçiş bölgesidir. Doğası gereği belirlenmesi güç bir bölgedir. Sınır boyunun nerede başlayıp nerede bittiğine ilişkin açık kurallar yoktur. Sınır, noktasal, çizgisel ya da yüzeysel bir kuşaktır (Gümüşçü, 2010:2). Sınır bölgesi, sınırların içinde oluştuğu politik ve coğrafi bir alandır. Sınır hatları devletlerin birbirinden ayrıldığı net çizgilerdir. Ancak uluslararası sınırlar bakımından adeta geçiş kuşakları olan sınır bölgeleri o

kadar net değildir. Sınır bölgesi bir sahayı ve temas kuşağını ifade ederken, sınır, kesin olarak bir ayrım çizgisidir (Jones, 1959:241-246).

Sınırlar, ülkeleri birbirinden ayırıp, kendi alanları içindeki yönetimsel hakların kendine ait ve özgü olmasını sağlayan ve mekânları sınırlandıran hatlar olarak karşılık bulmaktadır. Sahiplik ve aidiyeti ifade eden ve mülkiyete götüren "mülk" olgusunun hatları, devletler için sınırlarla belirlenir.

Artan etkileşimlere ve ağlara rağmen, bu alanların giderek gözenekli hale gelmesine rağmen, sınırlar devletin hala bölgesel alanlarını temsil eden ve onlar için anlam yaratıcısının önemli bir organizatörüdür (Paasi, 2009:46). Dolayısıyla sınırlar nötr alanlar değil, kendi bölgelerinde bir etki alanına sahip ortak hatlara da dönüşebilen merkezi hüviyete sahiptir. Sınırlarda devletler birbiriyle fiziksel temaslar kurmaktadır. Bu temaslar işbirliği için olduğu gibi ortaya çıkan sorunların da kaynağı olabilmekte ve devletleri etkilemektedir. Sınırlar her ne kadar devletleri egemenlik alanları itibariyle siyasi olarak ayırsa da, bu alanlar ülkeler arası ekonomik ve sosyal ilişkilerin cereyan noktalarıdır. Sınırlar ticaret için geçiş alanı sağlayan önemli gümrükleri barındırmaktadır. Dünyada bugün sınırdaş olan ve olumlu ilişkilerle komşuluk geliştiren ülkeler mevcuttur. Ancak sınırların adeta güvenlik bariyeri haline geldiği problemli komşuluklar da bulunmaktadır. Özellikle dünyada orta kuşak merkezlerinde bulunup çok fazla komşu ülkeyle sınıra sahip Türkiye gibi ülkeler sınırlarında çeşitli ilişkileri bir arada yönetmektedir. Bununla birlikte örneğin az sayıda komşuya rağmen ABD-Kanada ve ABD-Meksika sınırı birbirinin zıttı uygulamalara sahne olmaktadır. Meksika'da geçişleri önlemek için sınır duvarları yapılmışken, Kanada sınırında bu durum söz konusu değildir ve geçişler kolaydır. Günümüzde Avrupa ülkeleri içerisinde sınıra yüklenen anlam birleştirici iken, güvenlik kaygısının olduğu Türkiye-Avrupa sınırında ise ayıran özellik ağırlık kazanmaktadır. Türkiye ve Irak sınırında da aynı durum söz konusudur. Bununla birlikte devletler sınır olarak birbiriyle kesişmese de

büyük bir coğrafi ünitenin etkisinde bulunmaları onları işbirliğine hazır hale getirmektedir. Karedeniz ve Hazar Denizi etrafındaki ülkelerin çeşitli anlaşmalarla ticari işbirliği yapmaları buna örnektir.

Sınır bölgeleri, ülkenin merkez topraklarından farklılaşmış durumdadır. Bunun en temel sebebi, devletin bir başka devletle sınırları aracılığı ile ilişkide olmasıdır (Stein, 2007:13). Sınırlar, her ne kadar haritalarda bir çizgi olarak görünseler de, esasında sınır, bir çizgi değil, toprağı, toprakaltını ve hava sahasını kesen dikey düzlemlere karşılık gelir (Korkut, 1970:6). Bu itibarla sınırlar ülke içinde müstesna birer coğrafi ünite ve yeryüzü ve hava sahası için de adeta bir suni bariyerdir. Uyduların icadı, hava sahası meselesi, denizaltıların icadı, deniz sınırları meselesi, maden arama faaliyetleri gibi etmenlerle sınırların önemi yer altında, denizlerde ve atmosferde artmıştır.

Sınır, iki devleti birbirinden ayıran bir çizgiden daha fazla anlam taşımaktadır. Sınır bölgesi (frontier) kavramı ise bir çizgiyi değil bir alanı işaret etmesi sebebiyle sınır veya sınır çizgisi kadar keskin ve özgül değildir. Sınır bölgesi, sınırların içinde oluştuğu politik coğrafi alanlara verilen isimdir. Sınır bölgesinin uzamsal bir boyutu vardır ve bu bölge, iki devlet arasında gerektiğinde insanların yerleşip yaşayabileceği kadar geniş bir bölgedir. Buna karşın, sınır çizgisinin yatay düzlemde genişliği yoktur. Sınır çizgilerinin ikinci boyutu düşey düzlemdedir ve bu boyut bir devletin hava ve yer altı sahası iddiasında bulunmasına imkân tanır. Nitekim devletler bu bölgeleri çoğunlukla ekonomik, siyasi ve kültürel amaçları doğrultusunda tanımlarlar (Balibar, 2002:48). Siyasi coğrafyada uçlar ya da sınır boyları iki devlet arasındaki politik bölünmeyi ve bir ülkenin yerleşilmiş ve yerleşilmemiş kısımları arasındaki bölünmeyi ifade eder (Prescott ve Triggs, 2008: 12). Ulus devletleri birbirinden ayıran ve egemenliklerini pekiştiren, küreselleşme ile birlikte zıtlıkların ve tamamlayıcılıkların mekânları olarak sınırlar; "gerçek-sanal, çizgi-bölge, bölen-birleştiren, bariyer-köprü, sınırlayıcı-fırsat yaratıcı, tek katmanlı-çok katmanlı, geçirgen-filtreleyen"

gibi fiziki boyutları ön plana çıkaran bir kavramsallaştırmayla ele alınmaktadır. Diğer yandan küreselleşmenin etkileri ve ülkeler arasında çok boyutlu nitelikteki artan ilişkilerle birlikte sınırların işlev ve biçim değiştirmesi, ulus devletlerin egemenlik alanlarının ve fiziksel sınırlarının ötesinde bölgesel düzeyde etkileşimlere sahne olması ile birlikte, bu kavramsallaştırmanın "sınır bölgeleri"ne dönüştüğü vurgusu yapılmaktadır (Söylemez, 2017: 1). Bu durum bizi sınırların olmadığı bir dünya sonucuna götürmez. Sınır çizgisi kuşkusuz geometrik anlamda tek boyutlu bir çizgi olarak düşünülemez. Bu amaçla dikilen ağaç kazıklar ve tarlalar arasında uzanan dar bir yol, birkaç santimetreden birkaç metreye kadar genişliği olan sınır çizgileri oluşturabilir. Bazen bir kule, sınırtaşı, tel örgü, çit, duvar, ormanlık alanda açılan bir şerit gibi unsurlar sınırları belirginleştirebilmektedir. Sınır bölgeleriyse, iki ülke arasında gerektiğinde insanların yerleşip yaşayabileceği kadar genişliği olan alanlardır (Günel 1997: 85). Sınır çizgisinden, fonksiyonel sınır bölgesine geçiş süreçlerinin analizine yönelik akademik çalışmalar ise 1990'lı yıllarda yazında yer almaya başlamıştır. Bu çalışmalarda çoğunlukla bölgesel ekonomik ilişkiler ve sınırın engelleyici etkileri modellenmeye çalışılmıştır. Avrupa Birliği ve NAFTA gibi makro-bölgesel entegrasyon girişimleri sınır ötesi bölgelerin kurulmasını teşvik etmiştir. Bunlar, ulaştırma ve çevresel bozulma gibi yerel sınır aşan sorunlarla ilgilenmeyi amaçlayan yerel veya bölgesel yetkililer tarafından yönlendirilen girişimlerdir. Birçok sınır ötesi bölge, aynı zamanda, kültürlerarası iletişim ve diyaloğun yanı sıra sınır ötesi ekonomik kalkınma stratejilerinin teşvik edilmesinde de aktiftir (Ratti, 1993:61). Dolayısıyla sınır olgusu sadece bir çizgiden ibaret değil aynı zamanda insanların yaşayabileceği bölgeleri, birlikleri de ihtiva eden ve ekonomik karşılığı olan bir etkileşim sahasıdır. Bu alanların, etkileşim sahasının muhatapları olan devletler adına ortak eylem alanlarını da içerisinde barındırdığı söylenebilir. Ayrıca bahsi geçen sınır alanlarının hukuki dayanağının da olması gerekir. Örneğin devlet sınırları, hukuki boyutta uluslar arası yasalarca tanınırsa hukuki sınır olmaktadır. Bazen de sınırlar iki devlet ve diğer birkaç devlet tarafından tanınıp hukuki sınır haline gelebilir.

Bütün araştırma alanlarında olduğu gibi sınır olgusunun da tarihsel bir boyutu vardır ve konuyu bu bağlamda ele almak yerinde olacaktır. Çünkü bugün dünya üzerinde bulunan devlet sınırlarının tamamı tarihi bir sürecin yansımasıdır.

Doğada gözlemlediğimiz büyük veya küçük birçok alandaki varlık veya yerlerin sınırı vardır. İnsanlar geçmişte doğadaki gözlemleri ve tecrübeleriyle sınırları fark etmiştir (Corner, 1999:53). Özellikle eski çağlarda şehir devletleri açısından sınır çizmek gerekli olmayıp, günümüzdeki devletler için geçerli olan sınır hususiyetleri gibi ihtiyaç olarak değerlendirilmemekteydi. Bahsi geçen devletler yüzölçümü olarak geniş olmadığından dağınık ve birbirine uzak şekilde konumlanmıştı. Bununla beraber bu dönemlerde doğal engeller ve surlarla çevrili bir sınır anlayışı yaygınlık kazanmıştır. (Owens, 2000:13). İlkçağlardan önce de devletlerde sınır kavramı gündemdeydi. Ancak o dönemlerde sınırın anlamı bugünkü kadar net ve belli bir çizgi şeklinde değilse de mühim bir fonksiyonu bulunmaktaydı. Sınır kavramının eski dönemlerdeki anlamıyla bugün anlaşılan anlamı arasında farklar bulunmaktadır. Günümüzdeki sınır kavramı ve sınırdan anlaşılanlar 19. ve 20.y.y.'da şekillenmiş bir mahiyet teşkil etmektedir. İlkçağ itibariyle sınırlar geniş ve adeta şerit halindeki alanlar olarak düşünülmelidir. Bu durum Ortaçağlara kadar süregelmiştir. Sınırlarla ilgili bu durum, Yeniçağ döneminin ilk dönemlerinde de bu anlamıyla kalmıştır (Dağtekin 1989:65). Dönemin nüfusuna göre egemenlik sahasının geniş olarak addedilebileceği eski zamanlarda ve şehir tipi yaşamlarda siyasi sınırlar günümüzdeki kadar önemli değildi. Site devletlerinden geniş topraklara dayanan devlet yapısına geçildikten sonra sınır çizgilerini daha kesin ve ciddi olarak işaretleme ihtiyacı doğmuştur. Sonraları da sömürgeciliğin tasfiyesi ve yeni devletlerin ortaya çıkışıyla sınırlar uluslar arası ilişkilerde daha fazla önemli hale geldi (Günel, 1997:85). İlk başlarda güvenlik kaygısı ve ekonomik bölgeleri çevirme ile ortaya çıkan sınır belirleme davranışı, zamanla içerik ve biçim değişimleri ile karşı karşıya kalarak "sınır"ın sosyal, yönetsel ve mekânsal olarak çeperi tanımlamasına

sebep olmuştur (Fricke, 2012:2). İmparatorluk çağlarında da sınırlar net bir şekilde belirginleşmemişti. İmparatorluklarda yeni topraklar kazanma anlayışı her dönemde var olmuş, bundan dolayı sınırlar değişken bir yapı arz etmiştir. Bu durumun aksine günümüzde devlet sınırları belirgin ve nettir. Sınırların net olmasının önemli bir koşul olarak görüldüğü günümüz devletlerinde, yayılmacı politikaların olmadığına işaret etmek için de belirgin sınırlar bir parametre olarak değerlendirilmektedir (Özgen, 2014:133). Osmanlı dönemine bakıldığında, sınırnameler ile belirlenen sınırlar, yerinde yaşayan insanlar tarafından kesin bir şekilde biliniyor ve herkes bu sınıra riayet ediyordu. Ama geçmişte Osmanlı Devletinde harita ve haritacılık yaygın olmadığı ve kullanılmadığı için, ne yazık ki Avrupa'daki örneklerinde olduğu gibi, geçmiş dönemler için sınırları gösteren haritalara sahip değiliz (Gümüşçü, 2008: 111-136). Bu sadece idari sınırlar değil, devlet sınırları için dahi geçerli olup, devlet sınırlarının haritalarını çizmek, ancak geç tarihlerde, özellikle de XVII. yüzyıl sonlarından itibaren uygulanan bir yöntemdir (Gümüşçü, 2010:91). 1648'de imzalanan Vesfalya Antlaşması, sonuçları itibariyle siyasi coğrafya açısından sınırları ele alan önemli bir anlaşma olarak kabul edilmektedir. Bu anlaşmanın, günümüz devlet anlayışının ilk önemli nüvelerini oluşturduğu, ülkenin çevresinde oluşturulan siyasi sınırların, devlet egemenliğindeki tek bir yasal gücü ifade ettiği bu anlaşma ile kabul edilmiştir (Anderson, 2003:168). Belirtilen tarihsel süreçler içinde farklı çeşitlerde sınırlar ortaya çıkmıştır. Bunların bazıları modern devletten önce ortaya çıkmıştır. Günümüzde duyarlılık gösterilen çizgisel ve devlete ait özel sınırların çok azı Fransız Devrimi'nden önce oluşmuştur. O zamandan beri sınır yasal açıdan egemen otoriteyi tanımlamaktadır. Hatta bireysel kimlikleri belirleyen milliyet iddiaları ve vatandaş haklarına yönelik uygulamalar da buna göre sınırlanır. Sınırlar sosyal ve ulusal bütünleşmenin gösterimi olarak içte uyum ile mülki bağımsızlığı gerektirmektedir. Bu bağlamda sınır, yetkinin de sınırını göstermektedir. Sınır ve ona ait semboller insan tasarımıdır ve sonuçta mülkiyetin de genel prensiplerini tanımlarlar (Paasi, 1996:17).

Sınır, 18.yüzyıl'da devletin inşası ile sonuçlanan politik bölünmeleri ifade etmek üzere kullanılmış, modern ulus devlet ve küresel devlet sisteminde ise, politik bölünme veya sosyal yapıların ürünü olarak tanımlanmıştır (Baud ve Schendel, 1997:211). Belirtilen siyasi ayrımlar, sınırların ulus devlete bağlı yerler olduğu, bununla birlikte sınırın diğer devlet ile yani karşı taraf ile ilişkileri olan ve ülkeleri kapsayan daha geniş bölgeleri gündeme getirmiştir.

"Sınır", Friedrich Ratzel'in siyasi coğrafya kitabını yayınladığı 19. yüzyılın sonlarından bu yana coğrafyacılar için bir anahtar kelime olmuştur. Ratzel, sınırları, organik devletin gücünün ölçüleri ve ifadeleri olarak, statik çevresel 'organlar' yerine dinamik olarak gördü. Bu tür fikirler, sınırların "yanlış" konumunun bölgelerin şiddetli genişlemesini haklı çıkarmak için sıklıkla kullanıldığı II. Dünya Savaşı'ndan önce ve sırasında jeopolitikte aşırı derecede sömürülmüştür (Paasi 1996:21). Savaştan sonra, akademisyenler sınırları tipik olarak devletleri ayıran fiziksel çizgiler veya yerdeki eserler olarak gördüler. Araştırmacılar sınır manzaralarını, sosyal ve ekonomik etkileşimdeki işlevsel rollerini ve algılarını incelediler. Böylece coğrafyadaki gelişmeler daha geniş felsefi ve metodolojik etkilerle ortaya çıktı. Sınır denilen bu soyut çizgiler devlet, bölge ve egemenlik gibi kavramları anlamada çok önemli hale gelmiştir. Yerel ve bölgesel düzeyde, sınırlar, yetki alanları veya oy kullanma bölgeleri arasındaki çizgilerdi (Prescott 1987, Newman ve Paasi 1998:186). Sonuçta I.ve II. Dünya Savaşlarından sonra uluslar arası toplulukların devletlerin önüne geçeceği beklentisi tam olarak gerçekleşmemiş ve ulus devletler önemini artırarak sınırlarda teorik ve pratik olarak belirgin farklılaşma meydana gelmiştir. Yaşanan savaşlarda imparatorluklar dağılarak ulus devletler çoğalmış ve sınırları belirginleşmiştir. Bu dönemden sonra devlet sınırları büyük oranda doğal sınırlarına ulaşarak şekillenmiş ve durağanlık dönemine girilmiştir. Dönem dönem dünyanın belirli alanlarında yaşanan yerel savaşlarla bazı devlet sınırları değişse de, Sovyetler Birliğinin dağılmasına kadar durağan süreç devam etmiştir.

Sınırlar 1990'larda, Soğuk Savaş'ın kapitalist ve sosyalist bloklar arasındaki ayrım çizgisinin sona ermesi, birçok yeni devletin eski sosyalist devletlerin yıkımından yükselmesi, etnik gruplar ve küreselleşmenin hızlanması geçmiş ulusların uyanışı sonrasında hızla önemli hale gelmiştir (Paasi, 2013:). Sınır araştırmalarında 1980 sonları ve 1990 başlarından itibaren yeni bir süreç başlamıştır (Newman, 2006:13). Belirtilen dönemlerde ekonomideki neoliberal politikalar sonucu oluşan sınır geçirgenliği ile soğuk savaş sonrası yeni ulus devletlerin ortaya çıkması, sınır yaklaşımlarını değiştirmeye başlamıştır. Yeni ulus devletlerin artması mevcut sınırları da artırmış olmasına rağmen küreselleşme denilen olgu farklı boyutlar kazanarak kısmen de olsa sınırlar üzerinde etkili olmuştur. Sınırların fonksiyonları zaman içerisinde meydana gelen gelişmelerle çeşitlenmiştir. Güvenlik için koruma altında tutulan bariyer sınırlardan, etkili iletişim ve ulaşım ile toplumların bir araya gelip yakınlaşmasının mümkün olduğu, ticaretin yapıldığı daha geçirgen bazı sınırlar olmuştur. Ekonomik bütünleşmeler ve serbest dolaşımın olduğu Avrupa Birliği buna örnek olabilir. Ancak bunun tüm dünyada yayılması çok zordur. Daha net sınır örnekleri ABD-Meksika sınırı, Türkiye-Irak sınırıdır. Dolayısıyla küreselleşme sonucu ortaya çıkan iletişimdeki gelişmeler, sınırların kontrolünü kısmen esnetmiş olmasına rağmen sınırlar hala büyük oranda insanlar tarafından siyasi ve kültürel olarak savunmanın ve korumanın bir aracı olarak görülmektedir.

Sınırlar sadece zemindeki hayali veya fiziksel çizgiler değil, aynı zamanda sosyo-mekânsal homojenizasyonların ve farklılaşmaların meydana geldiği süreçlerdir. Bu nedenle sınırlar coğrafyacılara geniş bir araştırma alanı sunmaktadır (Newman, 2006:16). Buradan da hareketle sınırların sosyal ve ekonomik etkileri dâhil birçok boyutunun coğrafya ile ilişkisi olduğu ve araştırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Sınırların teorik izahı ve tarihsel gelişim sürecinden de anlaşılacağı üzere coğrafya ile sınır doğrudan ilişki içerisindedir

Geçmişte iklime ve yer şekillerine bağlı olarak ortaya çıkan ve keskin sınırları ihtiva etmese de genel bir çerçeve ile tanımlanan bölgelerin varlığı bilinmektedir. Aristo'nun iklim bölgeleri konusunda söyledikleri ve İbn Haldun'un yedi iklim bölgesini ele alması, yeryüzündeki geniş iklim sahalarının belli sınırlara sahip olduğunu işaret etmektedir. Yalnızca belirgin doğal oluşumları kapsayan ve coğrafi bir ayrımı yerel düzeyde sağlayan bölgeler ve sınırlar da mevcuttur. Örneğin Ural Dağları, Rusya ve Avrupa arasında doğal bir set iken, Manş Denizi Britanya ile Avrupa'yı ayırmıştır. Yine bazı denizler, nehirler ve dağlar insanlar arasında doğal bariyer görevi görmüş ve farklı toplulukların çeşitli özelliklere sahip olmasına zemin hazırlamıştır. Kafkas ülkelerindeki yüksek dağlar ve Asya'nın farklı yer şekilleri, kısa mesafelerde dahi dilleri ve kültürleri değiştirebilen coğrafi sınırlara örnektir. Ülkemiz için de Doğu Anadolu'nun ülkelerle olan sınırları, Kuzey, Güney ve Batıdaki denizler ve batı kara hudutlarındaki Meriç Nehri, doğal özelliklere göre belirlenmiş sınırlara örnek verilebilir. Bu unsurlar coğrafyanın doğal sınırlardaki belirleyici rolü ile devlet sınırlarına olan etkisini gözler önüne sermektedir. Bu durum geleneksel paradigmaları çağrıştırsa da coğrafi unsurların sınır ayrımlarında kabul edilebilir bir rolünün olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Fakat günümüz sınırlarında yalnızca doğal faktörlerin baz alındığı ve başka etkenlerin olmadığı da söylenemez. Sınır oluşturmada coğrafyanın etkisinin var olduğu kabul edilse de mutlak bir belirleyicilik ve tahakkümün kalmadığı da bilinmektedir.

Bugün yeryüzünde ülkeler arasında adeta doğal bariyer görevi kazanmış olan okyanus, deniz ve yüksek dağların varlığı ile pozisyonunu koruyan ve sınırların uzun yıllardır sabit olduğu ülkeler mevcuttur. Örneğin Avustralya, Britanya, İsviçre, Norveç, Japonya, Endonezya, Malezya, Nepal-Çin, Türkiye-İran sınırı gibi sahalar, sınır oluşumunda tartışmaların en az olduğu belirgin sınırlardır. Bu da bize coğrafyanın devlet sınırları üzerinde geçmişte olduğu gibi hala güçlü bir belirleyici olduğu ve geçerli unsurlar barındırdığını göstermektedir.

Dünyadaki küreselleşmeye rağmen ülkeler bugün sınırlarını ve güvenliklerini korumak için her türlü riski ve hatta savaşı dahi göze almaktadırlar. Elbette hiçbir ülke kendi coğrafi alanının tahrip edilmesini ve sınırlarının değişmesini istemez. Dolayısıyla milli sınırlar içerisindeki problemler veya sınırları tehdit eden dışsal unsurlar, ülkeler için sınır güvenliği meselesini gündeme taşımıştır. Örneğin Türkiye'nin güneyinde devam eden savaşlardan yola çıkarak, bölgedeki ve bölge dışındaki devletlerin ülkemiz üzerindeki etkileri anlaşılabilmektedir. Türkiye uyuşturucu üretim ve tüketim koridorunda yer almakta ve bu da sınırlarda tehlikelere zemin hazırlamaktadır. Uyuşturucunun kalma ve gitme konumunda olan ülkemiz coğrafyasında sınırları korumak adına birçok adım atılmaktadır. Bu adımlar özellikle güney sınırlarında duvar örmek dâhil birçok şekilde kendini göstermekte ve bazı sınırlarda güvenlik noktaları üzerinden kontrol sağlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında koridor olan Türkiye, mülteci akını dâhil olmak üzere yaşadığı birçok problemden dolayı sınırlarında güvenlik uygulamalarını devam ettirmektedir. Yer şekillerinin engebeli ve yüksek olduğu sahalar önlem almakta en çok zorlanılan sınırlardır. Deniz sınırları ve kolay gözlenebilen sınırlarda teknoloji sayesinde güvenlik önlemleri almak daha kolay olmaktadır. Sonuç olarak coğrafya ve sınırlar arasında, ülkelerin siyasi yaklaşımları ve güvenlik uygulamaları bakımından doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

3.2. Sınır Tipleri

Sınır tiplerini temelde, tabii (doğal) sınırlar, yapay sınırlar ve antromorfik (etnografik) sınırlar olarak üç başlıkta toplayabiliriz (Özey, 2010). Devletlerin sınırı, farklı karakterlerde sınıflandırılmıştır. Denizleri, akarsuları, gölleri, dağ sıralarını, çölleri, ormanları ve bataklık alanları takip eden sınırlar doğal karakterde iken; bu engelleri dikkate almadan insanlar tarafından belirlenen sınırlar ise yapay olarak kabul edilmektedir. Öte yandan Fransız devrimi itibariyle aynı din, aynı dil ve ortak kültüre sahip

toplumlar milli devletler oluşturmaya başlamışlar ve bu surette etnografik sınır kavramı da ortaya çıkmıştır (Günel, 1997: 94-95). Bu bilgilerden de hareketle denilebilir ki sınırlar, esasında insanlık tarihi boyunca birçok şekilde düzenlenmiştir. Bunlardan en çok tercih edilenleri şunlardır: Doğal (tabii) engellere bağlı oluşturulan sınırlar, bir etnisite ya da inanç grubunun yaşadığı bölgeye göre sınırlar (etnografik, antromorfik), herhangi bir savaştan sonra imzalanan antlaşmalara göre oluşturulan sınırlardır (yapay sınırlar). Belirtilen bu ve benzeri çeşitleri ile dünya sınırları bugünkü şeklini almıştır. Elbette zaman içerisinde sınır oluşumunda birçok farklı değişken devreye girmekte ve değişikliklere zemin hazırlamaktadır.

3.2.1. Doğal (Tabii) Sınırlar

Sınır oluşturmada ülkeler için en kolay ve güvenli yöntem, doğal oluşumlar üzerinden çizilenlerdir. Mesela Güney Amerika'da bulunan And Dağları ve Asya'da bulunan Himalaya Dağları'nın yüksek kesimleri birçok devletin doğal sınırlarını meydana getirmiştir (Özey, 2010). Yeryüzünün doğal yapılarına, diğer bir ifadeyle coğrafi arızalara göre çizilen sınırlara doğal sınırlar denir (Akipek, 1969:15). İki devletin toprakları arasında bulunan dağlar, nehirler, çöller ve göller gibi tabii unsurlar göz önünde tutularak çizilen sınırlara doğal-tabii sınırlar denir (Sümer, 1987:6). Doğal sınırlar temel olarak dört başlık altında şekillenmektedir. Bunlar; yeryüzü şekilleri, akarsular, göller ve denizlerdir. Doğal sınırlar, dünyanın bazı yerlerinde milletleri birbirinden ayıran; sıradağlar, akarsular, göller, ormanlar ve bataklıklardır. Bu tip sınırlarda sınır tespitinde bu tabii vakıalardan faydalanılır. Tabii sınırlarda, sınır doğrultuları, dağlar ve akarsularda bunların uzantılarına bağlı olarak değişirken, göller ve bataklıklarda sınır daha çok düz hatlar halinde geçmektedir (Korkut, 1970:9).

Dünyada doğal sınırlar olarak dağ sıraları güçlü rollere sahiptir. Dünyadaki birçok ülke, siyasi sınırlarını dağ sıraları boyunca, genellikle bir drenaj bölünmesi boyunca tanımlamışlardır. Su bölümü çizgilerinin esas alındığı

dağ sınırları genellikle savunma açısından uygun imkânlar sunmakta ve devlet sınırları için istikrarlı sahalar olmaktadır. Yer şekilleri bakımından örneğin İran ve Türkiye sınırı; Çimen Dağı, Akyayla Dağı ve Mordağ gibi yüksek tepelere sahip sıradağlar, uzun yıllardır neredeyse hiç değişmeyip geçerli olan doğal sınırı oluşturmakta ve adeta tabii bariyerlere tekabül etmektedir. Irak sınırında da sıradağlar sınır oluşturmada rol oynamıştır. Türkiye için Irak sınır bölgesinin hassasiyetinden kaynaklı olarak buralarda kaçakçılığın ve terör unsurlarının giriş çıkış yapabildiği kontrolü zor olan alanlar bulunmasından dolayı güvenliği sağlamak güçtür. Ancak özellikle Irak sınırı oluşturulurken büyük oranda su bölümü çizgisi esas alınmış ve bu durum bölgeye özgü olarak Türkiye için dezavantajlara sebep olmuştur. Bölgenin terör unsurlarınca çokça kullanılmasından dolayı yıllarca Türkiye bu sınırda ileri ovalara inip güvenliği temin etmeyi kolay hale getirmek için sınır değişikliği girişimlerinde bulunmuştur.

Doğal sınırlarda akarsular ele alındığında genellikle nehrin en derin noktalarının birleştirilmesiyle oluşturulan talveg çizgisi esas alınır. Akarsular da tıpkı dağlar gibi savunma açısından uygun imkânlar sunmakta ve siyasal sınırların çizilmesinde kullanılmışlardır. Ancak bu sınırlar bazen menderesler çizme veya kıyı aşındırmaları sonucunda değişebilmektedir. Bu gibi durumlarda sınır değiştirme komisyonları iki ülke adına bir araya gelerek değişikliği veya yeni sınır tanımlamasını yaparlar. Bunun Türkiye için örneklerinden birisi, Gürcistan ile olan sınırımızdaki Çaksu Deresi'nin yıllar önce yatak değiştirmesiyle sınırın değişmesi ve sonrasında Gürcistan tarafında kalan sahanın, heyetler arası yapılan antlaşmayla derenin eski halinin esas alınarak Türkiye lehine düzeltilmesidir. Türkiye'de, Yunanistan-Bulgaristan sınırındaki Meriç Nehri, Bulgaristan sınırının bir kısmında Mutlu (Rezve) Dere, Ermenistan sınırında Arpaçay, Irak sınırında Dicle'nin kolu olan Hezil Çayı, Suriye sınırında ise Asi Nehri sınır oluşturan sulara örnek verilebilir. Dünyadaki bazı örnekleri; Niagara Nehri (Kanada-ABD), Rio Grande (Meksika-ABD), Ren (Fransa-Almanya) ve Mekong (Tayland-Laos) nehirleridir. Buralarda kesin bir çizgi belirlemek istenirse, genellikle

nehir boyunca en derin çizgi olan talveg hattı kabul edilmektedir. Bu şekildeki sınırların doğrultuları akarsu ve sıradağlara göredir. Göller veya bataklıklar üzerinden geçen sınırlar ise genellikle düz hat şeklinde uzanmaktadır. Bu örneklerin yanında elbette dünyada doğal unsurlar ile sınır oluşturan birçok başka ülke de mevcuttur. Doğal engellerden okyanuslar uzak coğrafyaları ifade edip ulaşım açısından maliyetli doğal sınırları oluşturur. Dünyada büyük göller de doğal sınırlar oluşturur. Örneğin, Afrika'da bulunan ve Kongo, Zambiya, Tanzanya, Burundi arasında bulunan Tanganyika Gölü doğal sınırlardandır. Doğal orman sınırına bakıldığında ise Brezilya ve Bolivya'yı, Peru, Kolombiya, Venezuela ve Guyana'dan ayıran Amazon yağmur ormanları örnek verilebilir.

Sonuçta bugünkü devlet sınırlarında doğal unsurlar dikkate alınarak oluşturulan sınır şekli yoğunluktadır ve çokça kullanılmıştır. Doğal unsurlar dikkate alınarak oluşturulan sınırlar, hem uzun yıllar geçerli olma potansiyeli taşıdığı için hem de güvenlik açısından daha pratik kontrol sağladığından dolayı tercih sebebi olmuştur. Diğer taraftan doğal sınırlar, ülkeler arasında iletişim ve ulaşımın önündeki doğal engelleri gösteren coğrafi özellikler olarak da addedilebilir. Ancak bugün teknolojik gelişmeler, doğal sınırlar boyunca ulaşım ve iletişim maliyetlerini azaltmıştır. Bu da, doğal sınırların zaman içinde ülkeler arasındaki iletişimde, geçmiştekinin aksine mutlak belirleyiciliğini azaltmıştır.

3.2.2. Yapay Sınırlar

Yapay sınırlar genellikle jeodezik ve geometrik esaslarla belirlenmiş sınırlardır. Bu sınırlara ihtiyaç duyulmasının sebebi doğal oluşumların göz önünde tutulmak istenmemesi veya doğal oluşumların yokluğudur. Yapay/Suni sınırlar tespit usullerine göre ikiye ayrılır; bunlardan birincisi jeodezik sınırlardır ve buna astronomik sınırlar da denir. Bu usulde sınırlar enlem ve boylam derecesi esas alınarak yapılır. İkinci olarak, geometrik

sınırlar vardır. Geometrik sınırlar düz çizgiler veya eğriler, yarım daireler gibi geometrik hatlarla tespit edilmektedir (Bozkurt, 1992:16).

Politik sınır olarak da bilinen bu sınır tipi genellikle savaşlardan sonra yapılan anlaşmalar ile belirlenen geometrik veya geometrik olmayan sınırlara tekabül etmektedir. Devletler sınırlarla ilgili yaptıkları görüşmelerde, ekonomik kazanç durumlarıyla güvenlik kaygılarını ön planda tutarlar. Bundan dolayı bu sınırlar genellikle savaşlarda galip gelen devletlerin lehine oluşan sınırlardır. Yapay sınırlar bazen dilleri, insanları ve kültürleri birbirinden ayıran bir özelliğe de sahip olabilmektedir (Newman, 2013:13). Sınır çeşitlerinden biri de siyasi veya yapay sınırlar ismi altında değerlendirilebilir. Devletler, savaşların sonuçlarına göre, ekseriya müzakereler yoluyla ve başka devletlerin de etkisiyle aralarındaki sınırları tespit ederler. Bu tip sınırlarda müdafaa düşünceleri ve ekonomik kazançlar baş rolü oynamaktadır. Sınır doğrultuları bütünüyle masadaki devletlerin gücüne uygun şekilde oluşmaktadır. Elbette bu şekilde çizilen devlet sınırları devletler arasındaki münasebetlerde daima hassas noktaları teşkil etmekte ve en az istikrar bulunan sınırlar olmaktadırlar (Korkut 1970: 9).

Mondros, Lozan ve sonrasındaki diğer anlaşmalar ile (Irak sınırı, Hatay sınırı) Türkiye siyasi sınırları kesinleşmiştir. Bu gelişmeler büyük oranda Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nın bir sonucudur. Yapay sınırlarla ilgili söylenecek bir diğer nokta ise bu sınırların devlet ve toplumları ayıran bir özellik teşkil ettiğidir. Bununla birlikte aynı hususiyet örneğin doğadaki canlıların birçoğu için de sınır belirlemede geçerli olmaktadır. Böylelikle diğer canlılar da insanlar gibi kendilerine özgü mücadeleler sonucunda belli işaretlerle kendi mülklerini veya hâkimiyet alanlarını yani sınırlarını ortaya koymaktadırlar.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus, devletlerarasındaki sınırların insan isterse var olduğu ve sınırın nereden geçeceğine insan veya devletlerin ilgili kurullarının karar verdiğidir. Bu bakımdan doğal sınır yerine doğal

özelliklerin işaretlediği ya da doğal özelliklerin kullanıldığı sınırlar deyiminin daha yerinde olacağı söylenebilir. Yani doğal sınır yerine doğal özelliklere göre belirlenen sınırlar vardır (Günel, 1997:94). Tüm sınır tipleri insanlar tarafından belirlenen ve devletlerin egemenlik alanlarını ifade eden unsurlardır. Gerek doğal özelliklere göre, gerek yapılan anlaşmalara göre olsun devlet sınırları belli kurallarla ortaya konulmuş ve coğrafi karşılığı olan ünitelerdir. Ayrıca günümüzden daha önceki dönemlerde belirgin veya çok belirgin olmayan bir usulle oluşturulan sınır çizgileri, bugün artık büyük oranda yer değiştirmesi güç çizgiler haline gelmiştir.

Ratzel'in de savunduğu şekilde hudut veya siyasi sınır, devletin kenar organıdır ve bu nedenle hudutlar o devletin gücünü, gelişmesini ve değişikliklerini aksettirirler. Filhakika sınırlar ve bunların arz ettiği özellikler, bir devletin gelişme ve değişme istikametlerini de ortaya koymaktadır (Göney, 1993:13). Siyasi sınırlar tek başına harita üzerindeki çizgilerden ibaret değil, aynı zamanda ulusların gelişim süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır (Anderson, 1996: 24). Bu itibarla sınırların yönü ve bulunduğu saha devletler için avantajlara zemin hazırlamaktadır. Mevcut sınırların devletlerin gücünü etkilemelerinin yanında ayrıca normal süreçte önemli yerlere tekabül etmeyip daha sonra herhangi bir yeraltı kaynağı bulunması veya farklı bir avantaj yakalamasıyla bu sınırlar zamanla daha önemli hale gelebilir. Belirtilen ender gelişmenin yanında devletler tarafından mekânı satın alma yoluyla da sınırlar değişebilmekte veya önemli hale gelebilmektedir. ABD'nin Meksika'dan güneydeki bir miktar toprağı alarak güvenlik hattı oluşturması ve Rusya'dan Alaska'yı satın alarak kuzeyde yeni bir saha oluşturup bilimsel araştırmalar yapması, devlet sınırlarının gelişmesini ve değişmesini aksettiren nadir örneklerdendir.

Devletlerde yapay sınırlar oluşturulurken genellikle matematik konum özellikleri dikkate alınır. Bu sınırlarda genellikle nüfusu az ve değersiz düz hatlar tercih edilir. Dünya siyasi haritasında adeta cetvelle masa başında çizilmiş yapay sınırların örnekleri Suriye-Irak-Ürdün-Suudi Arabistan,

Kanada-ABD, Çad-Sudan-Mısır-Libya gibi sınırlardır (Balcı, 2016). Örneklere bakıldığında özellikle Orta Doğu ülkelerinin sınırları göze çarpar. I. Dünya Savaşından sonra yapılan Sykes-Picot anlaşması ile sınırlar oluşturulurken hiçbir doğal ve kültürel özellik dikkate alınmamış ve Orta Doğu adeta belli devletler lehine dizayn edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan sınırların istikrarsızlığı günümüzde dahi sorunlara yol açabilmektedir. Böylelikle siyasi sınırların devletlerin bugününde ve geleceğinde belirleyici olduğu anlaşılabilmektedir.

3.2.3.Etnografik (Antromorfik) Sınırlar

Sınırların bir diğer türüne de etnografik sınır ismini vermek mümkündür. Diğer sınır çeşitlerine göre oldukça yeni bir dönemde ortaya çıkan bu sınırlar tamamıyla insan topluluklarının özellikleri dikkate alınarak tespit edilmişlerdir. Etnografik sınırlar, Aynı dili konuşanları veya aynı din ve kültürden olanları içine alan sınırlardır. Bunların bir kısmı, bu esasa göre devletlerarasında siyasi konferanslarda, bir kısmı da halkın fikri sorularak plebisitle tespit olunurlar ancak bugün Almanya-Hollanda, Çek Cumhuriyeti-Polonya ve Slovakya, Hindistan-Bangladeş gibi mahdut örnekler dışında etnografik nitelikte sınır göstermek güçtür (Günel, 1997: 111). Etnografik sınırlar din ve dil gibi kültürel unsurların göz önünde bulundurularak çizildiği ve geleneksel sınır çeşitlerine göre günümüze yakın bir zamanda ortaya çıkmış bir sınır çeşididir. Etnografik yapay sınırların yapay yöntemlerle işaretlendiğini ve bazı simgeler taşıdığını söylemek mümkündür. Örnek vermek gerekirse; Avusturya-Slovenya ile Finlandiya, Norveç ve İsveç sınırı bir anıtla, Şili ve Arjantin sınırı ise bir heykelle işaretlenmiştir. Etnografik sınırlar toplumların kendine özgü ayırt edici kültürel özellikleri dikkate alınarak oluşturulabilecek sınırlardır. Dünyanın birçok ülkesinin kendine özgü hususiyetleri olmakla birlikte tamamında sadece kültürel özellikler baz alınarak sınır oluşturulabileceği de söylenemez. Sınır oluşturmada ülkeler arasında gerekli şartların oluşması ve karşılıklı anlaşmaların sağlanması koşuluyla sonuca gidilebilir. Yukarıda

örnek verildiği gibi Etnografik sınırlarda işaretler bazen bir mimari eleman, mezar taşı veya heykel olurken bazen de bulunulan bölgeye atfedilen başka bir kültürel eser veya özellik olabilmektedir. Bununla birlikte bu tip sınırlarda ortak kültüre (dil, din ve diğer kültürel özellikler) sahip insanlar etnografik özelliklerine göre ayrılmaktadır. Böylelikle sınır üzerinde yaşanması muhtemel problemleri en aza indirgemek hedeflenmektedir. Fakat bugün dünya nüfusu etnik ve kültürel olarak fazlasıyla karmaşık yapıya sahip olduğundan dolayı bu sınırların uygulanabilirliğinin dünya üzerinde birçok yerde pek mümkün olmadığı anlaşılabilmektedir.

3.2.4. Diğer Sınır Tipleri ve Uygulamaları

Dünyada sınırların incelenmesinde son yirmi yıl boyunca küreselleşme teorisinin bir parçası olarak gelişmiş sınırsız bir dünya kavramlarına kadar bir Rönesans fikri yaşanmıştır. Esasında küreselleşme olgusunun sınırları ortadan kaldırdığı savı geçerli değildir. Bunları araştırmada Akademisyenlerin Geçiş Ağındaki Sınır Bölgeleri çalışmalarına, Durham Üniversitesi Uluslararası Sınırlar Araştırma Birimi, Kuzey Amerika merkezli Borderlands Araştırmaları Derneği, Afrika Sınır Bölgeleri Araştırma Ağı gibi kurumların araştırmaları örnek verilebilir. Ayrıca Nijmegen ve Queen's Üniversitesi Belfast'ta da daha küçük sınır araştırma merkezlerinin kurulması sağlanmıştır (Shakeeb, Abazid, 2017:8). Bu kapsamda birçok araştırma yapılmaktadır. Yapılan çalışmalardan hareketle siyasi sınırlar ve sınır bölgelerinin çeşitli yollarla ve farklı nedenlerle oluşturulduğu anlaşılabilmektedir. Bugün, dünya çapında çeşitli sınır türleri bulunmaktadır. Bu sınırlar, kalıntı, öncül, üst üste bindirilmiş, müteakip, sonuç ve geometrik sınırları da içeren ve çeşitlilik arz eden bir araştırma sahasıdır.

Tarihsel süreç içinde mevcut sınırlar için sınır algısı ve sınır tipleri çoğalmış, ulus üstü sınırlar, bölgesel sınırlar, metropoliten sınırlar, özel amaçlı sınırlar, ekonomik bölge sınırları, uluslararası ağların sınırları gibi çeşitlenmiş ve yeni farklı ilişki düzeyleri tanımlanmıştır (Söylemez, 2017:27). Sınırlarda

morfolojik, yapısal, şekilsel olarak ayrımlar söz konusudur. Bunlardan birisi, fiziki coğrafya özellikleri dikkate alınmadan oluşturulan, düz çizgilerden veya yaylardan müteşekkil geometrik sınırlardır. Bu sınır tipi, gösterildiği haritalarda kolaylıkla ayırt edilen, genellikle Kuzey Amerika, Afrika ve Orta Doğu gibi sömürge varlıklarından gelişen devletlerin etrafında bulunan sınırlardır (Akengin, 2017). Diğeri, herhangi bir doğal özelliğe göre çizilmiş olan fizyografik sınırlardır. Bu doğal ya da fiziksel özellikler, okyanus, deniz, göl, akarsu, sıradağ, çöl, orman gibi unsurlar olabilmektedir. Yapısına göre oluşturulan diğer bir sınır da Etnografik sınırlardır. Kültürel özellikler dikkate alınarak çizilmiştir. Morfolojiye göre izah edilen bu üç sınır tipi, doğal sınır, yapay sınır ve antromorfik sınırlarla örtüşmektedir.

Dünyada sınır sınıflandırmasındaki kriterlerden olan genetik sınır sınıflandırmasından da söz etmek mümkündür. Bu sınır sınıflandırması, belirlenen sınırdaki insan yerleşim zamanına odaklanır. Bu sınırlar boş sahalarda belirlenen sınırlardır. Bunlara genellikle dağlar gibi yeryüzü şekillerine dayanan ve mevcut yerleşmeden önce var olan öncü sınırlar, mevcut kültürel kalıpları yok sayan birleştirilmiş sınırlar, yerleşmelerden ve arazi kullanımından hemen önce ve sonra belirlenmiş sınırlar, yerleşimcilerin belirlediği sınırlar ve herhangi bir fonksiyona sahip olmayan, büyük oranda işlevsiz olan kalıntı sınırlar örnek verilebilir (Glassner ve Fahrer, 2003:239). Ayrıca yasal sınıflandırmaya göre sınırlar vardır ve bunlar uluslararası tanınırlığına dayalı sınırlardır. Bu tip sınırlara, iki veya daha çok sınır ülkesinin tanıdığı, ancak üzerinde anlaşmazlık bulunan sınırlar olan tartışmalı, fiili (de facto) sınır örnek verilebilir (Glassner ve Fahrer, 2003:240).

İşlevlerine göre de sınırları ayırmak mümkündür. Bunlara savunma amaçlı sınır (sınır duvarları gibi), grupları dilsel, dini veya ekonomik farklılıklara göre ayıran sonuç sınırı veya kültür ayırıcı sınır, devletlerarası ithalat-ihracat dengesini koruyan ekonomik faktörlere dayalı sınırlar, birden fazla kanunun uygulandığı ve sınırın iki tarafında birbirine epey yakın bir şekilde hayat

süren insanların uymak zorunda olduğu kuralların yer aldığı yasal sınırlar ve birden fazla sınıfa ait olup farklı özelliklerle idare edilen yönetim amaçlı sınırlar örnek verilebilir (Glassner ve Fahrer, 2003:241).

Sınırlarda bir kontrol çizgisi vardır ve bu, iki veya daha fazla ülke arasında, henüz kalıcı sınır statüsü için çözülmemiş veya uygulanmamış olan militarize bir tampon sınır anlamına gelir. Kontrol çizgisi sınırları askeri kontrol altındadır ve resmi bir uluslararası sınır olarak tanınmamaktadır. Resmi olarak örneğin bir ateşkes hattı şeklinde bilinen kontrol çizgisi sınırları, savaş sınırlarını tamponlamak için bir yol olarak oluşturuldu. Ateşkes hattına benzer şekilde oluşturulan kontrol çizgisi sınırı, savaş, çıkmazlar ve toprak mülkiyeti çatışmasının sonucudur (Shantz, 2010:14).

Uluslararası sınır türlerinden açık sınırlar, kişilerin uluslar ve yargı bölgeleri arasındaki hareketleri ile ilgili düzenlemelerin kaldırılmasını ele almakta, ancak bu özel mülkiyete ait arazi alanları, resmi ticaret veya hareket için geçerli olmamaktadır. Çoğu ülkenin diğer seyahat ülkelerine seyahat etmek için açık sınırları vardır ve buna örnek olarak ABD ve Kanada verilebilir. Bununla birlikte, sadece birkaç ülke diğer ülkelerle açık sınırlar düzenlemiştir. Bunun bir örneği Schengen Anlaşması uyarınca Avrupa ülkeleri olmaktadır. Esasında önceleri açık sınırlar tüm uluslararasında yaygındı. Ancak 1.Dünya Savaşı sonrası oluşan politik ortam açık sınırların uygulanabilirliğini azaltmış, bu da onların daha az yaygın hale gelmesine yol açmıştır (Shantz, 2010:20).

Düzenlenmiş Sınırlar, kişilerin hareketi ve uluslar ve yargı bölgeleri arasındaki ticaret üzerinde değişen derecelerde kontrole sahiptir. Ülkelerin çoğunun giriş düzenlemeleri vardır. Örneğin vize kontrolü, pasaport kontrolü veya gümrük kontrolleri gibi. Düzenlenmiş sınırların çoğunda göç, yaban hayatı ve bitki türleri ile uyuşturucu veya silah gibi yasa dışı nesneler hakkında düzenlemeler vardır. Genel sınır düzenlemeleri ulusal ve yerel

hükümetler tarafından konulur, ülke ve mevcut siyasi, ekonomik koşullara bağlı olarak değişebilir (Shakeeb, Abazid, 2017:22).

Askersizleştirilmiş tarafsız bir bölge (Demilitarized Zones), sınırlar içinde askeri faaliyet veya kuvvet kullanımını yasaklamayı kabul eden iki veya daha fazla ülkeyi, grubu veya askeri ayıran bir sınırdır. Bu alanlar savaş sınırı, ateşkes hattı, vahşi yaşamı koruma veya fiilen uluslararası bir sınır görevi görebilir. Askersiz uluslararası sınırın bir örneği Kuzey ve Güney Kore arasındaki 38. paralelliktir. Diğer kayda değer bölgeler arasında Antarktika ve dış alan (yeryüzünden 100 mil uzakta bulunan tüm boşluklardan oluşur) bulunur ve her ikisi de dünya araştırmaları ve keşifleri için korunur. Milletler tarafından kontrol yasağı, bir DMZ'yi insan etkisine maruz bırakmayabilir ve böylece Kore Demilitarized Zone, Vietnam Demilitarized Zone, Yunanistan-Türkiye arasındaki adaların bir kısmı ve Kıbrıs'taki Yeşil Hat (Green Line) gibi doğal bir sınır veya yaban hayatı koruma alanı haline gelebilir (Ören, 2003:7). Belirtilen tüm bu bilgiler ve sınır tipleri, bir araştırma sahası olarak sınırların çeşitliliğini ve önemini ortaya koymaktadır.

3.3. Sınırların Ayrıştırıcı ve Birleştirici Özellikleri

Günümüzde, eskiden çok önemsenmeyen ve belli gümrük kuleleri ile etrafı boş bırakılıp yerleşmeden arındırılmış sınır hatları artık daha belirgin hale gelmiştir. Sınırlar sanal hatlar değil aksine coğrafi ayrım alanlarıdır. Özellikle milliyetçilik akımlarından sonra devletleşme artmış ve imparatorlukların dağılması ile sınırlar değişmiştir. Bu dönemden sonra sınırlar üzerinde ticaret, güvenlik, savunma, kaçakçılık ve son yıllarda olduğu gibi salgın hastalıklarda sağlıkla ilgili meseleler oluşmaya başlamıştır. Bu sebeple Dünyada bulunan 200'den fazla devlet, sınırlarını belirginleştirmenin ve korumanın çabasındadır. Günümüzde mevcut sınırların güvenlik sağlama rolü, kültürleri savunma, ticari yatırımlarla ilgili düzeni oluşturma ve hakları koruma etkisi öne çıkmakla beraber, ekseriyetle Soğuk Savaştan sonra sınırlarla ilgili biraz daha esnek yaklaşımlar

benimsenmeye başlamıştır. Bununla birlikte bahsi geçen yaklaşım, Dünyanın farklı bölgelerinde farklı yaklaşımlarla ele alınabilmektedir.

Sınırlar konusunda birçok bölgede çeşitli yaklaşımlara rastlamak mümkündür. Örneğin Avrupa Komisyonu'na göre sınırdaki bir bölgenin ötesi, coğrafya, tarih, kültürel bağlar ve ekonomik ilişkiler potansiyeli olan, ancak ulus devletin egemenlik sınırları ile kesilen mekânsal alanlardır. Bu çerçevede, ulus devletlerin sınırlarında oluşan ve çeşitli ilişkiler içinde bulunan alanlar, sınır ötesi veya sınır bölgeleri olarak tarif edilmektedir. AB kendi içindeki sınırları sınır ötesi ilişkilerle esnetirken, dış sınırlarını daha katı hale dönüştürmüştür (Paasi, 2010: 15). Bu da bize sınırların mekândan mekâna ayırıcı ve birleştirici rolünün olduğunu göstermektedir.

Sınırlar herhangi bir sahada hem fiziki hem de toplumsal yönleri bütünleştirmektedir. Sınır düz bir çizgi veya hat değil, bir bölgesel alan, sınırın her iki tarafının toprağını içine alan bir kuşaktır. Sınırın iki tarafındaki farklılıkların yanında, bu kuşak iki tarafı kapsayan bir bütün olarak değerlendirilebilir. Dünya'da herhangi bir ülke, diğer ülkelerle sahip olduğu mevcut sınırları aracılığıyla temas halindedir. Bundan dolayı o ülkenin sınır kuşağı veya sınır bölgeleri, topraklarının iç kısımlarından farklılaşmış şekildedir (Stein, 2007: 14).

Günümüz ulus devlet yapılarında sınır hem bir ilişki ve hem de bir ayrım yüzeyi olarak bir ortamdan diğerine geçişin koşullarını oluşturur (Paasi, 2011: 2). Mevcut ulus devlet sınırlarının bazılarının göreli olarak kapalı ve katı bir biçimde muhafaza altına alınan (Kuzey ve Güney Kore arasındaki sınır), sınırların, bazılarında çok açık (AB içinde Schengen sınır bölgeleri), ve bazılarında da tek taraftan veya iki taraftan da kontrollü (AB dış sınırları veya ABD-Meksika sınırı) olduğu görülmektedir. Bu durumda ulus devlet sınırlarının AB örneğinde olduğu gibi sabit bir anlamı yoktur ve politik dönüşümler bazı sınırları daha yumuşak, bazılarını ise daha katı hale dönüştürebilmektedir. Küreselleşme ile sınırların göreli olarak ortadan

kalktığı düşüncesine karşın, sınırlar belirginleşmekte ve ulus devletler ekonomik mekânın yönetimi ve sosyal düzeni sağlamadaki göreli güçlerini sürdürmek yönündeki kararlılıklarını ortaya koymaktadırlar. Bu anlamda ülkeler bölgesel yönetişim ve politikalarını çeşitlendirme yoluna gitmektedirler (Lovering, 2007: 357). Bahsi geçen politikalardan AB ve NAFTA gibi ulus üstü işbirlikleri, özellikle askeri anlamda bulundukları bölgelerde sınır üstü bütünlük sağlamaktadır. Sınırların birleştirici olduğu fikri Avrupalı araştırmacılar tarafından daha çok üzerinde durulan bir yaklaşımken, sınırların ayrıştırıcı olduğu yaklaşımını savunan görüşler de yoğun olarak bulunmaktadır.

Sınır bölgeleri kenarda olmanın getirdiği ekonomik ve sosyal eşitsizlik sorunlarını yaşamaktadırlar. Küreselleşme, bazı sınır ötesi ilişkilerin artması, sınır komşuları arasındaki etkileşimi ve esnekliği artırmıştır. Bazı bölgelerde sınırlar artık ülkeleri birbirinden ayıran çizginin ötesine geçip, çok boyutlu ve interaktif bölgelere dönüşmüştür. Bazı sınır bölgelerinin, birbirleriyle ilişki kurarak sınır ötesi işbirliklerine gitmelerinin temelinde, devlet sınırlarıyla ortaya çıkan izolasyonu aşma düşüncesi yatmaktadır (Söylemez, 2017:14). Bahsi geçen küreselleşme etkisinin günümüzde AB, ABD-Kanada gibi bazı sınırları geçirgen hale getirdiği söz konusu iken, diğer ulus devlet sınırlarının ise güvenlik gibi hususlarda çok daha katılaştığını görmeden geçilemez.

Sınır, aslında iki ya da daha çok devletin buluştuğu, kaynaştığı ve etkileştiği yerdir ve bu etkileşim, sınırı bir geçiş kuşağı yapar. Bu kuşak, toplumların bir araya geldiği, kaynaştığı, gezginlerin ve malların birinden diğerine geçebildiği bir bölgedir. Bununla birlikte, bütün bölgeler bir bakıma geçişsel birer alan olarak görülebilir. Bu geçişsel karakter, tıpkı organizma hücrelerinin dış sınırı olan hücre zarı ile hücre zarının geçişken özelliğinin hücreye hayat vermesine benzetilebilir. Burası, toplumsal, yerel ve ekonomik koşulların, sınırın diğer tarafıyla olan etkileşimin egemenliği içinde olan alandır (Stein, 2007: 16).

Dünyada siyasi sınırlar bazı bölgeler için geçirgendir. Günümüzde sınırlar için tartışılan "sınırlar ayrıştırıcı mı yoksa birleştirici midir?" konusu yukarıda da ifade edildiği gibi bölgeden bölgeye değişebilmekte, ayırıcı olmasının yanında ayrıca bir geçiş kuşağına tekabül etmektedir. Özellikle Avrupa içindeki devletler (Schengen) ve ABD-Kanada gibi devletlerarasındaki uygulamalarda sınırların birleştirici olduğu görülmektedir. Ancak örneğin ABD-Meksika sınırı, Türkiye ile komşu olan Ermenistan, Suriye, Irak, Yunanistan, Bulgaristan sınırları ve Hindistan-Pakistan sınırları, ayrıştırıcı hatlar ve bariyer görevi gören coğrafi ünitelerdir. Elbette bu iki ayrımla ilgili örnekleri çoğaltıp çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Ancak bu temel ön kabullerin yanında belli dönemlerde meydana gelen bazı problemler, siyasi sınırlar için tartışmaları beraberinde getirmektedir. Örneğin 2019-2020 yıllarında dünyada yayılan Koronavirüs (Covid-19), insanlar için tehlike oluşturmuş, özellikle virüsün hızlı yayılması ve ölümlerle sonuçlanmasından dolayı devletler tarafından ciddi önlemler alınmıştır. Bu önlemler kapsamında ülkeler arası seyahatler sınırlandırılmış, özellikle sınır kapıları ve tüm gümrüklerden yolcu geçişlerine birçok ülke sınırlama getirmiş veya geçişleri tamamen kapatmıştır. Bu uygulama, sınırların geçirgen olduğu Avrupa ülkelerinde dahi hayata geçirilmiş ve Schengen ülkeleri arasındaki geçişler dahi sınırlandırılarak siyasi sınırlar eskiye nazaran çok daha katı ve önemli hale gelmiştir. Kısıtlamalar aynı ülke sınırları içindeki bölgeler ve iller arasında dahi uygulanmıştır. Dolayısıyla Dünyada yaşanan bu ve benzeri problemlerde siyasi sınırların önemi bir kere daha ortaya çıkmış ve ülkeler için siyasi sınırların, gerektiğinde adeta birer bariyer olduğu teyit edilmiştir. Siyasi sınırlar gerektiğinde eldekilerin korunması için adeta son kale ve serhat noktalarıdır. Bu durum belki de sınırları geçirgen kılan küresel dünya uygulamasına aykırı olsa da, meydana gelen problemlerde kaçınılmaz bir yaklaşım olarak saklı kalmaktadır. Elbette bu ve benzeri problemler dünya ülkelerini fiziki alışveriş dışında daha çok dijital uygulamalara zorlamaktadır. Bahsi geçen problemler ticaretin yanında turist hareketlerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Normal şartlarda güvenlik kaygısından

dolayı sınırların kontrol altında tutulması doğal bir durumdur. Ancak genel yaklaşım itibariyle sınırlar, bölgeden bölgeye değişebilen güvenlik ve ticari yaklaşım farklarıyla ele alınan, coğrafi bir ünite olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Türkiye'de sınırlara bakıldığında kültürel olarak İran, Irak, Suriye ve Yunanistan sınırlarımızda olduğu gibi, kara sınırlarımızdan bazıları aslında ayırıcı ve keyfi politik sınırlar olup, Türk yurdunun bütünlüğünü ikiye bölmüştür. Örneğin, İran sınırı Azerbaycan Türk yurdunu, Irak sınırı Musul-Kerkük-Erbil ve dolayları Türk ülkesini, Yunan sınırı ise Batı Trakya Türk ülkesini Anadolu Türklerinden ayırmıştır (Doğanay, 2014: 99). Bahsi geçen sınırlarda kültürel ve etnik ayrımların belirgin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte milli ve dini bayramlarda sınırlardan karşılıklı geçişler söz konusu olmaktadır. Gümrük girişleri ise sınırları birleştiren unsurlardandır. Sonuçta Türkiye'de güvenlik unsurunun önem arz etmesiyle sınırlarda geçirgenliğin azaldığı da bilinen bir gerçektir.

3.4. Türkiye'de Sınırlar, Sınırların Önemi ve Sınır Yönetimi

Türkiye, Kuzeydoğuda Gürcistan, Doğuda Ermenistan, Azerbaycan (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti) ve İran, Güneydoğuda Irak, Güneyde Suriye, Batıda Yunanistan ve Kuzeybatıda da Bulgaristan ile sınır komşusudur. Türkiye'nin denizlerle sınır uzunluğu 8483 km'dir (Boğazlar, Marmara Denizi ve Adalar'ın kıyıları dışında 5972 km diyebiliriz). Türkiye'nin karalarla sınır uzunluğu ise 2753 km olmak üzere toplam sınır uzunluğu 11.236 km'dir (Bakırcı ve Aydoğdu, 2019:790). Sınır uzunluklarıyla ilgili ArcGIS Basemap verilerinde toplam kara uzunluğu 2958 km olarak geçmektedir. Sınırlarının uzunluğu bakımından Türkiye, girinti ve çıkıntıların da yoğunluğu ile dünyanın sınırları en uzun olan ülkeleri arasındadır. Araştırma sahasının sınır uzunluklarına bakıldığında ise Yunanistan ile kara sınır uzunluğu 212 km, Bulgaristan ile kara sınır uzunluğu 269 km'dir (Şekil 3.1). Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin

hem karada hem de denizde komşuları bulunmakta ve bu durum avantajları beraberinde getirmektedir.

Şekil 3.1: Türkiye'nin Kara ve Deniz Sınır Uzunlukları.
Kaynak: ArcGIS Basemap ve T.C. İçişleri Bakanlığı

Türkiye'nin İran millî sınırı dışındaki kara sınırlarının neredeyse tamamı belirlenme tarihi itibariyle yeni sınırlar olup, Lozan Barış Antlaşması sonucunda çizilmiştir. Bunlardan yalnızca Irak ve İran sınırları doğal sınır niteliği taşımaktadır. Diğerleri ise yer yer bazı doğal engellerden geçerlerse de, büyük bir çoğunluğuyla yapay sınır niteliği taşımaktadırlar (Doğanay, 2014: 71). Anadolu'nun bazı bölümlerinde yer şekillerinin özellikleri, sınırların belirlenmesinde öncelikli bir role sahip olmuştur (Tunçdilek, 1986).

23 Temmuz 1939'da Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılmasıyla birlikte Cumhuriyet tarihindeki en önemli sınır değişikliği gerçekleşmiştir (Duman, 2016). Diğer bir değişken husus ise Türkiye ile Ermenistan, Gürcistan,

Azerbaycan (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti) sınırları, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu üç yeni komşu şeklinde ortaya çıkmıştır. Belirtilen üç ülkenin de içinde bulunduğu Eski Sovyetler Birliği ile olan bu sınırımız, 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması ile çizilmiştir.

Türkiye'de komşu ülkelere göre sınır uzunluklarına ve temel hususlara bakıldığında, ilk olarak Türkiye-Gürcistan sınırının toplam uzunluğunun 276 km'yi bulduğu görülür. Gürcistan sınırımız, Ermenistan ve Azerbaycan sınırında olduğu gibi 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması ile çizilmiştir. Bu sınır, Karadeniz kıyısındaki Sarp Köyü'nden, Aktaş (Hazapin) Gölü'nün güneydoğusundaki Başköy yakınlarına kadar uzanmaktadır. Türkiye-Ermenistan sınırına bakıldığında, Başköy'ün kuzeydoğusundan başlar ve genel olarak Arpaçay ve Aras vadilerini izler. Bu sınırın uzunluğu ise 328 km'dir. Bu sınır, Başköy'ün kuzeydoğusundan başlar ve büyük oranda Arpaçay ve Aras vadilerini izleyerek Sürmeli Çukurunda, Arazdayan kasabası yakınlarında sona erer. Azerbaycan'a ait Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki kara sınırımız ise, 18 km ile en kısa sınırımızı oluşturmaktadır (Doğanay, 2014:76-80). Bu hudut, Azerbaycan ile doğrudan sınırımız olmasa da Nahcivan'ın Azerbaycan'a bağlı özerk bir bölge olması sebebiyle Türkiye'nin Azerbaycan ile olan sınır komşuluğu açısından önem taşımaktadır.

Türkiye-İran kara sınırı, 454 km'lik uzunluğa sahiptir (Kara sınır uzunluğu hakkında yapılan son güncel tespit 560 km'dir). Bu sınır, Türkiye-Nahçıvan-İran sınırlarının kesişme noktasındaki Dilucu'ndan, Aras Nehri üzerinden başlar ve Irak sınırının başladığı Şapatan Geçidi'ne kadar uzanır. Ana hatlarıyla Türkiye-İran arasında uzanan sıra dağların doruk noktalarından, başka ifadeyle su bölümü hattından geçerek Türkiye tarafındaki Van Gölü havzası ile İran tarafındaki Urmiye Gölü havzasını birbirinden ayırdığı için İran sınırı doğal sınır özelliği göstermektedir. Bu sınır imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile 1639'da çizilmiştir (Doğanay, 2014:80). İran sınırı, Küçük Ağrı Dağı civarında yaşanan sınır değişimi dışında genel hatlarıyla

korunmuş, Türkiye'nin en eski ve en istikrarlı sınırı olma vasfını devam ettirmektedir.

Türkiye-Irak sınırı da diğer bir doğal sınırdır. Uzunluğu 384 km olan bu sınır, Şapatan Geçidi'nin güneyinden başlar ve Hakkâri Yöresindeki dağlık ve engebeli bir bölümden geçip, Habur Çayı ile Dicle Nehrinin birleştiği noktada sona erer. Bu sınırın yaklaşık üçte birlik bir bölümü akarsu vadilerinden, diğer kısmı ise Türkiye tarafındaki engebeli ve çok sarp bir arazinin güney bölgesindeki dağlık alanlardan geçmektedir. Sınırın dağlık alanlardan geçmesi bölgede güvenlik sorunlarına neden olmaktadır. Irak sınırı, Musul ve Kerkük'teki petrol yataklarına hâkim olmak isteyen İngiltere'nin girişimlerinden dolayı Lozan görüşmelerinde belirlenememiş, 1926 yılında imzalanan anlaşmayla bugünkü statüsüne kavuşmuştur.

Türkiye-Suriye kara sınırı, 911 km ile komşularımız içinde en uzun kara sınırını oluşturur. Özey (2012) ve Atasoy ve Diğerleri, (2012), Türkiye-Suriye kara sınırını 877 km olarak belirtmişlerdir. Fakat yapılan çalışmalar sonucunda yüksek hassasiyetli ve detaylı ölçümlerde Türkiye-Suriye sınırı 904,4 km olarak ölçülmüştür (Geçen ve Usun, 2017: 132). Türkiye'nin Suriye ile olan sınırı, Kurtuluş Savaşındaki Sakarya Zaferi sonrası Fransızlar ile 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması sonucu belirlenmiş, daha sonra Hatay'ın da Türkiye'ye katılması ile son şeklini alarak kesinleşmiştir. Türkiye'ye ait olan Süleymanşah Türbesinin Suriye topraklarında sınıra yakın bir alanda yer alması, bu sınırı ayrıca değerli kılan etmenlerdendir.

Türkiye-Bulgaristan kara sınır uzunluğu 269 km'dir. Bulgaristan'la olan sınır 1913 İstanbul Antlaşması ile belirlenmiştir, Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) sonucu ise herhangi bir değişiklik yapılmayarak günümüze kadar gelmiştir. Türkiye-Bulgaristan sınırı, Avrupa'ya açılan gümrük kapılarından dolayı Türkiye için stratejik önem taşır. Bulgaristan'la olan kara sınırımız, Karadeniz kıyısındaki Mutlu Dere (Rezve Deresi) ağzında

başlayarak Edirne'nin kuzeybatısına kadar uzanır. Bu sınır, siyasi sınırlarımızdan olup, Istranca Dağları ve Rezve Deresi boyunca uzanır.

Son olarak; Türkiye-Yunanistan kara sınırı ise 212 km'lik bir uzunluğa sahiptir. Türkiye'nin Yunanistan ile olan bugünkü sınırları, 24 Temmuz 1923 tarihinde yapılan Lozan Antlaşması'nda oluşturulmuştur. Türkiye'nin Yunanistan ile olan sınırının önemli bir bölümünü Meriç Nehri oluşturur. I. Dünya Savaşından sonra İtilaf Devletleri ile Bulgaristan arasında imzalanan Nöyyi (Neuilly) Anlaşması çerçevesinde ortaya koyulan unsurlar Balkanlarda sınırlara etki etmiştir. Batı Trakya'da Dedeağaç, bu anlaşma uyarınca Yunanistan'a geçen ve Türklerin yaşadığı, Türkiye için önemini koruyan yerleşmelerdendir.

Türkiye'nin farklı ülkelerle sınır komşuluğu bulunması, sosyal ve ekonomik olarak çeşitliliğe zemin hazırlar. Türkiye topraklarının tarih boyunca medeniyetlerin yaşadığı bir etkileşim sahası olması, kültürel bir zenginliğin yanında stratejik avantajları da beraberinde getirmiştir. Türkiye, coğrafi özelliklerinin önemli avantajlar sunması sonucu her dönemde egemenlik kurulmak istenen bir sahaya tekabül etmektedir. Bu durum geçmişte olduğu gibi günümüzde de siyasi sınırları bir çizgiden öte, korunması gereken coğrafi hatlar olarak ön plana çıkarır. Dolayısıyla savaşlardan ve iç karışıklıklardan etkilenen bir konumda yer alan Türkiye sınırlarının büyük bölümüne günümüzde suni bariyer misyonu yüklenmiştir. Ayrıca Türkiye, Avrupa için tampon bölge olarak görülmektedir. Ancak bu durum Türkiye'nin tek başına bir güvenlik hattı olarak algılanmasına ve çoğunlukla problemleri tek başına çözmesine sebep olmuştur. Son yıllarda bu bakış açısının değişmesi gerektiği, yaşanan olumsuz gelişmeler ve özellikle göçmenler konusunda risklerin paylaşılması gerektiği konusunu ortaya çıkartmıştır. Ayrıca Türkiye sınırları sadece karalar değil aynı zamanda önemli deniz ve hava sahalarına da tekabül eder ve bu durum ticari olarak da önemli avantajlar sağlamaktadır. Türkiye sınırlarının coğrafi olarak çeşitlilik

arz etmesi ve farklı ülkelerle uygulanan politik değişkenler, sınır yönetişiminde farklılıkları beraberinde getirmiştir.

Günümüzde genellikle sınır çizgisinden sınır bölgesine geçiş söz konu olmuştur. Belirtilen bölgeler bütünleşik sınır yönetim sistemini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, münhasıran Avrupa Birliği'nin bütünleşme süreci sonucunda ortaya çıkan siyasi yapıyla ilgili bir modeldir. Özetle, topluluğa üye ülkelerin oluşturdukları coğrafi birliktelik alanı içinde kalan sınırların eski işlevlerini kaybederek Schengen düzeni içinde dâhili sınırlara dönüşmesini; topluluğu kuşatan dış sınırlarda ise sınır hizmetlerinin ortak bir strateji çerçevesinde belirlenen ilke ve standartlara uygun olarak tüm üye ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, bütüncül bir anlayışla ve işbirliği altında yürütülmesini ifade ediyor. Tüm dünyada yaygınlaşan "koordine edilmiş sınır yönetim sistemi" ise insan, para, mal ve hizmetlerin ülkeler arasında serbest dolaşımının sağlanması amacını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte interaktif yönetişim ve yumuşak yönetişim de sınırlarda uygulanan yönetimsel yaklaşımlardır (Söylemez, 2017-38). Bu durum sınırları ortadan kaldıramaz. Sınırların fonksiyonları tarihsel süreç içerisinde değişebilir. Dünyanın farklı bölgelerinde farklı yönetişim usulleri uygulanabilmektedir. Geçirgenliğin fazla olduğu sınırlarda, güvenlik açısından koruma eğiliminden, etkili iletişim ve ulaşımın toplumları yakınlaştırmakta olduğu sınırlara doğru yöneliş söz konusu olmuştur. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri, çeşitli ekonomik derecelerde sınırdaş ülkelerle bütünleşmişlerdir. Türkiye'de sınır yönetimine bakıldığında özellikle batı sınırlarına tekabül eden Avrupa sınırlarında yukarıda belirtilen yönetişim şekilleri etkili olabilmektedir. Bununla birlikte çoğunlukla Türkiye'nin doğrudan kendi ürettiği sınır yönetim politikalarının mevcut tüm sınırlarda daha katı ve etkili şekilde kullanıldığı görülmektedir.

3.5. Türkiye Sınırlarının Mekânsal Kullanımı

Sınırlar sadece siyasi değil, aynı zamanda çeşitli mekânsal ölçekleri de içerisinde barındıran önemli birer coğrafi ünitedir. Sınır alanlarının devletlere politik etkilerinin yanında, mekânsal olarak da bulunduğu bölgeye etkisi vardır. İlişkisel düşünce günümüzde yükselmekte, sınırların hem politik-coğrafi hem de kültürel-coğrafi temele sahip olmasına zemin hazırlamaktadır. Günümüz sınırlarında, sermaye ve bilgi akışlarının kolayca sınırlandığı, ancak insan geçişlerinin son derece seçici olduğu çağdaş dünya şartları yaşanmaktadır. Göçmenler, mülteciler ve yerinden edilmiş insanlar, sınır ötesi kapitalizm, yüksek eğitimli seçkinler ve hatta turistler, daha farklı sınırlarla ve sınır süreçleriyle karşı karşıyadır. Bu durum, araştırmacıları sadece sınırları nasıl kavramsallaştırmaları gerektiğini değil, aynı zamanda çağdaş sınırların ve sınır üreten uygulamaların gerçekte 'nerede' bulunduğunu da düşünmeye zorlamaktadır (Paasi, 2013:1).

Sınır mekânı; sınır çizgisi, gelişmişlik düzeyleri, sınır ötesi ilişkiler, nüfus gibi parametreler ile değerlendirilebilir ve bir sınır sınıflandırması geliştirilebilir. Bu sınıflandırmaları; kesen sınır, filtreleyen sınır, asimetrik sınır, dinamik sınır ve başkalaşım geçiren sınır mekânı olarak tanımlamak mümkündür (Szekely, 2013:64). Sınırların mekânsal ortamdaki görevleri zaman zaman değişebilmektedir. Çünkü dünyadaki jeopolitik durum ile çeşitli güç unsurları zamanla farklılaşabilmektedir.

Mevcut kavramsal çerçeve, sınır kavramını bölgesel düzeyde ve ağ yapılarından bağımsız olarak sosyo-kültürel ve ekonomik etkiler ile şekillenen sınır çizgisi halinden, sınır bölgesi haline kadar farklılaşan mekânsal bir aralıkta ele almaktadır. Ulus-devletle merkez-çeper ilişkisinin baskın karaktere sahip olduğu sınır bölgelerinde bulunan yerleşmeler, sınırın engelleyici etkisine rağmen farklı mekânsal tipolojiler ve ilişkiler oluşturmaktadır (Söylemez, 2017:21). Sınırlar devletlerarasında sosyo-mekânsal farklılıkların iletildiği ve birbirini tamamladığı geçirgen alanlar

olarak da görülmektedir. Belki de en elle tutulur siyasi coğrafi ünitelerden olan sınır mekânı, sadece yerleşmeler için değil aynı zamanda tarımsal, askeri ve diğer beşeri unsurlar için de ortam sağlayabilen canlı bir ünite haline gelmektedir. Esasında günümüz Dünyasında devlet sınırları birçok bölgede tenha ve merkezi hareketliliğin dışındaki uç sahalara tekabül ederken, bazı bölgelerde ise bu durum tersi yönde cereyan etmektedir. Bahsi geçen yaklaşımla Türkiye sınırlarında mekânsal kullanıma bakıldığında, Türkiye'de sınırların büyük bölümünde güvenlik kaygısından dolayı genellikle tenha bir arazi ve askeri uygulamaların varlığı göze çarpmaktadır. Sınır duvarları, mayınlı araziler, tel örgüler ve daha birçok farklı siyasi-askeri unsur, bu mekânlarda kendisini gösterir.

Ülkelerin kara sınır bölgeleri, savaş ve istilalara fazlaca maruz kaldıkları için genellikle siyasal açıdan en istikrarsız ve ekonomik açıdan az gelişmiş alanlar olarak bilinir. Ayrıca bu durum, güvenlik zafiyetinin yanı sıra büyük ölçüde; ulaşım ağının zayıf, nüfusun az, yatırım olanaklarının sınırlı ve ülkeler arasındaki siyasal ilişkilerden çabuk etkilenme sonucu oluşan kötü imajla da ilişkilidir. Türkiye'nin doğu ve güneydoğu sınır bölgesindeki durum, genel olarak yukarıda söylenenlerden pek farklı değildir. (Deniz ve Doğu,2008:54). Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu sınırlarında yukarıda belirtilen askeri uygulamalar mekânsal peyzajda ağırlıktadır. Buralarda güvenlik kaygısından dolayı geçişler daha sıkı kontrollere tabidir. Sınır kapıları bu mekânların mihenk taşlarıdır. Arazinin engebeli olduğu bölgelerdeki sınır kapıları adeta doğal geçitler olan akarsu vadilerine, ovalara veya arazi şartlarının elverdiği noktalarda kurulmuştur. Özellikle 30 km derinlikteki çoğu sınır boylarında yerleşmelerin mevcudiyetinin yanında, genellikle büyük nüfus yoğunluğuna pek rastlanmamaktadır. Sınır kapılarına yakın alanlar ile tarım ve hayvancılığa uygun olup güvenlik problemlerinin az olduğu, kaçakçılık faaliyetlerinin de fazla olduğu noktalarda yerleşmeler artarken diğer bazı yerlerde nüfus neredeyse sıfırlanmaktadır. Sınırların bazı bölümlerinde, hayvancılıkla birlikte kaçakçılık ve sınır ticareti uygulaması, yerleşme ve arazi kullanımını arttıran önemli etmenlerdendir. Bu sınır

bölgelerindeki yerleşme yoğunluğunda, topografya, güvenlik sorunu, iklim ve ulaşım rol oynamaktadır. İran ve Irak sınırının yer şekilleri bakımından elverişsiz olması ve güvenlik sorunları bulunması, mekânsal kullanımı büyük ölçüde engellemektedir. Bahsi geçen sınırlarda tarımsal arazilerin kullanımı seyrektir. Daha ziyade hayvancılık faaliyetleri ağırlıktadır. Buna paralel olarak da güvenliğin uygun olduğu alanlarda hayvancılık için kom, ağıl ve mezra gibi yerleşmeler görülebilmektedir. Bazı hudutlarda yer yer var olan mayınlı araziler, mevcut arazi kullanımını sınırlandırır. Bununla birlikte bazı sınır bölgelerinde son yıllarda yapılan petrol arama çalışmaları dâhil olmak üzere araziyi kullanma girişimleri sonucu mayınlı arazilerin bir bölümü temizlenmiştir. Sınır boylarındaki bir diğer mekânsal birim ise son yıllarda daha korunaklı hale getirilen karakollar ve kalekollardır (Belirli noktalara kurulan, yaklaşık 15 metre yükseklikteki kulelere sahip, kurşun geçirmez karakollara, kalekol adı verilmektedir). Bu noktalar sınır bölgelerinde güvenliğin sağlanmasındaki gözlem noktalarıdır.

Suriye sınırında arazi şartları doğuya göre daha elverişlidir. Buna paralel olarak yerleşmeler sınırlara daha yakın olmakla birlikte yer yer mayınlı araziler durumu aksi yönde değiştirebilmektedir. Örneğin Hatay İli'nin Reyhanlı ilçesi-Suriye sınırında Davutpaşa-Alakuzu köyleri arasındaki sınır boyunca, mayın döşenmiş geniş tarım arazileri bulunmaktadır (Atasoy ve Diğ. 2012:9). Bu duruma rağmen bölgede yapılan tarım önemli ekonomik kazançlara zemin hazırlamaktadır. Şanlıurfa İli'nin Suruç, Akçakale, Ceylanpınar ilçeleri ile Mardin İli'nin Nusaybin ilçesi ve bağlı köyleri, sınıra çok yakın önemli yerleşmelerdendir. Buralarda yerleşme ve arazi kullanımı yoğundur. Ancak güvenlik problemlerinden dolayı bazı köyler yakın zamanda boşaltılmıştır. Sınır duvarları, diğer güvenlik uygulamaları ve oluşturulan güvenlik bölgeleri, mekânın kullanımını belirlemektedir. Mülteciler için oluşturulan geçici çadır kampları ise güney sınır bölgelerinde son yıllarda yeni bir beşeri birim olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin Kuzeydoğu sınırlarına bakıldığında ise buralardaki sınırlarda doğal unsurlar belirgindir. Arazi şartlarının engebeli olması mekânsal kullanımı sınırlandırsa da, olumlu politik işbirlikleri sonucu sınır bölgesinde yerleşmelerin sürdürülebilir varlığına ve ekonomik aktivitelerin canlılığına zemin hazırlamaktadır. İki ülke arasında vize serbestisi ve diğer siyasi-ekonomik uygulamalardan dolayı Gürcistan sınırının geçirgenliği karşılıklı olarak çok fazladır. Bu da belirtildiği gibi ekonomik işbirlikleri ve mekânsal kullanım olarak avantajlar sağlamaktadır. Türkiye tarafında Sarp, Hopa ve Kemalpaşa, sınır bölgesindeki önemli yerleşmelerdendir. Batum ise Gürcistan tarafındaki en önemli yerleşmedir. Ermenistan sınırı ve sınır bölgesi ise siyasi sorunlardan dolayı gümrük kapıları dâhil olmak üzere pasif bölgelere tekabül etmektedir. Nahçıvan (Azerbaycan) sınırı da çoğu zaman geçici güvenlik bölgesine tekabül ettiğinden dolayı etkin alanlar değildir. Son olarak batı kara sınırlarına bakıldığında doğu ve güneydoğu sınırlarındakine benzer askeri uygulamaların burada da olduğu söylenebilir. Ancak buralarda hem siyasi ortamın uygun hem de yer şekilleri bakımından elverişli arazilerden dolayı, yerleşmeler için müsait alanlar mevcuttur ve tarımsal arazilerin kullanım oranı yüksektir. Buralardaki sınır bölgelerinde tarımsal arazilerin kullanılmasında herhangi bir askeri ya da siyasi engele rastlanmamaktadır. Bu da sınır bölgesinde tarımın yoğun olarak yapılmasına zemin hazırlamıştır. Edirne şehri bölgede sınırın 18 km kadar yakınına sokulmuş ve Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelenlerin büyük bölümünün uğrak yeri olan önemli bir yerleşmedir. Yunanistan sınır bölgesinde Alexandroupoli, Komaros, Orestiada, Bulgaristan tarafındaki sınır bölgesinde de Harmanlı, Svilengrad ve Haskovo önemli yerleşmelerdir. Türkiye tarafında nüfus Bulgaristan ve Yunanistan'a nazaran daha yoğundur. Bunun sebeplerinden birisi, Bulgaristan'ın AB üyeliğinden sonra sınır bölgesindeki nüfusun daha iyi ekonomik şartlar için batıya göç etmesi gösterilebilir. Bu da sınır bölgelerindeki yerleşme yoğunluklarını farklılaştırmıştır. Batı sınırları siyasi bakımdan Avrupa Birliği siyasi sınırlarının başlangıç ve bitiş noktalarına tekabül etmekte ve sınırların yönetişimi karşılıklı olarak sıkı kurallara tabi tutulmaktadır.

3.6. Türkiye'de Sınır Bölgelerinin Beşeri ve Kültürel Yapısı

Devlet sınırları coğrafyayı, sadece siyasi coğrafya bakımından ilgilendirmez. Zira bir devletin sınırlarla tahdit edilmiş hükümranlık sahası, yani ülkesi içinde, her devlet iktisadi ve içtimai bakımdan müstakil bir idare tarzına sahip olarak ve kendi icaplarına göre hükümet ederek gelişmesini sağlar. Böylece siyasi sınırlar, aynı zamanda farklı devletlerarasındaki kültür bölgelerinin unsurları olarak da ele alınabilir ve coğrafi önemi daha da artabilir. Bu sebepten dolayı denilebilir ki, siyasi coğrafya açısından devletler, yeryüzünün siyasi sınırlarla bölünmüş çeşitli kısımlarına tekabül etmektedir. Bu sınırların içerisinde kalan potansiyel imkânlar, resmi ve hususi teşkilatlar vasıtasıyla kendine has kültür bölgeleri şeklinde gelişmekte ve her devletin içtimai ve iktisadi yapısı bakımından kendine has ülkesi ve bu ülkenin özellikleri ortaya çıkmaktadır (Göney, 1993:3). Sınır, iki ya da daha fazla devletin etkileştiği, kaynaştığı ve buluştuğu bir yer olarak kabul edilmekte ve bu durum sınırları bir geçiş kuşağı yapmaktadır (Gümüşçü, 2010:83). Siyasi coğrafya hususiyetleri sınırlara hem kültürel olarak hem de diğer beşeri unsurlarla etki etmektedir.

Sınırlar, birçok politik ve sosyokültürel uygulamaları aksettirirler. Ortaya atılan jeopolitik fikirlerde sınırların sosyal bir yapı olduğu yorumları yapılmaktadır. Sınırlar hem geleneksel hem de çağdaş kültürel-coğrafi düşünme ve araştırmalara derinden gömülmüş olsa da, çok yönlü rolleri kültürel coğrafyada ihmal edilmiştir. Bununla birlikte, birçok kültürel-coğrafi tema ve kavram, sınırlar, sınır uygulamaları ve sınır geçişleri ile ilgilidir. Örneğin, sınırlarda hareketlilik, ulus ötesi akışlar, vatandaşlık, ulusal/bölgesel kimlik, diaspora, siyasi ve etno-ulusal çatışmaların anlaşılmasındaki ya da kültürel bölgelerin ve kültür ideolojilerinin hermetik olarak mühürlenmiş ve uzamsal olarak sabitlenmiş şekilleri incelenmeye değer konulardır (Paasi, 2013).

Sınırlar genellikle "aidiyet" kavramıyla ilişkilidir. Aidiyet tipik olarak kimlik, bağlılık ve sabitlik ile ilişkili olsa da, hareketlilik ve sınır geçişleri

bağlamında giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Cohen, 1985). Dünyada bugün 200'den fazla devlet olmasına rağmen, muhtemelen 500-600 ulus, kendilerini kültür, dil veya etnik kökene dayanan bir birlik olarak anlayan insan gruplarıdır ve ortak kültür havuzu içerisindedirler (Paasi, 2013:4). Balkan coğrafyasına bakıldığında burası Doğu ile Batı arasında bulunan sınırları muğlaklaştıran bir hat gibi görülmektedir (Green, 2005: 37). Belirtilen sınır geçişleri, ortak kültür havuzu ve muğlak alanlar, sınır bölgelerine tekabül eden coğrafi, sosyal ve politik unsurlardır.

Türkiye'nin sekiz ülkeyle kara sınırının bulunması, Karadeniz ve Akdeniz aracılığıyla farklı bölgelere ulaşımın alternatifli olması ve tarihsel olarak köklü geçmişe sahip olması sonucunda çok çeşitli kültür yelpazesine sahip olmuştur. Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir geçiş sahası olan Türkiye'de meydana gelen kültürel zenginliğin etkisi sınırlarda da görülmektedir. Türkiye'nin günümüzde bulunduğu coğrafyada Osmanlı Devleti uzun yıllar egemenlik kurmuştur. Daha sonra Milli Mücadele ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurularak bugünkü mevcut sınırlar kültürleri ve beşeri uygulamaları siyasi olarak ayırmıştır. Sınırların ard ve öteki tarafı diye ifade edilebilecek kuşağı içinde aynı kültür veya farklı kültür yapıları dikkati çekmektedir. Bugün Suriye, İran, Irak ve Balkanlarda bulunan Türkler ile Türkiye'nin kültürel bağları bulunmaktadır. Örneğin önemli dini ve millî günlerde veya belirli dönemlerde Yunanistan-Bulgaristan ve Türkiye arasında ülkeler arası ve diğer AB ülkelerinden geçiş yoğunlaşmaktadır. Bahsi geçen sınır bölgelerinde ve belki de çok daha geniş bir yelpazede ortak kültüre sahip topluluklar vardır. Öte yandan Ermenistan sınırlarında kültürel ve siyasi ayrım daha keskin iken, Türkiye'nin İran, Irak, Suriye, Azerbaycan, Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki sınırları ise kültürel olarak Ermenistan sınırına nazaran birleştirici bir anlamı ihtiva etmektedir. Gürcistan sınırında ise sosyal ve ekonomik hareketlilik ve uygun politik yaklaşımlardan dolayı gündelik yolcu giriş çıkışları çok yoğundur.

Türkiye'nin batı kara hudutlarına tekabül eden Yunanistan ve Bulgaristan sınır bölgeleri arasındaki kültürel ve beşeri münasebetler, nüfusun hareketlerinden ve nüfusun yapısından anlaşılabilir. Neredeyse 400 yıl boyunca Türk egemenliği altında bulunan Yunanistan, 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşmasıyla bağımsız olmuştur. Lozan Antlaşmasıyla bugünkü Türkiye-Yunanistan sınırları kabul edilmiştir. Bölgede antlaşmalar gereği nüfus mübadelesi yaşanmıştır ve karşılıklı olarak büyük nüfus hareketleri gerçekleşmiştir. Yunanistan Devleti her ne kadar farklı demografik tanımlamalarla Türk varlığını düşük gösterse de Dışişleri Bakanlığı verilerine göre hâlihazırda Batı Trakya'da (Coğrafi olarak Rodop, İskeçe-Xanthi, Meriç-Evros gibi il sınırları) 100 bin civarında Türk yaşamaktadır. Dolayısıyla etnik açıdan buranın bir Türk bölgesine tekabül ettiği söylenebilir. Bulgaristan'da da benzer durum söz konusu olmuştur. Ancak bölgede yaşayan Türk ve Müslüman nüfus çok uzun yıllar baskı altında yaşamıştır. Cumhuriyet dönemlerinden 1980'li yıllara kadar Bulgaristan'dan gelen göçler, yapılan kültürel baskılar sonucunda 507.561 kişi ile yarım milyonu aşmıştır (Şimşir, 1986: 339). İlk göç hareketleri daha da eskiye dayanmakla ve süreklilik arz etmekle birlikte özellikle 1984-1989 yılları arasında Bulgar hükümetinin Türklerin isimlerini dahi değiştirmeye kadar giden dini ve milli dokuyu tamamen yok etme girişimleri uç noktalara çıkmıştır. Bunun sonucunda çok büyük bölümü 1989 yaz aylarında olmakla birlikte 1989-1990 yıllarında yaklaşık 360 bin kişi mecburi olarak Türkiye'ye göç etmiştir. Buna rağmen Bulgaristan'da hâlihazırda on binlerce Türk nüfusu yaşamaya devam etmektedir. Bu kapsamda sınırlardaki geçirgenlik hususunu nüfusun kültürel yapısından dolayı ayrıca irdelemek önem arz eder. Bahsi geçen iki ülke için sınır geçirgenliği birbirinden farklıdır. Sebeplerden birisi Türkiye tarafına bakan Bulgaristan sınır bölgesiyle Yunanistan sınır bölgesinde yaşayanların ekonomik seviyesinin farklılığıdır. Yunanistan tarafında ekonomik durum Bulgaristan'a nazaran daha iyidir. Bu da alışveriş ve turizm dışında Yunan yerleşik nüfusunun giriş çıkışlarını pek fazla ihtiyaç haline getirmez. Bulgaristan'da çifte pasaport uygulaması sınırlardan geçişi kolaylaştırırken, Yunanistan sınırında bu

uygulama yoktur. Ayrıca Yunanistan sınırında AB vize uygulamasının zorlayıcı olmasından dolayı Türkiye tarafından Yunanistan'a geçişler daha zorlu prosedürlere tabidir. Bulgaristan tarafında sağlık imkânları iyi olmadığından ve ayrıca uygun fiyatlara alışveriş yapmak için Türkiye tarafına geçişler daha yoğun tercih edilmektedir. Türkiye'den de Yunanistan ve Bulgaristan'a turistik ve eğlence amaçlı geçişler yoğundur. Kültürel ve etnik ayrımın en bariz olduğu sınırlarımızdan olan Yunanistan tarafında yaşayan Balkan Türkleri, Yunanistan'dan eğitim amaçlı olarak Türkiye'ye geçebilmektedir. Bölgede yaşayan Türkler için mevcut azınlık okulları yeterli olmadığından veya eğitim şekli beğenilmediğinden dolayı Türkiye'de eğitim almak isteyen kişiler yoğunluktadır. Bunun yanında Bulgaristan ve Yunanistan'dan Türkiye'ye karşılıklı olarak akraba ziyaretleri yapılmakta ve bu kültürel ve etnik yakınlıktan dolayı sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal hayatta çeşitli aktiviteler gözlenmektedir.

Türkiye tarafından batı sınırının diğer tarafına sosyal, kültürel, turistik ve eğitim amacıyla geçenlerin, sınırın diğer tarafına geçtiklerinde çoğunlukla sınırdan ilk 50 km uzağa gittikleri, Yunanistan ve Bulgaristan tarafından Türkiye tarafına turistik, sosyal, kültürel ve eğitim amaçlı geçenlerin çoğunlukla sınırdan ilk 100 km uzaklığa gittikleri söylenebilir. Gündelik geçişler mevcuttur. İki ülke kara sınırlarındaki geçişlerde en büyük engelin gümrük geçişleri ve hükümet politikaları olduğu düşünülmekte, din, dil ve kültürel farklılıklar herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Sınırın Türkiye tarafında kavşak noktasında bulunan Edirne, Yunanistan tarafında Dedeağaç (Alexandriapolis) ve Orestiadas, Bulgaristan sınır bölgesinde Burgas ve Haskova, önemli geçiş alanlarıdır (Söylemez, 2017:147-163). Sınır geçişlerinde sadece sınır bölgesinde bulunan yerleşmelere değil aynı zamanda daha uzak yerleşmelere de seyahat söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte bahsi geçen geçirgenlik hususu genellikle sınır bölgeleri arasını kapsamaktadır. Yurt dışı transit geçişler ve bölgede kalıcı olmayan yolcu hareketleri ise bunlar dışında ayrıca değerlendirilebilir.

3.7. Türkiye'de Sınırlar ve Göç İlişkisi

İnsanların veya toplulukların siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle sürekli olarak yaşadığı yerden ayrılarak başka bir yere gitmesine göç denir (Gautam, 2005: 147). Göçleri hareket itibariyle genellikle düzenli ve düzensiz olmak üzere ayrılabiliriz. İnsanlar veya toplumlar, göç hareketlerini zorunlu nedenlere bağlı olarak veya zorunlu olmayan nedenlerle yapmaktadır. Bununla beraber coğrafyada kırdan kente ve kentten kıra doğru olan göçlerin birçok sebebi olduğu gibi, mevsimlik göç, beyin göçü ve diğer göç çeşitleri de mekân ve coğrafya özellikleri bağlamında farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır.

Günümüzde zorunlu göçlerden olan mültecilik, dünyanın ana gündemlerindendir. Geçmişten günümüze kadar insanların yaşadıkları yerden ayrılmasına sebep olan en temel göç nedeni savaşlardır. Sığınmacı ise mültecilik kavramıyla benzerliği bulunan, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde geçen yazılı sebeplerle ülkesinden ayrılmak zorunda kalarak başka ülkeye göç eden ancak gittikleri ülkede resmi makamlar tarafından mültecilik statüsü tanınmayan kimseleri ifade eder (Barkın, 2014: 334). Mülteci ve sığınmacı kavramlarının yanında bir de göçmenler vardır. Göçmen, ekonomik ve diğer kişisel sebeplerden dolayı gönüllü bir şekilde başka ülkeye gidenlerdir.

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir toplumsal olgudur. Binlerce yıldır insanlar gerek birey gerekse topluluk olarak savaşlar, doğa şartlarının zorlaması, yiyecek bulabilmek, hayatta kalabilmek, yeni yerler fethetmek veya keşfetmek gibi farklı nedenlerle sürekli hareket halindedir. Modernleşme yeni ulaşım araçları ile teknik olarak insan hareketliliğini hızlandırırken; modern ulus-devlet sistemi, ülke sınırlarının geçirgenliklerini büyük oranda yitirmesine yol açmış; bir ülkeden başka bir ülkeye gitmek bir dizi yasal prosedürü aşmayı gerektirir hale gelmiştir. Ayrıca özellikle üçüncü dünya vatandaşları için yasal ya da yasadışı yollarla yerleşmek amacı ile gelişmiş

ülkelere ulaşmak her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır (Adıgüzel, 2013: 1-6). Kapitalizm ile birlikte küreselleşmenin dönüştürdüğü, emek ve çalışma yaşamı, örgütlenme biçimleri, iş teknolojileri, iletişim yöntemleri ve ulaşım ağları, ülkeler arasındaki duvarların çok daha kolay aşılmasını sağlamıştır. Ancak, kapitalist ülkeler bilgi, sermaye ve malların bütün dünyada serbest dolaşımını savunurlarken, insan hareketliliği ve işgücünün serbest dolaşımı konusunda oldukça tutucu bir tutum takınmaktadır (Adıgüzel, 2016: 178). Belirtilen her iki durumda da sınırlar, göç hareketlerinde ana parametrelerden biri olarak değerlendirilebilir. Çünkü göç hareketinin tamamlanabilmesi, sınırlardan geçilmesine bağlıdır.

İnsanların zorunlu nedenlere bağlı olarak ülkelerini terk etmeye çalışması ve dışarı çıkmak için son hat olan sınırlara, diğer ifadeyle komşu ülkelerin başladığı sınırlara doğru yönelmesi, son yıllarda sıklıkla rastlanan bir durumdur. Dünyada yaşanan savaşlar ve iç karışıklıklar mültecilerin sayısını arttırarak sınırları daha önemli hale getirmiştir. Türkiye, 2958 km kara sınırı, 7009 km (İç deniz olarak Marmara ve Boğazlar çevresi hariç) deniz sınırı olmak üzere 9967 km sınıra sahiptir. Belirtilen bu uzun sınır hatlarına ek olarak farklı coğrafi özelliklerin varlığı da eklenince sınırların kontrolü güçleşmektedir.

Türkiye, uluslararası göç yollarının ortasında bulunan, coğrafi konumundan dolayı Doğu ile Batı arasında adeta bir köprü vazifesi gören mühim bir transit ülkedir. Türkiye, göç konusunda coğrafi konumundan dolayı çok yönlü ve karmaşık sınır yönetim sistemini uygulamaktadır. Türkiye'nin Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan konum özellikleri, gerek göçmenlerin yöneldiği hedef bir ülke olmasına, gerekse de mülteci ve göçmenlerin Avrupa ülkelerine ulaşmasına aracı olan bir geçiş ülkesi olmasına zemin hazırlamıştır. Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Suriye, İran, Irak, Bulgaristan ve Yunanistan ile sınır komşusu olan Türkiye'nin, 2020 yılı itibariyle 20 aktif, 10 pasif olmak üzere toplam 30 adet kara sınır

geçiş noktası bulunmaktadır. Buralar dışında ayrıca sınır boylarından yasadışı yollarla göçmen akınları gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin güney ve güneydoğu komşuları olan ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar, sosyo-ekonomik problemler ve ortaya çıkan siyasi ayrışmalar neticesinde insanlar ülkelerini terk etmekte ve Türkiye bu terk yolları üzerinde bulunan bir ülke olarak kitlesel göçlere maruz kalmaktadır. Bu göçlerin büyük bölümü zorunlu göç olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin belli bir dönem mülteciler konusunda benimsediği geçici koruma statüsü ve açık kapı politikası, zorunlu göçle gelen insanların büyük bölümünün ülkemizde misafir edilmesine zemin hazırlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2020 yılına ait verilerine göre; Türkiye'de 3 milyon 576 bin geçici koruma altındaki Suriyeli bulunmakta, uluslararası göçmenlerle bu sayı 5 milyon 877 bin olmaktadır. Türkiye'deki yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli göçmenin 1 milyon 660 bin 581'i, 0-18 yaş grubundaki çocuklardan oluşmaktadır. Kadınlar ve çocuklarla birlikte bu sayı 2 milyon 521 bin 416 kişiye ulaşmaktadır. Bu kapsamda Dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke Türkiye'dir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye mülteciler konusunda esnek bir politika izlemekte ve mültecileri kabul etmektedir. Bunun başta sosyolojik-kültürel sonuçlarının ve nüfus değişiminin yanında ekonomik, siyasal ve pek çok konuda sonuçları olmaktadır.

Türkiye'de mültecilerin büyük bölümü ülke sathına yayılsa da, ilk olarak güney sınırlarına yakın olan illerdeki çadır kamplarda kalmaları için şartlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Mültecilere kamp alanlarında uygun yaşam koşulları sunmak ve mültecileri tamamıyla kontrol altında tutmak zordur. Buna mukabil mültecilerin özellikle Türkiye'nin Batı illerine doğru ciddi bir yönelişi söz konusu olmuştur. Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2020 yılı verilerine göre ülkedeki mevcut mültecilerin yalnızca yüzde ikisi kamplarda, yüzde doksan sekizi ise şehirlerde yaşamaktadır. İstanbul başta olmak üzere ülkenin iş sahaları olan ve Avrupa'ya açılan Batı illeri yoğun bir

göç hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Belirtilen verilere göre Türkiye'nin en çok mülteci barındıran İli, yaklaşık 500 bin kişiyle İstanbul olurken, en az mülteci barındıran İli ise 24 kişi ile Bayburt'tur (T. C. İçişleri Bakanlığı). Bununla birlikte hangi mültecinin hangi ilde kalmasını Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü belirlemektedir. İstanbul gibi bazı yoğun nüfuslu iller mülteci kayıtlarına kapatılmıştır. Avrupa'ya gitmek isteyen mültecilerin yöneldiği güzergâhlar genellikle Edirne ve Türkiye'nin Ege Denizi kıyılarıdır. Edirne'den kara yolu ile Ege ve Akdeniz'den de deniz yolunu kullanarak Avrupa'ya ulaşma hedefi, mültecileri bu bölgelere çekmektedir. Bu kapsamda denilebilir ki Mültecilerin Avrupa'ya geçiş güzergâhlarından en güvenli ve en fazla kullanılan rota, doğu rotası olarak bilinen Türkiye'den Yunanistan'a geçişlerdir. Burada geçişler hem kara yolu, hem de Meriç Nehri üzerinden, yakın deniz güzergâhları üzerinden ve Ege Deniz'inde adalar üzerinden olmaktadır. Mülteciler, bu yakın geçiş güzergâhlardan geçişte ölüm riski daha az olduğu için bu geçiş rotalarını kullanmaktadır. Batı Akdeniz rotası olarak bilinen Fas'tan İspanya'ya, Orta Akdeniz rotası olarak bilinen Libya'dan İtalya'ya geçişler de mültecilerin Avrupa'ya geçişte kullandıkları diğer güzergâhlardandır. Ancak bu güzergâhta ulaşım olanaklarının sınırlı ve geçişin son derece güvensiz olması sonucunda binlerce mülteci denizlerde boğularak yaşamını yitirmiştir. 2011-2019 yılları arasında 22 bin civarında mülteci Avrupa'ya geçmeye çalışırken Akdeniz'de can vermiştir. Ulaşım olanaklarının zorlu olmasının yanında, hedef Avrupa ülkelerinin gelen mültecileri kıyılarda genellikle kabul etmemesi ve aldığı sert tedbirler de ölümlere zemin hazırlamaktadır. Deniz yoluyla bir şekilde Avrupa'ya geçen mültecilerin yüzde elliden fazlasını Suriye, diğer kısmını ise Ganalılar, Afganlar, Iraklılar ve diğerleri oluşturmaktadır. Ayrıca son aylarda Polonya-Belarus sınırlarında Avrupa içlerine doğru yoğun mülteci geçişleri yapılmaya çalışılmış ve bu durum ülkeler arası politik sorunlara yol açmıştır.

Türkiye'ye doğru olan mülteci akınlarının sınırlar üzerinde oluşturduğu baskılar, güvenliği sağlama zarureti oluşturmakta ve ülkenin sürekli bir

şekilde teyakkuzda olmasını zorunlu kılmaktadır. Güney ve Doğu sınırlarından Türkiye'ye giren mülteciler için Avrupa'ya geçiş güzergâhında bulunan Yunanistan ve Bulgaristan sınırı, kara yolu pratikliği açısından stratejik bir güzergâhtır. Ancak Türkiye'nin Geçici Koruma Yönetmeliğini kabul etmesi, Avrupa ile yaptığı Geri Kabul Anlaşması ve mültecileri sınırlarında tutma politikası neticesinde bahsedilen mülteci yönelişleri Avrupa'ya geçişlerde genellikle başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur.

Avrupa'nın sınır yönetimi için geliştirilen Entegre Sınır Yönetimi, Bir dönem Türkiye'nin bilhassa Batıdaki Göç ve Sınır Yönetimi Stratejisi'nin önemli bir parçası olmuştur. Entegre Sınır Yönetimi, sınırlarda bölgesel ilişkilerin gelişmesinde ve etkili bir sınır yönetimi için kritik öneme sahiptir. Bu sistem, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında sınırlarla ilgili uygulamaları kolaylaştırmakta, geri kabul uygulamaları, düzensiz göçle mücadele, sınır ötesi işbirliğinin iyileştirilmesi, insan ticareti ile sahte seyahat evraklarının sınırlarda tespitinde önemli görülmektedir.

BM Yürütme Kurulu kararlarına göre kitlesel akın veya sığınma durumlarında bireysel mülteci kabul yaklaşımı işletilemez ve sığınmacılar geçici korumaya alınır. 1990 yılında kabul edilen Doblin Sözleşmesi'ne göre de mülteciler AB sınırlarına ilk ayak bastıkları ülkede başvuru yapar ve değerlendirmeyi de bu ülke yapar. Bu durumda mülteciler Yunanistan ve Bulgaristan'dan transit geçip Avrupa içlerine gidememektedir. Bahsi geçen yasal durumun ne kadar uygulandığı da meçhuldür. Dolayısıyla mülteciler için Avrupa'daki ilk uğrak noktaları olan Yunanistan, Bulgaristan, İtalya ve ispanya gibi ülkelerde bu bir sorun olarak görülebilir. Nitekim bu ülkelerden mültecilerin geçişini engellemek için ciddi mukavemet uygulandığı bilinmektedir. Bu duruma en çarpıcı örnekler pek çok basılı ve görsel yayın organlarıyla Dünyaya servis edildiği üzere Yunanistan ve İtalya'nın uygulamalarıdır.

Türkiye-AB arasında Mart 2016'da yapılan geri kabul anlaşmasından sonra Avrupa'nın siyasi olarak Türkiye sınırlarına tekabül eden doğu sınırları büyük ölçüde güvenli hale getirilmiş ve düzensiz göçmenler %91 oranında azalmıştır (T. C. İçişleri Bakanlığı). Bu sürede ana göç rotası kısmen İtalya ve İspanyaya kaysa da, oralardan geçen göçmen sayısı da sınırlı olmuştur. Esasında Türkiye'de yaşanan terör olayları, sınırlarının hemen yakınında yaşanan savaşlar, sınır ötesindeki diğer tüm gelişmeler ve AB'nin Türkiye'ye verdiği maddi taahhütlerini tam olarak yerine getirmemesi sebebiyle, mülteci probleminin sadece tampon ülke olarak görülen Türkiye'nin sorumluluğunda olduğu yaklaşımını artık geçersiz kılmıştır. Türkiye'nin güneyindeki sınırlarını güvenli hale getirmek, sivilleri korumak, yeni mülteci akınlarının Türkiye'ye yönelmesini kaynağında durdurmak ve mülteci potansiyelinde olanların güvenli şekilde ülkelerinde kalmalarını temin etmek için yaptığı sınır ötesi operasyonlar yapmaktadır. Ancak, Avrupa ülkeleri bu sınır ötesi askeri harekâtlardan Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı, Pençe Kaplan, İdlib'i kapsayan Bahar Kalkanı Harekâtları gibi harekâtlara karşı Türkiye aleyhine siyasi tutum takınmış ve bunun kalıcı olması durumu önemli bir sorun oluşturmuştur. Esasında Türkiye'nin bu tavrı artık AB'nin mülteci bekleme deposu olmadığını göstermiştir. Türkiye'nin kendi sınırlarını güvenlik altına almak için 2020 yılında sınır ötesindeki tehdit unsurlarına müdahale ettiği sırada İdlib krizi yaşamıştır. Türkiye, Suriye'nin İdlib yerleşmesinde Türkiye askerlerinin şehit olması sonrası, Türkiye'nin Batı sınırlarındaki güvenlik uygulamaları esnetilmiş, mültecilerin Avrupa'ya geçişlerinde önlem alınmamış ve yaşanan krizlerin doğal sonucu olarak mültecilerin bir bölümü Avrupa'ya yönelmiştir. Bu kritik olay mültecilerin artık AB'nin de ciddi bir sorunu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Mültecilerin yönelişi esnasında özellikle Yunanistan geri itme ile akınları püskürtmeye çalışsa da bir şekilde hudutlardan giriş yapan mülteciler olmuştur. Türkiye Sahil Güvenlik Komutanlığından paylaşılan bilgilere göre deniz yolu üzerinden botlarla Avrupa'ya geçmeye çalışan göçmenler, Yunanistan sahil güvenliği tarafından engellenmiş ve botlar kullanılamaz hale getirilerek geri

püskürtülmeye çalışılmıştır. Türk sahil güvenliği insani müdahale ile göçmenlerin büyük bölümünü denizde mahsur kalmaktan kurtarmıştır. Bununla birlikte mülteciler, karadan Edirne Pazarkule sınır kapısından (Pazarkule-Kastanies sınır kapısı arasındaki tampon bölgeye), İpsala sınır kapısından veya Meriç üzerinden botlarla karşıya geçerek Yunanistan'a ve Bulgaristan'a yönelmiştir. Ancak mülteciler sınırın karşı tarafında ciddi mukavemetle karşılaşarak geri püskürtülmeye çalışılmıştır. Tüm bu çabalara rağmen, tamamının kontrol edilmesi güç olan uzun sınırlar aşılarak binlerce mülteci Avrupa'ya geçmiştir. Bu sürede Türkiye geri itmeleri engellemek için güvenlik güçleriyle Meriç dâhil diğer sınırlarda devriye yapmış ve insansız hava araçları ile havadan kontroller yaparak Yunanistan'ın mukavemetini engellemeye çalışmıştır. Bu durumun sürekli olmaması adına Avrupa Birliği, Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu yaşanan örnek bize, coğrafi bir ünite olan sınırların yeri geldiğinde siyasi bir argümana dönüşebileceğini göstermektedir. Elbette dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de bu kriz ortamlarında Avrupa'ya yönelen göçmen profilidir. Şubat 2020'de özellikle batı kara sınırlarından Avrupa'ya yönelen göçmenlerin büyük bölümü Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenlerdir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2014'ten bu yana Türkiye'de yakalanan 1 milyon 278 bin düzensiz göçmenden yüzde 7'si Irak, yüzde 14'ü Pakistan ve yüzde 33'ü Afganistan kökenlidir (T. C. İçişleri Bakanlığı). Düzensiz göçmenler yakalanınca genellikle ülkelerine geri gönderilmektedir. Bu göçmenler yakalanma ve geri gitme endişesinden dolayı ortaya çıkan veya çıkabilecek kriz ortamlarından istifade edip sınırlara yönelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı verilerine göre Avrupa'ya yönelen mülteci sayısının yüzde 24'ü Suriye kökenlidir.

Göçmenlerin Türkiye'ye çeşitli yöntemlerle girdikleri bölgeler genellikle Doğu Anadolu bölgesinde Ağrı ve Van ağırlıklıyken, Güneydoğuda Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep illeri sınırlarından olmaktadır. Buralarda göçmenlerin yakalanma oranları çok yüksektir. Göçmenlerin bir diğer yakalanma ve en yoğun görülme yerleri ise Türkiye'nin neredeyse bütün batı

kara ve deniz sınırlarıdır. Genellikle göçmenler bu bölgelerden Avrupa'ya yönelirken yakalanmaktadır.

2019-2020 yıllarında Dünyada yayılan Koronavirüs (Covid 19) salgını ile ülkeler kendi siyasi sınırlarını daha sıkı kontrollerle korumaya başlamış ve sınır kapılarını da büyük oranda kapatarak virüsün insanlar ve faaliyetleri aracılığıyla yayılmasını önlemeye çalışmıştır. Bu durum bir kriz ortamı oluşturmuş ve özellikle Avrupa için artan mülteci baskılarına karşı fırsata çevrilmiştir. Türkiye'nin yakın zamanda belli bir dönem sınırlarını esnetmesiyle Avrupa'ya yönelen göçmenleri durdurmakta zorlanıp güç kullanan AB, bahsi geçen virüs salgınını da öne sürerek geri itmeleri uluslararası hukukta meşru hale getirmeye çalışmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler siyasi sınırların yeri geldiğinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünyada yaşanan savaşlar, çatışmalar, açlıklar ve siyasi istikrarsızlıklardan dolayı insanlar güvenli yer arayışına girmektedir. BM raporlarına göre Dünyada günümüzde zorla yerinden edilen 70 milyon göçmen vardır. Bunun 25 milyon civarı mültecidir. Mülteciler konusunda başta gelen kaynak ülkeler Suriye, Afganistan, Sudan, Myanmar ve Somali iken, mülteci ağırlayan ilk beş ülke ise Türkiye, Pakistan, Uganda, Almanya ve İran'dır. Yani en fazla mülteci kabul eden ülke Türkiye'dir. Türkiye sınırlarının sorun yaşayan ülkelere yakın olması ve izlenen politikalar bunda belirleyici olmuştur. Zorunluluktan dolayı mülteci kabul eden müreffeh ülkelerden Almanya ve Fransa'ya ulaşmak ise göçmenlerin hedeflerindendir. Müreffeh ülkelere ulaşma hedefinden dolayı göçmen kaçakçılığı sektör haline gelmiş ve çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Dünyada yaşanan gelişmeler göstermektedir ki göçmenler konusunda sınır kontrolleri köklü bir çözüm değildir. Çünkü tüm sınır önlemlerine rağmen Türkiye'de son beş yılda 1 milyon 200 bin düzensiz göçmen yakalanmıştır. Dolayısıyla sınır hatlarını güvenli hale getirmenin yanında, sorunların

olduğu Suriye ve Irak gibi sınır ülkelerinin tampon hatlarında güvenli bölgeler oluşturarak nüfusu buralarda tutmak, iç karışıklık yaşayan bu ülkelerin toprak bütünlüğü ve istikrarına katkı sunmak, kalıcı çözümler için önem arz etmektedir.

3.8.Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarının Önemi ve Ülkeye Olan Etkileri

Türkiye'de sınırların hem doğal hem de politik olarak çeşitlilik sunması sonucunda siyasi etki ve önem dereceleri farklılık arz etmektedir. Türkiye'nin batı kara sınırları Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarına tekabül etmekte ve Trakya'da 481 km uzanmaktadır. Bu sınır Ege Denizine dökülen Meriç Nehri'nin ağzından başlayıp kuzeye doğru nehir boyunca uzun bir sınır oluşturmakta, Kapıkulede doğuya doğru adeta bir yay çizmekte ve sonrasında Yıldız Dağlarından geçerek Rezve Deresi'ni izlemekte ve Karadeniz ağzında biten bu dereyle son bulmaktadır. Karadeniz'e yakın olan sınırlar, Rezve Deresi gibi belirgin coğrafi üniteleri içerisine alan siyasi bir hudut oluşturmaktadır.

Batı kara sınırlarının Avrupa Birliği ülkeleri ile olan coğrafi yakınlığı birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri için kendi sınırlarının dış çeperi ve korunması gereken hat olarak görülen bu sınırlar, aynı zamanda Türkiye-AB siyasi ilişkilerinde kararlara yansıyan etkilere sahiptir. Türkiye'nin Doğu ve Güney sınırlarında doğrudan karşılaşılan güvenlik sorunları bölgede farklı uygulamaları beraberinde getirirken, Batı sınırlarına da yansıyan sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin kaçakçılığı yapılan bazı ürünlerde Türkiye hedef pazar ülke iken, bazılarında ise transit ülke olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Transit sahanın Avrupa ülkelerine ulaşmasındaki en önemli geçiş noktası batı sınırları olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin güney sınırlarında yaşanan sorunlardan dolayı bölgeden sınırlarımıza giriş yapan mülteci veya göçmenlerin Avrupa'ya geçiş noktaları deniz yolu ya da batı kara hudutları olarak

görülmektedir. Ülkemizin coğrafi olarak yakın olduğu bazı ülkelerde üretilen uyuşturucunun ise Avrupa dâhil olmak üzere birçok Batı ülkesine ulaştırılması hedeflenmekte ve bu anlamda ülkemiz batı hudutları geçiş alanı olarak kullanılabilmektedir. Kaçakçılar özellikle batı kara sınırlarındaki gümrüklerden veya sınır boylarından Avrupa'ya geçiş yapmaya çalışmaktadır. Bu karşılıklı ilgiden hareketle Türkiye'nin batı kara hudutlarının Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki önemi anlaşılabilmektedir.

Günümüzde siyasi sınırların artık ticari bir işlevi bulunmaktadır. Devletler iç pazarlarına giren şirketler için çeşitli gümrük tarifeleri koyarak kendi iç sanayilerini rekabet etmeleri için destekleyebilirler. Sınırlardaki gümrük tarifeleri, sınırın her iki tarafındaki ülkelerde, sanayinin kuruluş yeri üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu durum sınır bölgelerinin kalkınmasını da sağlamaktadır. Bunun aksi durumlarda, sınır güvenliğinin yeterince sağlanamadığı ülkeler arasında kaçakçılık da yaygın olabilmektedir. Gümrüklerdeki ticari aktivite yoğunluğu ise bazı sınırlarda daha fazla olmaktadır (Jones, 1945:241). Türkiye'nin batı kara sınırı da bahsi geçen yaklaşımla ele alınabilecek şekilde ticaret fonksiyonunun ön plana çıktığı bir sınırdır. Ticaret fonksiyonu karşılıklı olarak Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında önemli bir ekonomik parametredir. Gerek gümrük aktiviteleri gerekse sınır bölgesinde bulunan şehirlerarasında alışveriş hareketliliği ticari canlılığa zemin hazırlamaktadır. Ayrıca turizm ve sağlık alanında batı kara hudutlarının kullanılması ve bu durumun sınır ülkelerinde belirli bir etkiye sahip olması sınır bölgesi için önemlidir. Bununla birlikte özellikle Türkiye tarafında kalan düz sahalarda tarımın yaygın olduğu söylenebilir. Sınır bölgesinin tarıma uygun sulanabilir alanları, ekonomik olarak Türkiye'ye katkıları olan sahaya tekabül etmektedir. Bahsi geçen unsurlar, bir uygulama örneklemine ihtiyaç olduğunu ve Türkiye'nin batı kara sınırlarının coğrafi perspektifle mekânsal olarak incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sayede batı kara sınır bölgesi hakkındaki bulgulara ulaşmak ve edinilen bilgileri analiz etmek mümkün olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN BATI KARA HUDUTLARININ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE MEKÂNSAL KULLANIM

4.1. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarının Coğrafi Konumu ve Bunun Etkileri

Türkiye'nin Kuzeydoğu-Güneybatı doğrultulu batı kara sınırları, 26° 02'.03'' ve 28° 01'.46'' Doğu boylamları, 40° 43'.47'' ve 41° 58'.58'' Kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Batı kara sınır bölgesi Türkiye'de Kırklareli ile Edirne illerini kapsamaktadır. Edirne ilinin Yunanistan ve Bulgaristan ile sınırı bulunurken, Kırklareli'nin ise sadece Bulgaristan'a sınırı vardır. Edirne ilinin Yunanistan ile yaklaşık 212 km, Bulgaristan ile de yaklaşık 81 km sınır uzunluğu bulunmaktadır. Kırklareli ili ise Bulgaristan ile 156 km uzunlukta sınıra sahiptir. Yunanistan ile Türkiye arasında toplam 212 km, Bulgaristan ile de toplam sınır uzunluğu 269 km'dir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Türkiye Batı Kara Sınırı

Batı kara sınırlarında ana hatlarıyla güneydeki Saros Körfezi'nden kuzeye doğru Karadeniz'e kadar olan alanda belirli doğal oluşum ve yerleşmeler bulunmaktadır. Güneyde Saros Körfezi'nden itibaren başlayan ve Meriç Nehri'nin oluşturduğu Yunanistan sınırından kuzeye doğru belirgin doğal oluşum ve yerleşmelere örnek olarak Dalyan Gölü, Edirne'nin ilçelerinden Enez, Gala Gölü Milli Parkı, Yenikarpuzlu yerleşmesi, İpsala İlçesi, Subaşı yerleşmesi, Serem, Elçili, Üyüklütatar bulunmaktadır. Buradaki Yunanistan tarafında ise en önemli yerleşme Dedeağaçtır. Sonrasında Meriç'in batıya doğru olan kıvrımında Tunca Nehri, Bosna, Karaağaç, Edirne İl Merkezi, Yenikadın yerleşmesi yer almaktadır. Sınırda Kapıkule, Budakdoğanca, sonrasında kuzeye doğru kıvrılan sınır hattındaki uzunca boşluğun ardından Büyükismailce, Tunca Nehri havzası, Saksağan, Hüseyinpınar, Uzunbayır ve sınırın hemen yakınında Hamzabeyli (sınıra uzaklık 2 km) dikkati çeker. Bulgaristan sınırına paralel olarak Kalkansöğüt yerleşmesi bulunmaktadır. Yıldız dağlarının eteklerine doğru devam eden sınır hattında yerleşme azalmaktadır. Buralarda daha çok orman örtüsü ve yüksek tepeler dikkati çeker. Sınırın bu bölümünde Malkoçlar, Ahlatlı, sınıra kuş uçumu 1200 metre mesafede olan Şükrüpaşa köyü, Armutveren bulunmaktadır. Bulgaristan ve Türkiye sınırını Karadeniz'e kadar oluşturan Mutlu Dere havzası, İncesırt köyü, Yiğitbaşı, Karacadağ, Sislioba ve Karadeniz kıyısında sınıra en yakın yerleşme olarak Beğendik yerleşmeleri bulunmaktadır. Sınırın karşısındaki Bulgaristan tarafında Rezova yerleşmesi de Beğendik gibi Karadeniz kıyısında yer almaktadır. Mutlu Derenin denize döküldüğü alanlarda yükselti azalmakta ve ovalık alanlar dikkati çekmektedir.

Bahsi geçen sınır boyları ve sınır bölgeleri içerisinde kalan araştırma sahası Avrupa ile adeta bir tampon bölge pozisyonundadır. Batı kara hudutlarının, hem son yıllardaki savaşlardan kaçan düzensiz göçmenlerin hem de enerji nakil hatlarının Avrupa'ya geçiş sahasında olması bu hudutların önemini artırmıştır. Bölge aynı zamanda tarihte birçok devletin egemenliğinde bulunmuş ve günümüzde de geçiş koridoru olarak kritik önemini devam ettirmektedir. Bölgenin sahip olduğu fiziki coğrafya özelliklerinden ve

konumundan kaynaklı birçok sorun ortaya çıkmasının yanı sıra, beraberinde birçok avantaj da sağlamaktadır. Mevcut fiziki coğrafya şartları içerisinde, Meriç ve kollarının taşımış olduğu sedimentlerin ya da alüvyal malzemenin, özellikle eğimin azaldığı alanlarda birikmesi ve Saros Körfezi'nde delta oluşturması sonucunda Enez ve yakın çevresinde ekolojik ve tarımsal faaliyetler gelişmiştir. Buna karşılık doğal sınır hattı olması dolayısıyla Meriç Nehri tarafından taşınan sedimentlerin akarsuyun talveg hattının değişmesine ya da yatak değişimine sebep olduğundan sınır hattındaki değişimler Yunanistan-Türkiye arasında politik sorunlar meydana getirmektedir. Ortaya çıkan sorunlardan biri de genel hatları ile sulama, içme suyu ve kuraklık sorununu çözmeye yönelik olarak özellikle Bulgaristan sınırları içinde kurulan barajların yağışlı zamanlarda taşkın ve yağışın az olduğu zamanlarda kuraklık problemlerine yol açmasıdır. Son yıllarda ortaya çıkan yağış sıklığı ve şiddetinde meydana gelen değişimler, bölgeye düşen yıllık-aylık yağış miktarının azalmasına veya farklılaşmasına neden olmuştur. Bu nedenlerden ötürü belli dönemlerde barajlarda artan doluluk miktarının maksimum seviyeye ulaşması, suların salınmasına neden olmaktadır. Bırakılan bu su miktarının özellikle Meriç ve kolları tarafından akarsu yatak kapasitelerinin ve taşıma miktarlarının üzerine çıkması, özellikle Türkiye sınırları içinde Edirne İl'inde meydana gelen taşkın felaketleri ile bölgeyi karşı karşıya bırakmıştır. Bu taşkınların son yıllarda gittikçe artması ile birlikte gerek ölümlü gerekse yaralanma ile sonuçlanan maddi ve manevi hasarlar, yerleşmelerde ve arazide ortaya çıkan olumsuz sonuçlar meydana getirmiştir. Çalışma sahasının Asya ve Orta Doğu üzerinden Avrupa'ya geçiş için bir köprü konumu üstlenmesi bölgeden çok fazla kaçak geçişlerin oluşmasına da neden olmaktadır. Sahanın jeomorfolojik açıdan bir ova şeklinde olması, Meriç ve Ergene Nehirlerinin taban seviyesine ulaşmış olması, insan geçişlerinin zorlanmadan yapılmasını kolaylaştırmıştır. Bu kapsamda batı kara sınırları, genel hatları ile siyasi coğrafyada etkili olan doğal etmenlerden olan coğrafi konum, saha yapısı, yer şekilleri, akarsular, diğer fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri bakımından incelenmiştir.

4.2. Türkiye'nin Batı Kara Hudut Bölgelerinin Fiziki Coğrafya Özellikleri

4.3. Jeoloji

Trakya havzası ve yakın çevresinde genel jeolojik özellikleri itibariyle paleozoik devirden günümüz kuvaterner dönemlerine kadar olan aralıkta kayaç birimleri mevcuttur. Trakya havzası batıdan Rodop masifi, kuzeyde Istranca masifi, güneyde Marmara Denizi ve İstanbul Paleozoiği ile sınırlandırılmış bir Tersiyer havzasına karşılık gelmekte olup havzasının temelini Paleozoik ve Mezozoik yaşlı metamorfizmaya uğramış ve magmatik kökenli kayaçlar oluşturmaktadır (Güler, 2005:1). Bölgenin jeolojik dönüşümü hakkında ortaya atılan çok fazla fikir bulunmaktadır (Okay ve Tansel 1992, Zal, 2006:39). Havzanın depolanma alanı olduğu, bu gelişimin Eosen döneminde başlayarak günümüzde aktif olarak halen devam ettiği söylenebilir. Genç alüvyal çökeller ile kaplı bu depolanma alanı, kalınlığı 8000-9000 metreden oluşan bir yapıdır. Yapılan çalışmalara bağlı olarak elde edilen bulgular Trakya Havzası'nın Orta Eosen döneminde trangressif bir denizin etkisi altında jeolojik evrime sahip olduğunu Pliyo-Kuvaterner dönemi ile flüvyal ortam ürünü klastikler ile çökelmiş birikim depolanma sürecine girdiği gözlemlenmiştir (Güler, 2005:112). Çalışma sahasında farklı formasyonlara ve zamanlara ait birimler bulunmakta olup, çalışma sahasının Kuzeyi Masif kütle özelliği taşımaktadır. Istranca kütlesini Metamorfik birimlere sahip Mesozoik-Paleozoik yaşlı kayaçlar oluşturmaktadır. Bir diğer Mesozoyik-Paleozoik yaşlı birimleri oluşturan kütle ise Hisardağı Volkanitlerini oluşturan Hisardağı kütlesidir. Enez ve Keşan ilçelerine ait yakın kesimi bu birimlere karşılık gelmektedir. Geniş birimleri bünyesinde barındıran Ergene Formasyonu ise genelde sedimentlerden ve alüvyon çökellerden meydana gelmiştir. Kuvaterner yaşlı alüvyonlar ise çalışma sahasının Meriç Nehri'nin taşımış ve/veya taşımakta olduğu alüvyonların birikmesi ve depolanması ile oluşmuştur (Şekil 4.2).

Sahanın genel jeolojisine bağlı olarak özellikle alüvyon yaşlı birimler, sınır bölgelerinde yoğun olarak yapılan tarımsal faaliyetlerin gelişiminde etkili

olmaktadır. Bölgede yer alan verimli alüvyon yaşlı malzemeler tarım için uygun şartlar sunduğundan, nüfus yoğunluğunun ve demografik yapının batı kara sınır bölgelerinde yayılış göstermesine katkı sağlamıştır. Bu nedenle, özellikle Yunanistan sınırında yer alan verimli alüvyon ovaları hem yerleşim açısından hem de demografik açıdan yoğunlukları meydana getirmektedir.

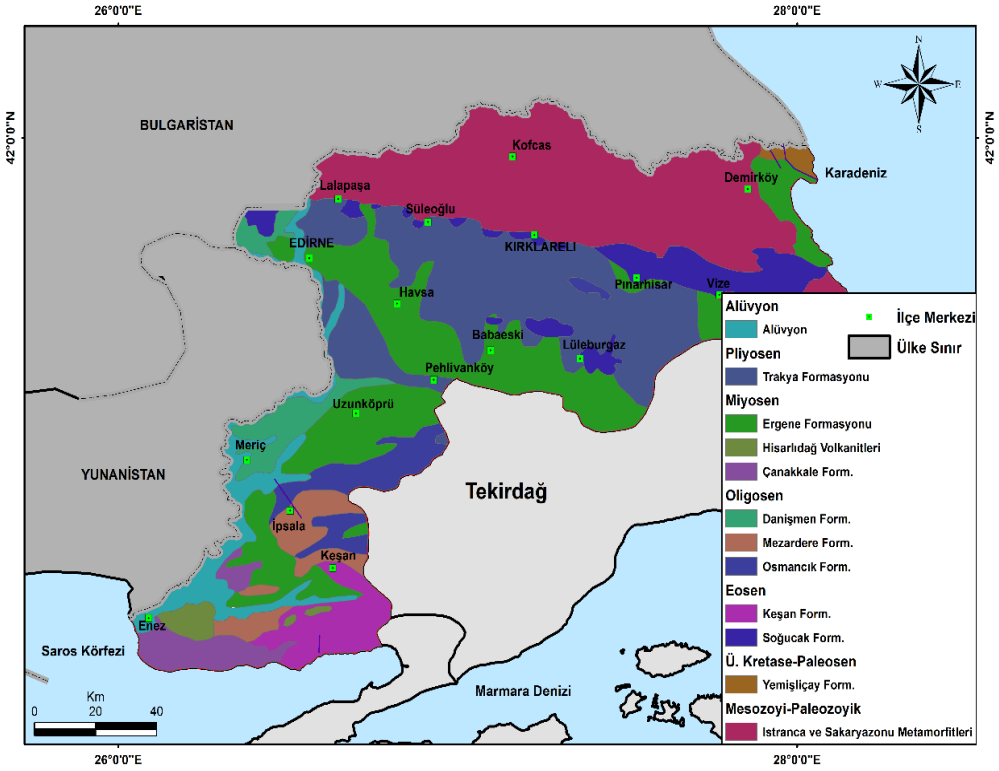

Şekil 4.2: Batı Sınırları Genel Jeoloji Haritası (Şengüler, 2013'ten düzenlenerek).

4.4. Topografik ve Jeomorfolojik Özellikler

4.4.1. Yükselti

Çalışma sahasındaki genel yükselti özellikleri, batı sınırlarımızdan Bulgaristan sınırında Yıldız (Istranca) Dağlarının etkisiyle nispeten yüksek iken, özellikle Yunanistan sınırı boyunca oldukça düşüktür. Bu durum Meriç Nehri ve kollarına ait akarsular tarafından taşınan sedimentlerin kolaylıkla Saros Körfezine taşınmasını kolaylaştırmakta, burada delta alanlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Meriç Nehri talveg hattı özellikleri aynı zamanda Yunanistan kara sınırını oluşturmaktadır. Yunanistan tarafında

yükseltinin fazla olmadığı, Bulgaristan tarafında ise Yıldız Dağlarının devamı olan noktalarda yükseltinin arttığı görülmektedir (Şekil 4.3). Batı kara sınırının en güneyinde bulunan Enez yerleşmesinde tek yükselti Çandır Dağı olarak bilinen ve yükseltisi 400 metreyi bulan tepe iken, geneli dalgalı düzlük şeklindedir. Sınırı oluşturan Meriç Nehri havzası dalgalı düzlükken, daha sonra başlayan Istranca Dağlarına doğru sınırda yükselti artmaktadır. Karadeniz'e doğru sınırı oluşturan Rezve Deresi'nin denize döküldüğü alanlarda ise nispeten daha ovalık düz bir görünüm mevcuttur.

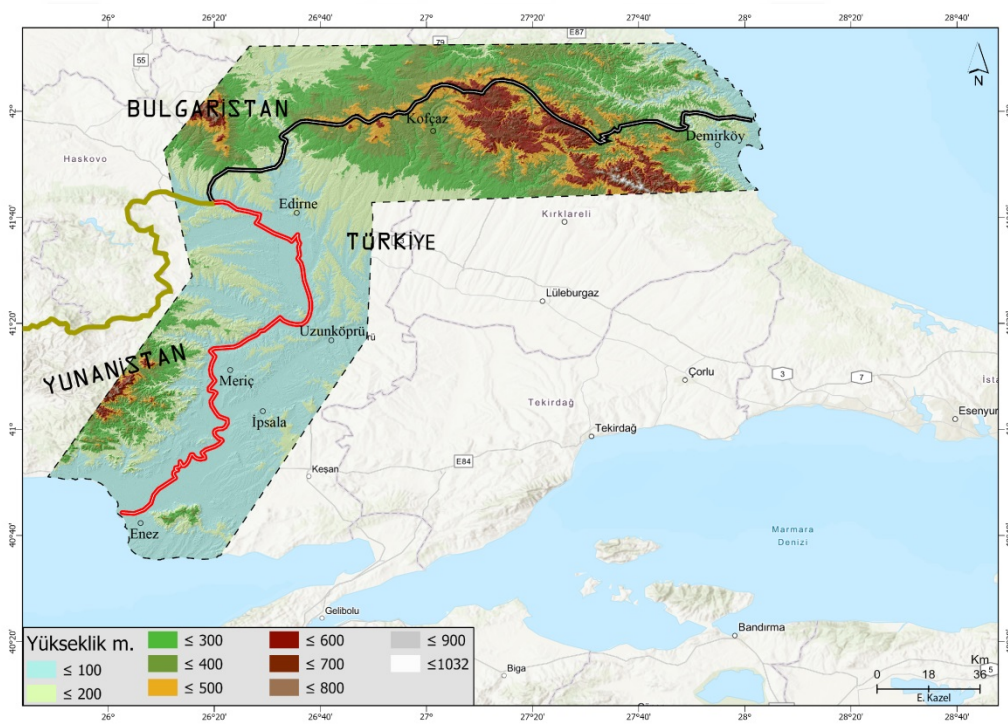

Şekil 4.3: Batı Kara Sınırlarının Genel Yükselti Durumu.

Bulgaristan-Yunanistan sınır hattı boyunca (sınırın iki tarafında da) farklı yükselti dağılışları görülmektedir. Kuzeyde yükseltisi 1032 m'lere kadar ulaşan Yıldız Dağları'ndan Kuzeybatı 'ya doğru gidildikçe yükselti nispeten daha da alçalmaktadır. Maksimum yükseklik Yıldız Dağları'nda görülürken, minimum yükseklikleri genel olarak güneybatıya gidildikçe görmekteyiz ve daha çok akarsu ve deniz kıyılarında bu oran 0 m'lere kadar inmektedir. Bu durum, özellikle Güneybatıya inildikçe yükselti dağılışı daha da azalarak

Meriç-Arda ve Tunca nehirlerinin kesişimi Saros Körfezi ve yakın çevresinde görülmektedir. Bununla birlikte bu akarsuların taşımış oldukları sedimentlerin özellikle eğimin azaldığı noktalarda toplanması, sınır hattı boyunca iki farklı hattan elde edilen topografik profillerden de anlaşılmaktadır (Şekil 4.4. ve 4.5.). Kuzeyde yer alan kütleler aşılması zor bir topografik karakter sunarken, güney ve güneybatıda bu görünüm sadeleşerek alçak ve dalgalı bir karakter ortaya çıkmaktadır.

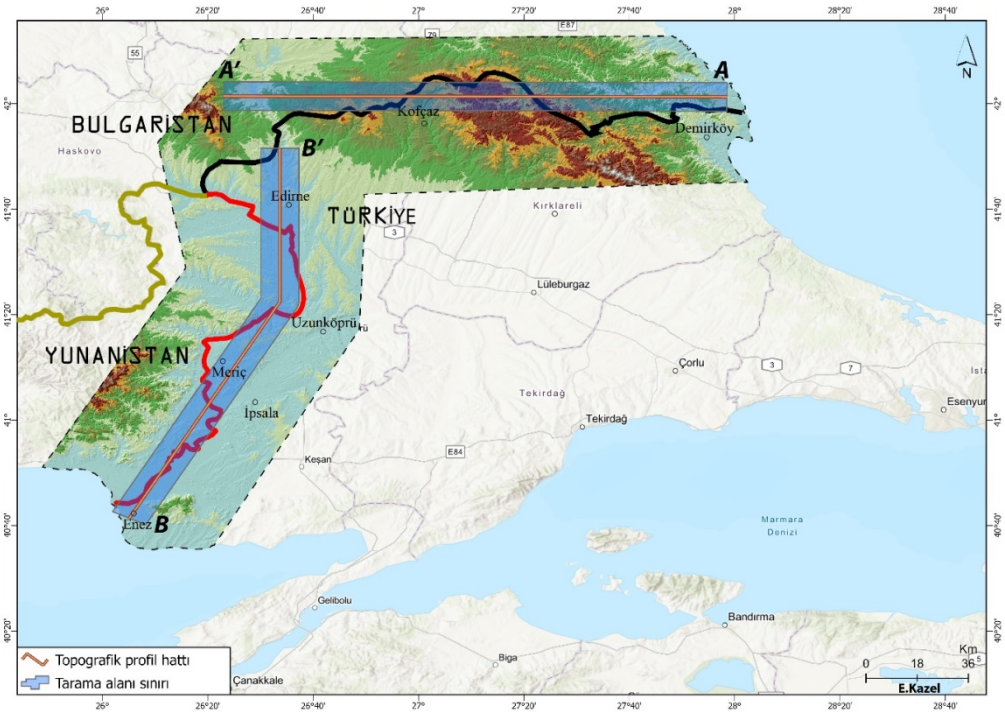

Şekil 4.4: Batı Kara Sınırı Boyunca 5 km Tarama Genişliğine Sahip Profil Hatları

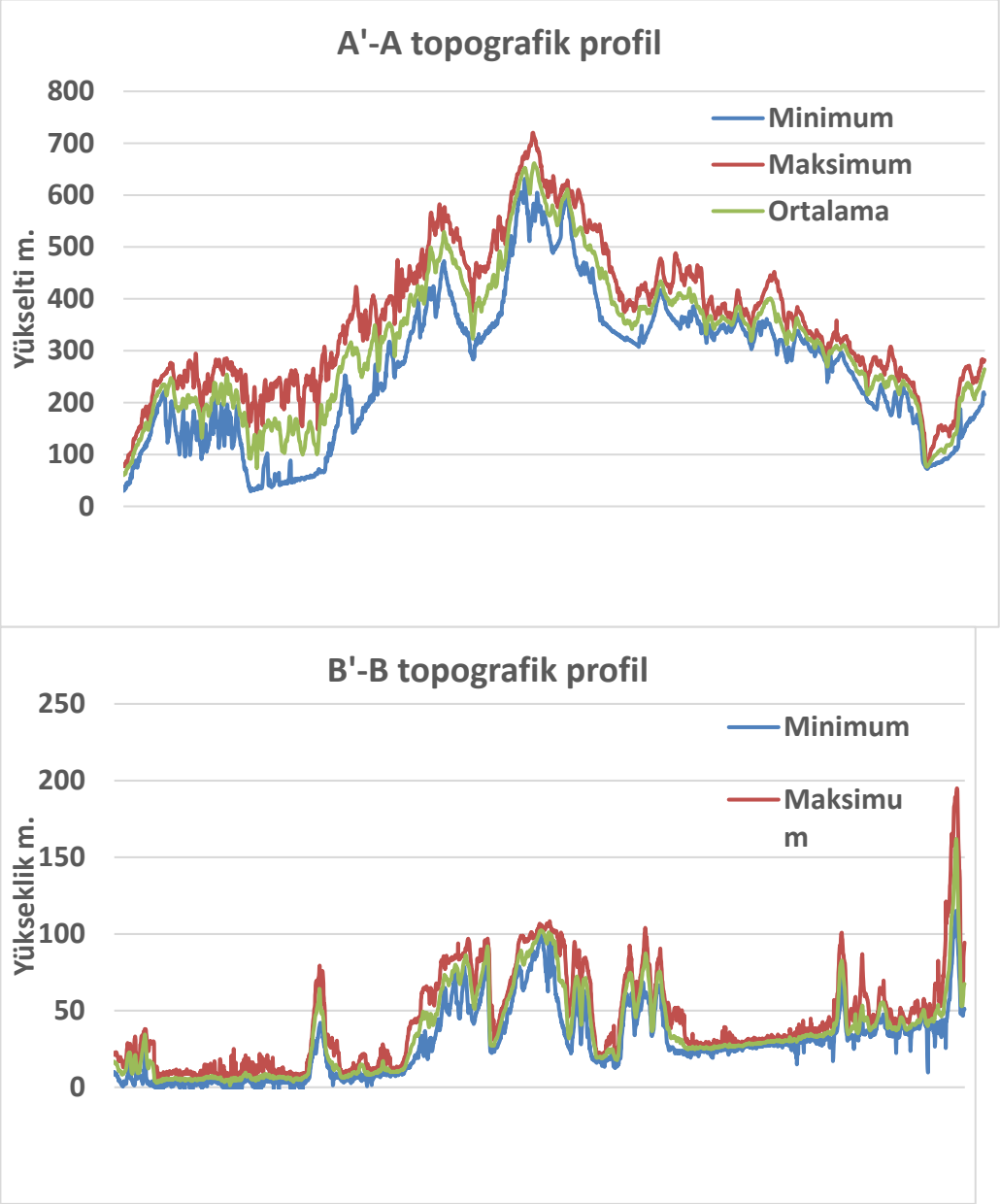

Şekil 4.5: Batı kara sınırı boyunca 5 km tarama genişliğine sahip profil hatları a) A'-A hattı Karadeniz kıyısı ve Yıldız Dağları üzerinden Bulgaristan-Türkiye sınırı boyunca alınmıştır b) B'-B hattı Edirne, Meriç, Saros Körfezi boyunca alınmıştır.

Çalışma sahası ve yakın çevresinde var olan genel jeomorfolojik birimlerin anlaşılmasında TPI yönteminden faydalanılmıştır. Bu yöntem var olan algoritmaya göre, çalışılan sahanın genel topografik özelliklerini dikkate alarak, farklı yükselti kademelerine göre sahanın genel jeomorfolojisini

ortaya çıkarmaktadır. Buna göre topografyaya uygun bir şekilde fakat morfolojik açıdan sahada yüksek dağlık alanlar ve zirveler, akarsular ve vadiler, yüksek eğimli ve az eğimli yamaçlar ve en önemlisi tarımsal açıdan özellikle kuzey ve güneybatıda geniş ovalık alanlar görülmektedir (Şekil 4.6).

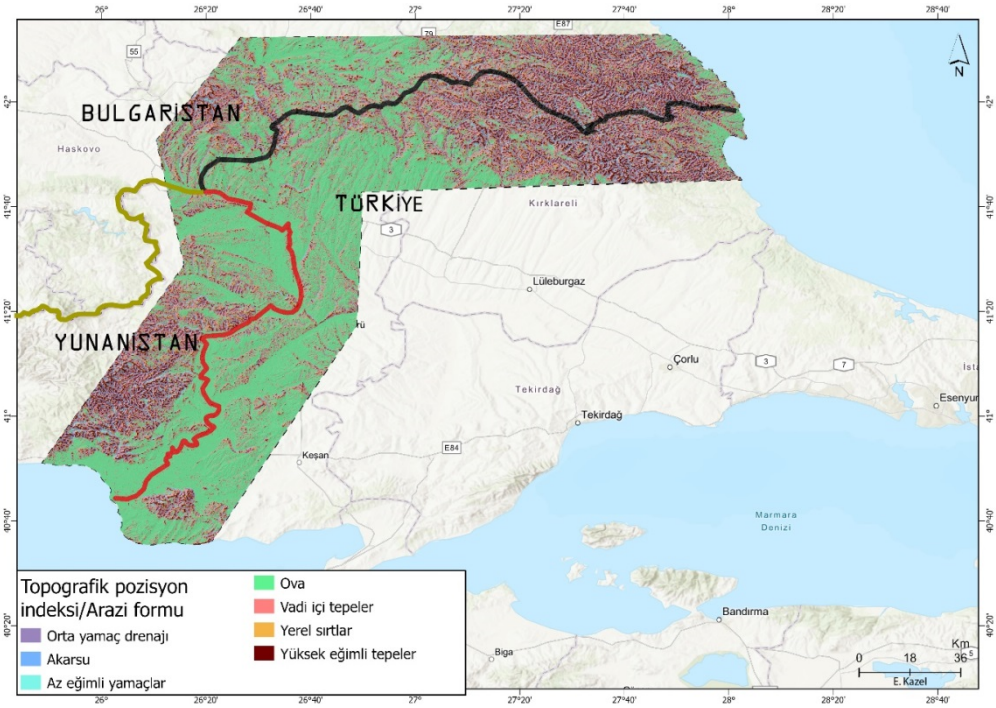

Şekil 4.6: Topografik Pozisyon İndeksi

Sahanın genel jeomorfolojisi incelendiğinde Eosenden bu yana devam eden jeolojik evrimde sahanın genel bir depolanma alanına karşılık geldiği belirtilmiştir. Orta Miyosen döneminden itibaren gelişen farklı faylanma durumuna bağlı olarak gölsel ve karasal birikim alanı, sürecin aktif olarak sürdüğünü göstermektedir. Rodop kütlesinin varlığı özellikle akarsuların gelişim süreci üzerinde etkili olmakta, bu durum aynı zamanda yüksek noktalarda taşıma ve aşındırma faaliyetlerinde bulunmakta ve alçak sahalarda hidrolojik açıdan birikim faaliyetleri meydana gelmektedir. Taşınan bu sedimentler aktif olarak Saroz Körfezinde Meriç deltasının gelişimine katkı sağlamıştır (Göçmen 1976:255). Bundan dolayı belirtilen sahada tarım alanları oluşmuş ve beraberinde nüfus artışı söz konusu

olmuştur. Sınır alanlarında ise sığ sulardan kaynaklı olarak belli dönemlerde kaçak geçişlere zemin hazırlamıştır.

MTA 1/1.000000 ölçekli jeomorfoloji haritasının sayısallaştırılması ile elde edilen bölge jeomorfoloji haritasında genel olarak 3 farklı birim göze çarpmaktadır. Bunlar, dağlar, ovalar ve platoluk alanlardır. Dağlık alanlar çalışma sahasının kuzeyinde ve yakın çevresinde yer alırken güneyde ve merkezi kesimlerde ovalık alanlar görülmektedir. Yıldız (Istranca) Dağları bölgenin en yüksek kütlesini meydana getirmektedir. Bu dağlar orta ve küçük ölçekte birçok akarsuyun kaynağını aldığı alanların başında gelmektedir (Şekil 4.7).

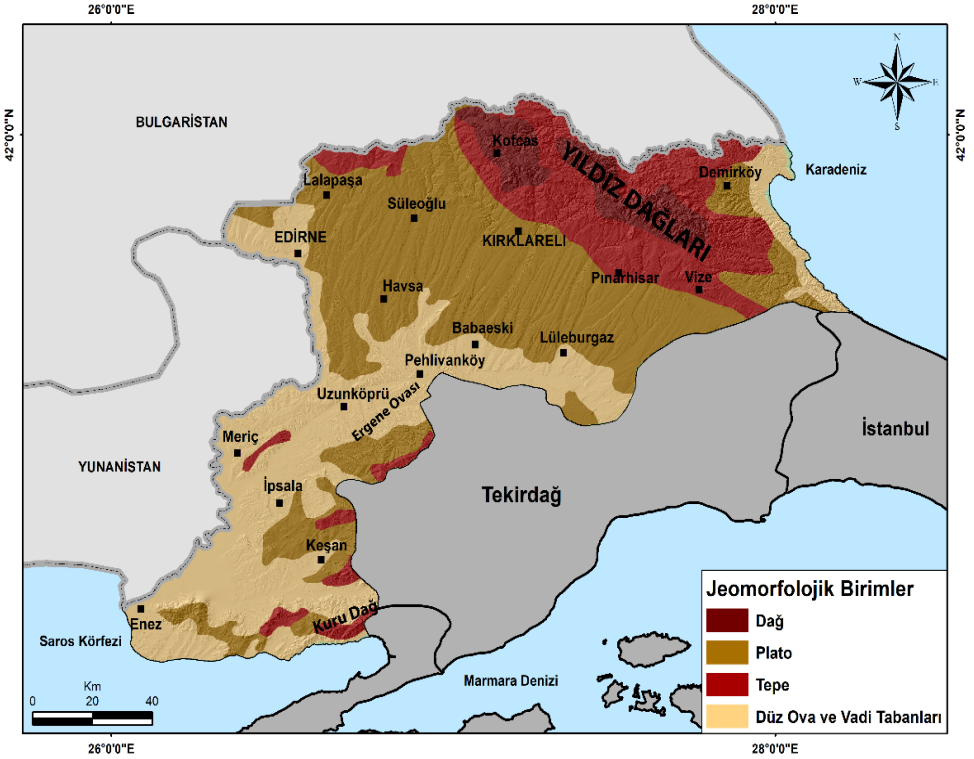

Şekil 4.7: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarının Genel Jeomorfoloji Haritası (MTA 1/1 000000 ölçekli jeomorfoloji haritasından oluşturulmuştur).

Türkiye'nin batı kara sınırının uzandığı alanda topografik yükselti durumunun düşük olmasından ve jeomorfolojik özelliklerden dolayı Meriç Nehri'nin yatağında zaman zaman meydana gelen taşkınlarla nehir yatak

değiştirmektedir. Bazen yatak değişimi DSİ tarafından taşkın önleme amaçlı kontrollü şekilde yapılırken, bazen de yatak doğal olarak değişmektedir. (Şekil 4.8). Meriç Nehri Türkiye-Yunanistan arasında sınır çizdiğinden dolayı Meriç Nehri'nin yatak değiştirmesi batı kara sınırının da fiili olarak değişmesine yol açarak zaman zaman siyasi bir soruna sebep olmaktadır (Zal, 2006:122). Bu nedenle sürekli değişime uğrayan sınır özelliklerinin farklılaşmaya uğramasının önüne geçilmesi için Yunanistan tarafından taşkın setteler 1960 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır (Anonymous 1953; Zal 2006:123). Fakat şimdiye kadar yapılan taşkın ıslahlarına rağmen taşkın olaylarının önüne geçilememiştir. Çalışma sahası genel yükselti dağılışı özellikleri incelendiğinde yükselti aralıklarının 0-1068 m arasında değiştiği görülmektedir. Genel hatları ile arazide yükseltinin Meriç Nehrinin akaçlama alanına uygun bir şekilde güneyden kuzeye doğru Saros Körfezi'nden Yıldız Dağları'na doğru basamaklar halinde yükseldiği ve arazinin yaklaşık %76'lik kısmının 0-300 m arasında kalan bölümde bulunduğu görülmektedir (Grafik 4.1). Yunanistan sınırlarında güneye gidildikçe dalgalı düzlükler yoğunluktayken, Bulgaristan sınırının özellikle Karadeniz'e doğru olan kesimlerinde Yıldız Dağ sırasının etkisiyle Dereköy mevki gibi yükselti kademeleri yer almaktadır.

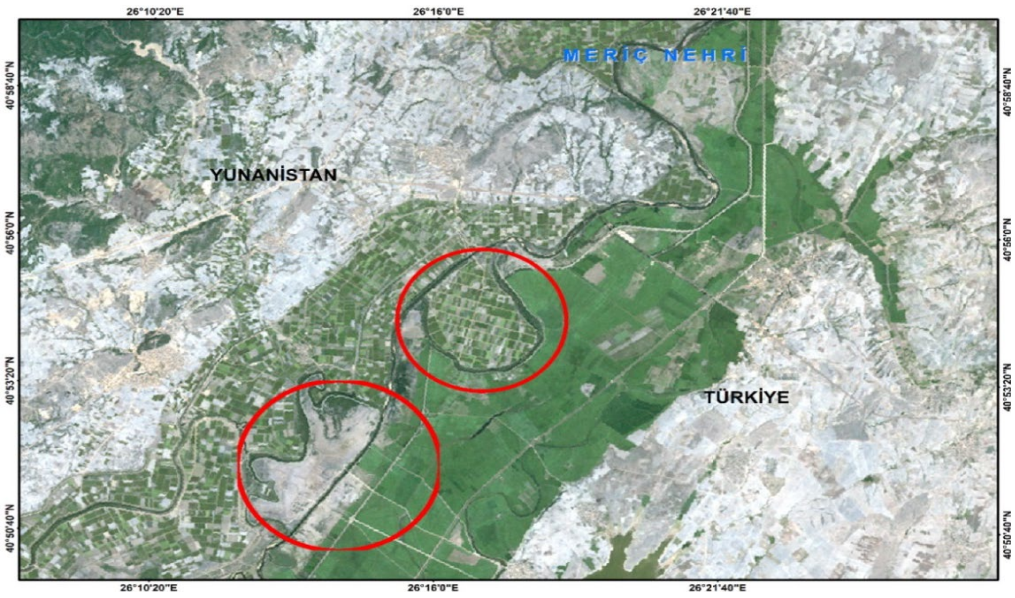

Şekil 4.8: Meriç Deltası (Enez ve yakın çevresi) Yatak Değişimi.

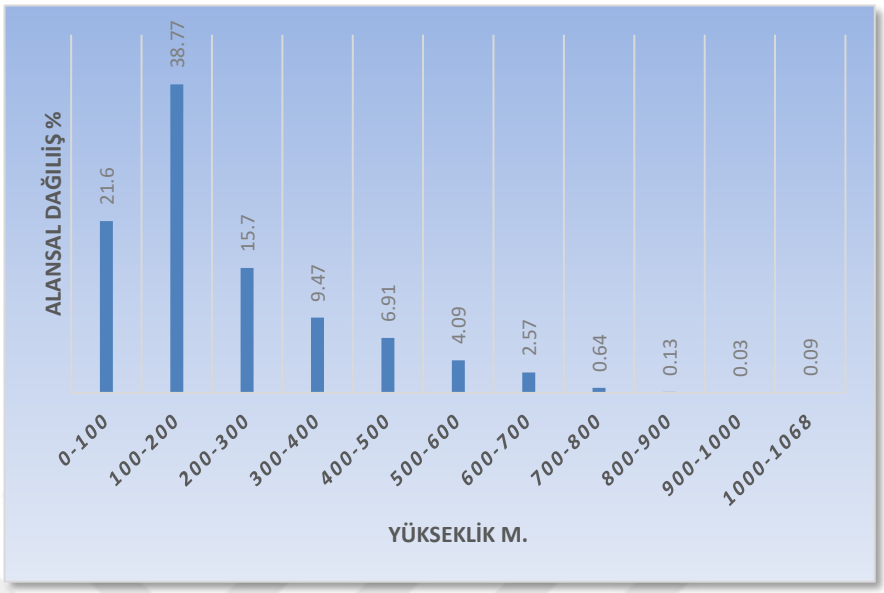

Grafik 4.1: Batı Sınırları Yükselti Basamaklarına Göre Alansal Dağılış (%) Grafiği.

4.4.2. Bakı

Bakı özellikleri genel olarak bölge ekonomisinin gelişimi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Turizme katkısının olduğu kadar, tarımsal faaliyetlerin ve yetişen bütün ürünlerin üzerinde de etkili olabilmektedir. Çalışma sahası bakı özellikleri incelendiğinde (sınırın her iki tarafı) neredeyse tüm yön özelliklerinin eşit derecede dağıldığı görülmektedir (Şekil 4.9). Sahada düz alanların en az bakı yönünü teşkil ettiği görülürken en yüksek dağılımın güneydoğu ve batı yönlerine karşılık geldiği söylenebilir. Doğal jeomorfolojik özelliklerin güneş geliş açısı üzerinde etkisi, özellikle Istranca (Yıldız) Dağları üzerinde belirgin olarak tespit edilmiştir. Bu özelliklerin çalışma sahasındaki iklim özelliklerinin, bilhassa yağış ve sıcaklık faktörleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

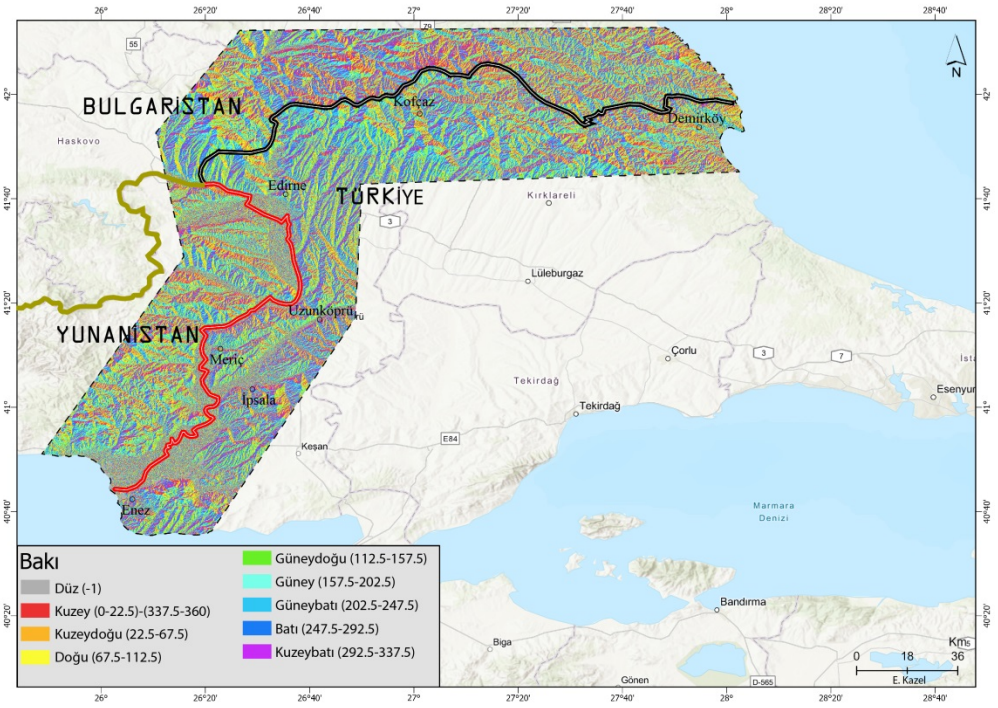

Şekil 4.9: Batı Kara Sınırları Bakı Özellikleri.

Çalışma sahasında bakının alansal dağılış değerlerine bakıldığında düz alanların en az alana karşılık geldiği (1.34), en yüksek alansal dağılış kaplayan yönlerin ise Güneydoğu ve Batı yönlerine ait olduğu görülmektedir (Grafik 4.2).

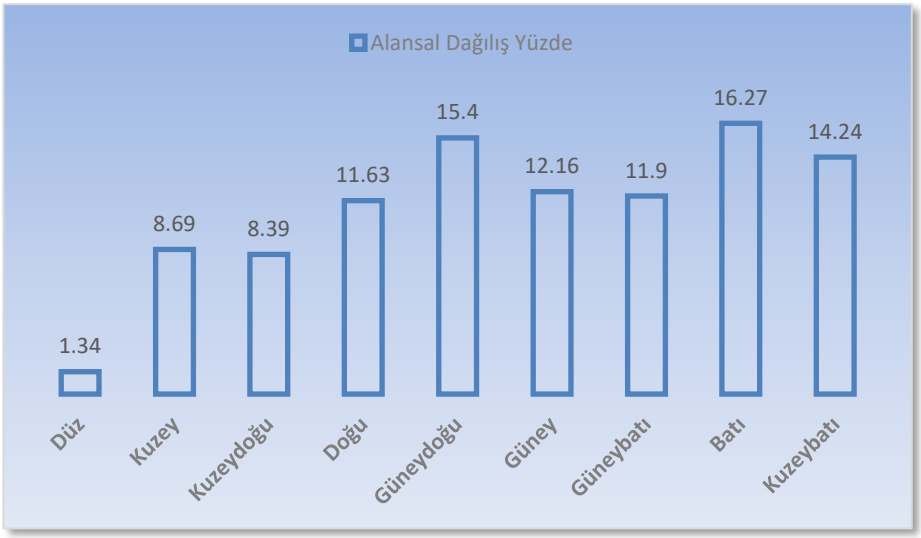

Grafik 4.2: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarında Bakı Özelliklerinin Alansal Dağılışı(%).

4.4.3. Eğim

Eğim özellikleri tarımsal faaliyetler, turizm vb. faaliyetler üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Marmara bölgesi sınırları içinde yer alan, aynı zamanda Batı sınırlarını oluşturan Edirne ve Kırklareli illeri genel anlamda bölge ekonomisine ticaret, turizm ve tarımsal faaliyetler ile katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan sahadaki eğim özelliklerinin dağlık ve platoluk alanlar dışında oldukça düz olduğu görülmektedir (sınırın her iki tarafı) (Şekil 4.10). Çalışma sahasının kuzeyi Istranca Dağları'nın da yer aldığı alanlarda eğim oranı 20-89.9 ºarasında değişmektedir. Ergene Ovası ve Meriç Deltasının yer aldığı çalışma sahasında eğim özelliklerinin 0-5º arasında olduğu görülmektedir. Eğim oranı 0-5 Cº ve 5-10º arasında olan alanların yüzdelik oranı, toplam eğim oranı alansal dağılışı içinde %85'lik bir dilime karşılık gelmektedir (Grafik 4.3). Batı kara sınır boylarının Güneydoğu ve Doğu Anadolu sınırlarının aksine, oralara göre genellikle daha düz bir yapıya sahip olması, fiziki coğrafyadan kaynaklı olan güvenlik problemlerini aza indirmekte ve önlem almak biraz daha kolaylaşmaktadır.

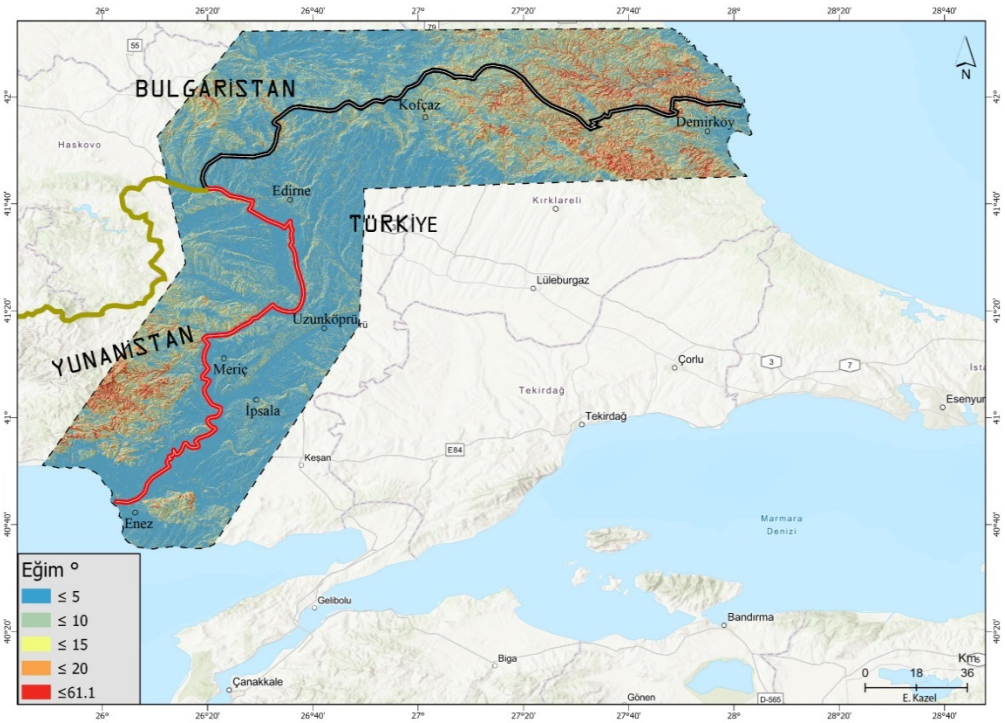

Şekil 4.10: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarının Eğim Özellikleri.

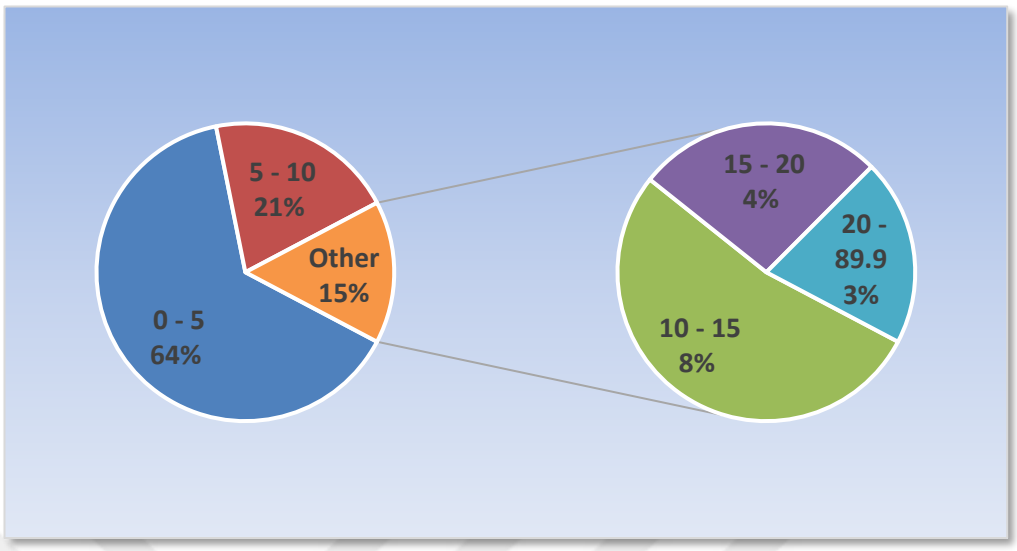

Grafik 4.3: Türkiye'nin Batı Kara Sınırlarının Eğim Özellikleri Yüzdelik Alansal Dağılışı.

4.5. İklim

Çalışma sahasının genel sıcaklık, yağış ve rüzgâr özelliklerinin ortaya konmasında http://worldclim.org/version2 küresel grid ağını kapsayan uzun yıllık veri setine sahip raster veri formatından faydalanılmıştır. Koppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre çalışma sahası ve yakın çevresi Csa iklim sınıfına girmektedir. Bu iklim özelliklerine bakıldığında genel olarak yağış rejimlerinde mevsimlere bağlı olarak önemli farklılıklar bulunmaktadır. Yağışlar özellikle kış ve sonbahar dönemlerinde görülmektedir. Buna bağlı olarak sıcaklık farkları çok düşmemekle birlikte genel itibari ile kışları ılık, yazları ise çok sıcak geçen iklim tipine karşılık gelmektedir. Bunun yanında çalışma sahasının kuzeye bakan yamaçlarında Csb iklim tipi görülmektedir. Bu iklim tipi kış mevsimlerinde orta enlem depresyonlarına bağlı bir şekilde oluşan hava kütlelerinin etkisi altındadır (Öztürk vd., 2017: 23). Genel hatları ile çalışma sahası iklim özellikleri iç kesimlerde karasal iklimin hüküm sürdüğü, kıyılarda ise denizelliğin sahip olduğu nemli hava kütlelerinin etkisiyle güneyde Marmara tipi Akdeniz iklimi görülmekte iken kuzeyde Karadeniz iklimi egemendir. Bölge genel olarak kutbi hava kütlelerinin etkisi altında kalmakta olup, Kuzey-Doğu yönlü hava akımlarına maruz kalmaktadır. Bölge yaz mevsiminde tropikal

kış mevsiminde karasal ve denizel polar hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır (Kocaman, 2011:28). İklim özellikleri sınır boylarında kontrolü zorlaştırmamakta ve güvenlik önlemleri alınmasına engel teşkil etmemektedir. İklim bölgede tarım için uygun koşullar sunar.

4.5.1. Sıcaklık

Ergene havzasının merkezi orta alanları sahip olduğu jeomorfolojik özellikleri sebebiyle hem kuzeyden hem de güneyden denizel etkilerden uzak kalmaktadır. Ancak güney sınırlarına yakın Saroz Körfezi ve yakın çevresinde denizel faktörler etkili olmaktadır. Bu nedenle farklı dönemlerde farklı hava kütlelerinin etkisi altında kalan çalışma sahası özellikle balkanlardan gelen soğuk hava kütlesi altından yoğun bir şekilde etkilenmektedir (Kantarcı 1998; Zal, 2006:63). Bu nedenle çalışma sahasında özellikle Bulgaristan'ın Karadeniz'e yakın alanları hariç orta alanlarda genellikle karasal iklim özellikleri hâkim olmaktadır. Genel sıcaklık dağılış özellikleri incelendiğinde sıcaklık ortalama değerlerinin 9.5 – 15 ºC arasında değiştiği görülmektedir. Bu değerlerin en yüksek olduğu sahalar Saroz Körfezi, İpsala, Uzunköprü, Keşan ve yakın civarı olurken sıcaklıkların en düşük olduğu sahalar Yıldız Dağları'nın yüksek kesimleri ve Bulgaristan dağlarına yakın sahalardır. Araştırma sahasının merkezi alanlarında ise görülen ortalama sıcaklıklar genel olarak 12-14 ºC'dir (Şekil 4.11). Araştırma sahasında sıcaklıkların en yüksek olduğu alanlar ise Saroz Körfezine yakın güney bölgelere tekabül etmektedir.

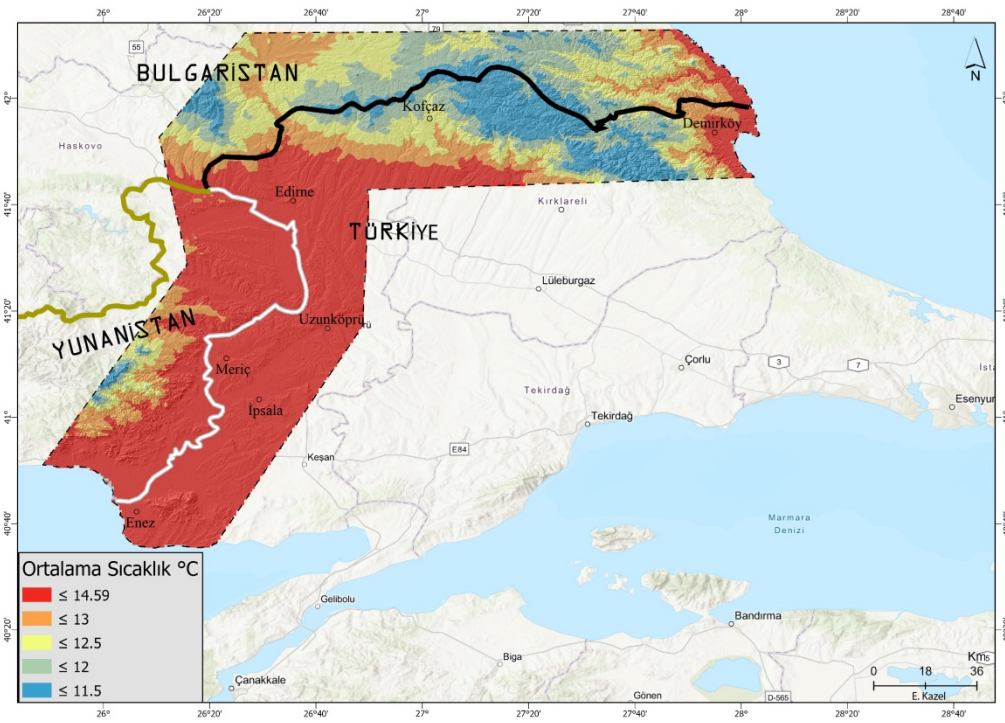

Şekil 4. 11: Batı Kara Sınırları Uzun Yıllar Sıcaklık Ortalaması.

Araştırma sahasında yıllık ortalama sıcaklığın aylara göre dağılımına bakıldığında en sıcak ayların Temmuz ve Ağustos ayları olduğu görülürken, en soğuk ayların ise Ocak ve Şubat ayları olduğu görülmektedir. Araştırma sahasında sıcaklıkların en yüksek olduğu alanlar Saroz Körfezine yakın güney bölgeleri iken, en düşük olduğu bölgeler Istranca Dağlarına tekabül eden bölgelerdir.

4.5.2. Yağışlar

Çalışma sahası ve yakın çevresine ait yağış özellikleri incelendiğinde yağış değerlerinin özellikle Saroz Körfezi'nde ve Yıldız Dağları'nın yüksek kesimlerinde en yüksek değerlere ulaştığı görülmektedir. Karadeniz'e bakan kuzey yamaçlar ve denizel etkilerin yoğun olarak gerçekleştiği alanlar en fazla yağış miktarının düştüğü sahalara karşılık gelmektedir. Genel değerlere bakıldığında bölge 550-690 mm arasında yıllık toplam yağış miktarına sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4.12). Yağışların büyük bölümü sonbahar ve kış mevsimlerinde düşmektedir. Sıcaklık ve diğer iklim koşullarında olduğu gibi

yağış durumu da bölgede tarımı ve yerleşmeyi etkileyen önemli parametrelerdir. Yetiştirilen tarım ürünlerine etki etmesi bakımından yağış durumu, sınır bölgelerindeki ekonomik faaliyetler için belirleyici olmaktadır. Fasulye, mısır gibi suya ihtiyaç duyulan ürünler, yağışın uygun olduğu alanlarda yetiştirilir. Ayrıca kerestecilikte bölgesel olarak yağış durumuna paraleldir.

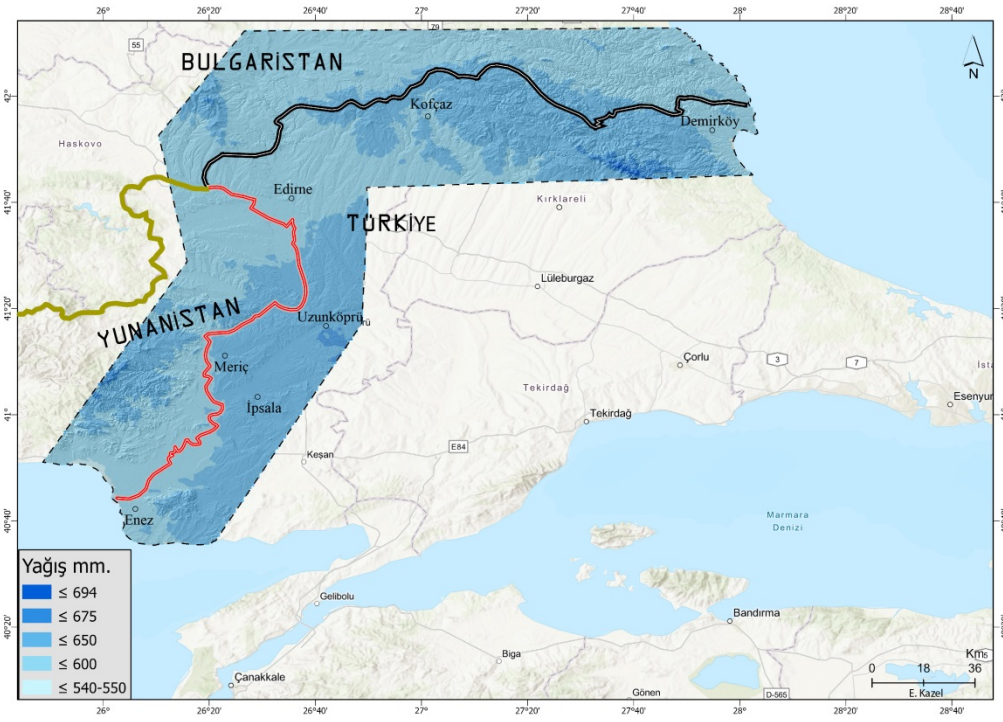

Şekil 4.12: Batı Kara Sınırları Uzun Yıllar Yağış Ortalaması.

4.5.3. Basınç ve Rüzgârlar

Batı kara sınırları, Orta Avrupa'nın basınç özelliklerinden etkilenmektedir. Örneğin Balkanlardan Türkiye'ye doğru Yüksek Basınç alanlarının etkili olması batı kara sınırlarında Poyraz esmesine zemin hazırlamaktadır. Çalışma sahası genel rüzgâr özellikleri incelendiğinde 1.8–3.2 m/sn ortalama hıza sahiptir (Şekil 4.13). Maksimum rüzgâr hızı kıyı bölgelerde özellikle Karadeniz ve Ege kıyılarında denizel etkilerin altında görülmektedir. Merkezi kesimlerde Edirne ve Kırklareli sınırları içinde denizel etkilerin iç kesimlere ulaşamamış olmasından ötürü bu bölgelerde ortaya çıkan rüzgar

özellikleri yaklaşık 2–2.5 m/sn hıza ulaşmaktadır. Istranca ve Hisarlıdağ kütlelerinin yüksek olup maksimum sürtünme ve basınç farklılığını oluşturması nedeniyle rüzgâr maksimum hızı bu sahalarda görülmektedir. Bu durum bölgede beşeri etkilere yol açmaktadır. Örneğin rüzgârın uygun olduğu bazı tepelerde rüzgâr elektrik santralleri mevcuttur.

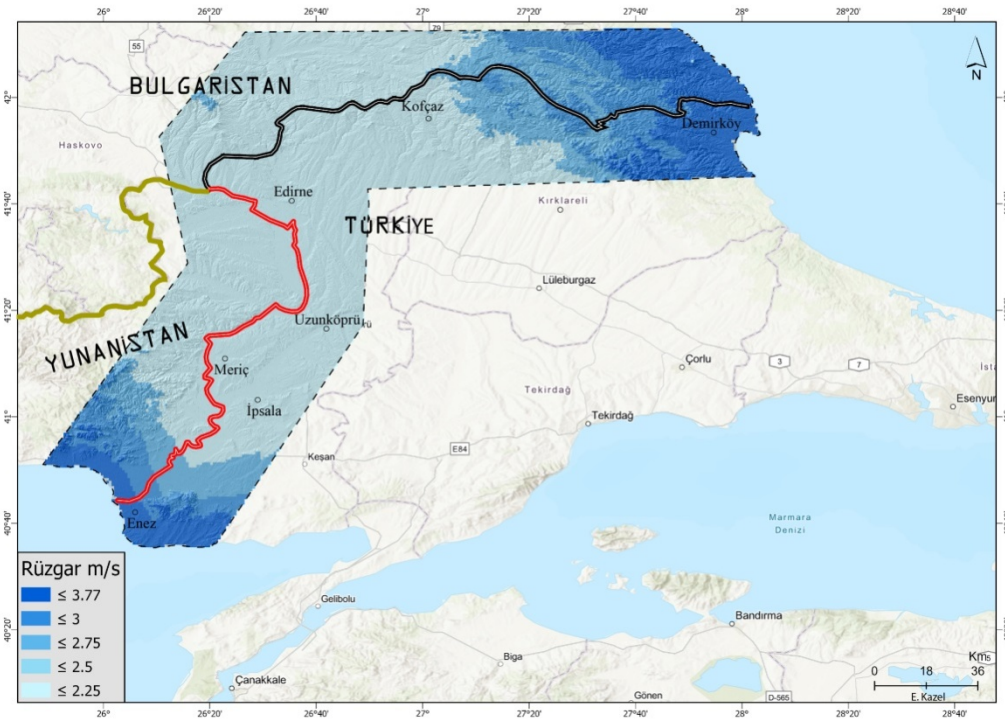

Şekil 4.13: Batı Kara Sınırları Uzun Yıllar Rüzgâr Hızı(m/sn) Ortalaması.

4.6. Hidrografya

BM (Birleşmiş Milletler) ve FAO (Gıda ve Tarım Komitesi) su ile alakalı meseleleri özellikle anlaşmalar ve işbirlikleri konusunda bir takım tespitlerde bulunmuşlardır. Tarihi dönemler içerisinde M.S. 805 ve 1984 yılları arasında sınır aşan sular ile 3600 anlaşma tespit etmişlerdir. 1814 yılından günümüze kadar gelinen süreçte ise uluslararası suların ulaşım dışı kullanımı, taşkın düzenleme, hidroelektrik enerji amaçlı 300 anlaşma tespit edilmiştir (Wolf, 1998; Maden, 2010:19). Bu anlaşma ve çalışmalar gösteriyor ki tarihi süreçlerde ve günümüz de dâhil olmak üzere sınır aşan sular toplumların bir sorunu olmakla beraber uluslararası bir gündem oluşturmuştur. Bu nedenle

sınır aşan veya kaynağını ülke sınırlarından alan akarsuların bir başka ülke sınırları içinde drene olması, akarsu havzalarının fiziksel ve siyasi sorunları, bu havzaların kontrolünü daha da zor hale getirerek, su sıkıntılarının, kuraklık, taşkın, kalite ve kirlilik gibi sorunların ortaya çıkması sonucu ikili siyasi ilişkilerin daha da kötüleşmesi kaçınılmaz olmuştur (Giordanove Wolf 2002; Maden, 2010:20).

Yunanistan ve Bulgaristan'dan ve kaynakları başka ülkelerde olan, kısaca sınır aşan sulara ait akarsulara bağlı olarak oluşan akarsu havzaları içinde yer alan en büyük havzalardan biri de Meriç (Fotoğraf 4.1) havzasıdır ve bir diğer havza ise Kırklareli'nin Bulgaristan sınırında bulunan Mutlu (Rezve) Deresi (Fotoğraf 4.2) havzasıdır. Meriç Nehri kaynağını Bulgaristan'ın yüksek dağlık kesimlerinden yaklaşık 2295 m yükseltisine sahip Rila Dağlarından almaktadır (Zal, 2006:68).

Fotoğraf 4.1: Meriç Nehri (Edirne-Sınırın Batı Yönü).

Fotoğraf 4.2: Rezve (Mutlu) Deresi
(http://galeri.netfotograf.com/photo.asp?foto_id=305295 Erişim Tarihi 09.09.2020).

Bulgaristan'ın Rila Dağlarından kaynağını alan Meriç Nehri'nin toplam uzunluğu 490 km olup, Türkiye'de sınır boyu uzunluğu 211 km'dir. Batı Trakya'dan Rodop Dağlık kütlesinden gelen Arda Çayını ve Bulgaristan dâhilinde Balkanlardan kaynaklanan Tunca Çayını aldıktan sonra Türkiye topraklarına giren nehir, Türkiye'den kaynağını alan Ergene kolunu da alarak Ege Denizine dökülür. Meriç Nehri'nin toplam akaçlama alanı 53.850 km olup bunun 12.000 km'si Türkiye sınırları dâhilindedir. Meriç'in önemli bir yan kolu olan Ergene, Türkiye'nin Trakya yarımadasının en önemli akarsuyu olup, Yıldız Dağlarından doğarak, 281 km uzunluğa ve 14. 000 km^2'lik bir akaçlama alanına sahiptir. Bulgaristan, Meriç üzerinde nehrin akışını kontrol etmek ve elektrik üretmek amacıyla Miyetçevo, Ortaköy, Kırcaali gibi barajlar yapmıştır. Bulgaristan ve Yunanistan'ın faydalanması nehrin sularını azaltmakta ve Türkiye kesimindeki çeltik tarlalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Özey, 1997:54).

Belirtilen havzaların batı sınırları içinde yer alması bakımından Tunca, Arda ve Ergene Nehirleri'nin de dâhil edilmesi ile alanları yaklaşık 15.553 km^2 alana karşılık gelmekte olan akarsuların yıllık su potansiyeli ortalama 1.33 milyar m^3'tür (Karşılı, 2011:81). Meriç Nehri ve kolları kaynağını Bulgaristan'dan alarak Yunanistan kara sınırları içinde orta çığırı oluşturarak Yunanistan'dan geçmektedir. Ardından 1923 Lozan antlaşması ile sınırları Meriç Nehri Talveg hattı ile çizilen Türkiye-Yunanistan kara sınırını meydana getirerek Ergene Nehri sularını da bünyesine katıp Saroz Körfezinden Ege sularına drene etmektedir (Zal, 2006:68). Bulgaristan sınırları içinde doğan Meriç Nehri'nin Türkiye sınırları içinde ise aşağı çığırı oluşmaktadır (Şekil 4.14), (Karşılı, 2011:18). Meriç Nehri'nin Türkiye ve Yunanistan sınırını oluşturması, coğrafyanın sınır oluşumuna fiziki özelliklerle etki ettiği bir örnektir. Fiziki coğrafya özelliklerinden dağ, nehir ve deniz gibi unsurlar sınır oluşturmada en istikrarlı, tartışmaya çok fazla yer olmayan ve uzun süreli geçerliliğini koruyan sınır boylarını teşkil etmektedir.

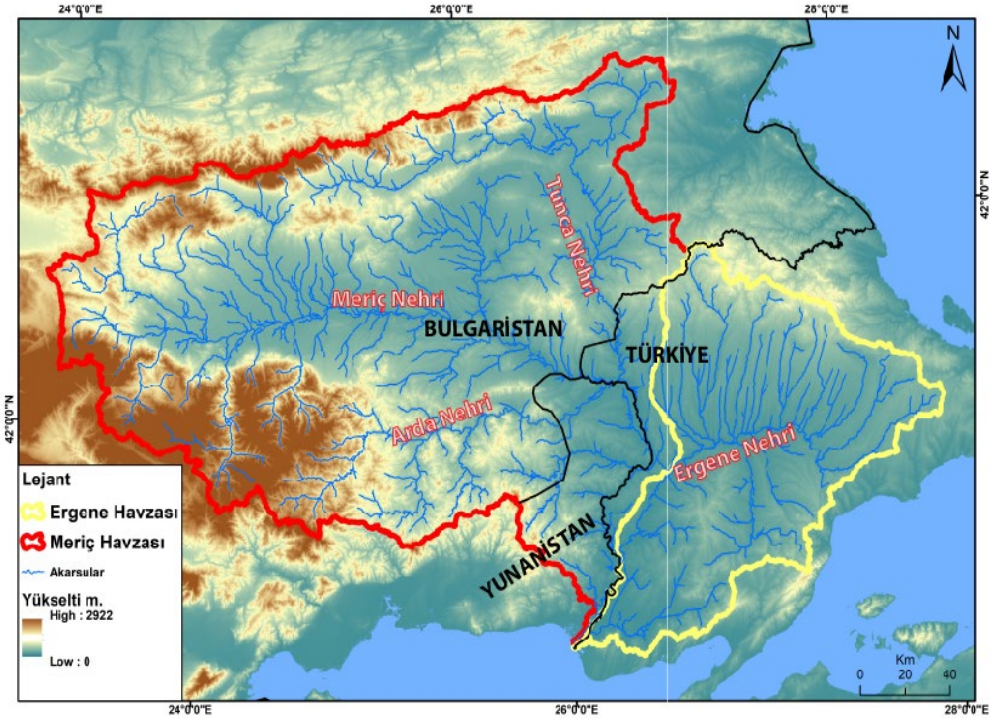

Şekil 4.14: Türkiye'nin Batı Kara Sınırları Üzerinde Yer Alan Sınır Aşan Sulara Ait Havzalar.

Bulgaristan topraklarının sularının büyük bir kısmını drene eden Meriç Nehri, Bulgaristan sınırları içinde 32700 km^2, Türkiye sınırları içinde 14600 km^2, Yunanistan'da 8700 km^2 bir alan kaplamaktadır (Toklu 1998; Kibaroğlu 2008:1). Meriç havzasının yalnızca 12200 km^2'si Türkiye sınırları içinde kalmaktadır (Kurter 1976:286). Havza alanının büyük olmasından dolayı nehir rejimi üzerinde farklı iklim tiplerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. İklim özelliklerinde de olduğu gibi Meriç Nehri'nin akım miktarının en yoğun olduğu dönemler kış aylarıdır. Akım oranının düşük olduğu dönemler ise yaz aylarıdır. İlkbahar dönemlerinde nehrin debisinin artmasının nedenleri arasında yüksek dağlık bölgelerde meydana gelen kar yağışları ve Bulgaristan'da yer alan barajların doluluk seviyesinin maksimuma ulaşmasıdır. Bu nedenle baraj kapaklarının açılarak nehrin akım miktarının artması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla Meriç Nehri'nde meydana gelen mevsimsel farklılıklar ve sağanak yağışlara bağlı olarak birçok taşkın olayı meydana gelmektedir. Günümüzde siyasi anlaşmazlıklara yol açan bu olayların meydana gelme durumu ise hala söz konusudur.

Meriç, Arda ve Tunca nehirlerinin beslenim sahasının %97'si Bulgaristan'da yer almaktadır. Ülkemizde var olan su potansiyeli 9904 hm^3/yıl'dır (Toklu, 1998; Kibaroğlu, 2008:2). Meriç Nehri akım özellikleri incelendiğinde ortalama debi miktarının 182 m^3/sn olduğu görülmektedir. Rasat dönemleri boyunca taşkın afetinin de meydana geldiği maksimum akım miktarının 1679 m^3/sn, kuraklık olayına neden olan akım miktarı ise 10.4 m^3/sn'dir (Köle, 2004;Kibaroğlu, 2008:2). Genel olarak Türkiye kısmında kaynaklanan akarsuların su potansiyeli oranlarına bakıldığında Ergene Nehri'nde 1.2 milyar m^3/yıl, Tunca Nehri'nde 0.4 milyar m^3/yıl, Meriç Nehri'nde 0.2 milyar m^3/yıl'dır. Bulgaristan'dan kaynaklanan beslenim alanlarında ise ortaya çıkan su miktarı oldukça yüksek olup, bu miktarla Türkiye'de 1200 hektar sulama yapılabilmektedir (Öziş, 2002; Kibaroğlu, 2008:2). Yukarıda izah edilen iklim özelliklerinin tamamı, sınır boylarında ve çevresinde tarımsal faaliyetleri, yerleşme dağılışlarını ve mekânsal kullanımı etkileyen en önemli parametrelerdendir.

4.6.1. Sınır Boylarındaki Akarsular ve Taşkınlar

Her geçen gün artmaya devam eden nüfus miktarı, günümüzde su kaynaklarının bilinçsizce kullanımına yol açarak birçok problemi beraberinde getirmiştir. Özellikle de sınır aşan sular söz konusu olunca hem siyasi hem de ekonomik problemlerin ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu bakımdan hem sürdürülebilir ekonomik ve politik psikolojinin iyi yönetilmesi hem de afetlerin öngörülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda havza yönetimi, taşkın ıslah projeleri ve özellikle hidrolojik sorunlara bağlı olarak gelişen taşkın yayılış alanlarının risk ölçeğinde gerekli planlamalarını yaparak arazi kullanım stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışma sahası üzerinde iki önemli büyük akarsu havzası bulunmaktadır. Bunlardan ilki Meriç Nehri Havzası, ikincisi ise Ergene Nehri Havzasıdır. Ergene Nehri ve kolları Meriç Nehri'nde birleşerek birlikte Saroz Körfezine drene olmaktadır. Çalışma sahası ve yakın çevresinde özellikle dönemsel olarak Meriç Nehri üzerinde gerek Arda gerekse Tunca Nehri'nin sağlamış olduğu su miktarı nedeniyle taşkınlar yaşanmaktadır. 490 km uzunluğa sahip Meriç Nehri Türkiye sınırında 211 km uzunluğa sahiptir. Ergene Nehri ise kaynağını Yıldız Dağlarından almaktadır. Nehrin alanı 14000 $km^{2,}$ uzunluğu ise 281 km'dir. Bu geniş havzada eğim ve diğer coğrafi özelliklerden dolayı taşkınlar oluşmaktadır (Özey, 1997:58). Yunanistan-Türkiye sınırı arasında sel karakterli akarsu rejimine sahip sahada zamanla yatak üzerinde meydana gelen değişimler ile sınır değişim kaygısı, sürekli politik bir problem oluşturmuş ve bunun sonucunda da taşkın projeleri ile sorunların büyük bölümü çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ancak bu konuda Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yeterli işbirliği şimdilik yapılamamıştır.

Meriç ve önemli kolları olan Tunca ve Arda Nehirleri üzerinde toplamda 23 adet baraj ve birçok bent bulunmaktadır. Meriç havzasındaki barajlarda taşkın hacmi bırakılmaması, yağışlarla birlikte enerji üretilmesi ve fazla suların yatağa bırakılması, nehirdeki debinin büyük oranda artmasına sebebiyet vermekte ve muhatap ülke konumunda olan Yunanistan ve Türkiye'yi taşkınlara maruz bırakmaktadır. (Yıldız, 2015:1). Geçmişten

günümüze Edirne ve yakın çevresinde Meriç ve kollarına ait maksimum akımların, akarsu yataklarının taşıma kapasitelerinin üzerine çıkması nedeniyle taşkınlar meydana gelmiştir. Meydana gelen bu taşkınlar Başer 2019 tarafından derlenmiştir. Kısaca bu taşkınlar 1571 yılından günümüze kadar derlenmiş olup, ortaya çıkan sonuç itibariyle yaklaşık 51 farklı büyük taşkının meydana geldiği, bölgede maddi ve manevi kayıplar yaşandığı anlaşılmıştır. Ayrıca teknik yapısı eksik olan barajlar ve bentler nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'da kurak dönemlerde su sıkıntısı oluşmakta ve bununla birlikte barajlardaki doluluk oranının belli dönemlerde artması nedeniyle de ortaya bir taşkın sorunu çıkmaktadır (Tırıl, 2010:338). Bu nedenden dolayı birçok dönem Edirne ili taşkınlara maruz kalmaktadır. Yüksek alanlardan kaynağını alan Meriç ve kolları, Türkiye sınırlarında neredeyse deniz seviyesine inmekte ve eğimin azlığından dolayı da taşkın riski oluşmaktadır. Özellikle Bulgaristan'da kar erimesi ve yağışlara denk gelen belli dönemlerde barajların fazla sularını boşaltmak ve setlerin yıkılmasını önlemek için açılması, önemli taşkın sebeplerindendir. Bu problemin giderilmesi anlamında barajların uygun teknik bir altyapı ile yapılması, Türkiye- Bulgaristan arasında Tunca Nehri üzerinde yapımı düşünülen Suakacağı barajının etkinleştirmesi, mevcut nehir yataklarının temizlenmesi ve barajlardaki taşkın rezervlerinin geniş tutulması gerekmektedir. Bu barajın yapılmasından sonra akarsuyun yukarısında kalan diğer barajlarla paralel şekilde bir akım dengelemesi sağlanması gerekmektedir. Çünkü bahsi geçen barajların rezervuar hacmi düşük olduğundan ve planlama aşamasında doğrudan taşkına yönelik yapılmadığından dolayı bu barajların büyük bölümünün taşkın önleme fonksiyonu düşüktür. Ayrıca bahsi geçen barajların işletmesinin iyi yönetilememesi de önemli bir taşkın nedenidir. Meriç havzasının temizlenmesi, barajların iyi işletilmesi ve bazı politik anlaşmalarla taşkınları önlemeye çalışmak mümkündür. Bununla birlikte taşkınlar dışında özellikle yaz aylarında Bulgaristan'ın sulama amaçlı olarak Meriç sularını tutması ve kanallarla dağıtması, bu dönemlerde Türkiye'de su azlığından dolayı sulama yetersizliğine de sebep olabilmektedir.

Meriç Nehri'nde uzun yıllar boyunca farklı dönemlerde taşkınlar meydana gelmiştir. Bu taşkınlar içinde en fazla ekonomik ve sosyal zarara neden olan 2005-2006-2007 taşkınlarıdır. Özellikle 2005 yılında yaşanan taşkın afeti son 23 yılın en büyük taşkını olarak nitelendirilmiştir (Malkaralı, Korkmaz, Sezen, 2008:13). 2010 ve 2015 yıllarında da büyük tahribata yol açan taşkınlar meydana gelmiştir (Grafik 4.4).

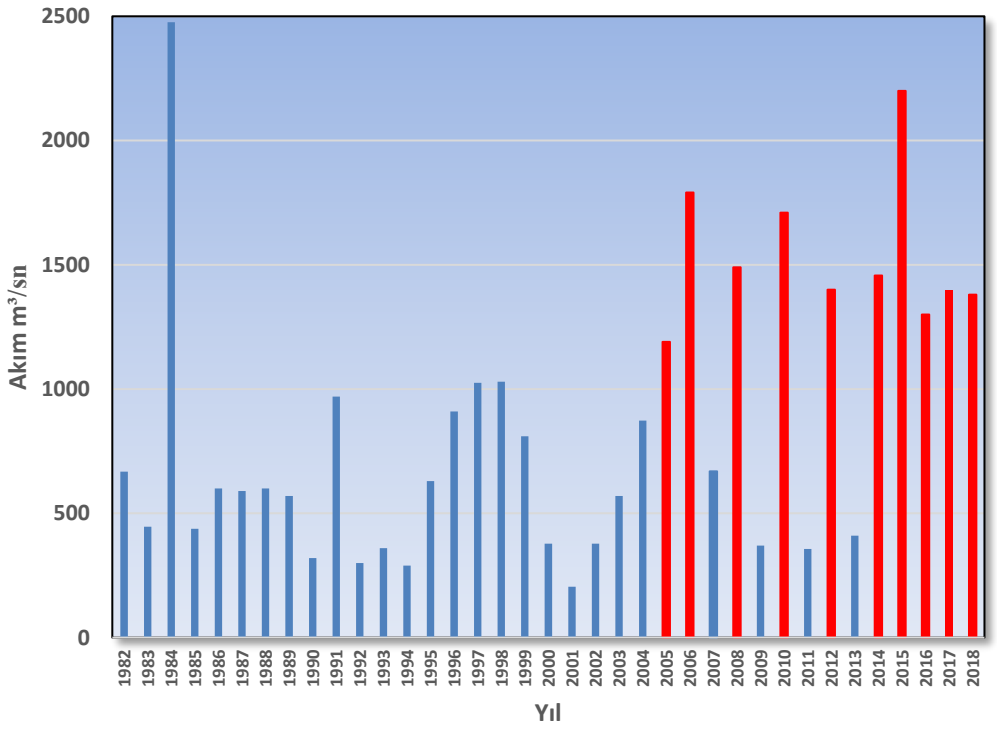

Grafik 4.4: Farklı Dönemlerde Meydana Gelen Taşkın Olaylarında Meriç Nehri Üzerinde Ölçülen Yıllık Maksimum Akım Oranı (m^3/sn).

2006 yılında meydana gelen taşkın afetinde karların erimesi, sağanak ile ani bastıran yağışlar, barajlardan bırakılan su miktarı sonucunda Meriç Nehrinde yatak özelliklerinin taşıma kapasitesinin üzerine çıkması, taşkınların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Malkaralı, Korkmaz, Sezen, 2008:17). 11-20 Mart 2006 tarihleri arasında su seviyesindeki artışa bağlı olarak taşkınlar meydana gelmiştir. Bu taşkın olayı Ortaköy (Ivaylovgrad) barajından bırakılan su salınımı nedeniyle oluşmuştur (Yıldız, 2015:6) (Şekil 4.15). Bu dönemde Edirne merkezde 1791 m^3/sn, İpsala'da ise 2632 m^3/sn akım

miktarı gözlemlenmiştir (Malkaralı, Korkmaz, Sezen, 2008:18). Yaşanan taşkın olaylarında birçok alan sular altında kalmıştır. Bu alanlar toplam 40000 ha araziye karşılık gelmektedir (Malkaralı, Korkmaz, Sezen, 2008:19), (Şekil 4.16).

Şekil 4.15: Ortaköy Baraj Kapaklarının Açılması ile Ortaya Çıkan Yüksek Debili Su (NIMH 2006; Yıldız 2015).

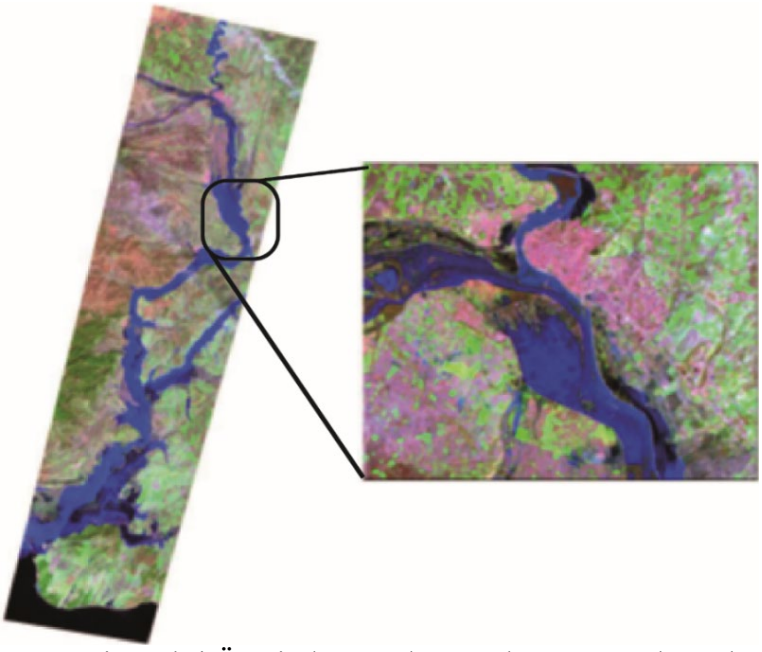

Şekil 4.16: Meriç Nehri Üzerinde Meydana Gelen 2005 Yılı Taşkınına Ait Yayılış Alanlarının Tespit Edilmesinde Kullanılan Uydu Görüntüleri (Batur, 2011'den değiştirilerek).

Meriç Nehri üzerinde meydana gelen taşkınlar nedeniyle sular altında kalan birçok alan TÜBİTAK gezgin ortofotoları ile gözlemlenmiştir. Taşkınlardan sonra ortaya çıkan coğrafi görünüm farklılığı taşkın afetinin ciddiyetini gözler önüne sermektedir (Şekil 4.17). Nehir yatağından araziye doğru taşkın sonucu yayılan çamurlu akıntının, çevredeki tarımsal alanlara ve yerleşim alanlarına büyük zararlar verdiği anlaşılmıştır.

Şekil 4.17: Meriç Nehri'nin Neden Olduğu Taşkına Ait Görüntülerin Öncesi ve Sonrası (http://blog.gezgin.gov.tr/?p=216'den alınmıştır).

Kaynağını Türkiye sınırlarından alarak, Bulgaristan içinde yer alan irili ufaklı birçok akarsu kaynağından da beslenen Mutlu Deresi (Rezve Dere), 778 km^2 bir alana sahiptir. Dere, Bulgaristan sınırını oluşturmasının yanı sıra Karadeniz'e drene olmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin sınır oluşturarak sınır aşan sularına dâhil edebileceğimiz Mutlu Dere, bölgenin büyük akarsu havzalarından olup günümüzde kaçak göç yollarının arasında yer almaktadır (Rüştü ve Salem, 2004:55), (Şekil 4.18).

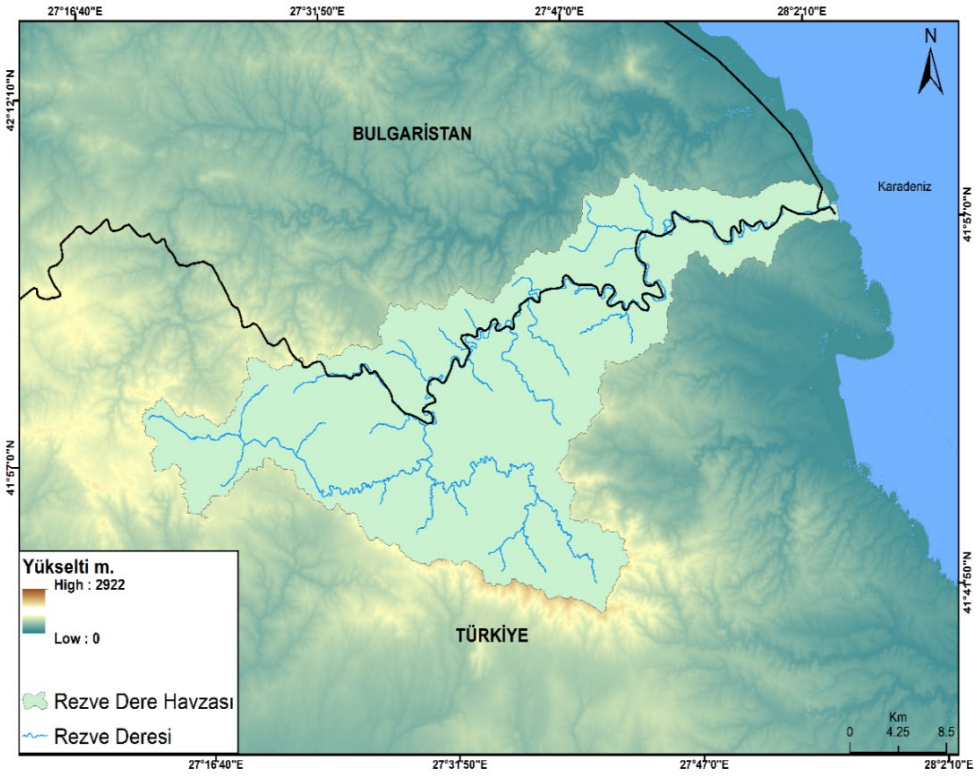

Şekil 4.18: Rezve (Mutlu) Deresi Havzası Bulgaristan-Türkiye Sınırı.

4.7. Toprak Özellikleri ve Arazi Kullanım Durumu

Ekonomik faaliyetlerin hem gelişimi hem de korunması bakımından toprak özellikleri büyük rol oynamaktadır (Balcı Akova, 2008:2). Ergene ovası ve Trakya havzası sulanabilir toprak alanı bakımından oldukça geniş alan kaplamaktadır. Ergene Nehri ve Meriç Nehri'nin sağlamış olduğu alüvyal malzemenin özellikle tarımsal faaliyetlere katkısı oldukça büyüktür. Çalışma sahası genel toprak özellikleri incelendiğinde 9 farklı toprak grubu bulunmaktadır (Şekil 4.19). Bu toprak grupları içinde Kireçsiz kahverengi topraklar, kireçsiz kahverengi orman toprakları, vertisoller ve alüvyal topraklar en fazla alanı kaplamaktadır. Kapladıkları alan yaklaşık olarak % 93.11 mekâna karşılık gelmektedir (Grafik 4.5). Kireçsiz kahverengi orman topraklarının genel özelliklerine bakıldığında A, B, C horizonlarının iyi gelişim gösterdiği bilinmektedir. Alüvyal topraklar ise akarsuların taşımış olduğu sedimentlerin birikmesi ile oluşurken, horizonlar bakımından ise gelişmemiştir. Fakat tarımsal faaliyetler bakımından önem taşımaktadır

(Balcı Akova, 2008:6). Kireçsiz Kahverengi toprak özelliklerinin Ergene Ovası'nın tamamına yayıldığı, bu bölgelerde kesintisiz olarak devam ettiği görülmektedir. Bölge genel olarak vertisol ve alüvyon toprak türleri ile iç içedir. Sahildeki alüvyal topraklar genel olarak kıyı şeridinde dar bir alanda görülmektedir. Plaj şeritleri halinde uzanan bu topraklar akarsular ve karaya yönelimli rüzgârların etkisiyle de birikime uğramıştır. Arazi kullanım kabiliyeti sınıfları özelliklerine ait toprakların neredeyse birçok alanın tarıma elverişli araziler olarak yer aldığı Şekil 4.19'da görülmektedir. Elverişli toprakların batı kara sınırlarımız içinde neredeyse sahanın tamamında yer aldığı, dağlık ve platoluk alanların dışında birçok alanda tarımsal faaliyetlerin yer aldığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum bölgede yaşayan insanlar için geçim kaynaklarını da ihtiva etmektedir. Bununla beraber sulama yapılan bazı akarsulara ve diğer su kaynaklarına boşaltılan fabrika atıkları ve diğer atıklar, topraklara zarar vermekte ve tarımsal verimliliği düşürmenin yanında sağlık problemlerine de sebep olmaktadır.

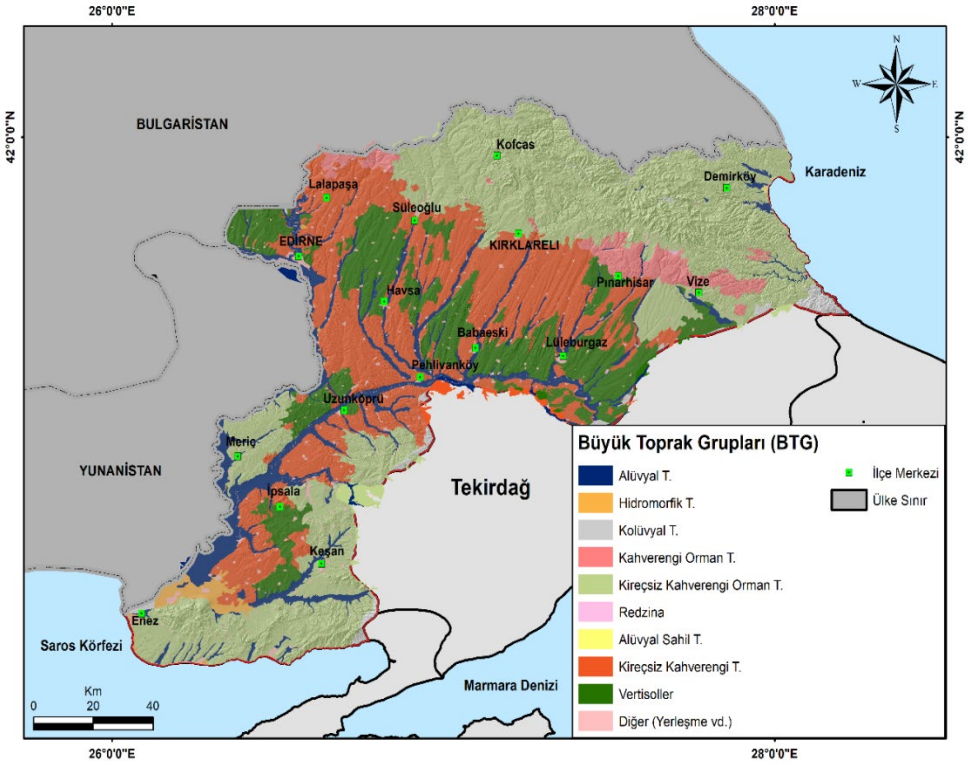

Şekil 4.19: Batı Kara Sınırları Büyük Toprak Grupları (BTG) Dağılış Özellikleri.

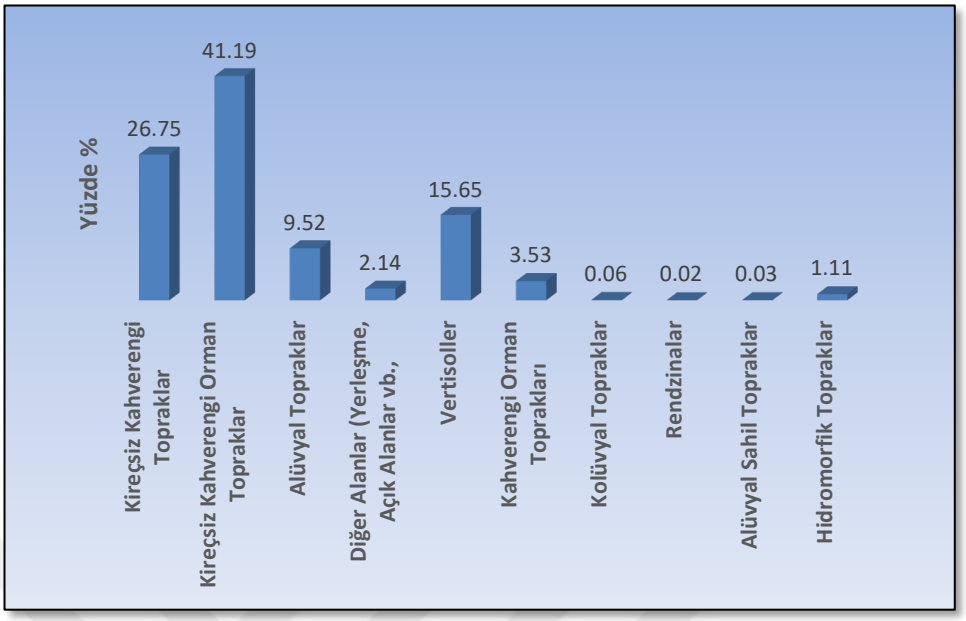

Grafik 4. 5: Büyük Toprak Grupları Alansal Dağılış Oranı.

Araştırma sahasının arazi kullanım durumu ve kabiliyet sınıflaması incelendiğinde sınır bölgelerinde bulunan toprakların büyük bölümünün tarıma elverişli alanlara karşılık geldiği görülmektedir. Özellikle Yıldız Dağları dışında kalan alanlarda uygun tarım koşullarının varlığı, yerleşme ve nüfus açısından elverişli imkânlar sunmaktadır. Bulgaristan sınırında yer alan Istranca (Yıldız) Dağlarının olduğu bölgeler, tarım açısından işlemeye pek uygun değildir (Şekil 4.20).

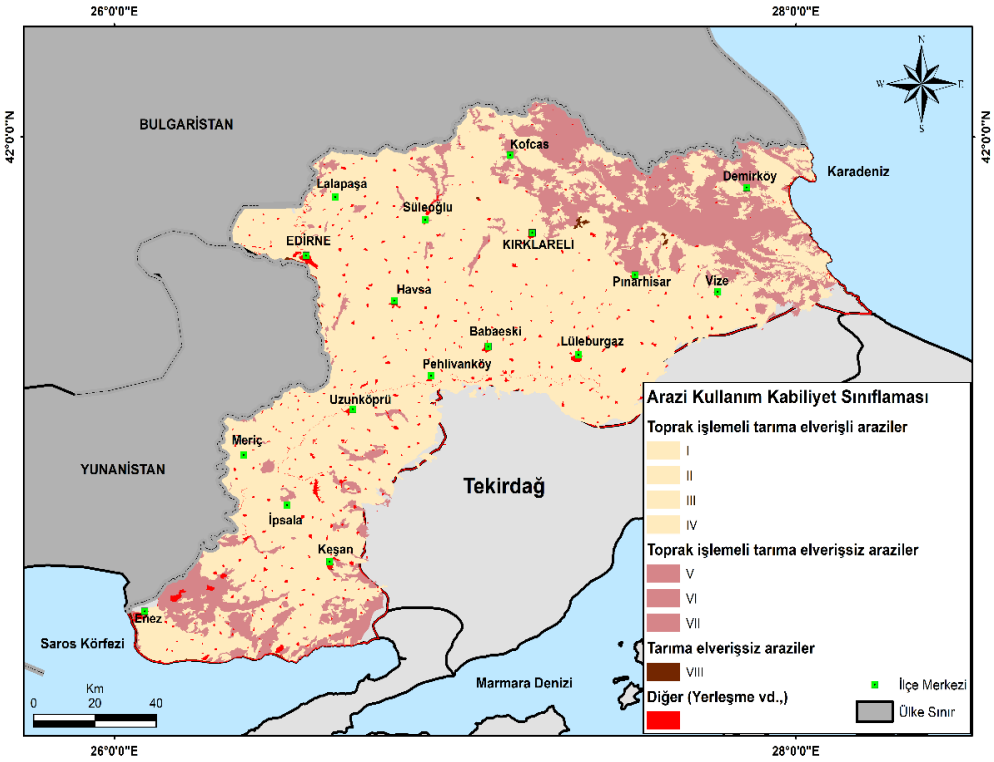

Şekil 4.20: Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıflaması.

4.8. Bitki Örtüsü Özellikleri

Trakya havzası ve yakın çevresi yoğun tarımsal faaliyetlerin yer aldığı alanların başında gelmektedir. Genel itibariyle tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı bu sahada bitki örtüsünün ana hatlarıyla dağılış özellikleri incelendiğinde orman yoğunluğunun kuzeyde Istranca Dağları ve Karadeniz kıyılarına bakan sırt ve yamaçlarında görüldüğü, diğer alanların ise Enez kıyılarında ve Hisardağı kütlesinin üzerinde görüldüğü, Yunanistan tarafının doğu kesimi ile Bulgaristan tarafının orta ve Yıldız Dağları bölümünde görüldüğü anlaşılmaktadır (Şekil 4.21-22). Ovalık alanlar ise verimli toprakların buralarda yer almasından dolayı tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı alanlardır.

Trakya'nın geneli için bakıldığında, Davis, Mattfeld, Walter, Hermann, Zohary, Browicz gibi bazı botanikçilerden farklı olarak coğrafi bir yaklaşımla Trakya'yı nemli ormanlar, kuru ormanlar, antropojen step ve maki-psödomaki sahalarına ayırmak mümkündür. Bunlardan nemli ormanlar

ve psödomaki toplulukları Karadeniz (Öksin) Flora Bölgesi'nin, kuru ormanlar ve maki toplulukları da Akdeniz Flora Bölgesi'nin karşılığı olarak kabul edilmektedir (Dönmez, 1990:215). Burada yapılan analizlerde kriter olan floristik bölgeler, Akdeniz, Karadeniz (Öksin)- Akdeniz ve Karadeniz (Öksin) geçiş bölgeleridir.

Trakya, İç Anadolu Bölgesi ölçüsünde deniz etkisinin iç kesimlere girmesini ve bitkilerin yayılışını engelleyecek, kuzey ve güneyinde dağ sıralarına sahip olmadığı gibi, Doğu Anadolu bölgesi gibi yüksek ve kütlevi bir yapıda da değildir. Trakya'nın kuzeyindeki Yıldız (Istranca) Dağları 1030 m'yi, güneydeki Ganoslar 945 m'yi aşmaz. Dolayısıyla Trakya, Akdenizli türlerin kuzeye, Karadenizli türlerin güneye yayılmalarına imkân verecek basık bir topografyaya sahiptir. Kuzeyde Istrancaları, kuzeybatı güneydoğu yönünde yaran Pabuçdere ve Kazandere gibi akarsuların açtığı vadilerin varlığı, bu dağların doğuya doğru yükseltilerinden kaybetmesi, güneyde ise 725 m. yüksekliğindeki Koru Dağları'nın batıya doğru giderek alçalması, Meriç oluğunun varlığı ve Trakya'nın İç Anadolu, Doğu Anadolu kadar karasal olmaması deniz etkisinin Trakya'nın iç kesimlerine sokulmasına imkân verir. Ganos kütlesinin kuzey yamaçlarında Fagus orientalis, Quercus petraea, Q.hartwissiana, Carpinus betulus gibi nemcil türlerin varlığı, Istranca Dağları'nın kuzeyin nemli havasının iç kesimlere ulaşmasını tam olarak önleyemediğini aksettirir (Dönmez, Aydınözü, İbret vd., 2012:8).

Bölgede genel olarak bitki örtüsü çeşitliliğini makilikler ve korular oluşturmaktadır. Meriç Deltası ve yakın çevresinde sulak alanların ortaya çıkarmış olduğu sazlık alanlar ve çeşitli otlar bulunmaktadır. Meriç Nehri boyunca ayrıca doğal orman ekosistemine sahip olan karışık orman örtüsü yer alırken, bu türlere ağaçlandırma ile oluşturulmuş akkavak, meşe, ılgın, akçaağaç, söğüt, karaağaç gibi türlerde dâhil olmuştur (Anonim, 1999; Topgül, 2012:30).

Kuzeyde Istranca Dağları'nın kuzey yamaçlarında bulunan bitki örtüsü, genellikle yaprağını döken yer yer yoğun ağaç ve çalılar şeklinde görülmektedir (Kocaman, 2011:47). Istranca Dağları'nın Bulgaristan sınırında yer alan bazı bölgelerinde kuru ormanlar görülmekte olup meşe türleri ile yer yer gürgen, dişbudak ve karaağaç türleri de yer almaktadır (Korkut, 1993; Kocaman, 2011:47). Akdeniz ikliminin iç kesimlere sokulması, bölgede makilik alanların oluşmasına imkân tanımıştır. Ayrıca Kırklareli İğneada yöresinde bulunan Longoz (su basar) Ormanları bölgeye has önemli bir bitki topluluğudur.

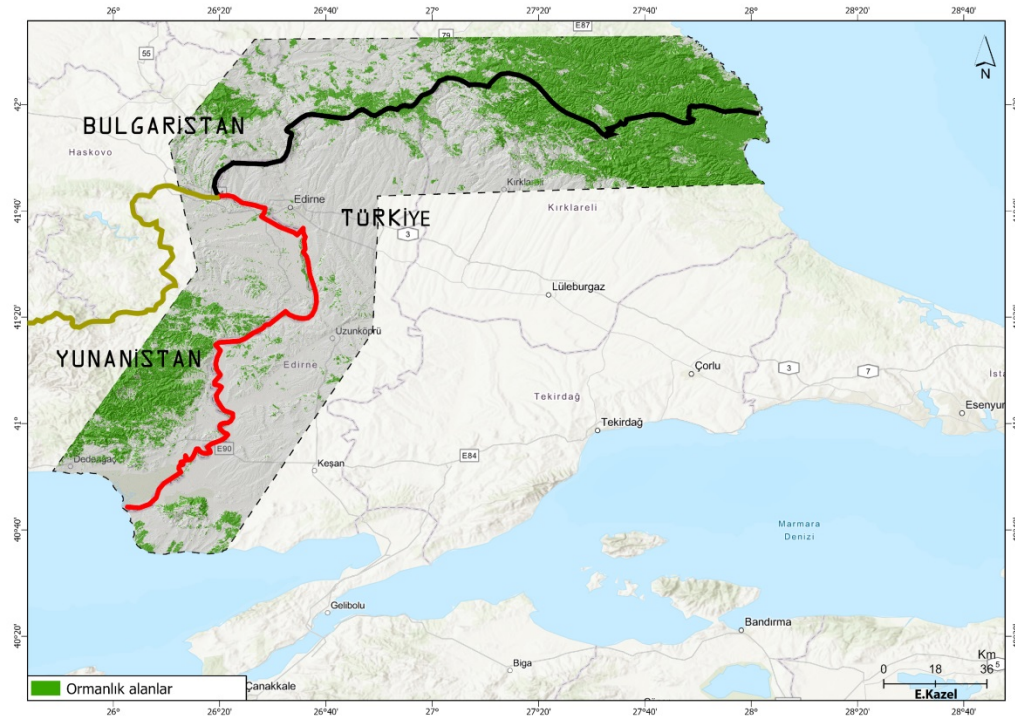

Şekil 4.21: Çalışma Sahası Genel Bitki Örtüsü Özellikleri.

Kaynak: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/european-forest-areas-based-on

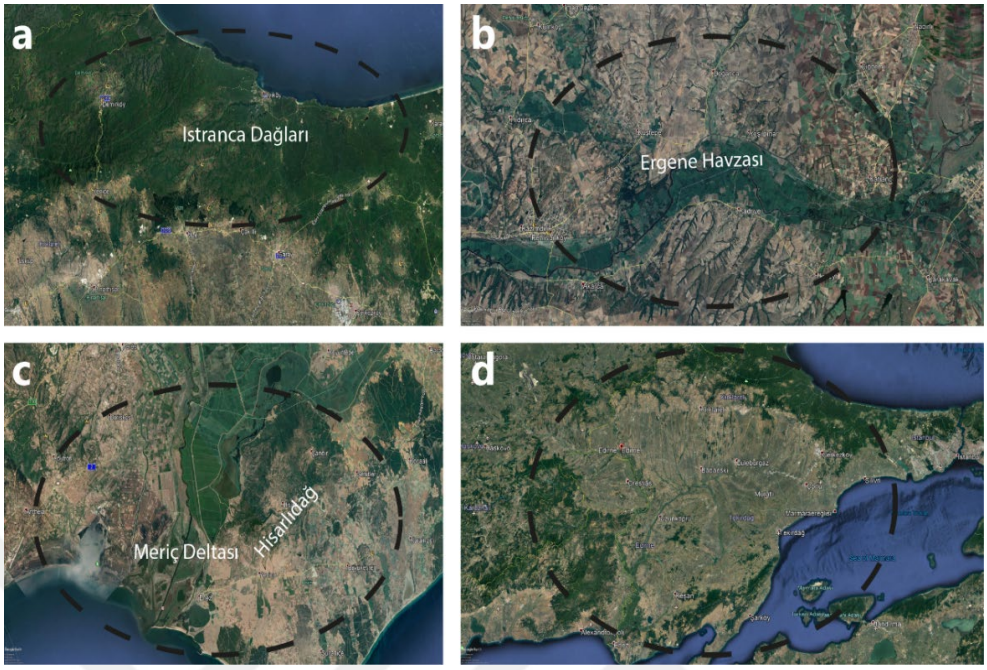

Şekil 4.22: a) Istranca Dağları'nda Yer Alan Yoğun Bitki Örtüsü b) Ergene Havzası'nda Tarımsal Alanlar c) Meriç Deltası ve Hisarlıdağ Civarında Yer Alan Tarımsal Alanlar ve Ormanlık Sahalar d) Trakya Havzası Genel Uydu Görüntüsü Orman Sahaları ve Tarım Alanları

Batı kara sınırlarını kapsayan Yunanistan ve Bulgaristan sınırları ve çevresinin, fiziki coğrafya özellikleri bölgenin beşeri özellikleri üzerinde etkili olmaktadır. Sınır aşan ve sınır oluşturan Meriç Nehri, Mutlu (Rezve) Deresi gibi fiziki coğrafya amilleri, bölgede doğal sınır alanlarını oluşturan unsurlardandır. Yükselti, eğim, bakı ve diğer fiziki coğrafya özellikleri ise doğrudan sınır oluşumunu etkilemese de dolaylı olarak bölgede beşeriyete ve ülkeler arası siyasi olaylara etki oluşturmaktadır. Sınırlar ve çevresinde fiziki coğrafya özelliklerinden dolayı tarıma ve yerleşmeye uygun alanlar yoğunluktadır. Bu durum bölgede nüfuslanmaya uygun koşullar oluşturmuştur.

4.9. Türkiye'nin Batı Kara Hudut Bölgelerinin Beşeri Coğrafya Özellikleri

4.9.1.Yerleşme ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Araştırma sahasının Türkiye sınırları içinde Edirne ve Kırklareli illeri yer almaktadır. Edirne ili Meriç Nehri'nin Yunanistan'a sınır oluşturduğu talveg hattı boyunca kuzey güney doğrultulu uzanmakta olup merkezle birlikte 9 ilçe 253 köy, il sınırları içinde yer almaktadır (Kocaman, 2011:3). Kırklareli ili ise doğu batı uzantılı bir yönelime sahip olup merkezle birlikte 8 ilçe ve 179 köy barındırmaktadır. Bu yerleşmelerin Kırklareli İlinde sınıra yakın olanlarına örnek olarak Dereköy (Fotoğraf 4.3), Şükrüpaşa ve Karadere (Fotoğraf 4.4), Karanlık, Sarpdere ve Armutveren verilebilir. Örneğin Şükrüpaşa'nın Bulgaristan sınırına olan kuş uçumu mesafesi yaklaşık 1200 metredir. Edirne sınırında ise en yakın köy Hamzabeyli (Fotoğraf 4.5) köyüdür. Bu köyün sınıra uzaklığı yaklaşık 2 km'dir. Edirne merkezle Karaağaçta bulunan Pazarkule sınır kapısının uzaklığı da yaklaşık 4 km'dir. Bu durum yer yer sınır boylarına çok yakın alanlarda dahi yerleşme ve nüfuslanmayı göstermektedir.

Fotoğraf 4.3: Dereköy.

Fotoğraf 4.4: Karadere ve Şükrüpaşa Köyleri.

Fotoğraf 4.5: Hamzabeyli Köyü.

Arazi kullanım özellikleri incelendiğinde çalışma sahası ve yakın çevresinde yoğun olarak tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin içinde çeltik tarımı yoğun olarak tercih edilmektedir (Topgül, 2012:37). Edirne kent yerleşim alanı seçiminde Meriç ve kollarına ait kavşak noktası seçilmiştir. Bu durum Edirne'nin tarımsal arazilerinin sulanmasında büyük rol oynamıştır (Bolu, 2007; Başer, 2019:50). Suyun gerek tarım ve gerekse diğer insan faaliyetleri açısından önemi düşünüldüğünde bu durum sınır bölgelerinde yerleşmenin varlığına zemin hazırlamıştır.

Meriç Nehri'nin taşkın çekik dönemlerinde tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Çeltik ve ayçiçeği tarımının ön plana çıktığı sahalar mevcuttur. Özellikle yazın bazı dönemlerde Meriç Nehrinde suların azalması tarımsal sulamayı olumsuz etkileyebilmektedir. Bunun sebeplerinden birisi Bulgaristan'ın sulama için Meriç'ten kanallarla su çekmesidir.

Çalışma sahasının hinterlandı içinde en büyük şehir merkezi olan ve aynı zamanda Yunanistan ile sınır il olan Edirne ve çevresi hakkında 1978-1987-2011-2020 yılları ile ilgili bazı veriler incelenmiştir. 1978 yılında dar bir merkez kaplayan ve alansal dağılış olarak çok geniş alanlara yayılmayan Edirne ili, yaklaşık 2.62 km² yerleşme alanı kaplamaktayken, 1987 yılında 7.81 km² alana, 2011 yılında 10.29 km², 2020 yılında günümüzde 12.08 km² alana ulaşmıştır. Bu durum şehirsel gelişimi ve nüfuslanmayı göstermektedir. Şehirsel gelişimde uygun arazi koşulları ve şehrin bulunduğu konum önemli bir etkendir. Ayrıca Kapıkule sınır kapısına yakınlık ve tarihi kültürel özelliklerinden dolayı sınır boylarındaki diğer yerleşmelere göre en çok gelişen yerleşme Edirne'dir. Edirne ili batı kara sınırları için hem transit geçiş hem de uğrak alanı olarak önemli bir konuma sahiptir. Siyasi coğrafyanın amillerinden olan coğrafi mevkii şartları ve yer şekilleri açısından uygun bir saha olan Edirne, sınır boylarına yakınlığı ve geçiş güzergahında olması ile dikkati çekmektedir. Edirne, kolay ulaşılabilir olmasından dolayı sınır geçişlerinde özellikle Bulgaristan üzerinden günübirlik gelen turistlerin alış veriş yapmaları için uğrak noktasıdır. Bu

durum Edirne'de şehirsel ve ekonomik gelişmeyi sağlamakta ve şehri daima canlı tutmaktadır. Bu gelişmeyi elbette Edirne'nin sadece sınır boylarına yakınlığına bağlamak doğru olmasa da bunun etkilerinin çok güçlü olduğu da bilinen bir gerçektir.

4.9.2. Nüfus Özellikleri

Türkiye-Yunanistan sınır bölgesi genel itibariyle yoğun sayılabilecek bir nüfus yapısına sahiptir. Türkiye sınırı il ve ilçelerindeki nüfus yoğunluğu, Yunanistan tarafındaki sınıra yakın bölgelerin nüfus yoğunluğundan daha fazladır (İnal, 2007:11). Bunun Türkiye açısından nedenleri arasında bölge eğim özelliklerinin düşük olup elverişli sulanabilir toprakların yüksek olması, Meriç ve Ergene Nehirlerinin bölge tarımsal topraklarının sulanmasına katkı sağlaması gösterilebilir.

Çalışma sahasının hinterlandındaki nüfus özelliklerine bakıldığında Edirne merkez başta olmak üzere Lüleburgaz ilçesi gibi yerleşmeler yoğun nüfuslu alanlara karşılık gelmektedir. Hem Yunanistan (Evros) hem de Bulgaristan (Hasköy) sınırında nüfus yoğunluğu en fazla olan idari birim Edirne'dir. Tarihte Osmanlıya başkentlik yapmış ve çok zengin bir kültürel ve ticari geçmişe sahip olan il, Türkiye'nin sınır ili olmakla birlikte Avrupa'ya giriş çıkışlarda da en çok kullanılan gümrük kapılarına sahiptir. Dolayısıyla nüfus yoğunluğuna sahip olmasının tarihi birikimiyle ve coğrafi özellikleriyle doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Yoğunluk açısından Yunanistan sınırlarına yakın alanlardan bir diğeri de İpsala'dır. Toplam nüfus ortalaması yaklaşık 14.000-25.000 arasındadır. Bulgaristan sınırında ise en fazla nüfusa sahip alanlar yaklaşık ortalama 65.000-100.000 ile Kırklareli sınırlarına tekabül etmektedir. Lalapaşa, Meriç ve Enez ilçeleri bölgede ve sınır boylarında çevresine göre nispeten daha fazla nüfus oranına sahip Edirne'ye bağlı ilçelerdir (Şekil 4.23-24).

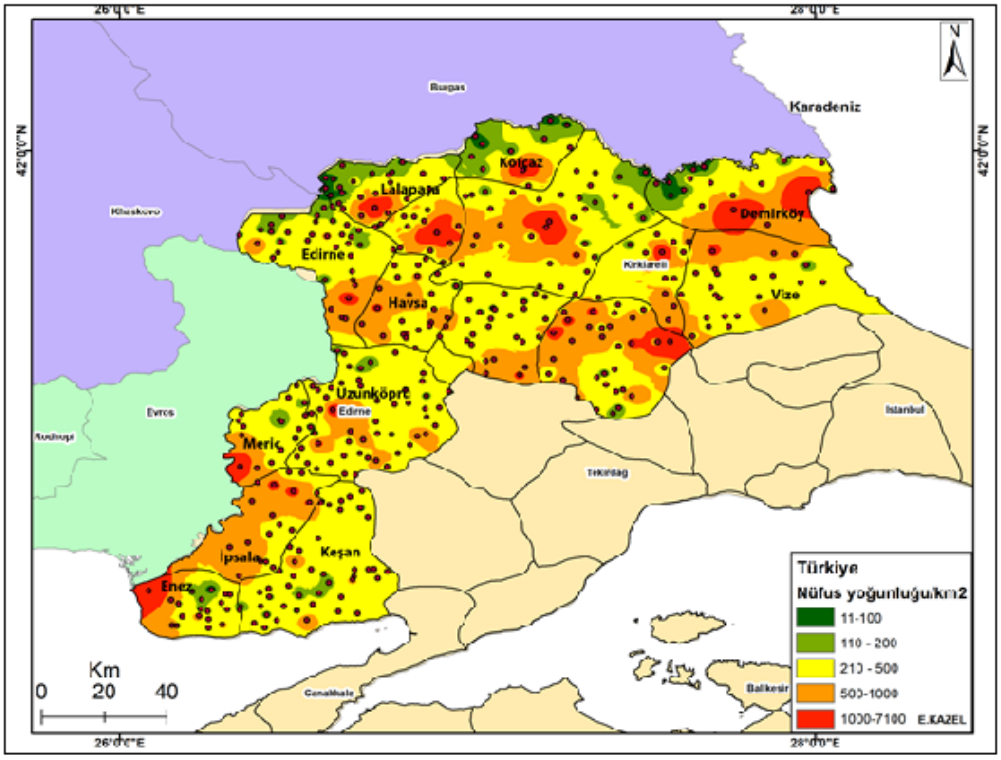

Şekil 4.23: Batı Kara Sınırında İl, İlçe ve Köy Yerleşme Merkezlerine Ait Nüfus Yoğunluğu (2020).

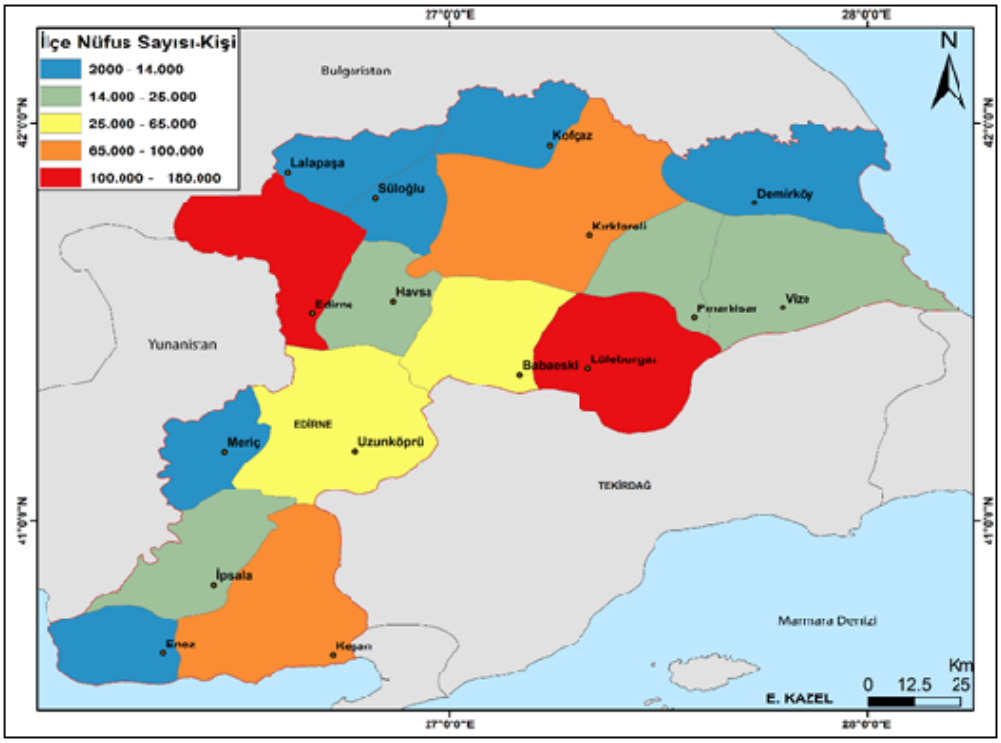

Şekil 4.24: Batı Kara Sınırında İl ve İlçelere Ait Genel Nüfus Yoğunluğu (2020).

Yunanistan ve Bulgaristan tarafındaki sınır bölgesi nüfus yoğunluklarına bakıldığında Türkiye tarafındaki yoğunluk kadar olmadığı görülmektedir. Yunanistan sınır kuşağının Bulgaristan'a nazaran daha fazla yerleşme ve nüfus yoğunluğuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yunanistan tarafında en fazla nüfusun olduğu ilçe Alexandroupolis ve Dimos Orestiadas iken, Bulgaristan tarafında ise Burgaz, Jambol ve Haskova ilçe ve yerleşmeleridir (Şekil 4.25-Grafik 4.6-7). Yunanistan tarafındaki sınır bölgesinde kalan Dimetoka yerleşmesi de nüfus barındıran tarihi yerleşmelerden biridir. Sınır boylarındaki nüfus yoğunluğu genel olarak merkezi alanlara nazaran azdır. Yunanistan ve Bulgaristan için bu duruma Avrupa üyeliğinden dolayı nüfusun hem ülke hem de Avrupa içlerine yönelmesi etki etmiştir. Bahsi geçen konunun temelinde insanların ekonomik şartlarını iyileştirme arayışı yatmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'ın sınıra yakın köyleri iç kesimlere taşıması da nüfus seyrekleşmesinde etkili bir gerekçedir.

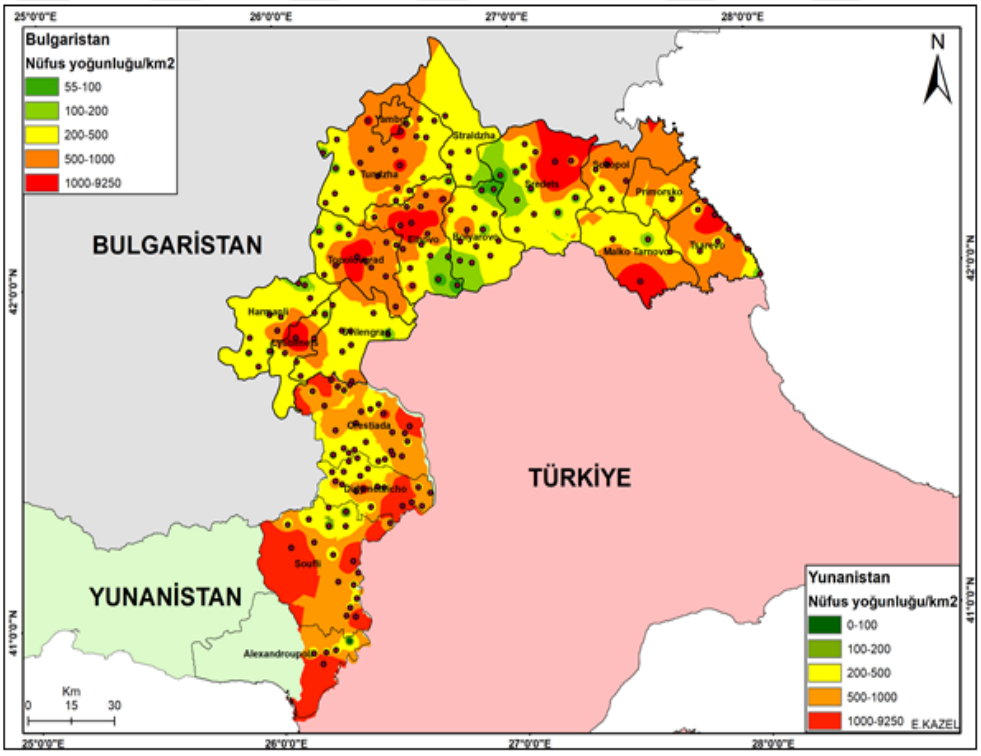

Şekil 4.25: Yunanistan ve Bulgaristan Tarafı Sınır Bölgesi Nüfus Yoğunlukları.

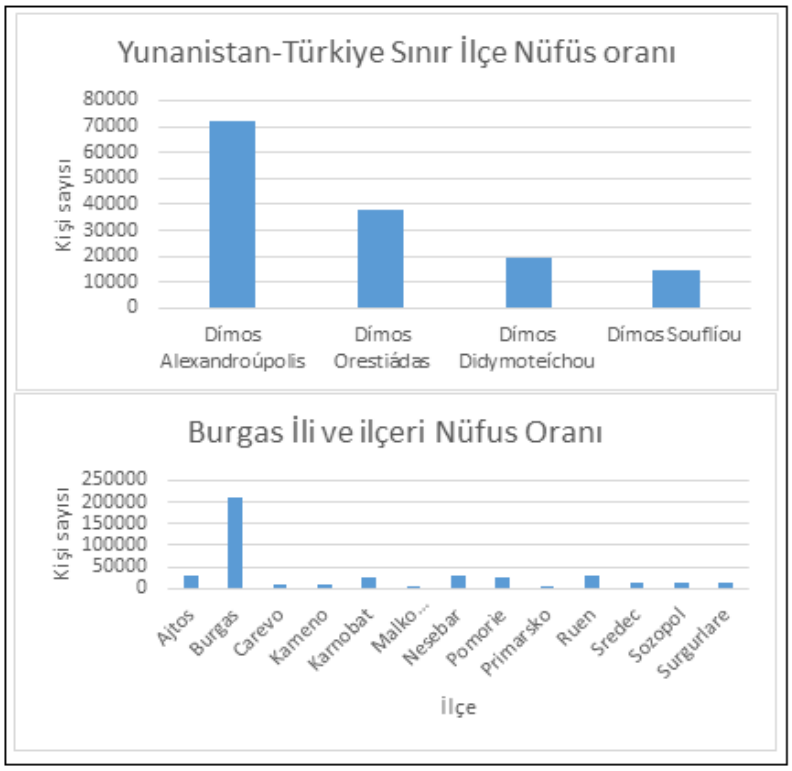

Grafik 4.6: Yunanistan ve Bulgaristan (Burgas) Tarafı Sınır Bölgesi Nüfus Oranları.

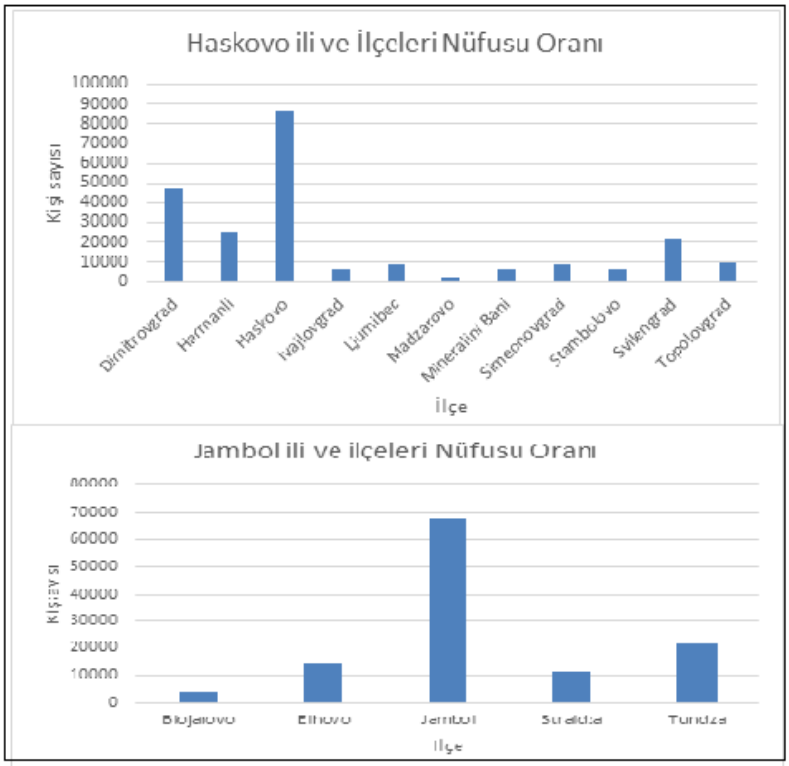

Grafik 4.7: Bulgaristan Tarafı Sınır Bölgesi Yerleşme ve Nüfusları.

Batı kara sınırları üzerinden Avrupa ve Türkiye arasındaki bağlantıyı sağlayan otoyolların varlığı da önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye tarafındaki TEM, D100, D110, E87 ve diğer bağlantı yolları ana güzergâhları oluşturmaktadır (Şekil 4.26). Avrupa Otoyolu gibi önemli yol aksları, Türkiye'nin Avrupa ile olan ulaşım bağlantısında doğrudan etkiye sahiptir. Ticari olarak sınır kapılarına erişim ve yolcu giriş çıkışlarında geçiş kuşağı olan sınırlar için karayolu bağlantıları önemini artırarak devam ettirmektedir.

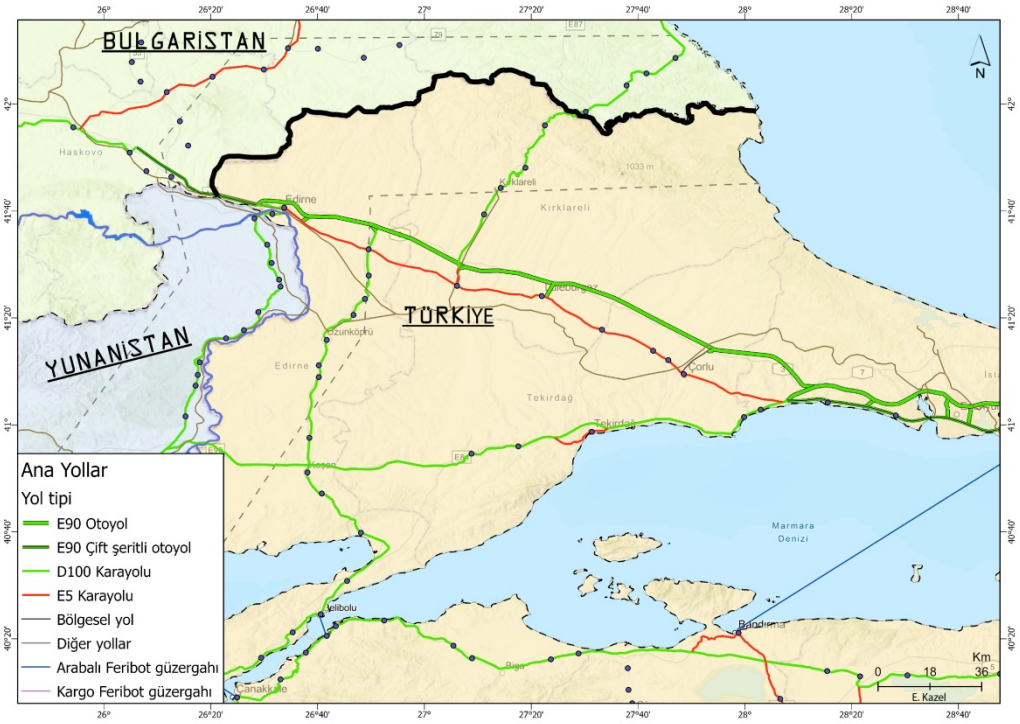

Şekil 4.26: Batı Kara Sınırları Önemli Yol Aksları

4.10. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarında Arazi Kullanım Özellikleri ve Değişimi

Arazi kullanımı bir mekânın dizaynı açısından dönem dönem farklılık göstermektedir. Tarihi coğrafya bilgilerinden hareketle çalışma sahasının, tarih boyunca yerleşme açısından uğrak alanları teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzdeki çalışma sahasının genel arazi kullanım özelliklerinin belirlenmesinde 100 m çözünürlükte Corine arazi örtüsü verisi kullanılmıştır.

Arazi kullanım verisi https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover sitesinden online olarak indirilen bu veriler kapsamında 1990-2000-2012-2018 yılı arazi kullanım özellikleri değerlendirilmiştir.

Arazi kullanım örtüsü özelliklerini 6 farklı sınıfta toplamak mümkündür. Tarım alanı-yerleşme (yol, havalimanı vb.,)-açık alan-su yüzeyi-doğal mera ve geniş düzlükler ile orman örtüsü, tespit edilen arazi sınıflarıdır. Çalışma sahasında yaklaşık 30 yıllık (öncesi hakkında detaylı veri bulunmamaktadır) süreçte arazi kullanım özelliklerinde bir takım değişikliler yaşandığı görülmektedir. Bu değişimler arazi örtüsü özelliklerinde kritik bir duruma yol açmamıştır. Tarım alanı 1990 yılında 8248.64 km^2 alana sahip iken günümüzde yaklaşık 200 km^2 azalarak 8067.96 km^2 bir alana tekabül etmektedir. Toplam alan içinde oldukça düşük bir değişime uğrayan verimli tarım alanları, yerini yerleşim alanlarının yapılaşmasına bırakmıştır. Yerleşme özelliklerine baktığımızda bu oranın 1990 yılında 257.01 km^2 alana sahip iken günümüzde yaklaşık 50 km^2 artarak 305.34 km^2 bir alana ulaşmıştır (Grafik 4.8). Açık alan özellikleri 1990 yılında 117.65 km^2 iken günümüzde çeşitli kullanımlarla işgal edilerek 32.64 km^2 olmuş ve yaklaşık 85 km^2'lik bir alan değişime uğramıştır. Su yüzeyleri, sulama ve taşkın önleme amacı ile yapılan baraj alanlarının genişlemesine bağlı olarak artmıştır. Fakat bu artış oranı 2012 yılına kadar devam etmiştir. Bu oran 2018 yılı arazi örtüsü özellikleri incelendiğinde çalışma sahası içinde yer alan sulak alan ve göllere ait alanlar aşırı su kullanımına ve kuraklığa bağlı olarak daralmış, alansal olarak ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir. Belirtilen oran 2018 yılında 52.04 km^2 olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde zamana bağlı olarak farklılaşan arazi örtüsü, özellikle günümüz toplumlarının artan nüfus özellikleri ve gelişmekte olan ülkelerde devam eden kontrolsüz ve plansız yapılaşma ve/veya şehirleşmeye bağlı olarak büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu duruma bağlı şekilde, gelişen arazi kullanım örtüsünün kontrolü, olumsuz sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Arazi kullanım özelliklerinin mekânsal değişiminde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, yerleşim alanlarının giderek artması ve bu

yerleşim alanlarının genişlemesi sonucunda tarım alanları ve benzeri ekonomik faaliyet kollarında yaşanacak geçim zorluğu ile sektörel daralmadır. Bölgede büyük bir sektör olan tarımsal yatırımlar ve arazi, giderek küçülen bir alan haline gelmektedir. 200 km^2'lik bir alan, bölge toplamı içinde büyük bir araziye karşılık gelmemiş olsa da Türkiye'nin günden güne erozyona ve diğer nedenlere bağlı olarak kaybettiği tarımsal alanların içinde büyük bir kayıp olduğu söylenebilir.

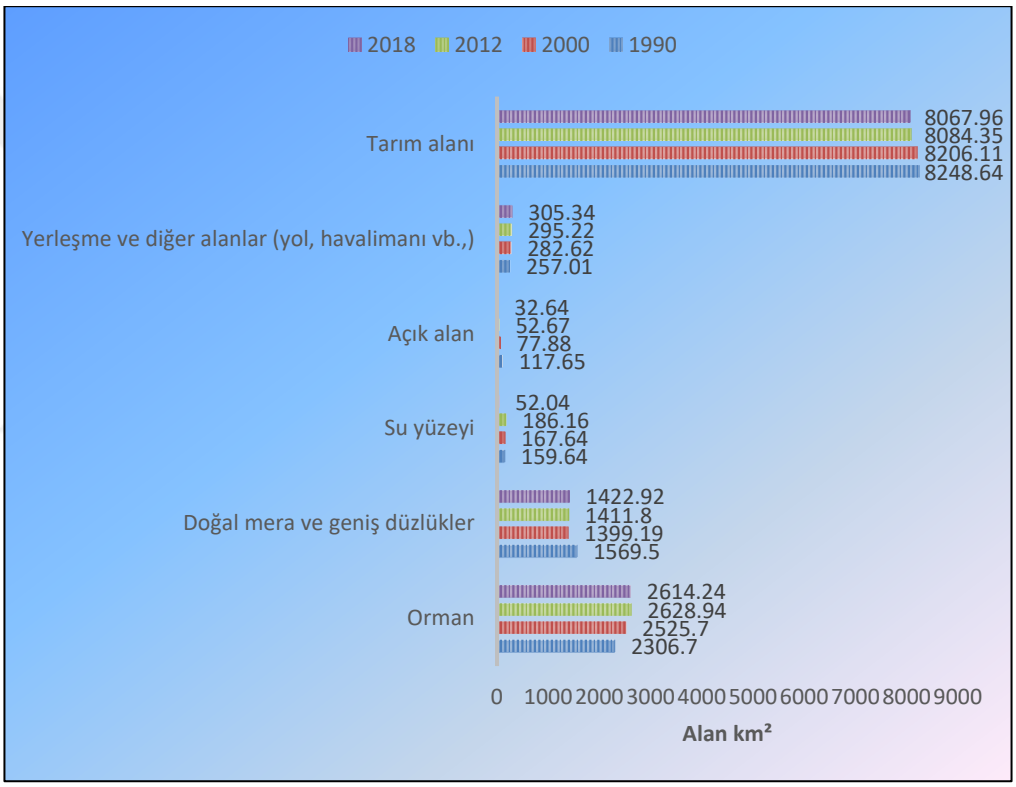

Grafik 4.8: Çalışma Sahası ve Yakın Çevresinde Yıllara Bağlı Arazi Kullanım Özelliklerinin Alansal Değişimi.

Arazi kullanım özelliklerine ait değişimin genel olarak yerleşmelerde artış ve tarım alanlarında azalma şeklinde görüldüğü çok belirgindir. Orman örtüsünde ise olumlu bir artış görülmektedir. Bununla birlikte taşkın önleme amaçlı kurulan bir takım barajlar mevcuttur. Bu barajlar genel olarak çalışma sahasının doğusunda akarsuyun ileri kesimlerine tekabül eden Tekirdağ il sınırına yakın alanları kapsayıp 2012 yılı arazi örtüsü haritasında yer

almaktadır. Enez'in sınırında bulunan Meriç sulak alanında var olan alanlar 1990 yılından itibaren giderek küçülmüştür. Bunun nedenleri arasında kuraklık olmasının yanı sıra Meriç Nehri'nin taşımış olduğu alüvyonların sulak alanların dolması ile sınırların küçülmesi şeklinde yorumlanabilir. Ormanlık alanların ise genelde Istranca Dağlarının kuzeye bakan yamaçlarında bir değişime uğradığı, yine bu değişimin Bulgaristan sınırında da yoğun olarak göze çarptığı görülebilmektedir **(**Şekil 4.27).

Batı kara sınır boyları dâhil olmak üzere sınırlara yakın hinterlandın İklim ve arazi yapısının uygunluğundan dolayı tarım yapılabilecek alanlar yoğunluktadır. Ergene havzası ile sınır boylarına yakın sahalarda tarla ürünlerinden tahıllar yoğun olarak ekilmektedir. Tahıllar grubundan buğday en çok alan kaplarken, çeltikte önemli gelir kaynaklarından olup tarımı yapılmaktadır. Aynı şekilde birim alandan alınan verim bakımından yüksek rekolteye sahip arpa ve mısır tarla ürünlerinin diğerleridir. Yağlı tohumlar içerisinde ele alınabilecek ayçiçeği üretimi de bölgede çok yaygındır. Endüstri bitkisi olan şeker pancarı için uygun koşullar olsa da zahmetli ve masraflı bir ürün olduğu için diğer ürünlere yöneliş söz konusudur. 1926 yılında kurulan Alpullu şeker fabrikası bölge için önem arz etmektedir. Yumrulu bitkilerden özellikle İpsala'da yaygın olan patates ve sarımsak üretimi, yine yem bitkilerinden fiğ ve yonca (en çok Kırklareli'nde yetiştirilir), diğer ürünlerdendir. Sebze ve meyve yetiştiriciliğinde İpsala ve Uzunköprü özellikle kavun, karpuz ve domates üretiminde öndeyken, genel olarak bölgede geniş bir ekim alanına sahip değildir. Daha çok kişisel yetiştiricilik mevcuttur. Örtü altı yetiştiriciliği ise bölgede yaygın değildir. Tarımsal sorunlarla ilgili genel olarak parçalı araziler mevcuttur ve tarımsal potansiyelin kullanılmaması söz konusudur.

Hayvancılık bölgede önemli olup, zirai faaliyetlerle ve bitkisel üretimle bütünleşmiştir. Marmara bölgesindeki büyük nüfus alanlarına yakın olması hasebiyle bölgede büyükbaş hayvancılık bakımından daha çok ahır hayvancılığı yapılmakta, küçükbaş hayvancılıkta mera hayvancılığı tercih

edilmektedir (Balcı Akova, 2002:35). Dolayısıyla hayvancılık faaliyetleri, tarımsal açıdan iklim ve arazi uygunluğundan dolayı nüfus oranında artışı beraberinde getirmiştir. Kırklareli'nin bazı sınır köylerinde küçükbaş hayvanlardan keçi yetiştiriciliği yaygındır. Ayrıca bazı sınır köylerinde arıcılık faaliyeti de yapılmaktadır. Örneğin Kırklareli'ne bağlı Bulgaristan sınırındaki Şükrüpaşa köyünde devlet destekli "Arılı Kovan Projesi" uygulanmaktadır.

Sanayi faaliyetleri bakımından ise bölge ve batı sınırları, hammadde bakımından zengin bir potansiyele sahip olmamakla birlikte, Avrupa'ya açılan gümrüklere ve büyük nüfus alanlarına sahip Marmara bölgesi şehirlerine yakınlığından dolayı ortaya çıkan ulaşım pratikliği, pazar ve işgücü potansiyeli bakımından çok kritik bir koridorun geçiş sahasında olması, şartları elverişli hale getirmektedir. Gıda sanayi kolları, diğer sanayi kollarına göre daha fazla potansiyel sunar. Dokuma ve deri sanayisi için de bazı tesisler mevcuttur.

Sanayi faaliyetlerinin coğrafi dağılışında sınırlarla bütünleşik bir durum olmasa da sınırlara yakın hinterlant sahasında bulunan Çorlu ve bazı merkezlerde sanayi kolları mevcuttur. Sınıra yakın bazı alanlarda tekstil sanayi mevcuttur. Özellikle Edirne sınırında giyim üzerine faaliyet gösteren kuruluşlar bulunmaktadır. Ayrıca Edirne sınırına yakın alanlarda çimento fabrikası da bulunmaktadır. Bununla birlikte İpsala sınırına yakın alanda önemli bir makine üretim fabrikası faaliyet göstermektedir.

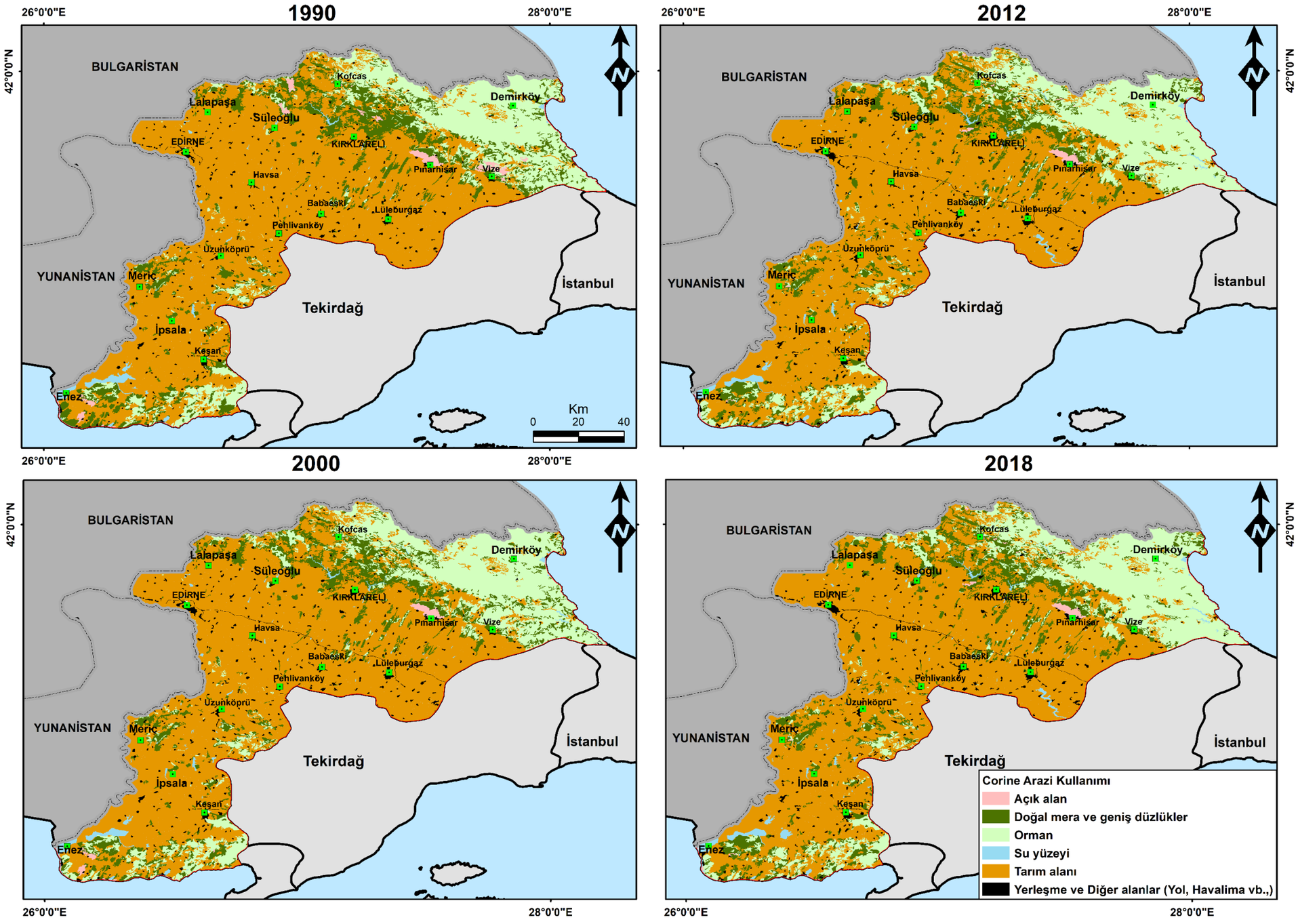

Şekil 4.27: Farklı Yıllara Ait Corine Arazi Kullanım Özelliklerinin Çalışma Sahası ve Yakın Çevresindeki Yıllara Bağlı Olarak Değişimi.

Türkiye tarafında Bulgaristan sınırlarına tekabül eden Kırklareli'nin önemli bir bölümünde patates, mısır (Fotoğraf 4.6), fasulye (Fotoğraf 4.7) ekimi yapılmaktadır. Ayrıca bölgede ormancılık faaliyetleri de (Fotoğraf 4.8) önemli bir geçim kaynağıdır. Edirne'nin sınıra yakın bölgelerinde ise meyve bahçeleri (Fotoğraf 4.9), ayçiçeği (Fotoğraf 4.10), buğday (Fotoğraf 4.11) ve çeltik ekimi ön sıralardadır. Sınır boyunca yer yer çimento (Fotoğraf 4.12) ve tekstil fabrikalarının, ticari alanların ve yerleşim alanlarının dağılışı göze çarpmaktadır. Ayrıca sınıra yakın alanlarda turizm alanları da bulunmaktadır. Örneğin Kırklareli'ndeki Bulgaristan sınırında Dubnisa mağarası, turistleri çeken doğal bir oluşumdur.

Fotoğraf 4.6: Sınıra Yakın Alanlardaki Mısır Tarlaları.

Fotoğraf 4.7: Sınıra Yakın Alanlardaki Fasulye Tarlaları.

Fotoğraf 4.8: Sınıra Yakın Alanlardaki Ormancılık Faaliyetleri.

Fotoğraf 4.9: Sınıra Yakın Alanlardaki Meyve Bahçeleri

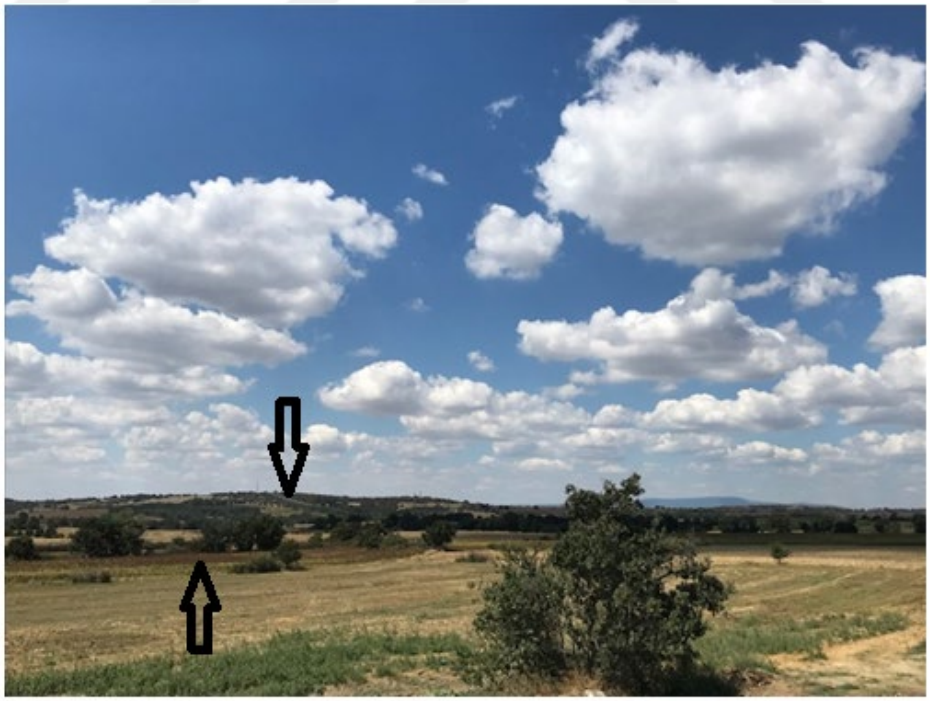

Fotoğraf 4.10: Sınıra Yakın Alanlardaki Ayçiçeği Tarlaları (Sınır ve tarım arazilerinin yakınlığı.).

Fotoğraf 4.11: Sınıra Yakın Alanlardaki Buğday Tarlaları.

Fotoğraf 4.12: Sınıra Yakın Alanlardaki Çimento Fabrikası.

Bulgaristan ve Yunanistan tarafındaki sınır bölgelerinin arazi kullanımına bakıldığında ise Yunanistan tarafında iç kesimlere kadar sokulan tarım alanları göze çarparken, Bulgaristan sınır bölgesinde ormanlık alanlar yoğunluktadır (Şekil 4.28). Karadeniz'e doğru olan Bulgaristan sınır bölgelerinin deniz neminin etkisinden de kaynaklı olarak ormanlık alanların varlığı artış göstermektedir. Bulgaristan'daki yerleşmelerden örneğin Burgaz'ın sınıra uzaklığı 65 km'dir. Bulgaristan hükümetince alınan karar gereği köy yerleşmeleri artık sınıra 5 km mesafeye kadar sokulabilmektedir. Bu durum Bulgaristan tarafındaki sınırda yerleşme ve nüfus yoğunluğunu azaltmıştır. Yunanistan tarafında ise yerleşme ve tarım, arazinin de daha düz ve elverişli olması hasebiyle Bulgaristan'a nazaran daha yoğundur.

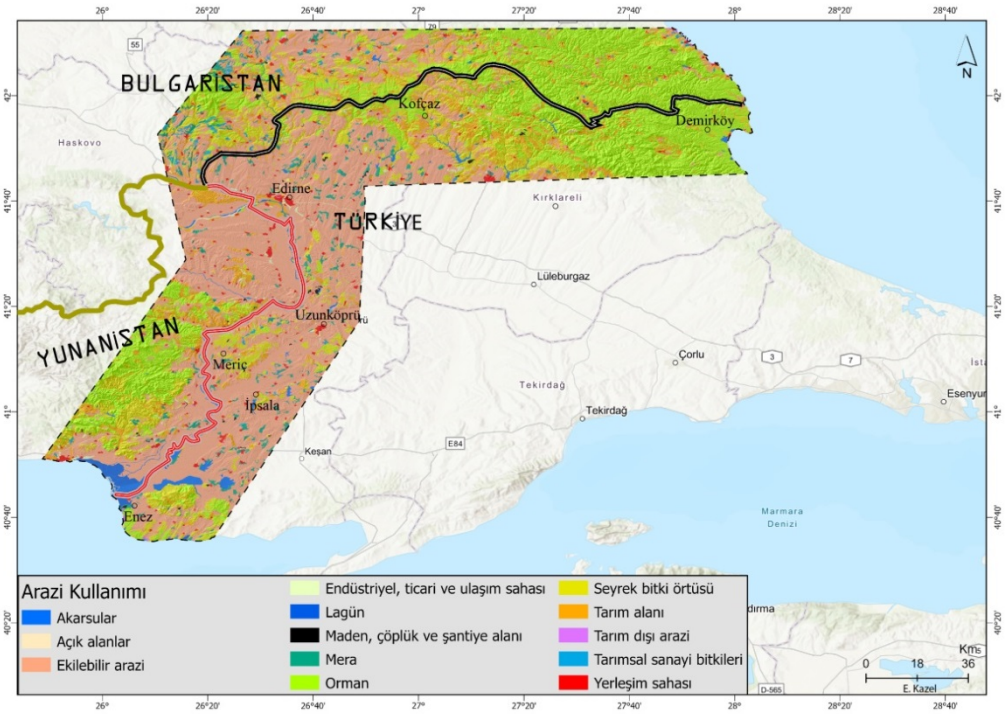

Şekil 4.28: Bulgaristan ve Yunanistan Tarafı Sınır Bölgesi Arazi Kullanımı.

Batı kara sınır bölgelerinde coğrafi özellikler hakkında verilebilecek genel bilgiler yukarıdaki gibidir. Sınırların beşeriyetle karşılıklı etkileşimi sadece tarım, yerleşme yoğunluğu, siyaset ve güvenlikle ilgili değil, aynı zamanda gümrükler üzerinden ticari uygulamalarla da alakalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE GÜMRÜKLERİNE GENEL BAKIŞ VE BATI KARA SINIRI GÜMRÜKLERİ

5.1. Türkiye Gümrüklerine Genel Bakış

Devletlerde sınır, iki devlet arasındaki ilişki alanı ve bir ayrım hattı olarak bir devletten diğerine geçişin koşullarını belirleyen en temel unsurlardır. Bu koşulların beşeri açıdan yeterli seviyede olduğu geçiş noktalarında sınır kapıları teşkil edilmiştir. Ekonomik özelliklerinden dolayı gümrük geçiş kapıları olarak da isimlendirilen sınır kapılarından geçiş kontrollerini komşu devletlerin kendi aralarında yaptığı uluslararası geçerliliği olan anlaşmalar belirlemektedir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek sınır ticareti de bir devletin sınırı olduğu diğer devletle yaptığı özel anlaşmalara bağlı bir ticaret şekli olarak ifade edilmektedir. Devletler sınır kapılarında gümrükler teşkil ederek sınırın her iki yakasında yaşayan insanların ihtiyaçlarını uygun şartlarda temin etmeye çalışmaktadır. Böylece oluşan sınır ticareti devletlerin veya sınır bölgelerinin ekonomisi üzerinde etkili olmaktadır. Ancak bu durum kayıt dışı ürünlerin yoğun giriş çıkışıyla suistimalleri de doğurmaktadır.

Türkiye'de sınır ticareti kapsamında ihracat veya ithalatı yapılacak ürünlerin çıkış ve girişleri yetkili gümrük kapısından veya Sınır Ticaret Merkezlerinden yapılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu Kararları kapsamında Türkiye'nin sınır kuşaklarında bulunan Hatay, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Mardin, Şırnak, Hakkari, Van, Ağrı, Iğdır, Ardahan ve Artvin illerinde sınır ticareti yapılabilmesi mümkündür. Bu iller, Bakanlar Kurulunun Kararı'nda belirtilen şartlar doğrultusunda karşılarında gösterilen ülkelerle sınır ticareti yapabilmektedir. Türkiye ve komşuları arasındaki anlaşmalara göre sınır içine doğru 10-75 km arası derinlikte ticaret yapılabilir. Türkiye'de sınır ticareti yapılabilecek bu 12 il için günümüzde faal olarak Ağrı (Sarısu) Sınır Ticaret Merkezi örnek verilebilir. Sarısu Sınır Ticaret Merkezinde ürün çıkışı, yani ihracat

yapılmaktadır. Sarısu'nun fiziki imkânlarının yetersiz olmasından dolayı ithalat yapılmamakta, onun yerine ithalat, Gürbulak Sınır Kapısı üzerinden sağlanmaktadır. Bu bölgelerde bulunan kuruluşların sınır ticareti yapabilmek için Sınır Ticareti Belgesine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca sınır ticareti kapsamında ticareti yapılacak ürünlerin, sınır ticareti yapılacak ülke menşeli olması zaruridir (T.C. Ticaret Bakanlığı Mevzuatı).

Türkiye, coğrafi konumundan dolayı kıtalararası ulaşımda büyük bir avantaja sahiptir. Bu avantaj sadece günümüzde değil tarihte de Anadolu'ya egemen olan devletler tarafından kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sahip olduğu avantajlı coğrafi konumdan dolayı, geçmişten beri karayolu, denizyolu, demiryolu ve günümüze daha yakın dönemlerde ise havayoluyla ulaşım konusunda bölgesinde ve Dünyada hatrı sayılır bir yer edinmiştir. Türkiye sınırlarında bulunan geçiş alanları ve gümrük kapıları, Avrupa ve Asya arasında uluslar arası ticaretin geçiş koridorlarıdır. Genellikle uluslararası ticarette daha yoğun olarak kullanılan deniz ve havayolu gümrükleri yanında kara sınırlarındaki gümrüklerde karayolu ve demiryolu ulaşımı üzerinden yolcu ve yük taşımacılığı yapılmakta ve böylece Türkiye ekonomisine önemli ölçüde katma değer sağlanmaktadır.

Gümrükler, sanal ortamda yapılan hizmetler sektörüne yönelik ticaretin de çıkış noktaları olmakla birlikte, esas itibariyle tüm fiziki mal alış verişlerinde ilk karşılaşma ve çıkış noktalarıdır. Gümrüklerin ticari aktivitelerin yanında güvenlik açısından da stratejik önemleri bulunmaktadır. Bu kapsamda gümrükler, kaçakçılık, zararlı maddelerin giriş çıkışı ve insanlar arasında yayılabilecek bulaşıcı hastalıkların da kontrol sahalarıdır. Güncel bir konu olması bakımından örnek vermek gerekirse, 2019 yılı sonunda ortaya çıkan ve devamında Dünyada can kayıplarıyla birlikte endişelere sebep olan koronavirüsün (Covid 19) Türkiye'ye girmesi sonucu, gümrüklerde ve sınırlarda yoğun önlemler alınmıştır. Koronavirüs'ün (Covid-19) İran'a kadar ulaşıp yaygınlaşmasıyla ilk başlarda Türkiye'nin doğu hudutlarındaki gümrüklerin kapatılması ve sınırlarda kontrollerin artırılması sağlanmıştır.

Görüldüğü üzere gümrükler ve sınırlar, ülkede eldekilerin korunması için ve her türlü güvenlik önlemi almak için yeri geldiğinde adeta bir suni bariyer görevi görmektedir. Bu süreçte daha birçok ülkeye gidiş gelişler yasaklanmış ve havayolu dâhil olmak üzere kara ve deniz yollarını içerisine alan tüm gümrük kapılarında kontroller artırılarak gümrüklerin birçoğu kapatılmıştır. Bahsi geçen dönemde gümrüklerde fiziki temas olmadan ticari aktiviteler yapılmaya çalışılmıştır. Ülkeler arasında yapılan ticaret genellikle gümrük kapıları arasında bulunan tampon bölgelerde şoför değişimi, dorse değişimi ve konteyner değişimi yöntemiyle temassız bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk etapta Habur, Kapıkule ve Kapıköy gümrük kapılarından ve Ro-Ro limanlarından temassız ticaret hayata geçirilerek devreye alınan tedbirler sayesinde sevkiyat akışı aksama olmadan yapılmıştır. Sonrasında tedbirlerin esnetilmesiyle ticari aktiviteler daha da hareketlenmiştir.

Türkiye'de 2020 yılı verilerine göre, 30 adet kara, 8 adet demiryolu, 101 adet deniz ve 64 adet hava olmak üzere toplam 203 hudut kapısı bulunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri, 2020). Ayrıca 19 adet Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğü ve bunlara bağlı olarak da serbest bölge ve iç gümrük idareleriyle toplam 164 adet Gümrük Müdürlüğü (14'ü faal değil) bulunmaktadır. Gümrüklerle ilgili bir diğer mesele de Gümrük Yönetmeliğinde yer alan 560'ıncı maddeye göre; "Gümrükler A ve B sınıfı gümrük müdürlükleri olarak iki sınıfa ayrılır. A sınıfı gümrükler, her türlü gümrük işlemlerini; B sınıfı gümrükler, yalnızca yolcu ve yolcu beraberinde gelen eşya ile ilgili bakanlıkça belirlenen gümrük işlemlerini yapmaya yetkilidir." hükmü geçerlidir. Bununla birlikte bir diğer kavram ise İhtisas Gümrüğü uygulamasıdır. İhtisas Gümrüğü uygulamasına göre önceden belirlenen bazı eşyaların gümrük işlemleri yalnızca belirli gümrük idarelerinden yapılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de gümrük müdürlüklerine bağlı 18 adet aktif serbest bölge müdürlüğü de bulunmaktadır. Türkiye'de Gümrüklere bağlı 32 Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü, 21 Tasfiye İşletme Müdürlüğü, 19 Personel Müdürlüğü, 40 Ticaret Denetmenleri Grup Başkanlığı, 19 Hukuk Grup Başkanlığı ve 11

Laboratuvar Müdürlüğü bulunmaktadır (Ticaret Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı: 73).

Gümrüklerde iş yükünü dağıtmak ve geçişleri hızlandırmak için başka ülkelerden gelip sınır kapılarından geçen mal ve hizmetlerin gerekli ilk kontrolleri sınırlarda yapılmakta ve daha sonra araçlar iç gümrük müdürlüklerine yönlendirilerek sınırlardaki yoğunluklar önlenmektedir. Bu çalışma prensipleri kapsamında vergilendirme ve tahsilâtlar ile diğer işlemlerin büyük çoğunluğu iç gümrüklerde yapılmaktadır. Her hangi bir yerden yapılacak ihracat için ise öncelikle iç gümrük müdürlükleri gerekli uygulamaları yapmakta, daha sonra sınırlardaki gümrüklere giden araçlar buradaki son kontrollerden sonra ülke dışına çıkarılmaktadır. Bu durum kara sınırlarındaki gümrüklerde geçerliyken, deniz ve havayolu gümrükleri için işleyiş, ülke içi aktarma yoksa doğrudan gerçekleşmektedir. Bununla birlikte hizmetler sektörü ithalat ve ihracatlarında da giriş çıkış kontrolü gümrüklerden sağlanmaktadır.

5.1.1. Kara Sınırları Gümrükleri

Türkiye'de toplam 30 kara sınır kapısı bulunmaktadır (Şekil 5.1). Bunlardan 21'i faalken 9 tanesi faal değildir. Aktif sınır kapılarının 19 tanesi daimi iken 2'si geçicidir. Ayrıca Türkiye'nin kara sınır kapılarına paralel toplam 8 tane de demiryolu hudut kapısı bulunmaktadır. Bunların da 5'i faalken 3 tanesi faal değildir. Demiryolu sınır kapılarının 7 tanesi daimi iken 1'i geçicidir (Tablo 5.1), (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri, 2020).

Şekil 5.1: Türkiye'nin Kara Sınır Kapıları

Hudut Kapısının Adı	Gümrük Müdürlüğü	Karşı Ülkedeki Hudut Kapısı	Durumu		Bakanlar Kurulu Tarihi/ Sayısı	Sınır Ülkesi
Uzunköprü (Edirne)	Uzunköprü Gümrük Müdürlüğü	Pythion	Faal	Daimi	04.09.1953-4/1407	**Yunanistan**
Kapıkule (Edirne)	Kapıkule Gar Gümrük Müdürlüğü	Svılengrad	Faal	Daimi	01.04.1988-88/12821	**Bulgaristan**
Kapıköy (Van)	Kapıköy Gümrük Müdürlüğü	Razi	Faal	Daimi	07.10.1971-7/3238	**İran**
İslahiye (Gaziantep)	İslahiye Gümrük Müdürlüğü	Meydan-ı Ekbez	Faal değil	Daimi	04.09.1953-4/1407	**Suriye**
Çobanbey (Kilis)	Çobanbey Gümrük Müdürlüğü	Ar Ra'i	Faal	Daimi	04.09.1953-4/1407	**Suriye**
Nusaybin (Mardin)	Nusaybin Gümrük Müdürlüğü	Kamışlı	Faal değil	Daimi	04.09.1953-4/1407	**Suriye**
Akyaka (Kars)	Akyaka Gümrük Müdürlüğü	Ahuryan	Faal değil	Daimi	04.09.1953-4/1407	**Ermenistan**
Kars Tren Garı (Kars)	Kars Gümrük Müdürlüğü	Kartsakhi	Faal	Geçici	26.10.2017-Bakan Onayı	**Gürcistan**

Tablo 5.1: Türkiye'nin Demiryolu Sınır Kapıları

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Verileri

Türkiye kara sınırlarında bulunan sınır kapılarının bölgesel olarak hem ticari işlemlerde hem de yolcu giriş çıkışlarında farklı yoğunlukları vardır. Karayolu yolcu ulaştırmasında ilk üçte yer alan sınır kapıları; Kapıkule, Sarp ve Habur'dur. Demiryolu yolcu ulaştırmasında ilk üçteki sınır kapıları; Kapıkule, Çobanbey ve Kapıköy'dür (Bakırcı ve Aydoğdu, 2019:794). Karayolu sınır kapılarındaki yolcu ulaştırmasında Covid-19 salgınından dolayı 2020 yılı döneminde kapılardaki giriş çıkış yoğunluk sıralaması değişiklik göstermiştir. 2020 yılında sıralama Kapıkule (1.938.915 kişi), Habur (1.561.592 kişi) ve Sarp (1.335.160 kişi) sınır kapıları şeklinde gerçekleşmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri ve TÜİK, 2020).

Türkiye'de 2019 yılında kara sınır kapılarından giriş çıkış yapan araç sayısı 7.638.987 iken, 2020 yılı döneminde bu sayı 5.132.258 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de kara sınırı gümrüklerinden giriş çıkış yapan

yolcu sayılarına bakıldığında ise 2019 yılında 27.565.359 iken, 2020 yılında bu sayı 7.624.771 olarak gerçekleşmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri ve TÜİK, 2019-2020). Yine 2020 yılında Türkiye'nin kara sınır kapılarından 3 milyon 400 bin ticari araç giriş-çıkışı gerçekleşmiş, en fazla ticari araç geçişleri 1 milyon 90 bin ile Irak sınırında bulunan Habur Gümrük Kapısı, ikinci olarak 704 bin araç ile Kapıkule Gümrük Kapısı, üçüncü olarak 315 bin araç ile Sarp Gümrük Kapısı olmuştur (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri ve TÜİK, 2020). Türkiye'ye önceki dönemlere oranla 2019 ve 2020 yılları arasında araç ve yolcu giriş-çıkış sayısında bir azalma görülmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi bu farklılaşmanın temel sebebi, 2019 yılı aralık ayında ortaya çıkıp 2020 yılında dünyada hızla yayılan Covid-19 salgını kapsamında alınan önlemlerdir. Önlemlerin esnetilmesiyle ülkeye giriş çıkış yapan araç ve yolcu sayılarında tekrar önemli artışlar olmuştur.

Dünyanın tamamında olduğu gibi Türkiye için de sınır kapıları komşu ülkelerle ve diğer bağlı ülkelerle olan sosyal ve ekonomik ilişkilerinde rol oynamaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, diğer komşu ülkelere oranla 276 km uzunluğundaki sınırı ile daha kısa sınırı bulunan Türkiye-Gürcistan sınırı üzerinde, iki ülkenin geçmişten getirdiği ilişkilerine bağlı olarak Artvin'de Sarp, Ardahan'da Türkgözü ve Aktaş sınır kapıları bulunmaktadır. Bu sınırımızda bulunan Artvin'deki Muratlı sınır kapısı ise faal değildir. Özellikle Sarp sınır kapısında günübirlik yolcu giriş çıkışı yoğundur.

Türkiye-Ermenistan sınırında Akyaka ve Alican sınır kapıları bulunmaktadır. Ancak bu kapılar, Türkiye ile Ermenistan arasındaki politik sorunlar ve dost ülke Azerbaycan'a ait Dağlık Karabağ topraklarının Ermenistan'ın hedefinde olması sonucu yaşanan savaşlar ve politik sorunlardan dolayı şimdilik faal değildir. Ayrıca buralar askeri yasak bölgedir. Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Türkiye sınırında Dilucu Sınır Kapısı bulunmaktadır.

Bu kapı 1992 yılında Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle bağlantıyı sağlamak için açılan Iğdır üzerindeki aktif kapılardandır.

Türkiye-İran sınırında Ağrı'da Gürbulak, Van'da Kapıköy (Demiryolu ulaşımı vardır) ve Hakkâri'de Esendere sınır kapıları bulunmaktadır. Bahsi geçen bu üç kapı aktifken, Boralan sınır kapısı aktif değildir. İran sınırındaki en işlek kapı Gürbulak sınır kapısıdır. Tarihi İpek Yolu'nun da çıkış noktalarından olan Gürbulak sınır kapısı Türkiye'nin Orta Asya'ya açıldığı yegane kapıdır. Burada ticari işleyiş iki ülke arasında stratejik bir özellik kazanmıştır.

Türkiye-Irak arasında geçişler Üzümlü ve Habur Gümrük kapılarından sağlanmaktadır. Hakkâri ilinin Çukurca ilçesi ile Irak'ta Duhok'un Kani Masi kasabası arasındaki geçişi sağlayan Üzümlü sınır kapısı zor coğrafi şartların yanında güvenlik açısından da bazı zamanlarda olaylar yaşandığı için ticari geçişlerden ziyade yolcu geçişleri için kullanılmaktadır. Türkiye-Irak arasındaki diğer sınır kapısı olan Habur gümrük kapısı ise tanker taşımacılığı dolayısıyla Irak'ın adeta ekonomik olarak can damarıdır. Iraktan Kerkük-Yumurtalık Pipe-line hattı ile gelen petrolün yanı sıra Habur gümrük kapısından tanker taşımacılığı ile Türkiye'ye petrol taşımacılığı yapılmakta, buna karşılık Türkiye'den Irak'a temel gıda ve giyim maddeleri ile inşaat malzemelerinin ihracatı yapılarak iki ülke arasında yoğun olarak ticari ilişkiler sürdürülmektedir.

Türkiye-Suriye sınırında Gaziantep'te Karkamış ve Çobanbey, Hatay'da Cilvegözü, Kumlu ve Yayladağı, Mardin'de Nusaybin ve Şenyurt, Şanlıurfa'da Akçakale, Ceylanpınar, Mürşitpınar ve Kilis'te Öncüpınar olmak üzere toplam 11 tane sınır kapısı bulunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Verileri-2020). Bunlardan Ceylanpınar ve Mürşitpınar geçici statüde bulunan, Şenyurt ise daimi ancak faal olmayan kapılardır. Cilvegözü sınır kapısı Türkiye ile Orta Doğu arasındaki en önemli kapılardan birisidir. Ticari olarak Cilvegözü kapısının ülkeler arasındaki önemi fazladır. Yük ve

yolcu geçişlerinin yoğun olduğu bu kapıda, özellikle dinî ve millî günlerde giriş çıkışlar yoğunlaşmaktadır. Esasında Suriye'de 2011 yılından beri yaşanan iç karışıklıklar sınır ticaretini de olumsuz etkilemiştir. Ancak Türkiye'nin yürüttüğü politika ile oluşturulan güvenli bölgeler ve sosyal çalışmalar, son yıllarda sınır kapılarında işlerliği artırmıştır.

Türkiye-Bulgaristan sınırında, Türkiye-Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarının kesişme noktasına karşılık gelen alanda Kapıkule (Edirne), yine bu sınırda Hamzabeyli (Edirne) ve Dereköy (Kırklareli) Gümrük Kapıları bulunmaktadır. Kapıkule, Türkiye'nin en önemli ve en işlek sınır kapısıdır. Türkiye'nin, demir yolu ve kara yoluyla Avrupa'ya açıldığı bu kapıdan, Avrupa ülkeleri de Türkiye ve Güneybatı Asya'ya bağlanmaktadır. Türkiye-Yunanistan sınırında ise Edirne'de İpsala, Uzunköprü ve Pazarkule (Karaağaç) gümrük kapıları bulunmaktadır. Bu gümrükler iki ülke için ticari ve sosyal gelişmeye katkı sağlamaktadır.

5.1.2.Kıyı Gümrükleri

Deniz ulaşımı, diğer alternatif ulaşım yollarına oranla tek seferde daha fazla yükün daha ucuz maliyetle taşınmasına imkân vermektedir. Bu duruma bağlı olarak Dünya ticaretinin büyük bir kısmı deniz yolları üzerinden yapılmaktadır. Deniz yolu ile yapılan ticaret ve taşıma işlemlerinde, yükün miktar bakımından genellikle yüksek olması, kat edilen mesafe ve beraberinde gelen risklerden dolayı gümrük işlemleri dikkatle yapılmaktadır. Türkiye'de 2020 yılı itibariyle toplam 101 deniz hudut kapısı veya gümrük bulunmaktadır (Şekil 5.2). Bu kapıların 45 tanesi daimi, 56 tanesi geçici statüde iken, 94 tanesi faal, 7 tanesi de faal değildir (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri,2020).

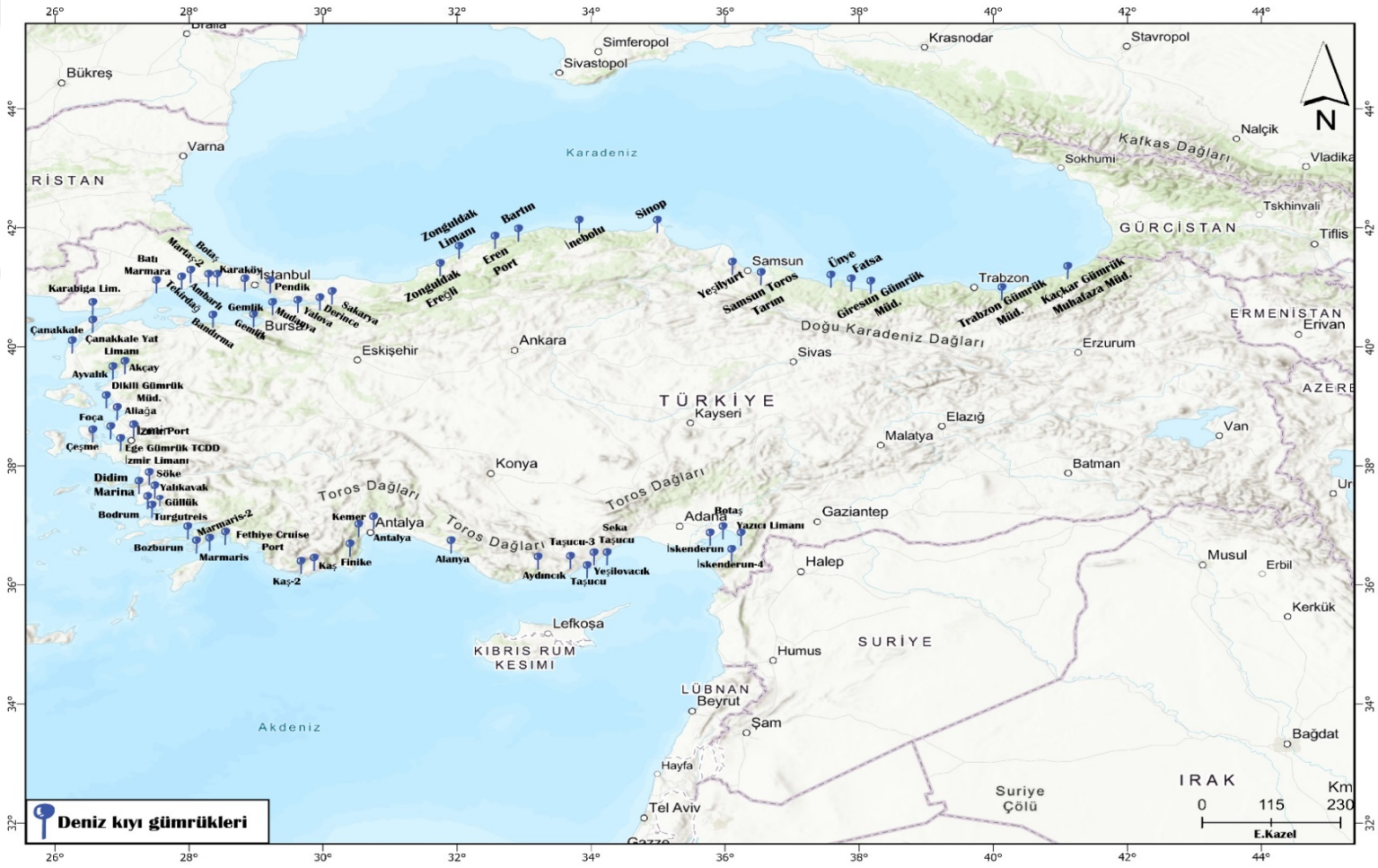

Şekil 5.2: Türkiye Kıyılarındaki Gümrükler

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ve orta kuşak merkezde yer alan Türkiye'de, her ne kadar kıyı sınırları ve gümrüklerle ilgili araştırmalar sınırlı olsa da, kıyı gümrüklerinin ticari bakımdan ülkeye önemli miktarda katma değer sağladığı bilinmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere rahat ulaşımın olduğu stratejik bir sahada yer alan Türkiye, deniz ticaretinde daha fazla gelişme gösterebilecek potansiyele sahiptir. Bununla birlikte Türkiye deniz üzerinden yolcu taşımacılığında da özellikle turizm için önemli bir geçiş ve uğrak sahasıdır. Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri dâhil olmak üzere, Rusya ve İran gibi ülkelerin de Karadeniz üzerinden Avrupa'ya açılan kapısı olan Türkiye, gümrükler vasıtasıyla birçok mal ve ürünün aktarım üssü haline gelmiştir.

Türkiye'de denizyolu yolcu ulaştırmasında ilk üçteki sınır kapıları; Çeşme Limanı, Bodrum Limanı ve Marmaris Limanı'dır (Bakırcı ve Aydoğdu, 2019:796). Bahsi geçen denizyolu hudut kapılarının özellikle turizm fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de Ege Denizi'nin doğal güzelliklere sahip koyları ve gerek kıyı şeridi gerekse iç bölgelerin doğal ve kültürel zenginlikler barındırması, turistlerin buralara yönelmelerine zemin hazırlamaktadır. Böylelikle yolcu ulaştırmasında yoğun olarak kullanılan limanlar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yük taşımacılığında da hinterlandı geniş olan İzmir Limanı, İstanbul, Mersin Limanları gibi önemli denizyolu hudut kapıları öne çıkmaktadır. Türkiye'nin en büyük ihracat limanlarından olan İzmir Limanı, Asya ve Avrupa arasında ticari bakımdan önemli bir bağlantı noktasıdır.

5.1.3. Havayolu Gümrükleri

Bilindiği üzere hızlı taşımacılıkta ve pahada kıymetli olan ürünlerin ticaretinde genellikle hava yolları kullanılmaktadır. Bu sebeple ekonomik güç ile havayolu taşımacılığı arasında doğrusal bir bağlantı bulunmaktadır. 20. yüzyılın sonlarında yapılan ekonomik reformlar, serbest ticaret anlaşmaları ve ekonomilerin bütünleşmesi ile küresel ekonomide ve ticarette

bir büyüme yaşanırken hava trafiği buna paralel olarak yoğunlaşmakta ve yolcu ile birlikte yük taşımacılığı artmaktadır (Özenen, 2003: 5). Bahsi geçen gelişmelere paralel olarak havayolu gümrüklerinin işlevi önemli hale gelmiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de havayolu gümrüklerinin sayısında özellikle son yıllarda artış yaşanmıştır. Türkiye'de genel politika icabı ile hava ulaşımına büyük önem verilerek neredeyse her ilin hava yolu bağlantısı kurulmuştur. Bu kapsamda örneğin Dünyanın en büyük ve en modern hava limanlarından bir tanesi olan İstanbul Hava Limanı inşa edilmiş, ayrıca Ordu-Giresun Hava Limanı örneğinde olduğu gibi deniz dolguları üzerine dahi hava limanı kurularak bu ulaşım türünde ilerleme kaydedilmiştir.

Türkiye'de 2020 yılı itibariyle toplam 64 adet hava hudut kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların 10 tanesi askeri amaçlı kullanılırken, 1 tanesi hac ve umre için hizmet vermekte (Batman) ve geriye kalan 53 tanesi sivil amaçlı kullanılmaktadır. Türkiye'deki 64 hava hudut kapısından 35 tanesi daimi, 29 tanesi geçici statüde iken, 60 tanesi faal, 4 tanesi de faal değildir. Ayrıca Hopa Hava Terminali Hopa Gümrük Müdürlüğüne bağlı olarak Batum ile ortak kullanılmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri, 2020). Türkiye'de artan üretim ve tüketim miktarlarından dolayı ithalat ve ihracat için hızlı taşımacılıkta havayolu alternatifi güçlendirilmektedir. Her ne kadar kargo maliyetleri ve diğer tüm taşıma maliyetleri yüksek olsa da, hızlı ulaştırma için günümüzde yük ve yolcu taşımacılığında havayolu kullanımı artmaya devam etmektedir. Esasında havayolu için uluslar arası taşımacılıkta gümrük işlemleri bir dizi resmî işlemi gerektirmektedir. Başka ülkelerin siyasi sınırları üzerinde uçmak ve ticari işlemler için gerekli izinleri almak genel olarak uluslar arası kurallara tabidir. Bu işlemlerin de belli bir zaman ve prosedür gerektirdiği düşünülürse hızlı ulaşım ve kıtalar arası kolay erişilebilirlik için havayolu taşımacılığı artan maliyetlere rağmen tercih sebepleridir.

Türkiye'de havayolu yolcu ulaştırmasında genel olarak ilk üçteki sınır kapıları; İstanbul Havalimanı, Antalya Havalimanı ve Sabiha Gökçen Havalimanı'dır (Bakırcı ve Aydoğdu, 2019:795). Türkiye, bulunduğu stratejik coğrafi konumundan dolayı hem turizm açısından hem de ticari bakımdan havayolu taşımacılığında sürekli bir şekilde gelişim kat etmeye devam etmektedir.

5.2. Türkiye Ekonomisinde Gümrüklerin Yeri

Türkiye'de sınır ve sınır kapıları hakkındaki ilk incelemeler güvenlik ve sınır ekonomisi üzerinedir. Siyasi sınırların devletleri ve toplulukları ayırması ve güvenlik tedbirleri uygulanması, sınır ticaretini ve alış verişi engelleyememiş ve günümüze kadar bu alış veriş devam etmiştir. Ekonominin en önemli taşıyıcıları gümrüklerdir. Devletler arasındaki siyasi gelişmelere paralel olarak gümrüklerdeki ticaret ve diğer işlemler zaman içerisinde inişli çıkışlı bir grafik gösterebilmektedir. Türkiye'de özellikle son yıllarda sınırlarda uygulanan güvenlik tedbirleri kapsamında giriş çıkışlar ve ticaret daha kontrollü hale getirilmiştir.

Sınır kapıları dış ticaretin kontrol edildiği ve yönlendirildiği noktalar niteliğindedir. Ülkelerin bulunduğu coğrafi koşullara göre sınır kapılarının etkinliği farklılaşmakta, deniz, kara, demir veya havayolu sınır kapılarından herhangi biri öne çıkabilmektedir. Türkiye, sahip olduğu coğrafi özellikler dolayısıyla dış ticaret veya uluslararası ulaşım bakımından, sınır kapılarının tamamını kullanabilir durumdadır. Son yıllarda havayolu ulaştırmasında meydana gelen gelişmeler, dış ticaret açısından havaalanlarının da önemli bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca Türkiye'de yıllar itibariyle demiryolu ulaşımının dış ticaretteki payının düşük ve dalgalı olduğu görülmektedir (Bakırcı, 2013b: 376). Gümrüklerin dış ticaretteki etkinliğinin yanında yolcu ulaştırmasında da etkinliği bilinmektedir. Bu kapsamda en fazla yolcu giriş çıkışı havayolu üzerinden gerçekleşmektedir.

Gümrükler esasında mali yönü olan ve ekonomik karşılığa sahip ayrı bir inceleme alanıdır. Ancak gümrüklerde ticari olarak coğrafi şartlar ile birlikte siyasi değişkenlerin de devreye girdiği söylenebilir. Gümrüklerin ticari bakımdan etkin olup olmaması, ülkenin gelişmişlik seviyesine göre farklılaşabilmektedir. Gelişmişlik seviyesini belirleyen unsurlardan birisi de coğrafi potansiyeldir. Türkiye coğrafi potansiyel bakımından gerek özel konum şartları gerekse matematik konum şartları itibariyle gümrüklerin etkinliğini artıran mahiyete sahiptir. Bunun ekonomik göstergelere olumlu şekilde yansıması ise olağan bir durumdur.

Türkiye'nin ekonomik yapısında 2019-2020 yılı istatistiklerine bakıldığında Ticaret Bakanlığı'nın gümrük gelirleri, Türkiye bütçe gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu durum bize gümrüklerin Türkiye için ekonomik değerini göstermektedir. Gümrükler için bahsi geçen ekonomik kazançların temelinde Türkiye'nin coğrafi olarak bir geçiş ülkesi olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca bazı gümrüklerdeki ticaret hacminin ithalat ve ihracat olarak değişimi Tablo 2'de gösterilmiştir (Tablo 5.2).

Dış Ticaret	Yıl		
Dış Ticaret Hacmi (İthalat-İhracat Toplamı Milyon ABD Doları)	2018	2019	2020
	408.321	391.179	388.939

Tablo 5.2: Türkiye Gümrüklerinin Yıllara Göre Dış Ticaret Hacmi (2018-2020).

Kaynak: Ticaret Bakanlığı ve TÜİK Verilerinden Derlenmiştir.

5.3. Türkiye'nin Batı Kara Sınırı Gümrükleri

Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasında geçiş kuşağında yer alması ve bu bağlantıyı somut şekilde sağlayan, Bulgaristan ve Yunanistan kara sınırlarında bulunan geçiş kapıları, Türkiye'nin batı kara sınırlarına tekabül

etmektedir. Bu sınırlarda İpsala, Uzunköprü, Pazarkule, Kapıkule, Hamzebeyli ve Dereköy gümrük kapıları bulunmaktadır (Şekil 5.3).

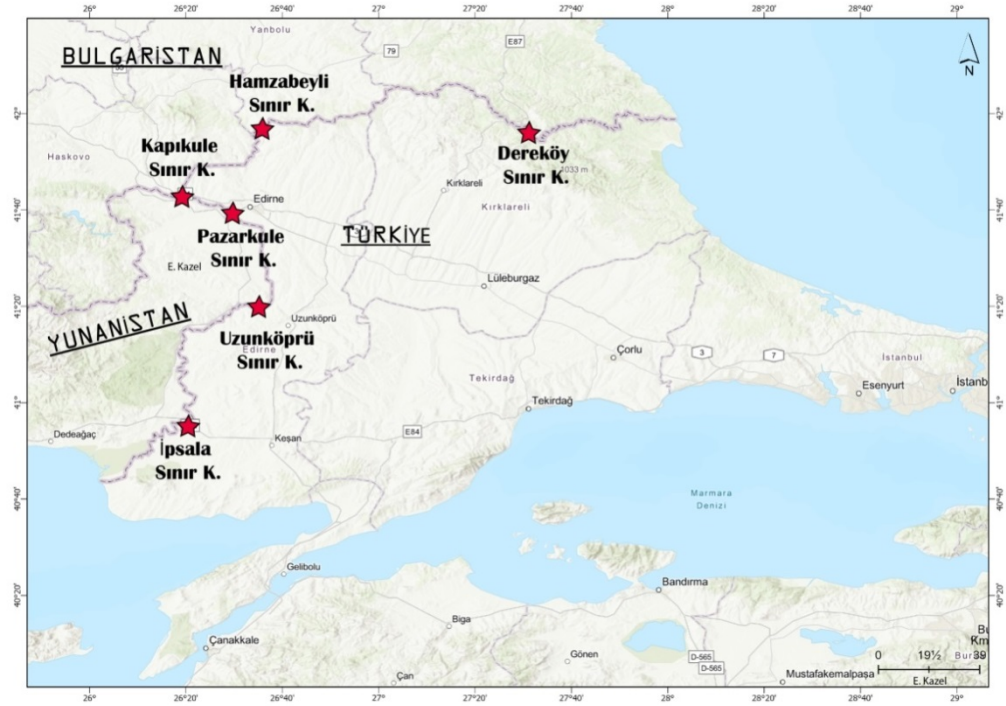

Şekil 5.3: Türkiye'nin Batı Kara Sınır Kapıları

Türkiye'nin kara sınırlarında bulunan hudut kapılarından en işlek olanı batı kara sınırındaki Kapıkule'dir. Burası hem yolcu taşımacılığında hem de yük taşımacılığında önemli bir güzergâhtır. Bu kapılardan batı kara sınırında bulunan Dereköy sınır kapısı Kırklareli ili üzerinde yer alırken, diğerleri Edirne il sınırlarında yer almaktadır. Türkiye tarafında bu kapılara ulaşımın sağlandığı ana yol aksları D100, D110, E80 ve E87'dir.

Türkiye'nin batı kara sınırlarında bulunan gümrük kapılarında yük ve yolcu geçişlerinde yoğunluğun azaltılması ve pratikliğin artırılması noktasında dijital kontroller dâhil olmak üzere birçok önlem alınmaktadır. Özellikle yaz aylarında Avrupa'daki gurbetçilerin Türkiye'ye ulaşmak için bu kapılarda yoğun bir hareketlilik oluşturduğu gözlenmektedir. Bahsi geçen kapılardan

Kapıkule ve Uzunköprü sınır kapılarında ayrıca uzun yıllardır demiryolu ulaşımı sağlanmaktadır.

Türkiye'nin batı kara sınırlarının karşısına tekabül eden Yunanistan ve Bulgaristan ülkeleri üzerinden Avrupa'nın diğer ülkelerine yapılan ticaret, Türkiye'ye önemli katma değer sağlamaktadır. Özellikle Avrupa ülkeleriyle yapılan dış ticaret hacmine bakıldığında 2019 yılındaki ithalat ve ihracat bir önceki yıla göre artmış ve yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ancak 2020 yılında 2019 yılına göre azalış söz konusu olmuştur. Bunun en önemli sebebi Dünya'da yayılan Covid 19 virüsünün ticarete yansıyan olumsuz etkileridir. Ancak bu süreçte diğer sınır kapılarında olduğu gibi buralardaki ticari kapılarda da yapılan temassız geçiş işlemleri sayesinde ticaret devam etmiştir. Son dönemlerde ise bu kriz ortamının gevşemesi ile ticaret önemli oranda artmaya başlamıştır.

Uluslararası kara yük ve yolcu taşımacılığı yapan araçlar için sınır kapılarındaki ticari geçişler ile karayolu transit işlemlerinde; TIR Karnesi himayesinde veya NCTS (Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi) ortamında üretilen transit refakat belgeleri kullanılmaktadır. Bu kapsamda yurt dışından gelip üçüncü bir ülkeye Türkiye Gümrük Bölgesi üzerinden geçiş yapan araçlarla ithalat maksadıyla gelen eşyanın bir iç gümrük idaresine sevk giriş işlemleri; yine ticari araç geçişleri ile ilgili olarak bir iç gümrük idaresinden yurt dışı varışlı olarak sevk edilen ihracat eşyasının Türkiye Gümrük Bölgesinden son çıkış işlemleri yapılmaktadır. Sınır kapıları üzerinden gelen ve giden yolcuların Emniyet tarafından pasaport işlemleri yapılmakta, ardından 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında araçların tescil işlemleri ile gümrüğe tabi eşyaların kontrol işlemleri tamamlanarak Türkiye Gümrük Bölgesi içine veya dışına giriş çıkışları sağlanmaktadır (İpsala Gümrük Müdürlüğü, 2020). Türkiye'nin batı kara sınır kapılarından Kapıkule, Hamzabeyli ve İpsala gümrükleri üzerinden yapılan ticaret, hem komşu ülkeler hem de diğer

Avrupa ülkeleri için oldukça yoğundur. Bu yoğunluk hacminin, giriş çıkış yapan yolcu sayılarına da yansıdığı görülmektedir (Tablo 5.3).

Batı Kara Sınır Kapıları	2018	2019	2020
Kapıkule	6.190.486	5.731.737	1.938.915
İpsala	2.165.129	2.239.996	381.966
Hamzabeyli	1.566.733	1.279.352	560.387
Dereköy	1.031.256	1.178.883	406.705
Pazarkule	747.164	710.499	45.805
TOPLAM	11.700.750	11.140.467	3.333.778

Tablo 5.3: Türkiye'nin Batı Kara Sınır Kapılarının Yolcu Sayıları (2018-2020).

Kaynak: Ticaret Bakanlığı ve TÜİK Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 5.3 incelendiğinde batı kara sınır kapılarından en fazla giriş çıkışın Kapıkule sınır kapısından, en düşük giriş çıkışın ise Pazarkule sınır kapısından olduğu görülmektedir. Kapıkuleyi yolcu yoğunluğu açısından sırasıyla İpsala, Hamzabeyli, Dereköy ve Pazarkule sınır kapıları takip etmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında 11 milyonun üzerinde giriş çıkışın olduğu batı kara sınır kapılarında 2020 yılında sadece 3.3 milyonun biraz üzerinde bir geçişin olduğu görülmektedir. 2020 yılında yolcu sayılarında ortaya çıkan belirgin düşüşün en önemli sebebi, Yunanistan ile yaşanan siyasi sorunlardan dolayı kapıların belirli dönemlerde kapanması ve özellikle bu dönemde Dünyada yaşanan Covid 19 salgın sürecinin etkileridir. Bu kapsamda ülkeler arası nüfus hareketleri minimuma inmiş ve belli dönemlerde bazı sınır kapıları kapatılmıştır. Ancak tedbirlerin esnetilmesiyle yolcu ve araç sayılarında önemli oranda artış yaşanmıştır.

Türkiye'nin batı kara sınır kapılarından giriş çıkış yapan araç sayılarına bakıldığında ise, sırasıyla Kapıkule (Türkiye'de en çok araç geçişi olan kapı), İpsala, Hamzabeyli, Dereköy ve Pazarkule olduğu anlaşılmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı İstatistikleri, 2020). Batı sınırlarındaki Uzunköprü gümrük kapısı ise sadece demiryolu ulaşımı için kullanılmaktadır. Bununla birlikte Kapıkule sınır kapısında da ayrıca demiryolu ulaşımı mevcuttur. Batı kara sınırlarında bulunan tüm bu kapılarda özellikle 2020 yılının ortasından itibaren Türkiye'ye girişler kontrollü şekilde sağlanmaktayken, Türkiye'den çıkışlar AB vatandaşı olmayanlar için virüs salgınından dolayı yapılmamaktaydı. Ancak bu sürecin esnemesi ile birlikte geçişlerin normalleşme eğilimine girdiği bilinmektedir.

5.3.1. İpsala Sınır Kapısı (Yunanistan)

1961 yılında açılan İpsala sınır kapısı, Türkiye'nin Edirne üzerinden Avrupa'ya açılan önemli bir gümrük kapısıdır (Fotoğraf 5.1). Bu kapı Edirne'nin bir ilçesi olan İpsala'ya yaklaşık 4 km mesafede bulunmaktadır. İpsala sınır kapısının Yunanistan tarafında yer alan yerleşmesi ise Kipi olarak adlandırılır. İpsala sınır kapısının Edirne, Çanakkale ve Tekirdağ yollarının kesişim noktasında yer alması avantajlı ulaşım imkânı sunar. Burası Avrupa'da çalışan Türk vatandaşlarının Türkiye'ye geçmek için sıklıkla tercih ettiği bir geçiş kapısıdır. Hem yolcu hem de TIR geçişlerinin aynı anda yapılabildiği İpsala sınır kapısı, ticari olarak Türkiye'ye katma değer sağlamaktadır. Bu kapı ve çevresi, ekonomik ve sosyal bakımdan hareketli bir alandır. İpsala Gümrük Kapısında, diğer kapılarda olduğu gibi Duty Free Shop (Gümrüksüz Satış Mağazası) ile alışveriş imkânı da mevcuttur. Ancak bu mağazadan alışveriş yapılabilmesi için gümrük giriş çıkışı yapılabildiğine dair polis mührü olanlar faydalanabilmektedir. Hâlihazırdaki İpsala Gümrük Kompleksinin modernizasyonu tamamlanmakla birlikte bazı yenileme işlemleri devam etmekte ve bu kapı yaşanan fiziki iyileştirmelerle birçok ihtiyaca cevap verecek hüviyete sahip olmaktadır.

Fotoğraf 5.1: İpsala Gümrük Kapısı.

5.3.2. Pazarkule-Karaağaç Sınır Kapısı (Yunanistan)

Pazarkule sınır kapısı, 1952 yılında geçişlere açılmış, Yunanistan ile Türkiye arasında yer alan bir gümrük kapısıdır (Fotoğraf 5.2). Bu sınır kapısı normal zamanlarda genellikle günübirlik giriş çıkışlar için kullanılmaktadır. Pazarkule, Türkiye'nin en küçük sınır kapılarından birisidir. Edirne'nin yerleşmelerinden Karaağaç'a yakın olan kapının Yunanistan tarafındaki yerleşmesi ise Kastanies'tir (Kestanelik). Pazarkule gümrük kapısı ile Yunanistan kapısı arasında karşılıklı 50 metre tampon bölge bulunmaktadır. Sınır ticaretinin yapılmadığı kapı, Edirne ekonomisi için normal zamanlardaki günlük giriş çıkışlar sayesinde katma değer sağlamaktadır. Edirne il merkezine 3-4 km mesafede yer alan bu sınır kapısı, bazen Yunanistan tarafından geçişlere kapatılmaktadır. Geçici kapanmalarda Meriç Nehrinin taşması da etkili olabilmektedir. Pazarkule sınır kapısının kapatılmasında etkili olan son iki etmen ise, Türkiye'nin Suriye İdlib'de yaşadığı kriz sonrası mültecilerin Avrupa'ya geçmesine mani olmaması sonucu, göçmenlerin bu kapıya yönelmesi gösterilebilir. Edirne il merkezine olan yakınlığından ve ulaşılabilirliğinden dolayı mültecilerin yöneldiği bir kapıdır. Bir diğer etmen ise 2020 yılında meydana gelen Covid-19 virüsünün

yaygınlaşması tehlikesine karşı alınan önlemler çerçevesinde gümrüklerin kapatılmasıdır. Her iki örnekte de sınır kapılarının kapatıldığı görülmektedir. Meriç Nehri ve kolları bu sınır kapısının yakınından geçmektedir. Pazarkule gümrük kapısına yakın olan ve sosyolojik sebeplerden dolayı Doyran köyü ile kapının yakınındaki Meriç Nehri güzergâhı, insan kaçakçılığı ve diğer ürün kaçakçılığı için sık sık teşebbüslere maruz kalmaktadır.

Fotoğraf 5.2: Pazarkule Gümrük Kapısı.

5.3.3. Uzunköprü Sınır Kapısı (Yunanistan)

Uzunköprü Sınır Kapısı, 1953 yılında hizmete giren, Edirne'nin Uzunköprü ilçe merkezinin yakınında bulunan bir gümrük kapısıdır. Uzunköprü, Türkiye'nin Edirne üzerinden Yunanistan'a açılan bir kapısı olup, sadece demiryolu ulaşımı sağlanmaktadır. Uzunköprü ilçe merkezinde, sınıra 7-8 km mesafede bulunan tren istasyonu, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yollarına ait binada, seferler faal olduğu zamanlarda gümrük hizmeti vermektedir (Fotoğraf 5.3). Bu binada yolcuların resmi geçiş işlemleri ile beraberindeki eşyaların giriş çıkışları yapılmakta ve sefer yapıldığı

zamanlarda gümrüksüz bir satış mağazası ile de yolculara hizmet verilmektedir.

Fotoğraf 5.3: Uzunköprü Gümrük Kapısından Görünüm.

Türkiye ve Yunanistan arasında olup, ismini Edirne'deki sınır yerleşmesi Uzunköprü'den alan Uzunköprü demiryolu gümrük kapısı, önemli geçiş alanlarından biri olmaya adaydır. Uzunköprü demiryolu gümrük kapısına en yakın yerleşme Türkiye tarafında Uzunköprü ilçesi iken, Yunanistan kesiminde Didimotiko yerleşmesidir.

Uzunköprü sınır kapısı normal zamanlarda özellikle demiryolunu tercih eden turistler tarafından kullanılan bir kapıdır. Ancak son 10 yıldır bu hat çok seyrek kullanılmaktadır. Geçmişte günde 3 sefer yapılırken, günümüze yakın zamanlarda tek sefere düşmüş ve günümüzde ise neredeyse hiç sefer yapılmamaktadır. Günümüzde sadece ara ara askeri yük trenleri ile nadir de olsa yolcu trenleri istasyona uğramaktadır. Tren istasyonunda bulunan Lojman, Free Shop ve Postane şimdilik kapalıdır. Ayrıca istasyonda atıl şekilde bekleyen çok eski vagonlar bulunmaktadır. Uzunköprü gümrüğünün günümüzdeki pasif durumuna rağmen, gümrük memurları görevi başındadır. Uzunköprü gümrük hattı, Osmanlı döneminden beri kullanılan Şark

Demiryolu ana hattı üzerindedir ve İstanbul Sirkeci ile Trakya üzerinden Yunanistan tarafında Python demiryolu hattı (şuan aktif) ile Selanik, Atina ve diğer Avrupa ülkelerine açılmaktadır. Bu geçiş aksının daha işler olabileceği 2019 yılının kasım ayında gündeme gelmiştir. Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Çin'den kalkan bir tren kesintisiz şekilde Türkiye'ye ulaşmış, Anadolu bağlantılarından Marmaray'a, oradan da Trakya'yı geçerek Uzunköprü üzerinden Yunanistan'a geçmiştir. Daha sonra bu tren Avrupa üzerinden Londra'ya kesintisiz şekilde ulaşarak Asya ve Avrupa arasında çok uzun bir bağlantı ile ulaşımda bir ilki gerçekleştirmiştir. Böylelikle önemli bir ulaşım projesinin denemesi yapılmıştır. Bu durum Türkiye ve Batı kara sınırı ile gümrüklerinin siyasi coğrafya açısından önemini ortaya koymaktadır.

Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik sorunlar, iki ülke arasındaki siyasi problemler ve Türkiye tarafındaki altyapı çalışmaları sonucunda Uzunköprü'deki tren seferlerinde son yıllarda azalma ve durma meydana geldiğinden dolayı, bu durum bölge ekonomisi ve ülke ekonomisi için kayıplara yol açmıştır. Sınırdışı seferler siyasi sebeplerden dolayı kapalı olsa da, Türkiye içerisinde İstanbul-Uzunköprü tren seferlerinin başlatılması, bölge ekonomisi için olumlu etkiler doğuracaktır. Ayrıca siyasi problemlerin giderilmesi ile dış seferlere de başlanılması, bölge ve ülke ekonomisi için olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

5.3.4. Kapıkule Sınır Kapısı (Bulgaristan)

Kapıkule sınır kapısı, Türkiye ile Bulgaristan arasında yer almaktadır ve Türkiye'nin en yoğun ve işlek karayolu gümrük kapısıdır. Bu sınır kapısında karayolu ulaşımının yanında demiryolu ulaşımı da sağlanmaktadır. Anadolu ile Avrupa arasında demiryolu bağlantısı kurmak için yapılan Şark Demiryolları hattı buradan geçmektedir. İstanbul üzerinden Trakya'ya doğru ilerleyen demiryolu hattı, Edirne'den geçtikten sonra Kapıkule sınır kapısı hattı üzerinden Bulgaristan içlerine devam etmektedir. Bu sınır bölgesinin

Türkiye tarafında en büyük yerleşim yeri Edirne şehri iken, Bulgaristan kısmındaki en büyük yerleşme Svilengrad yerleşmesidir.

Kapıkule sınır kapısı, Edirne'de Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan'ın kesişim noktasında Cumhuriyet döneminde sınır karakolu olarak kurulmuş, daha sonra 1953 yılında sınır kapısı statüsüne kavuşturularak hizmete açılmıştır (Fotoğraf 5.4).

Fotoğraf 5.4: Kapıkule Gümrük Kapısı.

Kapıkule gümrüğünün karşısındaki gümrük ve çevre yerleşme Kapitan Andreeova olarak adlandırılmaktadır. Türkiye ve Bulgaristan sınırındaki Kapıkule sınır kapısı, sahip olduğu coğrafi konum özellikleri dolayısıyla Türkiye'nin en büyük kara ve demiryolu sınır kapısı olup, ayrıca dünyanın en yoğun kullanılan sınır kapılarından birisidir. Coğrafi konum özelliklerinden dolayı Kapıkule sınır kapısı, Asya ve Avrupa arasındaki önemli bir kara bağlantısında bulunmaktadır. Demiryolu da aktif olarak kullanılmakta ve İstanbul Halkalıdan Avrupa ve Anadolu bağlantısını sağlamaktadır. Halkalı ile Kapıkule arasında 2020 yılında yapımı devam eden yüksek hızlı tren hattı, Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında yolcu

ulaşımında ve yük taşımacılığında önemli bir alternatif olacaktır. Özellikle tam olarak aktif hale geldiği takdirde Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Çin'den kalkan bir tren kesintisiz şekilde Türkiye'ye ve oradan da Avrupa ülkelerine kadar ulaşacaktır. Bu proje için önem arz eden hızlı tren hattının, 2023 yılında aktif hale geleceği öngörülmektedir.

Kapıkule gümrük kapısı, sahip olduğu coğrafi önemden dolayı Türkiye tarafında canlı bir ekonomik ve sosyal hayatın varlığını beraberinde getirmiştir. Sınıra yakın alanda oteller, sanayi tesisleri ve birçok sosyal alan mevcuttur. Gümrük kompleksinde Free Shop, cami, restoran, veteriner kontrol alanı, otoparklar, kaçakçılık büro amirliği gibi binalar mevcuttur. Kapıkule, sadece yolcu giriş çıkışı bakımından değil aynı zamanda özellikle tırlarla yapılan dış ticarette de Avrupa bağlantısında çok önemli bir geçiş güzergâhıdır. Son yıllarda gümrük noktalarında yapılan modernizasyon çalışmaları ile daha önce yaşanan yoğunluk önlenmeye çalışılmış ve geçişlerdeki bekleme süresi kısaltılmıştır. Bu kapsamda ileri teknoloji uygulamaları ile dijital uygulamalar devreye alınmıştır. Böylelikle hem güvenlik açısından hem de geçiş pratikliği için gerekli altyapı kurulumu sağlanmıştır. Sınır kapısındaki sıra bekleme esnasında ve genel uygulamalarda yolcuların ihtiyaçlarını karşılaması için Edirne Valiliği İl Özel İdaresi tarafından büyük bir otopark da hizmet vermeye başlamıştır.

Kapıkule gümrüğü, Trakya Gümrük Müdürlüğü'ne bağlı olup, Edirne şehrine yaklaşık 14-15 km mesafededir. Kapıkule, Türkiye'nin kara gümrük kapılarına bakıldığında yıllar arasında küçük değişimler olsa da giriş çıkış yapan araç sayısı ve yolcu sayısı ile dış ticaret hacminin en yoğun olduğu ilk üç kapıdan birisidir. Kapıkule Gümrük Kapısında Duty Free Shop (Gümrüksüz Satış Mağazası) ile alışveriş imkânı olmakla beraber, bu mağazadan alışveriş yapılabilmesi için giriş çıkış yapılabildiğine dair polis mührü olanlar faydalanabilmektedir. Kapıkule sınır kapısı önemini artırarak hizmet vermeye devam etmektedir.

5.3.5. Hamzabeyli Sınır Kapısı (Bulgaristan)

Hamzebeyli, Türkiye'nin Edirne üzerinden Bulgaristan sınırına açılan diğer bir gümrük kapısıdır (Fotoğraf 5.5). Bu sınır kapısı adını, sınıra 2 km kadar yakında bulunan ve Lalapaşa ilçesine bağlı olan Hamzabeyli köyünden almaktadır. Sınırın karşısındaki en büyük yerleşme Lesovo'dur. Avrupa ile bağlantı sağlayan ve Kapıkule'nin üzerindeki yoğunluğa alternatif olan önemli bir gümrük kapısıdır. Bu kapsamda gümrükte son yıllardaki iyileştirmeler ile 4'er adet giriş ve çıkış yapılarak muayene peronları genişletilmiştir. Sınır kapısındaki peron sayısının artırılması için yapılan çalışmalar ve diğer modernizasyon işlemleri tamamlanmıştır. Teknik altyapının iyileştirilmesinin sebeplerinden birisi Kapıkule'deki yoğunluğun bir kısmını buraya kaydırmaktır. Hamzabeyli gümrük kapısı ayrıca tırlar ile yapılan ticarete de açık olduğu için Türkiye adına önemli bir ticari potansiyeli barındırmaktadır. Tırlar bütün sınır kapılarında olduğu gibi buradaki ilk kontrollerinin ardından iç gümrük kapılarına yönlendirilmekte ve vergilendirme dâhil bütün işlemler iç gümrüklerde yapılmaktadır. Hamzabeyli Gümrük Kapısında da Duty Free Shop (Gümrüksüz Satış Mağazası) ile alışveriş imkânı bulunmaktadır.

Fotoğraf 5.5: Hamzabeyli Gümrük Kapısı.

5.3.6. Aziziye (Dereköy) Sınır Kapısı (Bulgaristan)

Dereköy sınır kapısı, Türkiye'nin Kırklareli üzerinden Bulgaristan sınırına açılan bir gümrük kapısıdır (Fotoğraf 5.6). Bu gümrük kapısı adını, sınırın yakınında bulunan Dereköy yerleşmesinden almaktadır. Avrupa ile bağlantı sağlayan diğer gümrük kapılarındaki kadar yoğun olmasa da özellikle Bulgaristan'ın Karadeniz'e yakın bölgelerinde daha pratik ulaşımın sağlanabildiği önemli bir gümrük kapısıdır. Sadece yolcu giriş çıkışının olması ve ticarete kapalı olmasından dolayı kaçakçılık gibi olumsuz durumlara pek rastlanmamaktadır.

Dereköy sınır kapısına, kara yolu akslarından birisi olan E87 ile ulaşılabilmektedir. Dereköy Gümrük Kapısında küçük bir Gümrüksüz Satış Mağazası ve Kaçakçılık Büro Amirliği ile Askeri karakol bulunmaktadır. Free Shop'tan alışveriş yapılabilmesi için giriş çıkış yapılabildiğine dair polis mührü olanlar faydalanabilmektedir. Dereköy gümrük kapısının Bulgaristan tarafında en büyük ve en yakın yerleşme Burgaz'dır. Burgaz'da çalışan ve Bulgaristan vizesi ile giriş çıkış yapan Türk vatandaşları bulunmaktadır. Avrupa Birliği vizesine sahip olanlar ile Bulgaristan özel vizesine sahip olanlar Dereköy kapısından günlük giriş çıkış yapabilmektedir. Kapılar arasında karşılıklı kısa bir tampon bölge bulunmaktadır. Bu sınır kapısında yapılan modernizasyon işlemleri tamamlanmıştır.

Fotoğraf 5.6: Dereköy Gümrük Kapısından Görünüm.

5.4. Türkiye'nin Batı Kara Gümrüklerindeki Güvenlik Problemleri

Tarihi çağlar içerisinde çok önemsenmeyen ve belli gümrük kuleleri ile etrafı boş bırakılarak yerleşmeden arındırılan sınır hatları, günümüzde artık üstlendikleri görevler icabı daha belirgin hale gelmiştir. Günümüzde bu siyasi çizgiler üzerinde savunma, güvenlik, ticaret, kaçakçılık ve sağlıkla ilgili meselelerden dolayı önlemler artmıştır. Bugün Dünyada bulunan yaklaşık 200 devlet, sınırlarını belirginleştirmenin ve mevcut sınırlar ile buralarda bulunan geçiş hatlarını daha güvenli hale getirmenin çabasındadır.

Güvenlik açısından gümrükler, ülkeye yapılan yolcu ve mal giriş çıkışlarında ilk kontrol noktalarıdır. Kaçakçılık, zararlı maddelerin giriş çıkışı, insanlardan kaynaklı ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların ilk kontrol sahaları olan gümrükler, Türkiye için de geçerli olan yoğun güvenlik unsurlarını ihtiva etmektedir. 2020 yılı başında yaygınlaşan ve dünyada kayıplarla birlikte endişelere sebep olan koronavirüs'ün Türkiye'ye girmesi, ilk olarak gümrüklerde ve sınırlarda alınan yoğun önlemler ile durdurulmaya çalışılmıştır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı günümüzde batı kara sınırlarında bulunan gümrüklerde yolcu ve mal giriş çıkışları bir dizi sağlık

kontrolünden geçmektedir. Bu gibi uygulamalar da esas itibariyle farklı birer güvenlik tedbiridir.

Türkiye'de hâlihazırda mevcut sınır gümrüklerinin güvenliği, genellikle askeri hudut karakolları üzerinden sağlanmaktadır. Türkiye'nin doğu ile batı sınırlarındaki güvenlik farklılıklarından dolayı, bu durum doğuda askeri yasak bölgelerin yoğun olmasına ve bu bölgelerde güvenlik tedbirlerinin üst seviyeye çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle doğu ve güneydoğu sınırlarında kontrolü güç olan sarp coğrafya, terör gruplarının ülkeye giriş ve operasyonlar sonrası kaçış sahaları olarak kullanılmaktadır. Bu bölgeler kaçakçılık faaliyetlerinin de yapıldığı araziye tekabül etmektedir. Bu bölgelerden Türkiye'ye sokulmaya çalışılan özellikle uyuşturucu gibi maddeler ile diğer yasadışı unsurlar, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Avrupa'ya ulaşım güzergâhı ise genellikle batı kara hudutlarına tekabül etmektedir. Bundan dolayı batı kara sınırlarındaki güvenlik tedbirleri sınırın her iki tarafında da yoğundur.

Türkiye'nin sınırlarına yakın bölgelerde meydana gelen siyasi karışıklıklar, ülkeyi siyasi, ekonomik ve sosyal olarak doğrudan etkilemektedir. Bilhassa Suriye ve Irak'taki iç karışıklar, savaş ortamından kaçan milyonlarca mülteci akınını tetiklemiştir. Türkiye'nin vaktiyle uyguladığı açık kapı politikası ile ülkeye giren mültecilerin bir bölümü Türkiye'yi Avrupa'ya ulaşma güzergâhı olarak değerlendirmektedir. Doğu ve güney sınırlarından Türkiye'ye giren mültecilerin batı sınırlarından Avrupa'ya ulaşma çabaları sonucunda, batı sınırlarındaki tedbirlerin artırılması zorunlu hale gelmiştir. Araştırma sahasına tekabül eden ve Türkiye'den Avrupa'ya geçiş güzergâhında bulunan Edirne ve Kırklareli illeri, Yunanistan ve Bulgaristan'a açılan sınır kapıları üzerinden uyuşturucu, kültürel varlıklar ve insan kaçakçılığında fazlaca kullanılmaya çalışılan bir hattır.

Batı sınırlarındaki gümrüklerde özellikle son yıllarda yapılan modernizasyonlarla birlikte biyometrik olarak dijital kontrol noktaları

oluşturulmakta, İHA'lar ve diğer ilgili teknolojik imkânlar ile denetimlerin artırılması sonucunda güvenlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Etkin X Ray cihazları ile giriş ve çıkıştaki denetimler, sondajlama aramalar ve sistematik kontrollerle önlemler yoğun şekilde alınmaktadır. Ayrıca yürütülen istihbarat çalışmaları sonucu, gelen ihbarlar sayesinde çok sayıda kaçakçılık girişimi engellenmektedir. Bu kapsamda gümrüklerde bulunan kaçakçılık büro amirlikleri önemli görevler üstlenmektedir. Ancak bütün bu önlemlere rağmen kaçakçılık faaliyetleri azalsa da, henüz yüzde yüz bir başarı elde edildiğini söylemek güçtür. Bununla birlikte sınır kapılarının içerisinde ve yakınlarında bulunan askeri kontrol noktaları ile sınır kapılarında güvenlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca gümrüklerde bulunan polis gözetim alanları güvenliğe katkı sunmaktadır. Sınırlar üzerinde bulunan gümrük kapıları arasındaki çok uzun sınır hatlarının bazı bölümleri, tel örgü ve kameralarla kontrol altında tutulmaktadır. Sonuçta Türkiye'nin siyasi coğrafya özelliklerinin bir neticesi olarak, sınırlar ve gümrüklerin sürdürülebilir şekilde güvenli hale getirilmesi ve savunma politikaları geliştirilmesi bir gereklilik olarak güncelliğini korumaktadır. Bu itibarla Devletlerarası güvenlik bağlamında sınır güvenliğini ele almak yerinde olacaktır.

ALTINCI BÖLÜM
TÜRKİYE VE BATI KARA HUDUTLARINDA SINIR GÜVENLİĞİ VE SAVUNMA POLİTİKALARI

6.1. Coğrafyanın Sınır Güvenliğine Etkisi

Coğrafya, beşeri unsurların büyük bölümünde belirleyici olan bir etkiye sahiptir. Tarım, sanayi, madencilik, turizm gibi alanlarda bir devletin sahip olduğu coğrafi potansiyel, gelişmişliğe zemin hazırlayan en önemli unsurlardandır. Bu durum güvenlik üzerinde de geçerlidir. Akarsuların, göllerin, denizlerin, dağların, ovaların, iklimin, kısaca tüm coğrafi amillerin günümüzdeki teknolojik gelişmelere rağmen sınır güvenliği ile olan bağı devam etmektedir. Ancak bu durum geçmişte olduğu gibi artık tek başına belirleyici bir unsur değildir. Örneğin geçmişte siyasi istikrarsızlık ve savaş dönemlerinde yerleşme yerinin seçimi, güvenlik için temel unsurlardan birisi olmuştur. Tarihi dönemler içinde yerleşim yeri açısından çevresine hâkim, kolay ulaşılamayan yüksek ve sarp tepelik alanlar, düz alanlara nazaran daha güvenli oldukları için tercih edilmiştir. Bu dönemlerde akarsular ve diğer doğal unsurlar güvenlik açısından avantajlara sahip olmakla birlikte, coğrafi bütünlüğü olmayan ve saldırıya açık alanlar, savaş dönemlerinde ele geçirilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemlerde yaşanan güvenlik kaygısı, yer seçiminde de belirleyici bir etmen olmuştur. Örneğin Türkiye'de tepe, yamaç gibi noktalarda kurulup Kaleköy, Kalecik, Hisar gibi isimlendirme yapılan onlarca yerleşme bulunmaktadır. Herhangi bir doğal korumaya sahip olmayan yerleşmelerden güvenlik tehdidine maruz kalanlarda ise sur yapımı tercih edilmiştir.

Yer şekillerinden dağlık alanlar, özellikle sınırlarda savunma açısından kolaylık sağlayabilmektedir. Dağlık alanlardaki sınırların, dağların su bölümü çizgisinden geçip geçmediği de güvenliği etkilemektedir. Örneğin Türkiye-Irak arasındaki sınırın dağlık olması, bazı bölgelerde sınır güvenliği açısından dezavantajlara yol açmıştır. Çünkü buralarda sınır Türkiye tarafında dağ yamaçlarından geçmekte ve bu durum alçakta kalan alanlar

için hâkimiyeti güçleştirmektedir. Bu durum da terör unsurlarının ülkeye giriş çıkışını kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayı Türkiye-Irak sınırının güvenlik açısından sorun çıkarmayacak şekilde tekrar çizilme fikri zaman zaman gündeme gelmiştir. Bunun yanında sınırları her zaman dağlık arazilerden veya akarsulardan, kısaca doğal unsurlardan geçirmek kolay olmamaktadır. Ovalık alanlardan geçirilen sınırlar da mevcuttur ve buralar barış zamanında probleme neden olmazken olası savaş zamanlarında Suriye sınırında olduğu gibi korunması güç alanlar olabilmektedir. Bu açıdan ovalık düz bir ülkenin savunması ile dağların yoğun olduğu devletin ya da izole kalmış bir ada ülkesinin savunmasında coğrafya belirleyici bir unsur olmaktadır.

Devletlerarasındaki sınırların ovalardan geçmesi, başta güvenlik ve savunma olmak üzere pek çok açıdan zafiyetler meydana getirmektedir. Devletler sınırlarını korumak için bazı tedbirler almıştır. Bunlardan en eskisi ve en etkilisi günümüzde de Suriye sınırımızda uygulandığı gibi yüksek ve uzun duvar setleri inşa etmektir. Tarihi çağlar içerisinde bu şekilde pek çok sınır duvarları inşa edilmiştir. Bunlardan en bilineni Çinlilerin Türk akıncılarına karşı inşa ettiği Çin Seddi'dir. Çin Seddi dışında Roma İmparatorluğu'nun Balkanlarda bulunan kuzey sınırındaki Transilvanya Alplerinden Karadeniz kıyısına kadar uzanan düzlükte, deniz ile sıradağlar arasında yaptığı Trayan Duvarı ve yine Kuzey İngiltere'de sınır üzerindeki müdafaa amacıyla inşa edilen Picten Duvarı diğer önemli sınır hatlarıdır. Ancak son zamanlarda bu tip çok yüksek duvarlar inşa etmek yerine bazı devletler bu çeşit ovalardan geçen sınırlarda daha kısa duvarlar veya müstahkem mevkiiler yapmayı tercih etmişlerdir. Örnek olarak Almanların Fransızlara karsı inşa ettikleri Sieg Fried Hattı, Fransızların Almanlara karsı yaptıkları Maginol Hattı ve ayrıca Finlilerin Sovyetler Birliğine karşı yaptığı Mannerheim Hattı verilebilir (İnal, 2007:3).

Dünyanın pek çok yerinde coğrafi unsurlardan akarsuların da güvenli sınır oluşturduğu bölgeler mevcuttur. Dolayısıyla ortaya koyulan tedbirlerin ve

özellikle günümüzdeki teknolojik gelişmelerin, bahsi geçen coğrafi etmenlerin mutlak belirleyiciliğini azalttığı söylenebilir. Buna rağmen coğrafi özellikler bazı sınır bölgelerinde güvenlik açısından belirleyici olmaya devam etmektedir. Mesela Türkiye'de ilkbahar aylarında bazı sınır hatlarında bitki örtüsündeki yoğunlaşma, askerin görüşünü engellediği için terörist veya kaçakçılar için kamuflaj etkisi yapmaktadır. Dağlık arazi yapısından dolayı terörist veya kaçakçılar engebeli yerleri kullanarak bu sayede kendilerini gizleyebilmekte ve teknolojik imkânların kullanılamadığı bazı sınırlardan geçiş yapabilmektedir.

Ülkelerin güvenliğiyle ilgili olarak vurgulanması gereken en önemli unsurlardan birisi siyasi coğrafya avantajlarıdır. Bir ülkenin Dünya üzerinde bulunduğu konumundan kaynaklanan coğrafi özellikleri genel hatlarıyla dış politikasının nasıl uygulanacağına yönelik ana çerçeveyi çizmektedir. Bu sebeple Dünya siyasetinin en önemli aktörlerinden olan İngiltere ve ABD'nin günümüzde uyguladığı dış politika kültürü, süreklilik sunan coğrafi ve çevresel parametreler tarafından şekillendirilmektedir. Her iki ülke de kendilerini güçlü kıta Avrupa'sı ülkelerinden ayıran deniz ve okyanusların sunduğu avantajlar kapsamında politikalar üretmiştir. Bu avantajları bu devletlere sunan ve onların soğukkanlı ve zamana yayılabilen sabırlı politikalarını belirleyen temel unsur, sahip oldukları coğrafi koşullardır (Özdemir, 2008:9). Bu konu siyasi coğrafyada etkili olan amillerin devletlerin siyaset ve güvenlik politikalarına yön vermesi bakımından verilebilecek örneklerdendir.

Dünya'daki devletlerin en önemli hedeflerinden birisi sınırlarında güvenliği tam olarak tesis etmektir. Kabul edilen güvenli sınırlar, yasadışı göçmenlerden, teröristlerden, her türlü eşya, insan ve silah kaçakçılığından ve uyuşturucu kaçakçılığından arındırılmış kontrollü sınırlardır. Hâlihazırdaki sınırlar hakkında üretilen politika ve uygulamaların birbiriyle bağlantılı iki önemli hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki gerekli ve faydalı hareketliliklerden olan sermaye, mal, turist, ekonomik göç gibi unsurların

temini, diğeri ise sınırlarda istenmeyen hareketliliklerden olan uyuşturucu, terörist unsurlar, silah, yasadışı sermaye, istenmeyen vasıfsız göçmen gibi etmenlerin önlenmesidir (Hansen ve Papademetriou, 2014:4). Sınırların coğrafi yapısı bahsi geçen güvenlik açıklarında veya uygulamalarında farklılaşmaya yol açmaktadır. Coğrafi unsurlar ülkelerin sınır güvenliği bakımından olumlu ya da olumsuz anlamda belirleyici olmaktadır.

6.2. Türkiye'nin Sınır Güvenlik Durumu ve Siyasi Yapı

Sınır güvenliğinde terör, düzensiz göçmenler ve kaçakçılık faaliyetleri ana başlıkları oluşturmaktadır. Bu durum coğrafyanın pratik olarak yönlendirdiği güzergâhlara karşılık gelen alanlarda tehlike arz eder. Türkiye bir geçiş ülkesi olması dolayısıyla bu duruma maruz kalan bir coğrafi sahada yer almaktadır. Siyasi coğrafyada belirleyici olan faktörlerden birisi de saha yapısının şeklidir. Türkiye, kıtalar arasında bulunan ve sekiz ülkeye komşu bir yarımada ülkesidir. Sahasının yarımada şeklinde olması Türkiye'yi çok cepheli güvenlik ve savunma yaklaşımlarını uygulamaya sevk etmektedir (kara, deniz ve havada). Ancak bu durum Türkiye sınırlarında güvenlik bağlamında hareketliliğe sebep olmaktadır. Bahsi geçen durum kara sınırlarında daha belirgindir. Kara sınırlarındaki güvenlik uygulamaları üst seviyelerde iken, denizlerde nispeten daha stabildir. Bunun sebeplerinden birisi en güvenli sınırların deniz sınırları olmasıdır (Kazel ve Bayartan, 2021:4).

Her hangi bir devletin hangi bölgesel güvenlik mimarisi içinde bulunduğu ve ne tür tehditlere maruz kaldığı, o ülkenin sınırları üzerindeki güvenlik politikalarını etkilemenin yanında ayrıca sınırlarına yönelik bir baskı da oluşturmaktadır. Bu sebeple sınırlar, ulusal güvenliğin sağlandığı ön hat olarak görülmektedir. İster doğal yollarla isterse anlaşmalarla üretilsin, bir bütün olarak sınırlar genellikle ulusal güvenlik ve devlet egemenliğinin ayrılmaz enstrümanlarından biri olarak tezahür eder. Günümüzde sınırların fiziki yapıları ve sınır güvenliğini sağlamak için kullanılan güvenlik teknikleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelerin bulunduğu

coğrafi ortam nedeniyle karşılaştıkları tehditler sınır güvenliği politikalarını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca sınır güvenliği statik bir olgu olmadığı gibi sadece askeri bir mesele düzeyinde salt bir güvenlik konusu olarak da anlaşılmamalıdır (Yeşiltaş, 2015:11). Sınır güvenliği meselesi, iç karışıklıklar veya savaşların olduğu tüm ülkeler için her zaman gündemdeki yerini korumaktadır. Sınır güvenliği konusunda risk olan alanlarda sınır hatları veya sınır bölgeleri daha çok belirginleşmektedir. Devletlerin bulundukları bölgesel şartlara göre tehdit algılamaları değişim göstermektedir (Savaşeri, 2014: 56). Bu durum sınır güvenliği konusunda bölgesel coğrafi şartların etkisini göstermektedir. Devlet, birey, toplum, ekonomi ve askeri bağlamda sınır güvenliği konusu farklı karakterlere sahip olmaktadır. Bu bağlamda ele alınabilecek ulusal güvenlik konusu, çeşitli terör faaliyetlerinin yurtiçine kadar sokulduğu, komşu devletlerle olan sınır ihlallerinin yaşanması ve sınırların geçirgenliğini önleme konularında faaliyetlerin yürütüldüğü bir mecrada seyretmektedir. Bu durum askeri tedbirleri beraberinde getirmiştir. Göçmenlerin kaçak yollarla ülkeye girmesi, çeşitli organize suç örgütlerinin mağduriyetleri kullanarak insan kaçakçılığı yapması ve uyuşturucu kaçakçılığının yapılması gibi konularda suistimale açık olduğundan tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Sınır güvenliği açısından kontrollerin yetersiz uygulanması sonucunda insan ticareti, göçmen kaçakçılığı, silah, uyuşturucu, akaryakıt, sigara, tarihi eser kaçakçılığı gibi sosyal ve ekonomik boyutta çeşitli sorunlar doğmaktadır. Bu durum sadece ekonomi üzerinde değil ülkedeki toplumsal yapı için de çeşitli tehditler barındırmaktadır. Sınır güvenliğinde oluşabilecek zaaflar, birçok noktada sınır aşan suçlara zemin hazırladığından, Türkiye dâhil olmak üzere uluslararası arenada çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda stratejik bir konumda bulunan Türkiye'nin, sınır güvenliği konusunda geçmişten günümüze kadar yukarıda bahsi geçen çeşitli tehditlerle mücadele ettiği bilinmektedir. Türkiye'de cumhuriyet sonrası misakı milli sınırlarında uygulanan korumacı tutum, günümüze yaklaştıkça Orta Doğu'da ve diğer hinterlant bölgelerinde artan savaşlar ve karışıklıklardan dolayı üst seviyeye çıkarılmıştır.

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili ve güney sınırları hariç yüksek dağ sıralarıyla çevrilmiş fiziki olarak korunaklı bir ülkedir. Bu fiziki durum Türkiye'de coğrafi bir bütünlük oluşturmakla birlikte, sınır güvenliğinde yeterli olmamaktadır. Sınır güvenliğindeki zayıflıklar ekseriyetle kara sınırlarından kaynaklanmaktadır. Esasında sınır güvenliğindeki belirleyici unsurlardan birisi komşuların fazlalığı ve siyasi yapısıdır. Türkiye, komşu ülke sayısı fazla ve çeşitli sınır güvenlik uygulamasına sahip olan bir ülkedir.

Örneğin, Türkiye'nin Kasr-ı Şirin Anlaşması ile çizilen ve yaklaşık 380 senedir neredeyse aynı hatları koruyan (Küçük Ağrı Dağı civarındaki değişiklik gibi sınırlı değişiklikler hariç) en eski sınırı olan İran sınırı, genel hatlarıyla yükseltisi yer yer 3000 metreyi aşan su bölümü çizgisini takiple dağların yoğunlaştığı bir bölgeden geçmektedir. Sınır bölgesinin coğrafi yapısı, burada sınır güvenliği ve alan hâkimiyetini zorlaştırsa da sınırın siyasi istikrarında önemli bir rol oynamaktadır. Sınırın dağlık olması ve kontrolünün zor olması, doğal olarak beraberinde birtakım yasadışı faaliyetlere de zemin hazırlamıştır. Her yıl tonlarca uyuşturucu madde ve on binlerce insan, Türkiye'ye bu bölgeden sokularak Avrupa ülkelerine taşınmaktadır. Ayrıca, sınır hem İran, hem de Türkiye'nin iç piyasasında tüketilen, başta akaryakıt olmak üzere, elektronik eşya, tekstil, gıda, tarımsal ilaç ve tekel ürünleri gibi çeşitli malların yasadışı ticaretine maruz kalmaktadır (Deniz, Doğu, 2008:1). Ancak son yıllarda İran sınırında alınan önlemlerle yukarıda bahsi geçen yoğun yasadışı faaliyetlerde önemli bir azalma meydana gelmiştir.

Türkiye, siyasi istikrarsızlıkların ve iç karışıklıkların yaşandığı güneyindeki ülkeler ile doğrudan temas halindedir. Suriye, Irak, Yemen gibi ülkelerde, kısaca Orta Doğu'da yaşanan problemlerin çoğunluğu Türkiye'de de hissedilmektedir. Çünkü Türkiye'nin güvenlik meselesi ve tehdit algılaması, sınırları dışından başlamak durumundadır. Bu bölgede egemenlik kurmaya çalışan Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, AB Ülkeleri ve İsrail, bölge ülkeleri için siyasi istikrarsızlığın devamında rol oynamakta ve bu durum

Türkiye'nin güvenlik politikalarına yansımaktadır. Enerji, terör, uyuşturucu ve diğer birçok problemle mücadele etmek zorunda kalan Türkiye, güneyindeki siyasi problemlerin ülkeye olan olumsuz yansımasını bitirmek adına uluslar arası arenada diplomatik olarak ve sahada ise askeri müdahalelerle çözümler üretmeye çalışmaktadır. Bölgede yaşanan iç karışıklıklarının neticesinde uygulanan açık kapı politikası ile mültecilerin Türkiye'ye sığınması, sınır güvenliğinde geçirgenliği beraberinde getirmiştir. Sınıra dayanan milyonların içinde çeşitli suç gruplarının olduğu devlet yetkililerince açıklanmıştır. Bununla birlikte Türkiye'ye silah ve uyuşturucu gibi maddeleri sokma ihtimali olan bu gruplara karşı bir engelleme ve mülteciler için güvenli bölgeler oluşturma amacıyla yapılan sınır ötesi askeri operasyonlar belirli aralıklarla devam etmektedir. Çok yönlü bir tehdit olan PKK/PYD gibi terör örgütleri, Türkiye sınırlarında bir tehdit olarak durmaktadır. Bu örgütler sadece bir iç tehdit unsuru değil, bununla beraber dini ve sosyal açıdan da güvenlik problemidir. Ekonomik boyutta ise yaptıkları kaçakçılık faaliyetleriyle ülkeye zarar vermektedirler. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi gerek insani ve gerekse askeri bağlamda yapılan sınır ötesi operasyonlar ve sınırların kontrolü konusunda Türkiye son yıllarda harekât kabiliyetini artırmıştır.

Bölgesinde güçlü bir aktör olmak isteyen Türkiye, birçok operasyonla güney sınırlarında etkinlik kazanmıştır. Orta Doğu dışında ayrıca Kafkaslar ve Balkanlar üzerinde de geçmişte ve günümüzde yaşanan karışıklıkların Türkiye için güvenlik açısından bağlayıcı olduğu bilinmektedir. 2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında tekrar cereyan eden Dağlık Karabağ sorunu incelendiğinde, Türkiye'nin, "tek millet-iki devlet" olarak değerlendirdiği Azerbaycan ile yakın ilişki kurduğu görülmektedir. Bu durumun zemininde Ermenistan'ın yıllarca işgal altında tuttuğu Dağlık Karabağ konusunda uluslar arası kamuoyunda Azerbaycan'a karşı oluşan haksız tutumların önüne geçmek ve bölgede yeni bir savaş ortamının önlenmesine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan'ın başarılı bir netice alması ve bölgenin büyük bölümünü

işgalden kurtararak kontrol etmesi ile Kafkaslarda güvenlikli bir alan oluşmuştur. Bu süreç sonunda Azerbaycan, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Türkiye arasında bir kara yolu bağlantısı oluşturulması konusunda anlaşmaya varılmış, böylelikle Türkiye'nin İran dışında Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle arasında alternatif bir ulaşım ağı meydana gelmiştir. Bu da Türkiye'ye hem ekonomik hem de siyasi olarak önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Türkiye, bahse konu coğrafi alanlar üzerinde enerji üretim ve tüketim sahaları arasında adeta bir geçiş kuşağıdır. Enerji havzalarından çıkarılan ve pazara sunulan doğal kaynakların boru hatları Türkiye üzerinden geçmektedir. Bu durum Türkiye'ye ayrı bir sorumluluk katarak, enerji nakil hatlarının güvenliğinde etkin rol almayı gerekli kılmaktadır. Dünyada sanayinin gelişmesine paralel olarak enerji kaynaklarına olan ihtiyacın da artması söz konusu olduğundan, enerjinin üretimi, nakli ve arzı önemli hale gelmiştir. Rusya, İran, Türk Cumhuriyetleri ve diğer enerji üretim ülkeleri ile AB ülkeleri arasında enerji koridoru olan Türkiye, enerji hatlarının güvenliği nispetinde önemini artırmaktadır.

Türkiye'nin güney ülkeleri ve Kafkaslarla ilgili problemlerinin yanında, denizlerle ilgili de problemler yaşadığı bilinmektedir. Özellikle Yunanistan ile kara sularının tespiti ile denizlerdeki ekonomik münhasır yararlanma lokasyonlarının tespiti konusunda yıllardır süren diplomatik sorunlar devam etmektedir. Ayrıca Yunanistan ile hava sahasında FIR hatlarının tespiti, Kıbrıs üzerinde oluşturulmaya çalışılan sorunlar, Batı Trakya'daki Türklerin sorunları, mülteci meselesi ve adaların silahlandırılması konularında Türkiye tarafından güvenlikli tutumun devamı amaçlanmaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz'de son yıllarda tespit edilen enerji kaynaklarının paylaşılmasında Türkiye'nin saf dışı bırakılmak istenmesi, dikkatle incelenmeye değer bir konudur. Türkiye bu kapsamda Libya Devleti ile yeni bir kıyı anlaşması yapmış ve ayrıca araştırma gemileriyle de bölgede etkili bir rol oynamaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye, siyasi hâkimiyet teorileri ve

uygulamalarının neredeyse tamamıyla ilgili değerlendirme yapılabilecek bir sahaya, dünya ve bölgesel bazda bu durumla ilişkili bir sınır güvenliği konseptine ve konumuna sahiptir.

Türkiye'nin sınır güvenliği açısından ele alınabilecek yukarıdaki problemlerin çözüme kavuşturulması ve gerekli tedbirlerin alınması, uzun vadede ülke savunması için önemini korumaya devam etmektedir.

6.3. Türkiye'nin Güvenlik ve Savunma Politikaları

Sınır güvenliği için ortaya koyulan siyasi yaklaşımlar her ne kadar jeopolitik argümanlar üzerinden şekillendirilse de temelinde coğrafya vardır. Coğrafi özelliklerin güvenlik uygulamalarına olan tesiri ve siyasi yaklaşımlarla ilişkisi, esas itibariyle siyasi coğrafyanın inceleme alanına girmektedir. Ancak bu inceleme siyasiden ziyade coğrafya alanına doğrudur. Bunun yanında siyasi coğrafyada, sınırlar ve sınır üzerinden yürütülen ticaret ve güvenlik uygulamalarını tek bir bölge örneklemi üzerinden anlamlandırmak zordur. Bütüncül bir bakış açısıyla analizler yapılmadan, coğrafyanın temel prensiplerinden karşılıklı ilgi anlayışı temellendirilemez. Bundan dolayı batı kara sınırları hakkındaki bir yorum veya tespitin diğer sınırlarla da ilişkisi olduğu ve oralardan etkilendiği rahatlıkla söylenebilir. Bu da diğer sınır bölgelerinin analizine olan ihtiyacı doğurmaktadır.

Türkiye'de sınır güvenliği konusundaki tehditler Cumhuriyet tarihi boyunca değişmiştir. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde sınır güvenliği paradigması temelde yeni kurulan devletin toprak bütünlüğünün ve sınırlarının korunmasını esas almaktaydı. Daha sonra özellikle 1980'lerde ülkenin bir güvenlik problemi haline gelen PKK terör örgütünün etkinlikleri, sınır güvenliği konusunu, teröristlerin sınırlardan geçişini engellemenin önemli olduğu bir yapıya taşımıştır. Kaçak ticari ürünlerin, genellikle Irak, İran ve Suriye sınırından Türkiye'ye sokulmaya çalışılması, terörist faaliyetlerin sınır güvenliğinde sadece terör saldırıları ile sınırlı olmadığını ve ekonomik

bir boyutu da olduğunu göstermiştir (Yeşiltaş, 2015:14). Türkiye'de her dönemde gündemde olan sınır güvenlik sorunları, ülkenin sahip olduğu coğrafi konumla doğrudan ilgilidir. Terör örgütlerinin ve kaçakçılık faaliyeti yürüten illegal şebekelerin Türkiye'yi adeta bir geçiş sahası olarak kullanması da bahsi geçen coğrafi konum özellikleriyle alakalıdır.

Soğuk Savaş sonrasında sınır güvenlik unsuru yalnızca teröristlerin veya herhangi bir ülkenin saldırılarının engellenmesi hedefiyle değil, bunun yanında Dünyada kitleler halinde yaşanan göç ve kaçakçılık benzeri küresel problemler etrafında şekillenmeye başlamıştır. 1990'larda Soğuk Savaş'ın ana tehditleri sona ererken, bu durum Türkiye'nin güvenlik siyasetinde bir esneme oluşturmamış, bilakis uluslararası yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması, bu dönemde terörist tehditlerin yoğunlaşması ve PKK terörünün giderek bölgesel bir tehdide dönüşmesi ile Türkiye'nin sınır güvenliğine yönelik önlemler artırmıştır (Yeşiltaş, 2015: 16). Bahsi geçen tehditler, sadece kaçakçılık ve diğer illegal suçlar konusundaki sınır güvenlik sorunlarına sebep olmalarıyla ilgili değil, aynı zamanda Türkiye'nin bölünmez sınır bütünlüğü konusunda da bir tehdit oluşturması bakımından dikkate değerdir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş sonrası Avrupa Birliği entegrasyon sürecinin bir parçası olarak sınır güvenliği konusunda aşamalı olarak yeni düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Yeni güvenlik sorunları, Türkiye'de AB üyelik süreci açısından sınır güvenliğinde işbirliği ve koordinasyonu esas alan entegre bir sınır yönetimi modeli geliştirilmesini sağlamıştır. Fakat bahsi geçen yeni siyasi gelişmeler, Türkiye'nin sınır güvenliğine yönelik kaçak malların geçişi, mülteci geçişleri ve terör gibi tehdit unsurlarının yok edilmesini sağlayamamıştır (Yeşiltaş, 2015: 16). Bu süreçte AB ile Türkiye arasında birçok yeni sınır güvenlik konsepti üzerinde diplomasi yürütülmüştür. Entegre Sınır Yönetim Sistemi çerçevesinde daha çok Türkiye'nin batı kara sınırlarını ilgilendiren adımlar atılmıştır. Batı kara sınırlarında alınan sınır güvenlik önlemlerinde AB ile entegre hareket

edilmiştir. Ancak Orta Doğuda devam eden istikrarsızlığın tüm ülke sınırlarına olan etkisi sebebiyle bu entegrasyon da sınır güvenliğinde yaşanan sorunları minimize etmeye yetmemiştir.

Türkiye'de yıllardır uygulanan tedbirli güvenlik yaklaşımı, özellikle 2005-2011 yılları arasında, Arap Baharı denilen sürece kadarki arada esnek bir sınır anlayışı egemen olmuştur. Özellikle Suriye iç savaşı ile Arap Baharından kaynaklanan diğer savaşlara kadar komşularla vizelerin kaldırılması gibi adımlar sınır güvenliğini olumlu etkilemiş olsa da, bu savaşlarla birlikte Türkiye'nin uyguladığı esnek sınır yaklaşımı son bulmuştur. Türkiye, bu dönemden sonra özellikle Güneydoğu sınırlarında askeri varlığını güçlendirmek ve artırmak zorunda kalmıştır. Bunun yanında Türkiye birçok modern güvenlik teknolojisi kapasitesini artırarak ve sınırlarda kullanarak sınır güvenliğini güçlendirme yoluna gitmiştir. Böylece Türkiye liberal sınır yaklaşımından askeri güvenlik amacına göre şekillenen ve adeta sıfır tolerans politikası olarak adlandırılabilecek bir güvenlik politikasına adım atmıştır (Yeşiltaş, 2015:17). Türkiye bu noktada savunmadan taarruza, sınır içinden sınır dışına ilerleyen bir güvenlik anlayışına geçmiştir. Coğrafi gerçeklik göz önünde bulundurulmakla birlikte Türkiye'nin savunma sanayisini ilerletip sahada kullanması sayesinde sınır güvenliği sorunlarının aşılması yoluna gidilmiştir. Bölgede Rusya ve ABD'nin özellikle Suriye'de cereyan eden bazı konularda adeta örtülü çıkar ortaklığı bulunması, Rusya'nın ABD'ye PYD hâkimiyetindeki bölgede müdahale etmemesi, ABD'nin de Rusya'ya üslerini güçlendirmesine ve Suriye rejimine destek vermesine göz yumması, sahada Türkiye'nin işini zorlaştıran unsurlar olmuştur. Ancak Türkiye savunma sanayinde kendi imkânlarını kullanarak başarılı operasyonlarla sahada ve diplomaside söz sahibi olmayı başarmıştır.

Gelinen noktada yapılan birçok sınır ötesi operasyonla birlikte Türkiye, sınır güvenliğini sağlama ve sorunları başlamadan bitirme ve kaynağında bertaraf etme politikasını uygulamaya koymuştur. Bu noktada özellikle 2018'den

itibaren politikalarda farklılaşma daha belirgin hale gelmiş, sınır boylarında ya da sınır gerisinde savunmada beklemek yerine sorunların kaynağı olan sınır dışında, yani ileri noktalarda operasyonlar yaparak sorunu engelleme yaklaşımı esas alınmıştır. Dolayısıyla Türkiye savunma yerine taarruzu esas almış ve güvenlik sorunlarını başlamadan bitirmenin hedefinde olmuştur. Bu kapsamda Türkiye; Barış Pınarı Harekâtı, Zeytindalı Harekâtı, Fırat Kalkanı Harekâtı, Pençe Kaplan ve Suriye'nin İdlib yerleşmesini kapsayan Bahar Kalkanı Harekâtı gibi operasyonlarla hem güney sınırlarını ve bölgeyi kontrol altına almak hem de güvenliği sağlamak için sınır ötesi operasyonlar yapmıştır. Türkiye'nin güney kesiminde özellikle Fırat'ın batısında ve doğusunda oluşturmak istediği güvenli bölgeyi, diplomatik yollar ve sahadaki operasyonlarla sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda yapılan operasyonlar büyük oranda başarılı olsa da, bölgede farklı menfaatleri olan küresel güçler tarafından sıcak karşılanmadığı için karmaşık bir diplomatik süreci tetiklemiştir. Ancak Türkiye'nin güvenlik politikası yaklaşımı, özellikle ülkede ve bölgede bulunan mültecilerin bir umut kapısı olmuştur. Mültecilerin kendi ülkelerine dönüp bir yaşam alanı bulması açısından bu yaklaşım son derece önemlidir. Oluşturulmaya çalışılan "çatışmasızlık bölgesi" Türkiye için adeta kaçınılmaz bir boyuta ulaşmıştır. Çünkü mevcut yapıda güvenli bölgenin Türkiye için gerek ekonomik, gerek güvenlik, gerek insani ve gerekse sosyolojik faydaları olacağı öngörülmektedir. Bununla beraber alternatif güvenlik önlemleri noktasındaki çalışmalar sürekli şekilde devam etmektedir.

Türkiye'nin sınır güvenliğinde alınan önlemlerden birisi de kaçakçılık konusunda olmuştur. Bu doğrultuda T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Müdürlüğü verilerinden hareketle sınır güvenliği ve gümrük işlemlerinin yanında yasal piyasadaki idari denetimler de suçla mücadelede büyük önem arz etmektedir. Kaçakçılıkla mücadelede fazla miktarda kaçak eşya yakalanmasından daha çok kaçak ürünü ülkeye sokan, depolayan ve satışa sunan kaçakçılık örgütlerinin suç faaliyetlerinin her yönüyle ortaya çıkarılması, cezalandırılması ve elde

ettikleri gelirlere el konulması, bir ulusal güvenlik meselesi haline gelmiştir (EGM Kom Dairesi Başkanlığı 2018 Faaliyet Raporu).

Türkiye, bahsi geçen yoğun güvenlik uygulamalarını resmi olarak İçişleri Bakanlığı üzerinden yürütmektedir. Bu kapsamda T.C. İçişleri Bakanlığı'nın Görevleri Hakkındaki Kanun'a göre; "Türkiye'de sınır idaresinden sorumlu makam İçişleri Bakanlığıdır. İçişleri Bakanlığı bu sorumluluğu Kaymakamlar ve Valiler aracılığıyla yerine getirmektedir." Bu yetki genellikle Valiler ve Kaymakamlar ile Emniyet Birimleri ve Silahlı Kuvvetler üzerinden yürütülmektedir. Türkiye bu kapsamda sınır güvenliği için uyguladığı savunma politikalarında kara sınırları için doğrudan Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı aracılığıyla önlemler almaktadır. Hava sınırları için İçişleri Bakanlığı koordinesinde ve bağlı alt birimlerin katkısı ile önlemler alınmaktadır. Deniz sınırlarında Sahil Güvenlik Komutanlığı üzerinden çalışmalar yürütülürken, hudut kapılarında yolcu giriş çıkış işlemleriyle eşya giriş çıkış işlemleri için Emniyet Genel Müdürlüğü ve Ticaret Bakanlığı yetkisinde önlemler alınmaktadır. Milli İstihbarat Teşkilatı da (MİT) güvenlik için sınır ötesi operasyonlarda ve istihbarat toplamada yetki sahibidir. Tarım ve Orman Bakanlığı ise sınırlarda gıda güvenliği açısından sorumluluk sahibidir. Yukarıda da belirtildiği üzere tüm bu kontrollerde üst yetkili kurum T.C. İçişleri Bakanlığıdır. Bununla birlikte yetki karmaşasını önlemek için bazı sınır birliklerinin tek bir merkezde koordine edilmesi gündemdedir. Böylelikle güvenlik için eşgüdüm daha pratik hale gelecektir.

Türkiye'nin komşu ülkelerinde ve diğer Orta Doğu ülkelerinde devam eden siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar, belirsizlikler ve farklı şekillerde ortaya çıkan terör, aynı zamanda Türkiye sınırlarının jeomorfolojisi, iklimi ve diğer arazi koşullarının sınır denetimini zorlaştırması, sınır güvenliğinde ülkenin karşısına çıkan en temel sorunlar olarak ele alınabilir. Bu olumsuz koşulların etkisini güvenlik bağlamında en aza indirmek için çeşitli savunma

politikaları üretilmiştir. Bunlardan en etkilisi teknolojik ürünlerle/üretimlerle birlikte sahada alınan önlemlerdir.

Güvenlik problemlerinin tespit edilmesinde, sınır güvenliğine dair yeni teknolojilerden ve risk belirleme sistemlerinden (Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) ve riskli bölge belirleme modeli (RTM)), yararlanma yoluna gitmek, uygulayıcılara birçok kolaylık sağlaması bakımından önemlidir. Risk belirleme teknolojilerinden yararlanılarak elde edilen verilerin analize tabi tutulması, fiziki açıdan elverişli olmayan sınırların oluşturduğu güvenlik problemlerinin giderilmesine yönelik olumlu katkılar sunacaktır (Kaya, 2013:8).

Türkiye'de sınır güvenliği için; kara sınırlarında yüzlerce kilometre hendek kazılmış, kilometrelerce toprak set yapılmış, kilometrelerce jiletli tel çekilmiş, kilometrelerce duvar örülmüş (Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarında beton blok duvar yerine çelik duvar yapılmaktadır) (Şekil 6.1), sınır duvarlarına akıllı sistemler, devriye yolları ve aydınlatma sistemleri kurulmuştur. Buralarda gözetleme ve kontrol kuleleri inşa edilerek güvenlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

Özellikle Türkiye-Suriye sınırında kaçakçılığa engel olmak ve yurda yasadışı geçişleri önlemek amacıyla inşa edilen güvenlik duvarı, ülkenin güney hattı boyunca Hatay`dan Şırnak'a kadar yaklaşık 911 kilometrelik bir uzunluğa sahiptir. Bu duvarın Çin Seddi ve Meksika-ABD sınırından sonra dünyanın en uzun 3. duvarı olduğu bilinmektedir. Suriye`den sonra sırasıyla Iran, Irak ve Ermenistan ile de sınır duvarı oluşturma çalışmaları devam etmektedir. Tüm bu sınır düzenlemeleri ile Asya-Avrupa, Doğu-Batı arasındaki yasadışı geçişi engellemek açısından Türkiye, Dünya üzerinde önemli bir fonksiyona sahip olmaktadır (Soyluk v.d.,2018:11). Türkiye'de Sınır Fiziki Güvenlik Sistemleri kapsamında yapımı tamamlanan Suriye sınırındaki duvarın dışında, zor bir arazi yapısına tekabül eden Ağrı-İran sınırında da 81 km'lik sınır duvarı 2020 Aralık ayında tamamlanmıştır (Fotoğraf 6.1). Bahsi geçen

durum, sınır sınıflamasında "işlevlerine göre sınırlardan-savunma amaçlı sınır tipine" giren sınır duvarları olarak değerlendirilir.

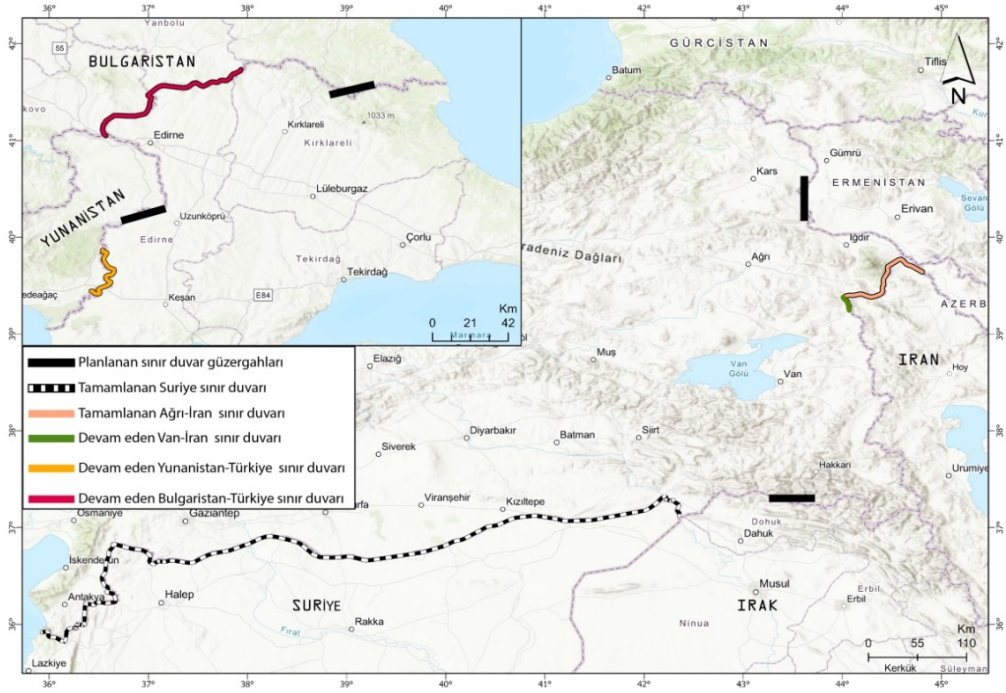

Şekil 6.1: Türkiye Sınırlarında Yapılan Sınır Duvarları (2020).

Fotoğraf 6.1: Türkiye Sınır Güvenlik Sistemleri Kapsamında Yapılan Ağrı-İran Sınır Duvarı.

(https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/icisleri-bakani-agri-iran-sinirinda-81-kilometrelik-guvenlik-duvari-projesi-sona-erdi/2065543

Erişim Tarihi:07.12.2020

Türkiye'de son yıllarda askeri anlamda ve sınır güvenliği açısından büyük bir atılım sağlayan İnsansız Hava Araçları (İHA), Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA), Sürü İHA, radar köreltip İHA'ların hareket kabiliyetini rahatlatan ve radara yakalanmasını önleyen, askeri araçlara entegre edilmiş elektronik harp sistemi olan KORAL Sistemi, İHA'ların GPS olmayan ortamlarda da görev yapabildiği KERKES Projesi, yani Küresel Konumlama Sistemi Bağımsız Otonom Seyrüsefer Sistemi, Hava Savunma Füze Sistemi (HİSAR A) gibi daha birçok teknolojik imkanlar kullanılabilir hale getirilerek fiziki sınır güvenliğinde önemli aşamalar kat edilmiştir.

Sınırlarda uluslararası sensörlar, sabit ve mobil sensörlar, video kamera sistemleri, gece görüş sistemleri ve termal kameralar, komuta kontrol araçları, kablosuz haberleşme, mobil sistemli araçlar gibi ekipmanlar da kullanılmaktadır. Sınırlarda sabit ve taşınabilir modüler duvarlar, Kirpi Mayına Karşı Korumalı Araçlar (MKKA), Taktik Tekerlekli Zırhlı Araçlar (TTZA) ve TOMA araçlarıyla güvenlik önlemleri takviye edilmiştir. Modüler Geçici Üs Bölgesi (MGÜB) kurulması ve Mobil Keşif Gözetleme Sistemi'nin (MKGS) yaygınlaştırılması çerçevesinde Türkiye'de birçok üs bölgesine yönelik çalışmalar da tamamlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de üretilen iki farklı modeldeki yerli gözetleme balonları, Türkiye'nin iç güvenliği ve hudut güvenliğinin sağlanmasına önemli oranda katkı sunacaklardır. Bahsi geçen önlemler, temelde siyasi coğrafya özelliklerinin sınırlara olan birer yansımasıdır ve sonuçta coğrafi alanın korunması ile alakalıdır.

Sınır yönetimi politikasında kullanılmaya başlayan bilimsel teknoloji ve yönetimsel uzmanlık, meşru insan hareketliliklerini, terör ve yasadışı göç gibi gayri meşru hareketliliklerden ayırmayı amaçlayan ve teknolojik bir alt yapı ile kimlikleri dahi tespit edebilen Biyometrik sınırlar da kısmen kullanılmaya başlanmıştır (Amoore, 2006: Öz). Böylelikle bütün bu önlemler ile stratejik bir konumda yer alan Türkiye sınırları, "Akıllı Sınırlar" haline getirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin tasarladığı savunma politikalarının hayata geçirilmesi için yukarıda bahsi geçen güvenlik

önlemlerinin tamamı, arazi açısından ve konumsal olarak zorlu bir coğrafi alanda yer alan Türkiye sınırlarını daha korunaklı bir hale getirmektedir.

6.4. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarında Güvenlik Durumu

Araştırma örneklem alanı içerisinde yer alan Türkiye'nin batısındaki Trakya bölgesinin, düzenli ordular karşısında savunulması tarih boyunca hep zor olmuştur. Trakya'nın coğrafi özelliklerinden dolayı nitelik ve nicelik olarak Türkiye'de güçlü olan Birinci Ordu, bu bölgede konuşlandırılmış ve tüm bölgenin yanında Boğazların korumasıyla da görevlendirilmiştir (Aydın, 1999: 165). Tarihte yaşanan 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı) ile Rusya, İstanbul'daki Yeşilköy'e kadar ilerlemiştir. Bu savaş sonucunda yapılan Yeşilköy (Ayastefanos) anlaşmasının ağır koşullarına karşılık yapılan diğer anlaşmalarla Osmanlı Devleti Balkanlardaki varlığını bir süre daha devam ettirmiştir. Buna mukabil Osmanlı Devletini hazırlıksız yakalayan 1.ve 2. Balkan Savaşlarında Trakya sınırlarının kolay aşılabilir olması sınır değişikliklerini beraberinde getirmiştir. 1. Balkan Savaşında birleşen Balkan ülkeleri ittifakına karşı Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiş, Bulgaristan Çatalca'ya kadar ilerlemiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti Edirne ve Kırklareli dâhil topraklarının bazı bölümlerini kaybetmiştir. Savaşın sonucunda Balkanlardan Anadolu'ya büyük göç hareketi olmuş ve Balkanlarda Türk Azınlığı Sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüzde Batı Trakya Türklerinin yaşadığı sorunlar da geçmişteki bu savaşlarla ortaya çıkmıştır.

2. Balkan Savaşında ise Bulgaristan'ın 1. Balkan Savaşında fazla toprak aldığını düşünen Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Arnavutluk, Karadağ gibi ülkeler Bulgaristan'a savaş ilan etmiştir. Bu dönemde devletlerarasındaki karışıklığı gören Osmanlı Devleti, 1.Balkan Savaşında kaybettiği Edirne ve Kırklareli'ni geri almış ve daha önce oluşturulan Midye-Enez sınır hattını ileri taşımıştır. Dolayısıyla devletler için sınırların belirlenmesi ve sınırlardaki güvenliğin tesisi her dönemde zorlu ve önemli bir unsur

olmuştur. Trakya sınır bölgesinde geçmişte yaşanan savaşların büyük bölümü bugünkü sınırların daha çok korunaklı hale getirilmesi için referans sunmaktadır. Bu kapsamda günümüzde Türkiye'nin batı kara sınır boylarında alınan önlemlerin yanında Tekirdağ-Çorlu dâhil sınırın iç kesimlerine kadar askeri kontrol noktaları bulunmaktadır.

Türkiye ve Bulgaristan arasında 1947'de bir sınır alanına duvar örülüp, 1989'da yıkılmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında ise 2011 yılında bazı bölgelere çelik sınır duvarı örülmüştür (Soyluk v.d.2018:4). Hali hazırda AB desteğiyle Yunanistan, Türkiye sınırında dikenli tel duvar veya çelik duvar örme çalışmalarına devam etmektedir. Dolayısıyla Avrupa açısından adeta bariyer olarak değerlendirilen Türkiye'nin batı hudutları, özellikle mülteci akınlarından dolayı Avrupa için önemini artırarak devam ettirmektedir. Esasında Türkiye'nin konumundan dolayı Avrupa'nın güvenliği sadece batı hudutlarıyla sınırla değildir. Orta Doğu'daki siyasi karışıklıklardan dolayı Türkiye'nin doğu hudutlarının da korunaklı olması AB için de önemli bir unsurdur. Denilebilir ki Avrupa'nın güvenliği Türkiye'nin doğu ve güney hudutlarıyla bağlantılıdır. Çünkü Anadolu, tüm sınırlarıyla Avrupa için adeta bir fay hattı mahiyetindedir. Bu kapsamda bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin güvenli bir ülke olması Avrupa'nın güvenliği için de bağlayıcı ön koşullardandır.

Türkiye'nin batı kara sınırlarındaki iki komşu ülkeden biri olan Yunanistan ile bazı temel sorunları bulunmaktadır. Özellikle kara sularının tespiti ile denizlerdeki ekonomik münhasır yararlanma lokasyonlarının tespiti konusunda yıllardır süren diplomatik sorunlar, hava sahasında FIR hatlarının tespiti, Kıbrıs üzerinde oluşturulmaya çalışılan sorunlar, Batı Trakya'daki Türklerin süregelen sorunları, mülteci meselesi ve adaların silahlandırılması ile Doğu Akdeniz'de tespit edilen enerji kaynaklarının paylaşılması, bu sorunların en önemlileridir.

Yunanistan'daki Batı Trakya Türklerinin uluslararası hukuk ve antlaşmalardan kaynaklanan idari özerklik ile eğitim-öğretim özerkliğinin antlaşmalara ve uluslararası hukuka aykırı olarak yıllardır uygulanmasını engelleyen Yunanistan, günümüzde de baskıcı politikalara devam etmektedir. Yunanistan, Batı Trakya Müslüman Türklerinin kazandığı kolektif hakları ve özerklikleri bireysel haklara indirgemeye çalışmakta, eğitim ve etnik kimlik, dini ve siyasi temsil gibi konularda hareket alanlarını daraltmaktadır. Lozan Barış Antlaşması'na rağmen Türk azınlığın haklarını ihlal etmeye devam eden Yunanistan Devleti, Türk Azınlığı kavramının Lozan'da yer almadığını iddia etmekte ve Batı Trakya Türklerinin etnik kimliğini inkâr etmektedir. Bu çerçevede eğitim konusunda birçok Türk okulunun faaliyetine son verilmekte, Türklerin anadilde eğitim hakları ellerinden alınmaktadır. Yine siyasi ve dini temsil konusunda, baraj uygulaması neticesinde Batı Trakya Türk vatandaşlarının milletvekili olmalarının önüne geçilmekte, Türklerin kurduğu siyasal partiler kapatılmakta, atanmış müftüler görev yapmaktadır. Ayrıca etnik kimlik bazında Yunanistan hükümeti Türklerin kimliğini tanımamakta, Türkçe isimleri yasaklamakta, Türklerin dernek ve sivil toplum örgütü kurma gibi örgütlenme haklarını ellerinden almaktadır (Yılmaz, 2019:2). Günümüzde Batı Trakya Türklerinin yaşadığı en temel üç sorun, ekonomik, toplumsal ve kişi hak ve özgürlüklerine dayalı olarak ele alınabilir. Bu sorunların çözülmesi ise Yunanistan Hükümetinin uluslararası anlaşmalar çerçevesinde kendisine yüklenen asli sorumlulukları yerine getirmesiyle gerçekleşecektir.

Türkiye'nin sınır ve sınır bölgelerine bakıldığında kara sınır bölgeleri dışında kalıp ayrıca önem arz eden kıyı (deniz) ve hava sınırlarının da ülkeler arasındaki ilişkileri etkilediği görülmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin Yunanistan ile denizlerde ve havada yaşadığı problemlerin büyük bölümü kara sularının ve hava sınırlarının nereye kadar uzandığı ve kullanımı ile ilgilidir. Elbette sınır sadece toprak üzerinde, atmosferde veya denizlerde insanlar tarafından belirlenmiş işaret ve simgelerden ibaret değil, aynı zamanda bir bölge ve güvenlik meselesi olarak deniz altı, toprak altı ve

atmosfer içerisinde devletlerin emniyetine ve ekonomisine etki eden unsurlar ihtiva etmektedir. Çünkü deniz sınırı ülkelerin mineral ve biyolojik kaynaklarında münhasır haklar tesis ederken, hava sınırları da gelişen havacılık ve uzay çalışmalarında devletleri etkileyen roller oynamaktadır. Bu durumun örneği belirtildiği gibi Yunanistan ile Türkiye'nin yaşadığı FIR hattı sorunu, kara sularının sınırı (Kaç mil olacağı ve esas unsur olan ana karaların baz alınıp alınmayacağı) ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşım sorunuyla ilişkilendirilebilir. Her ne kadar Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi bu durumlarda geçerli olsa da devletlere ve bölgelere göre değişen uygulamaların varlığı ile bu kurallar çoğu zaman uygulanmamaktadır. Ancak uluslararası sözleşmelere göre hava (dikey 62 mil, yatay 12 mil) ve deniz (Genellikle 6 veya 12 mil) hatlarında ortaya çıkan sorunların çözümü genellikle bu uluslararası sözleşme ve bölgesel uygulama farklılıklarına bağlı olarak ülkeler tarafından sağlanmaktadır. Bahsi geçen sorunlarla ilgili iki devlet arasında ikili görüşmeler devam etmektedir.

Türkiye'nin batı kara sınırlarındaki iki komşu ülkeden bir diğeri olan Bulgaristan ile de genellikle mülteciler konusunda ve bazı barajların kontrol edilmemesi sonucu yaşanan akarsu taşkınları konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bazı kurak yaz aylarında baraj sularını tamamen tutan Bulgaristan, Türkiye tarafındaki tarımsal sulamada yetersizlik yaşanmasına neden olmaktadır. Bu da iki devlet arasında sorunlar yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca değinilmesi gereken bir diğer mesele ise Bulgaristan'ın güvenlik gerekçesiyle 1995'ten sonra sınıra sıfır noktadaki birçok yerleşmeyi 5 km içeri taşımasıdır. Bu adım Bulgaristan tarafından güvenlik gerekçesiyle alınan bir önlem olarak ifade edilebilir. Hâlihazırda Bulgaristan tarafındaki sınır bölgelerinde güvenlik gerekçesiyle mültecilerle ilgili yoğun önlemler alınmaktadır.

Genel olarak bakıldığında batı kara sınırlarında cereyan eden mülteci meselesi, kaçakçılık, taşkınlar ve Batı Trakya Türkleriyle ilgili problemlerde

ülkeler arası müzakereler devam etse de, çözüm noktasında istenen seviyeye ulaşılamamıştır.

Bahsi geçen sorunlardan olan kaçakçılıkla ilgili bazı alanlarda henüz ciddi bir çözüm hayata geçirilememiştir. Özellikle bazı ülkelerde üretilen uyuşturucu maddelerin Karadeniz'in kuzeyinde Ukrayna üzerinden üç ayrı rota ile ve ayrıca Türkiye üzerinden Balkanlar ve Akdeniz rotası ile Avrupa'ya ulaştırıldığı T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporlarından anlaşılmaktadır. Balkan rotası genellikle Türkiye'nin batı kara sınırlarına tekabül eden güzergâhlara karşılık gelmektedir. Bu kapsamda kaçakçılık faaliyetleri için güvenlik açıklarını minimuma indirme noktasında örneğin Meriç Nehrinin iki yakasında bulunan ağlar, nehirde dolaşan devriye botları ve bu sınır hattındaki görüntü sistemleri sayesinde kaçak malzemeler kısmen yakalanmakta ve kör noktalar minimuma indirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin istihbarat çalışmaları ile bölgede yaşanan kaçakçılık önleme faaliyetleri aralıksız devam etmektedir. Ancak alınan önlemlere rağmen kaçakçılığın tam olarak önlenebildiğini söylemek güçtür. Bu bölgede sadece uyuşturucu değil, tütün mamülleri, alkol, kültür varlıkları, tarihi eser, silah, gıda ve çeşitli elektronik eşya (emtia) kaçakçılığı gibi kaçakçılık faaliyetleri de yapılmakta ve bunların Avrupa'ya veya tersi şekilde Avrupa'dan da doğuya aktarılması için çoğunlukla batı kara sınırları kullanılmaktadır. Dolayısıyla kaçakçılık açısından yoğun kullanılan Türkiye batı kara sınırları için güvenlik önlemleri daha da önemli hale gelmektedir.

Türkiye'nin batı kara sınırlarında yaşanan güvenlik problemlerine karşılık hem AB hem de Türkiye tarafından çeşitli önlemler alınmaktadır. Avrupa Entegre Sınır Yönetimi çerçevesinde ortaya konulan uygulamalar yeterli olmamakla birlikte, Avrupa için daha öngörülebilir tedbirler sunar. Avrupa Birliği tarafından desteklenen, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Türkiye sınırlarına yapılan tel örgüler (Fotoğraf 6.2-3), gözlem noktaları, görüntü alma noktaları ve diğer tüm önlemlerin yanında Türkiye tarafında da çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu kapsamda dikenli tel örgüler (Fotoğraf 6.2-3),

askeri kalekollar (Fotoğraf 6.4), devriye yolları ile gözlem noktaları, İHA'larla yapılan gözlemler ve bunun sonucunda güvenlik problemlerine yol açacak unsurları tespit ve imha söz konusudur.

Ayrıca Türkiye-AB sınırlarının güvenlik kapasitesini artırmak için Mobil Gözetleme Araçları Tedarik Projesi kapsamında millî olarak üretilen ve 2019-2020 yıllarında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na teslimi yapılan, sadece batı kara sınırlarının (Yunanistan-Bulgaristan) güvenliği için tasarlanmış olan 57 adet ATEŞ Zırhlı Keşif Gözetleme Araçları (Mobil Sınır Güvenlik Sistemi) batı kara sınırlarında hâlihazırda görev yapmaktadır.

ATEŞ Sisteminin araç üzeri sensörleri sayesinde gece/gündüz olumsuz hava koşullarında askeri birliklerin kısa/orta/uzun menzilde mobil gözetleme ihtiyacının karşılanması sağlanmaktadır. Radar ile tespit edilen bir hedef ya da atış yeri tespit sistemi ile tespit edilen bir keskin nişancı atışı, sayısal harita üzerinde koordinatlarıyla belirlenerek termal kamera ile gözetlenebilmekte, takip altına alınabilmektedir. Bu araçlar ile 10 km'ye kadar insan tespiti, 40 km'ye kadar yakın uçuşların tespiti yapılmaktadır. ASELSAN ACAR Kara Gözetleme Radarı, ŞAHİNGÖZ-OD Elektro-Optik Sensör Sistemi, 9661 V/UHF Kara Telsiz Sistemi ve SEDA Atış Yeri Tespit Sistemi, araç üzerine entegre edilmiş olup, yine ASELSAN tarafından tasarlanan SECANS Güvenlik Yönetim Yazılımı ile tüm sensörlerin kontrolü ve bir arada çalışabilmesi sağlanmaktadır. Yani bu araçlarda bulunan keskin nişancı tespit sistemi ile araca doğru atılan süpersonik atışların tespiti, termal ve optik görüntü sistemi ile görüntü alma, güvenlik yazılımıyla tek operatörün uyumlu şekilde araçları kullanabildiği bir sistem bulunmaktadır. Bu teknolojiler ile sınır güvenliği bağlamında önemli aşamalar kat edilmiştir. (https://www.savunmasanayist.com/ates-mobil-sinir-guvenlik-sistemi)

Fotoğraf 6.2: Türkiye Batı Kara Sınırları Tel Örgü ve Kamera Sistemi.

Fotoğraf 6.3: Türkiye Batı Kara Sınırları Tel Örgü ve Kamera Sistemi.

Fotoğraf 6.4: Türkiye Batı Kara Sınırları Askeri Gözlem Noktaları.

6.5. Türkiye'nin Batı Kara Hudutlarında Mülteci Meselesi ve Siyasi Bir Topluluk Olarak AB

Bilindiği gibi siyasi coğrafya, siyasi topluluklarla coğrafi özellikler arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemenin yanında, siyasi toplulukların veya devletlerin gelişme ve gerileme sebepleri hususunda incelemelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, bulunduğu coğrafyadan dolayı önemi artan ve yakın bir siyasi topluluk olarak AB ile siyasi ilişkileri yoğun olan bir ülkedir. Bu önem sınırlara, sınır güvenliğine ve yaşanan mülteci meselesine de yansımaktadır.

Türkiye, sınırlarının tamamında olduğu gibi batı kara sınırlarında da etkin güvenlik uygulamalarını hayata geçirmektedir. Türkiye'yi de ilgilendiren AB Entegre Sınır Yönetimi, Schengen rejiminin iç sınırları kaldırması ve AB'nin genişlemesine karşı geliştirdiği bir güvenlik refleksi olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda AB'nin güneydoğu sınırı olarak değerlendirilen Türkiye'nin batı sınır güvenliği mimarisinde temel motivasyon AB uyum sürecidir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin tarihsel algılamaları ve coğrafi konumundan kaynaklanan kendine has bir güvenlik kültürü bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında terör sorunu, Türkiye'nin sınır güvenlik gündeminin en önemli başlığı olmuştur. Bu noktada sınır güvenliği algılaması açısından AB ve Türkiye'nin farklı hassasiyetleri olduğunu söylemek gerekmektedir (Savaşeri, 2014:62).

Entegre Sınır Yönetimi Modeliyle, kişilerin seyahat özgürlüğü hakkını hukuka uygun olarak kullanması yasal ticaretin kolaylaştırılması bakımından olabildiğince şeffaf ve açık sınırlara, öte yandan yasadışı sınır geçişleri ve yasal olmayan ticaret usullerine karşı güvenli ve iyi kontrol edilen sınırlara ulaşmak hedeflenmektedir. Avrupa Birliği'ne girmek için aday olan Türkiye'nin sınır kontrolleri konusunda Birlik ile uyumu, bu kapsamda değerlendirilmektedir. Türkiye'de özellikle Doğu ve Güneydoğu sınırlarındaki zorlu arazi şartları, sınır güvenliği konusunda Türkiye'nin uğraşlarını arttırmaktadır. Sınır yönetimi konusunda Türkiye'nin kendi yapısı ve ihtiyaçlarına uygun olarak kendisi için bir Entegre Sınır Yönetimi Modeli oluşturma yönündeki faaliyetleri devam etmektedir. Türkiye'nin AB'ye önemli bir geçiş güzergâhı olması sebebiyle Avrupa Birliği, Türkiye'nin sınır yönetim faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi için Türkiye'yi ikna etmeye çalışmaktadır (Akman ve Kılıç, 2010:1).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, ortak ekonomik politikalar gerçekleştirmek amacıyla başlayıp gittikçe siyasi bir oluşuma doğru giden Avrupa Birliği'nin günümüzde yüz yüze kaldığı en önemli sorunlardan bir tanesi de bahsi geçen sebeplerden dolayı Birlik topraklarına dışarıdan yönelen mülteci göçüdür (Güleç, 2015:1).

AB son yıllarda Orta Doğu'da yaşanan istikrarsızlıklardan dolayı bazı siyasi ve ekonomik manevralar yapmaya başlamıştır. Bu uygulamalar, düzensiz göçmenleri AB sınırlarından uzakta tutmak adına sınır kontrollerini

dışsallaştırma ile yapılan genişleme ve arabulucu bir Avrupa Komşuluk Politikası, ikili antlaşmalar gibi politikalarla birlikte uygulanan vize politikaları, güvenli üçüncü ülke gibi uygulanan "uzaktan kontrol" teknikleri ve geri kabul antlaşmasıdır. Esasında AB'nin karşılaştığı tek problem düzensiz göçün önlenmesi ile ilgili değildir. Ayrıca göçmenlerin topluma entegre edilmesi de göç sorununun bir başka boyutu olarak AB'nin başka bir uğraş alanıdır (Savaşeri, 2014:103).

AB'nin Türkiye ile yaptığı ve 2016 yılında yürürlüğe giren geri kabul anlaşması, kaçak yollarla Yunanistan'a geçen göçmenlerin Türkiye'ye iadesini ve karşılığında Türkiye'de bulunan bir göçmeni kabul etmesini öngörmekte ve ayrıca Türkiye'ye özellikle Suriyeli göçmenlere harcanmak üzere ilk etapta belli bir miktar ödemeyi öngörüyordu. Yardımların ve geri kabul anlaşmasının AB tarafından yerine getirildiği pek söylenmese de mutabakata sadık kalan Türkiye'nin uyguladığı politikalar ile Avrupa'ya yönelen düzensiz göçmenlerin oranı 2016'dan itibaren iki-üç yıl içerisinde yüzde doksan oranında azalmıştır.

AB, kendi içerisinde serbest geçişleri sağlamanın yanında dış sınırlarını ve sınır geçişlerini daha etkin bir şekilde kontrol etmeye çalışmaktadır. Avrupa için güneydoğu sınır güvenliğinin Türkiye'nin güney ve doğu sınırlarıyla bağlantılı olduğu tezi, yukarıda değinildiği gibi Şubat 2020'de yaşanan İdlib krizi ile daha net ortaya çıkmıştır. Türkiye daha fazla mülteciyi barındıracak bir durumda olmadığı mesajını batı sınırlarını açarak göstermiştir. Bu süreçte Avrupa'ya doğru yaşanan kitlesel göçe Türkiye müdahale etmemiştir. Yunanistan ise mülteciler için set oluşturmuş ve sınırlardaki tampon bölgelerde göçmenleri tutmaya çalışmıştır. Bu kapsamda kontrol altında olmayan Meriç Nehri kıyılarının bazı bölümlerine dikenli tel çekilmiştir. Örneğin Yunanistan'ın Ferres bölgesinde insanları sağır edecek güce sahip 2 adet Uzun Menzilli Aktif Akustik Uyarıcı Sistemi kurulmuş ve sığınmacı karşıtı bir önlem daha alınmıştır. Yunanistan bu ve benzeri uygulamalarla push back (geri itme) politikası uygulamaktadır. Her ne kadar AB

Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (Frontex) tarafından inkâr edilip kabul edilmese de, geri itmeler Türk Sahil Güvenlik unsurlarınca defalarca kayıt altına alınmıştır. Avrupa Birliği üyeleri olağanüstü toplantılar yaparak mülteciler için önlem almaya çalışmıştır. Böylelikle Türkiye, daha önce yapılan anlaşmaların hayata geçirilmemesinden dolayı, ülke olarak Avrupa'nın bir tampon bölgesi olmadığı mesajını AB'ye vermiştir. Ancak Avrupa'nın güvenliğinin Türkiye ile bağlantılı olduğu savını AB ülkeleri de artık siyasi olarak kabul etmektedir.

Türkiye tüm çabalarına rağmen Avrupa'dan göçmenler konusunda gerekli desteği alamamış ancak yaşanan bu son krizde meydana gelen göçmen baskısı, Avrupa'nın Türkiye'ye olan desteğinin kısmen artırılmasına zemin hazırlamıştır. Sonuçta Türkiye'nin her alanda istikrarı, sınırlarının güvenliği ve kaynak ülkelerdeki istikrarsızlıkların sonlanması artık Avrupa'yı da yakından ilgilendirmektedir. Sınırlardaki bu gelişmeler AB-Türkiye arasındaki ilişkileri belirleyen çok önemli bir parametre haline gelmiştir. Sadece güvenlik değil, aynı zamanda ticari ve sosyal açıdan da bir geçiş koridoru olan Trakya, AB-Türkiye için önemli bir rol oynamaktadır. Bütün bu gelişmeler ve atılan diplomatik adımların tamamı Türkiye'nin batı sınırlarının Avrupa için önemini göstermektedir.

Esasında mültecilerle ilgili yürürlükte olan anlaşmalar açıktır. Örneğin Cenevre Sözleşmesi ve yaklaşık on temel uluslar arası hukuk kuralları ile mülteciler hakkında işlem yapılması gerekmektedir. Bu kurallara göre mülteciler bir ülkenin toprağına girdikten sonra uluslararası hukuk geçerli olmaktadır. Bu kapsamda değerlendirilebilecek bir anlaşma da AB ile Türkiye arasında yapılan geri kabul anlaşmasıdır. Anlaşmaya göre denizlerden geçenleri Türkiye'ye iade etme kuralı kara sınırları için geçerli değildir. Bu durumdan dolayı mülteciler gerek düzenli gerek düzensiz olsun daha çok karadan ve özellikle Yunanistan sınırından (Edirne gibi merkezi yerleşmeler üzerinden ve genellikle kolay ulaşılabilir olmasından dolayı

Pazarkule veya Meriç boyları üzerinden) Avrupa'ya geçmeye çalışmaktadırlar (Şekil 6.2).

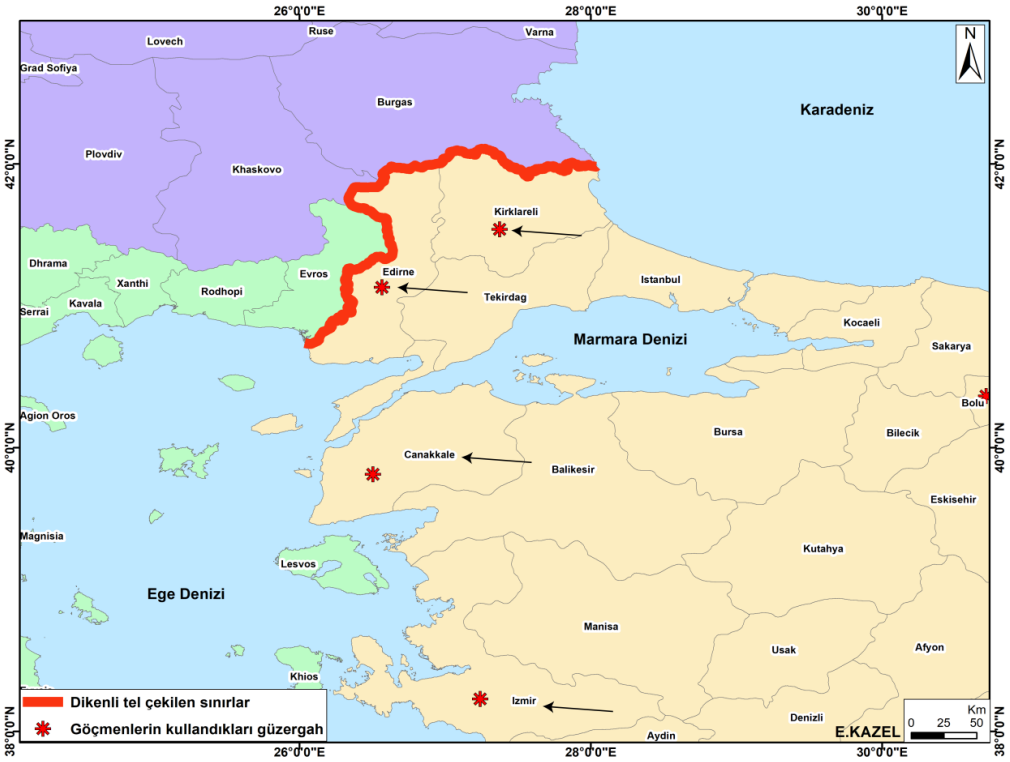

Şekil 6.2: Batı Kara Sınırlarında Dikenli Tel Çekilen Sınırlar ve Mültecilerin Avrupa'ya Geçmek İçin Yöneldikleri Güzergâhlar.

Türkiye ile AB arasında mültecilerle ilgili olarak yapılan anlaşmaların büyük bölümü askıda durmakta ve kamuoyuna yansıdığı gibi anlaşmalar tam olarak uygulanmamaktadır. Bulgaristan kendi sınırlarında güvenlik önlemlerini artırmakta, Yunanistan tek taraflı olarak ve uluslararası hukuka aykırı şekilde mültecilere sert müdahalelerde bulunarak ülkeye almama veya geri itme politikası uygulamaktadır. Yunanistan bazı dönemlerde sınır kapılarını tek taraflı olarak kapatmakta, sınırlarda güvenlik önlemlerini artırmakta (ses bombası ve plastik mermi kullanımı dâhil) ve Meriç Nehri boylarında foto kapan kurma ve sınır hattına dikenli tel ve çelik duvar çekme gibi önlemleri gün geçtikçe sıklaştırmaktadır. Bu da sınırların daha katı kurallarla korunmasını ve mülteci yığılmalarını meydana getirmektedir (Fotoğraf 6.5).

Fotoğraf 6.5: Yunanistan Sınır Hattı ve Mülteciler.
(https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fi.) (Erişim Tarihi 17.11.2020).

Esasında yukarıda da değinildiği gibi Avrupa Birliği Hukuku, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bahsi geçen tüm anlaşmalar, sığınma, sınır yönetimi ve göç konusunda temel değerleri ortaya koymaktadır. Bu yasal dayanaklara göre Avrupa, göçmenlere sınırlarını açma, sığınma ve ilgili tüm prosedürlerle ilgili çerçeveyi çizmiştir. Çizilen bu çerçeve, ülkelerinde yaşama ihtimali kalmayan mültecilere Avrupa'ya yönelme şansı sunmaktadır. Ancak Avrupa Birliği'nin bu anlaşmaları tam olarak uyguladığı tartışmalıdır. Bu kapsamda sadece nitelikli göçmenleri kabul edip diğerlerine yeterince ilgi göstermeyen Avrupa Birliği'nin diğer devletlerce daha fazla sorumluluk alması beklenmektedir.

Avrupa Birliği tarafından uygulanabilecek politikalara örnek olarak; sınırlarda iltica hakları çerçevesinde değerlendirilebilecek mülteci başvuru merkezleri, geçiş noktalarında insani yardım malzemelerinin temin edileceği alanlar, Lizbon Anlaşması ve 1951 Cenevre Sözleşmesi gereği mültecilerin geri gönderilmeme ilkesi doğrultusunda uluslar arası koruma sistemi kurulabilir. 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. maddesi gereğince mültecilere; herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır, ilkesine göre muamele

edilmesi sağlanabilir. Ayrıca acil durumlarda geri göndermeleri engellemek için 1951 Cenevre Sözleşmesinin 33.maddesi, Lizbon Anlaşmasının 78. ve 79. maddeleri bütün sığınmacılar için işletilebilir olmalıdır (İMRA Avrupa'ya Açık Çağrı Raporu, 2020).

Her şeye rağmen Türkiye'nin mültecilerle ilgili uyguladığı insani politikalardan dolayı yüz binlerce mültecinin mağduriyeti giderilmekte ve Avrupa'ya geçişi önlenmektedir. Yunanistan tarafından uygulanan geri itmelerde mağdur olan mülteciler tekrar Türkiye'ye sığınmaktadır. Bunun yanında Akdeniz ve Ege Denizinde batan botlarda son 7 yılda 15 binden fazla mülteci yaşamını yitirmiştir. Dolayısıyla bu güzergâhta da Yunanistan tarafından geri itilen mültecileri Türkiye kurtarmakta ve ülkeye kabul etmektedir.

AB-Türkiye arasında mültecileri etkileyen bir diğer konu ise 2020 yılında dünyada yayılan Yeni Tip Koronavirüs'tür. Bu virüsten sonra tüm ülkeler sınırlarını daha sıkı politikalarla korumaya başlamıştır. Türkiye'nin, İdlib krizinden sonra sınırları açmasıyla Avrupa'ya yönelen göçmenleri durdurmakta güçlük çekerek güç kullanan AB, bu salgını da öne sürerek uluslararası hukukta geri itmeleri meşru hale getirmiştir. Dolayısıyla göçmenler birer potansiyel virüs taşıyıcısı kabul edilip Avrupa'ya alınmamakta ve sınırlara yönelen mülteciler için sorun devam etmektedir. AB içerisinde bulunan mevcut göçmen merkezlerinde de bakımsızlıktan kaynaklanan birçok insani problem yaşanmaktadır.

Günümüzde artan iç karışıklıklar ile ortaya çıkan insani mağduriyetler ve göç hareketliliği, suç olgusunu da farklı boyutlara taşımaktadır. Özellikle insan ticareti, kaçakçılık ve terör suçları son dönemlerde artmıştır. Türkiye, coğrafi ve jeopolitik konumu itibariyle suç geçiş bölgesi niteliğindedir. Türkiye'de görülen düzensiz göçmen oranı yıllar bazında artış göstermiştir. Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2019 raporuna göre 2017 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 175.752 iken, 2018 yılında

bu sayı 268.003 kişiye ulaşmıştır. 2019 ve 2020 yılında da bu oranlar yükselmiştir. Sonuçlar dikkate alındığında, sınırlardaki kontrollerin veya güvenlik önlemlerinin artırılması ihtiyacı belirgin olarak görülebilir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte biyometrik verilerin adli güvenlik amacıyla kullanımı yaygınlaşmıştır. Kaydedilen biyometrik veriler sayesinde yurt içinde veya yurt dışında meydana gelebilecek suçlara karışan kişilerin tespiti kolaylaşmıştır. Ülkemizde güvenlik önlemlerinin artmasının en önemli göstergelerinden biri; Türkiye Göç İdaresi 2019 Raporuna göre 2019 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısında ve göçmen kaçakçı sayısında azalma olmasıdır. Bu durum 2020 yılında da devam etmiştir. Bahsi geçen düzensiz göçmenlerin büyük bölümü Avrupa güzergâhındaki batı sınırlarında yakalanmıştır (Koç v.d, 2020:447). Dolayısıyla göçmen ve suç geçiş güzergâhı niteliğinde olan Türkiye ve özellikle batı kara sınırlarının giriş ve çıkış noktalarında biyometrik veri kontrolleri hem kayıt hem de güvenlik için kritik hale gelmiştir. Bunun yanında belirtilmelidir ki, sınırlarda uygulanan katı sınır politikaları daha güvenli olsa da, ekonomik olarak maliyetlidir. Sınırlardaki güvenlik uygulamaları komşu ülkeler arasındaki ticari aktivitelerin kolay akışına mani olmaktadır. Ancak ülkeler nazarında terör olayları, göç ve yasadışı sorunlar söz konusu olduğunda ekonomik bağlar ikinci plana atılabilmektedir. Ayrıca bazı ülkeler tarafından sınır güvenliğinde mültecilerin potansiyel birer suçlu veya güvenlik sorunu olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğu açıktır. Bunun yerine mülteciler, sığınmacılar ya da göçmenler, insani bir problem alanı olarak görülmeli ve bu bakış açısıyla daha etkin çözümler üretilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak AB-Türkiye sınırları dâhil olmak üzere küreselleşme ve sınırların yapısı hakkında yapılan yorumlar her ne kadar iyimser olsa da, bunun aksine, Dünya'nın birçok bölgesindeki sınırlar artık daha belirgin ve güvenlik açısından daha çok kontrol edilmesi gereken alanlar haline gelmiştir. Geçiş veya kontrol alanları olan sınırlar, coğrafi birer ünitedir ve ülke sahasının serhat noktaları olarak önemini her geçen gün artırmaktadır.

SONUÇ

Coğrafya biliminin içerisinde yer alan araştırma konuları ve coğrafi temel ilke ve paradigmaları üzerinden bütüncül, çoğulcu ve aynı zamanda disiplinler arası bir yaklaşımla çalışma yapıldığı söylenebilir. Çalışmada geniş bir teorik çerçeve oluşturarak, ortaya çıkan bulguları temellendirmek ana hedeflerden olmuştur. Bahsi geçen bakış açıları üzerinden siyasi coğrafya hususiyetlerini irdelediğimizde, geçmişte ve günümüzde birçok değişkenin ülkelerin gelişim ve değişimine etki ettiği görülmektedir. Siyasi coğrafyanın temel amilleri olan coğrafi mevkii şartları ile bunun etkileri, saha yapısı ve bunun etkileri, iklim ve yer şekilleri ile bunların etkileri, Türkiye'de coğrafya ve uygulanan politikalarda karşılıklı bir etkileşim oluşturmaktadır. Bu durum siyasi organizasyonlar ile yürütülen politikalara etki etmektedir. Siyasi coğrafyada etkili olan amiller ile politik konuların karşılıklı olarak birbirini etkilemesi sonucunda Türkiye sınırlarında farklı güvenlik uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu güvenlik uygulamalarının işlerliği konusunda alınan önlemler ise her zaman güncelliğini korumalıdır.

Bir yarımada ülkesi olan Türkiye, coğrafi konum olarak önemli bir sahaya tekabül etmektedir. Araştırma alanı olan batı kara sınırlarını içine alan Trakya bölümü de, birçok coğrafi unsurun adeta kesişim sahasıdır. Coğrafi önemden dolayı Anadolu ve batı kara sınırları, her zaman devletlerin egemen olmak istediği stratejik coğrafi alanlara tekabül etmiştir. Yapılan araştırmalardan anlaşıldığı üzere Türkiye ve batı kara sınırlarının olduğu Trakya, tarihi süreç içerisinde sınır değişimlerinin yaşandığı ve birçok büyük imparatorluğun egemenlik kurduğu stratejik alanlar olmuştur. Bu sahalar tarih boyunca insanların etkileşim noktaları haline gelmiş, Avrupa ve Asya arasında bulunan geçiş koridorunun ana güzergâhını teşkil etmiştir. Bu sahalar çok önemli coğrafi avantajlarıyla geçmişte ve bugün Avrupa'nın, medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'ya açılan ön kapılarıdır.

Araştırma sahası dâhil olmak üzere coğrafya ve sınırlar arasında, ülkelerin siyasi yaklaşımları, ticaretleri ve güvenlik uygulamaları bakımından doğrusal

bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki çerçevesinde zamanla sınırlarla ilgili birçok farklı değişken devreye girmekte ve değişikliklere zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple devletler, sınırlarını kimi yerlerde esneterek birleştirici bir coğrafi üniteye dönüştürürken, kimi yerlerde de belirginleştirerek korumanın çabasındadır. Batı kara sınırları siyasi bakımdan Avrupa Birliği ile Türkiye siyasi sınırlarının karşılıklı başlangıç veya karşılıklı bitiş noktalarına tekabül etmektedir ve bu sınırların yönetişimi karşılıklı olarak sıkı kurallara tabi tutulmaktadır. Ancak her iki durumda da Türkiye sınırlarının hinterlandında geçmişten gelen kültürel ve diğer beşeri bağlarla sınırları aşan bir etkileşim söz konusudur. Batı kara sınırlarının hemen ardında bulunan Batı Trakya Türkleri ile Balkan ülkelerindeki tarihi bağlar, Türkiye sınırlarının ötesinde bir kültürel bağı işaret etmektedir. Bu bağın güçlendirilmesi ve bölgede yaşayan Batı Trakya Türklerinin hakları konusunda daha fazla çaba gerekmektedir.

Araştırma sahası olan Türkiye'nin batı kara sınırlarında fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri incelendiğinde ortaya çıkan bulgular bu sınırların doğal unsurlardan da etkilenen siyasi sınırlar olduğunu göstermektedir. Sınırın önemli bir bölümünün gerek Meriç Nehri ve Rezve (Mutlu) Dere tarafından ve gerekse bazı bölümlerde Yıldız Dağları tarafından coğrafi unsurlar dikkate alınarak çizildiği ve bunun beşeri özelliklere yansıdığı görülmektedir. Ayrıca Karadeniz kıyısı ve yakınlarındaki sınır bölgelerinde ılıman iklimin etkisiyle yoğun bitki örtüsü oluşmuş, böylelikle ormancılık faaliyetleri sınır bölgesinde yaşayan insanlar tarafından ekonomik bir etkinlik kolu haline gelmiştir. Sınırın her iki ucuna göre orta bölümü ve Ege Denizine yakın güney taraflarında iklim ve topografya değiştiğinden ve şartlar daha uygun hale geldiğinden birçok tarımsal faaliyet yapılmaktadır. Dolayısıyla gerek tarımsal gerekse ticari faaliyetlerden dolayı Türkiye'nin diğer sınırlarına nazaran batı kara sınırında nüfus ve yerleşme, sınırın neredeyse sıfır noktalarında dahi görülebilmektedir. Askeri yasak bölge ve izole sınır bölgeleri dışında buralarda günlük beşeri hareketliliğin artırılması

ve bölgenin coğrafi potansiyelinden dolayı daha cazibeli hale getirilmesi ülke ekonomisi için de faydalı olacaktır.

Denilebilir ki coğrafi farklılıkların ve coğrafi avantajların yoğunlaştığı bölgeler ile sınırlar, ekonomik ve ticari açıdan elverişli, hareketli sahalara tekabül etmektedir. Türkiye, hammadde bulunan Orta Doğu ülkeleriyle, gelişmiş Avrupa Ülkeleri arasında bulunan coğrafi konumuyla her türlü ticari değiş tokuşta koridor vazifesi görmektedir. Dolayısıyla yoğun ticari alış verişin olduğu stratejik sınırlar, siyasi coğrafya açısından bir devletin sahip olduğu coğrafi konumla ilişkilidir. Türkiye'nin batı kara sınırı da bahsi geçen yaklaşımla ele alınabilecek şekilde ticaret fonksiyonunun ön plana çıktığı bir sınırdır. Ticaret fonksiyonu karşılıklı olarak Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında önemli bir ekonomik parametredir. Bunun yanında sınırın diğer AB ülkeleri ile Türkiye arasında da ekonomik bir karşılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki ticari potansiyelin değerlendirilmesi, sınırdan kaçak geçişlerin önlenmesi ve sınır geçişleri konusundaki sert prosedürlerin bazı ekonomik uygulamalarda bir miktar esnetilmesi sınırdaş ülkelerin ticari olarak yararına olacaktır.

Türkiye, sahip olduğu avantajlı coğrafi konumdan dolayı, sınırlarda bulunan gümrük kapıları ile Avrupa ve Asya arasında uluslararası ticaretin geçiş sahalarını oluşturmaktadır. Genellikle uluslararası ticarette daha yoğun olarak kullanılan deniz ve havayolu gümrükleri yanında kara sınırlarındaki gümrüklerde karayolu ve demiryolu ulaşımı üzerinden yolcu ve yük taşımacılığı yapılmakta ve böylece Türkiye ekonomisine önemli ölçüde katma değer sağlanmaktadır. Avrupa ile Asya arasında önemli bir insani ve ticari koridor oluşturan Türkiye'nin kara sınırlarında bulunan hudut kapılarından en işlek olanı batı kara sınırında bulunan Kapıkule'dir**.** Batı kara sınır kapılarından 2018 ve 2019 yıllarında 11 milyonun üzerinde bir nüfus giriş çıkışı olurken, 2020 yılında sadece 3.3 milyonun biraz üzerinde bir geçişin olduğu görülmektedir. 2020 yılında yolcu sayılarında ortaya çıkan belirgin düşüşün en önemli sebebi, Yunanistan ile yaşanan siyasi sorunlardan

dolayı kapıların belirli dönemlerde kapanması ve özellikle bu dönemde Dünyada yaşanan Covid 19 salgın sürecinin etkileridir. Ancak son dönemlerde salgın kurallarının esnetilmesi ile yolcu ve araç geçişi önceki yoğunluğa ulaşmaya başlamıştır. Bu durumun devamı ve oluşabilecek buna benzer kriz durumları için sınırdaş ülkeler arası alternatif önlemler planlanmalıdır.

Araştırma sahasına tekabül eden ve Türkiye'den Avrupa'ya geçiş güzergâhında bulunan Edirne ve Kırklareli illeri, Yunanistan ve Bulgaristan'a açılan sınır kapıları üzerinden uyuşturucu, kültürel varlıklar ve insan kaçakçılığında fazlaca kullanılmaya çalışılan bir hattır. Batı sınırlarındaki gümrüklerde özellikle son yıllarda yapılan modernizasyonlarla birlikte birçok güvenlik önlemi sayesinde kaçakçılık faaliyetleri azalmış, ancak henüz yüzde yüz bir başarı elde edilememiştir. Bu noktada başarı oranını artırmak için teknolojik imkânların daha fazla kullanılması, gümrük personelinin yoğun çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve Tır kontrollerinde birebir aramaların sıklaştırılması gerekmektedir.

Türkiye'nin, sahip olduğu siyasi coğrafya avantajları her zaman kazanım olarak değerlendirilse de, bu durum sınır güvenliği açısından yaşanan sorunların varlığını ve daima teyakkuz halinde olması gerektiği gerçeğini değiştirmeyecektir. Son derece önemli bir coğrafi konumda bulunan Türkiye'nin her zaman mücadelelere sahne olduğu tarihi bir gerçeklik olarak bilinmektedir. Türkiye'de esas itibariyle çoğu dış politika sorunu, coğrafi konumunun doğal bir sonucu olmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu saha, avantajlarıyla birlikte zorlu arazi yapısı olan bir coğrafi alandır. Sorunların ve yürütülen politikaların büyük bölümünde coğrafyayla ilgili bir ilişki vardır. Bu itibarla coğrafi bilgilere vakıf olmak, yaşanan sorunları yorumlamada, sebep sonuç ilişkisi kurmada ve strateji belirleyerek çözümler üretmede büyük etkiye sahiptir. Dolayısıyla devlet yöneticilerinin coğrafi özelliklere göre politikalar üretmesi, sürdürülebilirlik adına önem arz etmektedir.

Sınır güvenliğiyle ilgili günümüz dünyasında teknolojik gelişmelere paralel ilerleyen bir mücadele anlayışı da başlamıştır. Bu anlayış artık ülkeler arasında meydana gelen savaşlarda temel parametrelerden birisi haline gelmiştir. Bu yaklaşım zamanla, teknolojik handikaplar doğurarak siber güvenliği gündeme taşımıştır. Bu durum güvenliğe konu olan unsurlar için, sahip olunmak istenen coğrafyayı teknoloji aracılığıyla saldırılara daha açık hale getirmiş ve siber tehlikeye zemin hazırlamıştır. Günümüzde artık "Siber Sınır" kavramı ortaya çıkmaya başlamış ve bu noktada devletler, yeni teknik koruma imkânlarını sağlamaya çalışmaktadır. Devletler yakın gelecekte sınırlarında ve siber uzayda sanal koruma kalkanları kurarak sınırlarının ve verilerinin güvenliğini sağlayacaktır. Gelecekte savaşların silah ile değil, siber saldırılarla yapılacağı ve veri güvenliğinin öneminin daha da artacağı anlaşılmaktadır. Elektrik, doğalgaz, su ve internet gibi alt yapıların siber saldırılarla çökertilmesi sonucunda devletlerin zor duruma sokulacağı söz konu olacaktır. Bütün bunlar fiziki olarak sınır güvenliğine zemin hazırlayan risklerin yanında, sınır güvenliğini daha geçirgen hale getiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber güvenlik yanında dijital mülki alanların oluşması da gündeme gelebilecek konulardandır. Bu konular artık, "siber coğrafya", "sanal mekân" gibi kavram ve konuları coğrafya bilim literatürüne daha fazla yerleştirecek ve coğrafya biliminde bu konulardaki araştırmalar artacaktır. Bilindiği gibi merkezin güvenliği sınırlardan geçmektedir. Bu yaklaşım fiziki güvenlik için olduğu kadar sanal güvenliğe de bir atıftır. Elbette sanal güvenlik daha geçirgendir. Bu durum fiziki sınırları ortadan kaldırmasa da yukarıda belirtildiği gibi siber saldırılarla teknolojik altyapılar, elektrik sistemleri, veri ağları, şehir sistemleri ve haberleşme gibi stratejik alanlar hedef alınabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı siber sınır, siber uzay, siber güvenlik gibi konularda Türkiye'nin artık yoğun teknik önlemler alması kaçınılmaz görünmektedir.

Son yıllarda bazı ülkeler tarafından Orta Doğu ülkelerinde sürdürülen vekâlet savaşları, Türkiye'yi fazlasıyla etkilemektedir. Yıllardır devam eden terör sorunu, son on yılda artan düzensiz göçmenler ve kaçakçılıkla ilgili

sorunlar Türkiye için problem olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin Doğu sınırlarının zorlu sarp coğrafyası özellikle kışın yoğun kar yağışının da etkisiyle kontrol edilmesi güç ve kaçakçılık açısından kullanılabilir geçişler sunar. Böylelikle ülkeye sokulan kaçak ürünler hem Türkiye'ye hem de batı kara sınırları üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda her ne kadar teknolojik imkânların artması ve alınan önlemlerle önemli oranda azalma meydana gelse de, terör grupları sınırları kullanmaya devam etmektedir. Ayrıca sınırlarda yapılan sınır duvarlarının ve sınır hatlarındaki diğer önlemlerin kaçakçılığı ve diğer problemleri büyük ölçüde önlediği varsayımı tartışmalı bir konudur. Dolayısıyla sınırlar ve üzerinde alınan güvenlik önlemlerinin daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir.

Sadece Orta Doğu ülkelerine komşu olması değil, aynı zamanda Kafkaslarda yaşanan Dağlık Karabağ sorunu da Azerbaycan vasıtasıyla Türkiye'yi ilgilendiren bir unsurdur. Örneğin bölgede 2020 yılında meydana gelen savaş ile Azerbaycan Ermenistan'a galip gelerek Dağlık Karabağ'da egemenlik kurmuş, böylelikle Türkiye için uzak coğrafi noktalarda bulunan Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle kara bağlantısı konusunda alternatif imkânlar oluşmuştur. Bu kapsamda savaş sonrası yapılan anlaşma ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti üzerinden Türkiye'ye bağlanacak karayolu büyük bir kazanımdır. Ancak bu ulaşım alternatifinin Orta Asya ile koridor olarak kalıcı olması için sürekli bir takip gerekmektedir. Yaşanan gelişmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sınırlar üzerinden sağlanan kazanımlar Türkiye'ye önemli alternatifler sunmaktadır.

Türkiye'ye güney ve doğu sınırlarından giren mültecilerin batı kara sınırları üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışması ve yine bu sınırlardan yapılan kaçakçılık faaliyetleri Türkiye'yi etkileyen önemli sınır güvenlik problemidir. AB-Türkiye ilişkilerinde belirleyici etmenlerden olan mülteciler konusu güncelliğini korumakta ve zaman zaman gergin diplomatik sorunlara yol açmaktadır. Mültecilerin güvenlik sorunu değil insani bir problem olarak görülmesi ve buna göre kalıcı çözümlerin üretilmesi gerekmektedir. Çözüm

için özellikle Yunanistan Devletinin mülteciler konusuna daha insani saiklerle yaklaşması gerekmektedir.

Yunanistan ile olan Batı Trakya Türkleri sorunu, mülteci sorunu, Kıbrıs, Adalar, Doğu Akdeniz'de ki enerji kaynaklarının paylaşım sorunu, hava sahası ve kıta sahanlığı ile ilgili yaşanan sorunlar yıllardır iki ülke arasında gerginliğin devamına sebep olmaktadır. Avrupa Birliğinin Yunanistan'ı Türkiye aleyhine desteklemesiyle bu sorunlar daha da karmaşık hale gelmekte ve durağan vaziyetini korumaktadır. Her ne kadar politik gerginlikler yaşansa da, Türkiye'nin güney, doğu ve batı kara sınırlarının güvenliği Avrupa'yı da ilgilendirmektedir. Mülteciler ve kaçakçılıkla ilgili adeta coğrafi bir tampon olan Türkiye, Avrupa'nın güneydoğu sınırları için büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla Avrupa'nın güneydoğu sınırlarının güvenliği, büyük oranda Türkiye'nin güney ve doğu sınırlarının güvenliğiyle bağlantılıdır. Buralarda oluşabilecek güvenlik açıkları, günümüzde olduğu gibi Avrupa'nın sınırlarına yansıyacaktır. Bundan dolayı Türkiye'nin batı kara sınırlarının Avrupa için son hat olarak büyük önemi bulunmaktadır. Yunanistan ve Bulgaristan Devletlerinin bu sınırlarda istihkâmlar kurması, tel ve çelik duvarlar inşa etmesi ve sayısız güvenlik tedbiri almasının sebebi bu önemin coğrafi gerçekliğinden dolayıdır. Bölgede alınan önlemlerle mültecilerin geri itilmesi konusunda her türlü şiddete başvurulmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türk Sahil Güvenlik Birimlerince mültecilerin Yunanistan tarafından geri itildiği defalarca kayıt altına alınmıştır. Ancak bu durum hem AB müktesebatları ve hukuk kurallarının yüklediği yasal sorumluluklar hem de insani yükümlülüklerden dolayı AB için sürdürülebilir değildir. AB'nin bu konuda artık sorumluluklarını yerine getirerek mültecilerle ilgili yasal dayanaklara bağlı kalması gerekmektedir. Sınırlarda oluşan göç ve insani dramların çözüme kavuşturulması için bu adım şarttır. Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi çerçevesinde uyguladığı sınır güvenlik sorumluluklarına AB'nin daha fazla sorumluluk alarak destek vermesi kaçınılmaz görünmektedir.

AB'nin Türkiye ile yaptığı geri kabul anlaşması çerçevesinde alınan kararların AB tarafından yerine getirildiği pek söylenmese de mutabakata uymaya çalışan Türkiye'nin benimsediği politikalar ile Avrupa'ya yönelen düzensiz göçmenlerin oranı 2016'dan itibaren yüzde doksan oranında azalmıştır. Bu durum batı kara sınırlarının AB için fonksiyonunu ortaya koymaktadır. Bu durumdan dolayı ve ekonomik ilişkilerin devam etmesi gerektiği bilinciyle zaman zaman Avrupa Birliği ile Türkiye, olumlu ve sıcak diplomasi yürütmektedir. Bu açıdan bakıldığında siyasi toplulukların ilişkilerinde meselenin aslında para veya başka bir argüman değil coğrafya olduğu ve bu gerçekliğin kabul edildiği görülebilmektedir.

Günümüzde artan savaşlar ile ortaya çıkan insani mağduriyetler ve göç hareketliliği, suç olgusunu da farklı boyutlara taşımaktadır. İnsan ticareti, kaçakçılık ve terör suçları son dönemlerde artmıştır. Türkiye, coğrafi konumu itibariyle suç geçiş bölgesi niteliğinde olduğundan dolayı hem suçluların barındığı hem de Batı ülkelerine geçiş yapabildiği transit bir coğrafi saha olmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyetinin uyguladığı yoğun güvenlik politikaları sayesinde bu durum son derece minimize edilmektedir.

Türkiye, insan ticareti, kaçakçılık ve suç şebekeleri konusunda hem yurt içinde hem de sınır boylarında yoğun güvenlik önlemlerini hayata geçirmektedir. Bu kapsamda Türkiye, batı kara sınırlarında AB Entegre Sınır Yönetim Sistemi çerçevesinde ve kendi güvenlik konseptine uygun olarak gerekli olan önlemleri almaktadır. Türkiye tarafından geliştirilen ATEŞ Mobil Sınır Güvenlik Sistemi ile batı kara sınırları daha güvenli hale getirilmiştir. Yine bu sınır bölgelerinde askeri gözlem noktaları ve çeşitli teknolojik görüntüleme sistemleri ile birçok teknik önlem alınmakta ve gerek terör, gerekse kaçakçılıkla mücadele konusunda sorumlu ekipler tarafından daima kontrol sağlanarak sınır güvenliği temin edilmeye çalışılmaktadır. Ancak görünen o ki alınan bu önlemler de yeterli değildir. Dolayısıyla daha fazla güvenlik önlemi alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak; Fiziki sınırlar ve sınır bölgeleri, küreselleşme kavramında ve dijital sınırlarda olduğu gibi sanallığı ifade etmemektedir ve sanal çizgiler değildir. Sınırlar coğrafi mekânın kendisi ve doğa üzerinde uzayan gerçek fiziki hatlardır. Siyasi coğrafya ve sınırlar hakkındaki teorik bilgiler ile bu bilgilerin sahadaki örnekleri, coğrafyanın etkinliğini gösteren unsurları ihtiva etmektedir. Bahsi geçen bütün hususlar Türkiye'nin ve batı kara sınırlarının coğrafi mevkii şartları, saha yapısı, yer şekilleri ve iklim özellikleri gibi siyasi coğrafya üzerinde etkili olan faktörlerin siyasi olaylara birer yansıması olarak kabul edilmelidir. Türkiye'nin batı kara sınırları, Doğu-Batı arasında yaşanan siyasi gelişmelerin, coğrafyanın temel prensiplerinden olan karşılıklı ilgi ve nedensellik ilkeleri bağlamında yansıdığı coğrafi bir saha olarak, AB-Türkiye arasındaki politik ve ekonomik ilişkilerde belirleyici misyona sahiptir. Bu itibarla günümüzde AB-Türkiye sınırları dâhil olmak üzere Dünya'nın birçok bölgesindeki siyasi sınırlar artık çok daha belirgin ve güvenlik açısından çok daha kontrol edilmesi gereken alanlar haline gelmiştir. Bu çerçevede batı kara sınırları AB-Türkiye arasında gün geçtikçe belirginleşen ve kontrol edilmeye çalışılan sınır hatlarından birisi olarak gündemdeki önemini korumaktadır.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Y.: 2013, "Sunuş", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, cilt 3, sayı 27, s,9-14, İstanbul.

ADIGÜZEL, Y.: 2016, "Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu", **Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı**, Aryan Basım, s,173-196. İstanbul.

AYDIN, M.: 1999, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs". **Middle Eastern Studies**, 35(4), P, 152-186. Retrieved November 30, 2020, from http://www.jstor.org/stable/4284043

AMOORE, L.: 2006, "Biometric Borders: Governing Mobilities in the War on Terror". **Political Geography,** 25, 336-351.

AKMAN, A., KILINÇ, İ.: 2010, "AB'de Entegre Sınır Yönetiminin Gelişimi ve AB Sürecinde Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimine Geçiş Çalışmaları", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, s,1-22.

AVDAN, N.: 2019, "Vizeler ve Duvarlar: Terörizm Çağında Sınır Güvenliği", **Pennsylvania Üniversitesi**, p,xi, Philadelphia.

AGNEW, J.: 2002, **Making Political Geography: Human Geography in the Making**, London: Oxford University Pressınc.

AKENGİN, H.: 2017, **Siyasi Coğrafya- İnsan ve Mekan Yönetimi**, Önsöz Nazmiye Özgüç. Pegem Akademi, Ankara.

ANONYMOUS: 1953, "Master Plan Flood Control, Drainage, Irrigation And Agronomy". The Meriç-Evros River Permanent Committe, **Harza Engineering Company**, 226 P, Chicago.

ANONİM,: 1999, **Türk Çevre Mevzuatı,** Cilt I. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s.556, Ankara.

ANONİM,: 2010, Gala Gölü Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Analitik Etüt Raporu", **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**, Bel-Da LTD, Ankara.

AYDINÖZÜ D, BÜYÜKOĞLAN F, İBRET Ü.: 2012, "Floristik Bölgeler Açısından Trakya'nın Bitki Toplulukları", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı 25, s. 1-13. İstanbul

AKİPEK, Ö, İ.: 1969, **Devletler Hukuku, İkinci Kitap: Devletler Hukuku Şahıslarından Devlet**, 3. Bası, Ankara, s. 15.

ATASOY, A, GEÇEN, R, ve KORKMAZ, H.: 2012, **"**Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay) – Suriye Sınırı" **Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,** s,1-13, Hatay.

ANDERSON, E. W.: 2003, Jeopolitik: Savaş Alanı Olan Uluslararası Sınırlar. C. Gray & G. Sloan (Eds.), **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları**, Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya (pp. 168–184). Ankara.

ANDERSON, M.: 1996, "Frontiers, Territory and State Formation in the Modern World"(First Edition). **Cambridge: Blackwell Publishers Ltd**, s.21-29. London.

AKBULUT, G.: 2010, **Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı**, Anı Yayıncılık, Ankara.

ATALAY, İ.: 2011, **Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, Meta Basım. İzmir.

ASRAR, S., and OMRAN A.: 2017, "How Were the India-Pakistan Partition Borders Drawn" **Aljazeera,** www.aljazeera.com. Erişim: 30.03.2020.

Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu, 2013, Kanun Numarası: 2565, Kanun Kabul Tarihi: 18/12/1981, Yayımlandığı **Resmi Gazete** Tarihi: 22/12/1981, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 17552, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17552.pdf

Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliği, 10/5/2019 tarihli ve 30770 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 9/5/2019 tarihli ve 1053 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı uyarınca bu Yönetmelik Cumhurbaşkanlığı Yönetmeliğinin ilgili bölümünde yer almaktadır. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.835949.pdf.

BAYARTAN, M.: 2017 "Mekân ve Mekânın Yeniden İnşası", Tarihi Coğrafya, **Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını** (Ed. O. Gümüşçü), s.166-189, Eskişehir.

BAYARTAN. M.: 2018a, "Türkiye Turizminin Tarihi ve Mimari Kaynakları", Türkiye Turizm Coğrafyası Kitabı, s. 293-316, **Paradigma Akademi**, İstanbul.

BAYARTAN. M.: 2018b, "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası", Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Kitabı 5. Bölüm, **Pegem Akademi**, Ankara.

BALCI AKOVA. S.: 2008., "Enez'in Kalkınmasında Coğrafi Faktörlerin Rolü (Doğal Faktörler)". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü **Coğrafya Dergisi** s.1-25.

BALCI AKOVA, S.: 2002, **Ergene Havzasının Coğrafi Potansiyeli**, Çantay Yayınevi, İstanbul.

BALCI AKOVA, S.: 2002, **Ergene Havzasında Mekânsal Kullanım**, Çantay Yayınevi, İstanbul.

BATUR, E., 2011.: "Uzaktan Algılama ve CBS Entegrasyonu İle Taşkın Alanlarının Belirlenmesi: Meriç Nehri Örneği", **Hava Harp Okulu Komutanlığı, Havacılık Ve Uzay Teknolojileri Enstitüsü,** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BAŞER, T.: 2019, "Sınır Aşan Sular'ın Kentsel Alanlarda Ortaya Çıkardığı Sorunlar: Edirne-Meriç Nehri Örneği", T.C. **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı**. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.

BREZİNSKİ, Z.: 1998, "Büyük Satranç Tahtası - Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri", Çeviri, Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık, **Sabah Kitapları**, s. 37-38, İstanbul.

BAKIRCI, M. ve AYDOĞDU, M.: 2019. "Türkiye'de Uluslararası Yolcu Ulaşımının Sınır Kapılarına Göre Yoğunluk Analizi". **1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi** , s.790-811. İstanbul.

BAKIRCI, M.: 2013b, "Türkiye'nin Uluslar arası Ulaşımında Demiryolu Sınır Kapılarının Yeri ve Etkinliği", **Marmara Coğrafya Dergisi**, No 28, s.370-407, İstanbul.

BALİBAR, E.: 2002, **Politics and the Other Scene**, London: Verso.

BAUD, M. and SCHENDEL. W.: 1997, "Toward a Comparative History of Borderlands". **Journal of World History**, 8(2), 211-242.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı: 2005, "İltica ve Göç Mevzuatı", **BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı Yayını.** Ankara.

BARKIN, E.: 2014, "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl 72, Sayı 2014/1, s. 333-360.

BOZKURT, E.: 1992, **Devletler Hukuku Bakımından Türkiye'nin Sınır İlişkileri**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, s.16.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK KILIÇ, E., ERKAN AKGÜN, Ö., KARADENİZ, Ş., DEMİREL F.: 2014, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Pegem Akademi 18. Baskı, Ankara.

BİLGİLİ, M., TOPRAK, M.A.: 2020, "Kuantum Mekaniği, Sosyal Bilimler Felsefesi ve Coğrafya", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (1), s.369-381.

CORNER, J.: 1999, "Field Operations", İn Architecture of the Borderlands, AD 69, Editedby Cruz, T., Boddington, A., New York: **Wiley&Sons,** p.53-55.

COHEN, A.P.: 1998, "Boundaries and Boundary Consciousness: Politicizing Cultural İdentity". **In The frontiers of Europe**, Editedby: Anderson, M. and Bort, E. London: Pinter. p.22–35.

DAĞTEKİN, H.: 1989. "Günümüzde Tarih Haritacılığının Durumu ve Biz", IX. Türk Tarih Kongresi (1981) Bildirileri, 1451-1504. **TTK Yayınları**. Ankara.

DEMİR, T.: 2020, **Siyasi Coğrafya ve Sıra dışı Sınırlar**, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

DEMİRCİ, A.: 2005, "Küreselleşen Dünyamızda Coğrafyanın Siyasal Gücü ve Türkiye Ölçeğindeki Rolü", **Marmara Coğrafya Dergisi,** Sayı: 12, s,1-16, İstanbul.

DOĞANAY, H.: 1986, "Türkiye'nin Coğrafi Konumu ve Milli Sınırları İle İlgili Bazı Meseleler". **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı:44, s.105-154, İstanbul.

DOĞANAY, H.: 2014, **Türkiye Beşerî Coğrafyası** (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

DOĞANAY, H.: 2011. **Türkiye Ekonomik Coğrafyası**. Pegem Yayıncılık. İstanbul.

DARKOT,B.: 1949, **Avrupa Coğrafyası**, İ.Ü. Coğr.Enst.yay.12, İstanbul.

DUMAN, L.: 2016, **Vatan'ın Son Parçası Hatay'daki Uluslaştırma Politikaları**, İletişim Yayınları, İstanbul.

DENİZ, O, ve DOĞU, A,F,: 2008, "Türkiye-İran Sınırı: Sınırın Coğrafi Durumu ve Sınır Köylerimizin Sosyo-Ekonomik Yapıları", **Doğu Coğrafya Dergisi**, cilt 13, sayı 19, s. 49-72, Erzurum.

DÖNMEZ, Y.: 1990, **Trakya'nın Bitki Coğrafyası**, İ.Ü. Yayın No.3601, İstanbul:11.

DÖNMEZ, Y., AYDINÖZÜ, D., BÜYÜKOĞLAN, F., İBRET, B.Ü.: 2012, "Floristik Bölgeler Açısından Trakya'nın Bitki Toplulukları**"**, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı 25, s.1-13, İstanbul.

DENİZ T.: 2013. “Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri”, **International Journal of Social Science**, ISSN: 2147-2971, Volume 6/4, April 2013, www.jasstudies.com, DOI Number: http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1154, p. 351-370

EREN, H.: 1999, **Türkçenin Etimolojik Sözlüğü**. İstanbul.

ELMAS, G.: 2001, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler** , Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul

FRİCKE, C.: 2012, “Metropolitan Cross-Border Governance in the Context of Contingency and Institutionalization”, Evidences from Basel and Lille, **Paper presented at the International Conference**, Paris.

FİCK, S.E. And HİJMANS, R.J.: 2017, “Woldclim 2: New 1-Km Spatial Resolution Climate Surfaces For Global Land Areas”. **İnternational Journal Of Climatology**.

GÜNEL, K.: 1995, “Siyasal Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar”, **Türk Coğrafya Dergisi,** Sayı 30, s,457-461, İstanbul.

GÜNEL, K.: 1997, **Coğrafyanın Siyasal Gücü,** Çantay Kitabevi. İstanbul

GÖNEY, S.: 1993, **Siyasi Coğrafya**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No, 103, cilt II, İstanbul.

GAUTAM, Tika R.: 2005, “Causes and Impact of Migration : A Sociological Study of Emigration From Kandebash, Baglung, Nepal”, **Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology**, Volume 1, p.146-163.

GEÇEN, R., ve ÇETİN Furkan U.: 2017, "Hatay İli Jeopolitiğini Şekillendiren Temel Faktör: Suriye Sınırı". **Çukurova Araştırmaları Dergisi**, 3(2), s.126-149.

GREEN, S.: 2005, "Notes from the Balkans: Locating Marginality and Ambiguity on the Greek-Albanian Border". **Princeton University**. p.1-7.

GÜMÜŞÇÜ, O,: 2008, "Tarihi İncelemelerde Arazi Araştırması ve Harita Kullanımı". **Erdem Yayını**, 51: 111-136

GÜMÜŞÇÜ, O.: 2010 "Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı", **Ahmet Yesevi Üniversitesi**, sayı:52, s,79-104 Çankırı.

GLASSNER, M., FAHRER, C.: 2003, **Political Geography**, 3. Edition, USA.

GÜLER, B.: 2005, "Pınarhisar- Saray (Trakya Havzası Kuzeyi) Arasında Yüzeylenen Soğucak Formasyonunun Rezervuar Özelliklerinin İncelenmesi", **Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı** Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

GÜLER, A.: 2019, "Devletlerin Sınır Güvenliğinin Siber Açıdan Değerlendirilmesi" **Cyberpolitik Journal** Vol. 4, No. 8 www.cyberpolitikjournal.org , s 165-182

GİORDANO, M. A.,WOLF, A. T.: 2003, "Sharing Waters: Post-Rio International Water Management", **Natural Resources Forum**, s. 27, 163-171.

GÜLEÇ, C.: 2015, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları". **Journal of TESAM Academy**, 2 (2). s, 81.100.

HANSEN, R.& PAPADEMETRİOU, D.: 2014,"Securing Borders: The Intended, Unintended and Perverse Consequences". Washington, DC: **Transatlantic Council on Migration, Migration Policy İnstitute.** s,1-21

HARVEY, D.: 2010. **Postmodernliğin Durumu** (Çev. S. Savran), Metis Yayınları. İstanbul.

HUNTİNGTON, S. P.: 2015, **Medeniyetler Çatışması**, (Çev. Murat Yılmaz), Kitap yurdu Yayıncılık, İstanbul.

HUDSON, A.: 1998, "Beyond the Borders: Globalisation, Sovereignty and Extra-territoriality". **Geopolitics**: 3:1 , s,89-105.

HOUTUM Van H.: 2005, "Geopolitics The Geopolitics of Borders and Boundaries". **Nijmegen Centre for Border Research**, Radboud University, The Netherlands. 10(4), p. 405–415.

İNAL, K.: 2007, "Türkiye Cumhuriyeti Trakya Kara Sınırları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.** Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İLHAN, S.: 2000, **Avrupa Birliğine Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

İŞCAN, İ. H.: 2004 "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, s. 47-79. Ankara.

İGEME (İhracatı Geliştirme Merkezi), Ankara, 1999.

İçişleri Bakanlığı, 2006, ESYSUYEP, "Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı", Ankara.
https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0962629806000217
Erişim Tarihi: 04.11.2020

IVAYLOVGRAD DAM,: 2006, **National Institute of Meteorology and Hydrology** (NIMH), Plovdiv –Bulgaria,

JONES, S. B.: 1945, "Boundary-Making: A Handbook for Statemen", **Treaty Editors and Boundary Commissioners,** Washington: Rumford Press.

JONES, S. B.: 1959, "Boundary Concepts in the Setting of Place and Time". **Annals of the Association of American Geographers**, Volume. 49, No. 3, s.241-255.

JOHNSTON, R. J.: 2004. **Geography & Geographers: Anglo-American Human Geography Since 1945**. London.

KAYA, A.: 2013, "Sınır Güvenliği Paradigmalarındaki Değişim ve Türkiye'nin Sınır Güvenliği Yapısının Analizi", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt 4 (Sayı 2), s,1-12, Ankara.

KARABAĞ, S.: 2014, **Jeopolitik Açıdan Sınırlar**, Pegem Akademi, 3.baskı, Ankara.

KAZEL, E., ve BAYARTAN, M.: 2021, "Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'nin Sınır Güvenliği: Batı Kara Sınırları", **Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, 6 (1), 201-219.

KOÇ, F. ÇETLİ, E. ÖZKOÇAK, V.: 2020, "Biyometrik Verilerin Giriş-Çıkış Noktalarında Kullanılması ile Suç- Geçiş Bölgelerinin Güvenliğinin Sağlanması"**. Electronic Turkish Studies**. 2020, Cilt. 15 Sayı 1, s,447-456.

KUHN, T. S.: 2008, **Bilimsel Devrimlerin Yapısı** (Çev. N. Kuyaş), Kırmızı Yayınları. İstanbul.

KARŞILI,C.: 2011, "Türkiye'de Akarsu Havzalarında Kişi Başına Düşen Su Miktarının Coğrafi Bilgi Sistemleriyle Analizi", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.** Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

KİBAROĞLU, A.: 2008, "Meriç Nehir Havzası Sınır aşan Su Politikaları". **5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları, Taşkın Konferansları**. 19-20 Haziran, Edirne.

KORKUT, C.: 1970, **Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye'nin Sınırları**, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Koll. Şti. İzmir.

KORKUT, A.: 1993, **Edirne İli ve Yakın Çevre İncelemeleri**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Devlet Kitapları, Ankara.

KOCAMAN, S.: 2011, "Edirne İli'nin Turizm Coğrafyası", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı** Doktora Tezi, Erzurum.

LUCRETİUS,: 1974, **De Rerum Natura**, Çeviri: Tomris Uyar-Turgut Uyar (2011), Hürriyet Yayınları, İstanbul.

LOVERİNG, J.: 2007, "The New Imperial Geography", In S Bagchi and S Lawton (Eds.), **Econonmic Geography: Then now and the future**. London: Routledge, p.357-385.

LACOSTE, Y.: 1976, **Coğrafya Savaşmak İçindir** (Çev.A. Arayıcı) (1998), Özne Yayınları. İstanbul.

LEFEBVRE, H.: 1991, **The Production of Space**, Oxford Blackwell London.

MALKARALI, S.,KORKMAZ, M.S., SEZEN, N.: 2008, "Meriç Nehri Taşkını ve Taşkınlar ile İlgili Geliştirilen Uluslar arası Projeler", **5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları, Taşkın Konferansları.** 19-20 Haziran, Edirne.

MADEN, T.E.: 2010, "Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Meriç Nehri Örneği", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara.

MÜTERCİMLER, E.: 1997, **21. Yüzyıl ve Türkiye "Yüksek Strateji**", Erciyaş Yayınları, İstanbul.

MİNGHİ, J.: 1963, "Boundary Studies in Political Geography". **Annals of the Association of American Geographers**, 53(3): 407–428.

NEWMAN, D.: 2003, "Boundaries". **In a Companion to Political Geography,** Edited by: Agnew, J., Mitchell, K. and Toal, G. 123–137. Oxford: Blackwell.

NEWMAN, D.: 2006, "The Lines That Continue to Separate us; Bordiers in our 'Borderless' **World.** 30 (2), 143-161. Progress in Human Geography.

NEWMAN, D. and PAASİ, A.: 1998, "Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography". **Progress in Human Geography**, 22(2): 186–207.

OWENS, E. J.: 2000, **Yunan ve Roma Dünyasında Kent**, Homer Kitabevi ve Yayıncılık. İstanbul.

ORHAN, O.Z**.:** 2000, **Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İTO Yayınları No: 2000-27, İstanbul.

ÖNGÖR, S.: T.Y. "Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik" İstanbul.

ÖZENEN, C. G.: 2003, **Havaalanı Yatırımlarında Özelleştirme Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler**. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Devlet Planlama Teşkilatı- Yayın No : DPT 2777.

ÖZTÜRK, N**.:** 2006, "Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, s.107-127

ÖZDEMİR, H.: 2008, "Türkiye'nin "Sınır-Ülke" Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası". T.C. Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **Avrasya Etütleri Dergisi**, 1 (33), 7–46.

ÖZEY,R.: 1996, **21. Asrın Ufkunda Türkiye**, Marifet yayınları, İstanbul.

ÖZEY, R.: 1997, "Türkiye'nin Sınır Aşan Suları ve Sorunları". **Doğu Coğrafya Dergisi.**s.49-68

ÖZEY, R.: 1998, **Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye**, Marifet Yayınları s.47, İstanbul.

ÖZEY, R.: 2001, "Türk Dünyası'nın Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri", **Avrasya Etütleri***,* No 20: Özel Sayı, s. 85.Ankara.

ÖZEY, R.: 2013. **Ticaret Coğrafyası ve Küreselleşme**, Aktif Yayınevi, s.84. İstanbul.

ÖZEY, R.: 2000, **Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi,** Marifet Yayınları, İstanbul.

ÖZEY, R.: 2002, **Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya**, Aktif Yayınları, İstanbul.

ÖZGEN, N.: 2014, "Sınırı Düşünmek ya da Sınırda Düşünmek (Söyleşi)", D. Danış & İ. Soysüren (Eds.), Sınır ve Sınırdışı, Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinler arası Bakışlar, **Nota Bene Yayınlar**, s.133–153, Ankara.

ÖREN, M.: 2003, **Altı Gün Savaşı: Haziran 1967 ve Modern Ortadoğu'nun Yapımı,** Presidio Basım.

ÖZİŞ, U; Y. ÖZDEMİR; T. BARAN; F. TÜRKMAN; O. FISTIKOĞLU And Y. DALKILIÇ.: 2002, **Türkiye'nin Sınır Aşan Sularının Su Hukuku ve Su Siyaseti Açısından Durumu**. In: Sınır Aşan Sularımız (Ed.): Zekai Sen. İstanbul: Su Vakfı Yayını, s. 36-37.

ÖZTÜRK. MZ.: ÇETİNKAYA. G., AYDIN. S.: 2017, "Köppen-Geiger İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye'nin İklim Tipleri". **Coğrafya Dergisi** 17-27

ÖZGÜÇ, N., TÜMERTEKİN, E., 2000. **Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar. Coğrafyacılar,** Çantay Kitabevi. İstanbul.

ÖZÇAĞLAR, A.: 2003. **Coğrafyaya Giriş**, Baskı. Hilmi Usta Matbaacılık. Ankara.

PATTİSE, D. William: 1964, "Coğrafyanın Dört Geleneği", **Ege Coğrafya Dergisi**, 12 (2003), 119-125, Çev. Yılmaz Arı, İzmir.

PAASİ, A.: 1996, "Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border". (First Edition). **Chichester: John Wiley,** s.17-29.

PAASİ, A.: 1998, "Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows". **Geopolitics,** 3:1 , s.69-88.

PAASİ, A.: 2005b, "Generations and the 'Development' of Border Studies". **Geopolitics,** 10(4), s.663-671.

PAASİ, A.: 2009, 'The Resurgence of the "Region" and "Regional İdentity": Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe". **Review of International Studies**, 35(1), s.121-146.

PAASİ, A.: 2010, "Re-visiting the Region and Regional İdentity: Theoretical Reflections with Empirical İllustrations". The Archaeology of Regional Technologies. (First Edition).**London: The Edwin Mellen Press**, s.15-33.

PAASİ, A.: 2011,"A Border Theory: An Unattainable Dreamor a Realistic Aim for Border Scholars". In D. Wastl-Walter, (Editor). **The Ashgate Research Companion to Border Studies**, London: Ashgate.

PAASİ, A.: 2013,Forthcoming in, Nuala Johnson, Richard Schein and Jamie Winders (Eds. 2013),**"**Borders and Border-Crossıngs "**Wiley Blackwell Companion to Cultural Geography.** London.

PAKALIN, M. Z.: 1993, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** I-II-III, MEB yay., Ankara.

PRESCOTT, J.V.R., Triggs, Gillian D.: 2008, "International Frontiers and Boundaries: Law, Politics and Geography", **Martinus Nijhoff Publishers**, Leiden.

PİCKLES, J.: 1995. Ground Truth: The Social Implications of Geographic Information Systems, Guilford Press, New York.

RATTİ, R.: 1993: "How Can Exist Barriers and Border Effects be Overcomed". **European Reserach in Regional Science Series**, 3(1), p. 60-69.

RAPER, J., RHİND, D., ve SHEPHERD, J.: 1992, **Postcodes: The New Geography**, Longman Scientific and Technical, London.

RÜŞTÜ, I., SALEM, K.: 2004, "Türkiye'nin Sınır Aşan Akarsularına Coğrafi Bir Bakış", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 10, s: 53-72

SALAN, M.: 2017, "Kitābü'l-İdrāk Haşiyelerinin Özgün Söz Varlığı ve Anadolu Türkçesindeki Karşılıkları", **Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt,2 Sayı 1, s.103-144, Bartın.

SHANTZ, J,: 2010, **Racism and Borders: Representation, Repression, Resistance**, New York.

STEİN, M.: 2007, **Osmanlı Kaleleri ve Avrupa'da Hudut Boyları**. çev. G.Ç. Güven, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

SZEKELY, A.: 2013, "Border Region Structures". **Analecta Technica Szegednensia**, 7(1), p.64-70.

SÖNMEZOĞLU, F.: 1996, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Dergisi Yayınları.

SÜMER, H,H.: 1987, "Türkiye'nin Kara Ülkesinin Sınırları", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, s. 6.

SÖYLEMEZ, E,: 2017, "Sınır Bölgelerinde Sosyo-Mekânsal Etkileşim ve Yönetişim: Türkiye'nin AB ve Gürcistan Sınır Bölgeleri", Gazi Üniversitesi, **Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara.

SAVAŞERİ,İ.U.: 2014, "Avrupa Birliği Entegre Sınır Yönetiminin Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkisi ve Yeniden Yapılandırma Çalışmaları" **Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü**, **Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.175, İstanbul.

ŞENGÜLER, İ.: 2013, "Ergene (Trakya) Havzası'nın Jeolojisi ve Kömür Potansiyeli". **MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni,** Sayı 16, s.109-114.

ŞENER B.: 2014, "Sevr Fobisi/Sendromu: Türkiye'nin Güvenlik Endişesini Anlamak Üzerine Düşünceler", **Turkish Studies (Elektronik) cilt-sayı, 9(5)** p. 1835-1847.

ŞİMŞİR, B.: 1986, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

TANOĞLU, A.: 1952-1953, **Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951),** İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası, c:14, İstanbul.

TANOĞLU, A.: 1966, **Nüfus ve Yerleşme**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 45 İstanbul.

TUNÇDİLEK, N.: 1986, **Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi**, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

TOLUNER**,** S.: 1989**, Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)**, 4. Baskı, İstanbul, s. 31.

TÜMERTEKİN, E.: 1990. **Çağdaş Coğrafi Düşüncenin Oluşumu ve Paul Vidal de la Blache**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3603. İstanbul.

TÜMERTEKİN, E.: 1994, **Beşeri Coğrafyaya Giriş,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No. 2464 İstanbul.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N.: 1997. **Ekonomik Coğrafya**, Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul.

TIRIL. A.: 2010, "Sınır Aşan Sular: Türkiye ve Paydaşlarının Sınır Aşan Sular Politikalarına Siyasal ve Ekolojik Bir Bakış", **Sinop Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Dergisi**, s 329-342. Sinop.

TOKLU, V.: 1998, "Su Sorunu, Uluslararası Hukuk ve Türkiye", **Turhan Kitabevi**.

TOPGÜL, S.: 2012,"Gala Gölü Milli Parkı'nın (Edirne) Sosyo-Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi: Yeni karpuzlu Örneği", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

TURGUT, S., SİYAKO, M. And DİKLİ, A.: 1983, "The Geology and Petrolleum Prospect Of The Thrace Basin". **Proceedings Of The Geological Congress Of Turkey**. No: 4pp.35-46., Ankara.

T.C. Ticaret Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı.

Türk Dil Kurumu. Büyük Sözlük. http://tdkterim.gov.tr/bts/

TDK. (n.d.). Türkçe Genel Sözlük. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php.

The Dictionary of Human Geography (Blackwell;2009;5th Edition), Edited by Derek Gregory, Ron Johnston, Geraldine Pratt, Michael Watts and Sarah What more, E book.

Uluslar arası Mülteci Hakları Derneği Gözlem Raporu 10.03.2020

Uluslararası Göç ve Mülteci Derneği (İMRA), 2020 "Avrupa'ya Açık Çağrı Raporu"

ÜNLÜ, M., AYDIN, Ş.: 2005, Askeri Liselerdeki Genel Coğrafya Konularının Askeri Coğrafya ile İlişkisine Dair Bir Araştırma. Marmara Coğrafya Dergisi s.27-28. İstanbul.

YEŞİLTAŞ, M.: 2015b, "İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti". **SETA Analiz**, sayı, 136, s.1-40. İstanbul

YILDIZ, D.: 2015, "Meriç Havzası'ndaki Su Yönetiminin Aşağı Kıyıdaş Ülkelere Olumsuz Etkileri" **İnşaat Mühendisi-Su Politikaları, Hidropolitik Akademisi**. s,1-15

YILDIZ, A.,SOYLUK, A., ve SARICIOĞLU, P.: 2018, "Geçmişten Günümüze Sınır Duvarları". **Asia Minor Studies Sipecial İssue,** cilt 6, s,1-17.

YILMAZ, E.: 2019. "Batı Trakya Türklerinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 6(3),s,252-260, https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/44114/534837.

ZAL,N.: 2006, "Aşağı Meriç Vadisi Taşkın Ovası'nın Biyosfer Rezervi Olarak Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma". **Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı**. Doktora Tezi. Ankara.

https://www.setav.org/turkiyenin-sinir-politikasi-teknoloji-agirlikli/
Erişim Tarihi: 04.11.2020

https://www.savunmasanayist.com/ates-mobil-sinir-guvenlik-sistemi
Erişim Tarihi: 17.11.2020

https://www.savunmasanayist.com/ates-mobil-sinir-guvenlik-sistemi
Erişim Tarihi: 17.11.2020

https://www.haberturk.com/son-dakika-haberler-gocmenlere-avrupa-kapilari-acildi-sinira-yuruyorlar-2597795 Erişim:28.02.2020

https://www.haberturk.com/bulgaristan-dan-sinira-hareketlenen-multecilerle-ilgili-aciklama-2598299 Erişim:28.02.2020

https://bahriyeenstitusu.org/wp-content/uploads/2017/05/BahriyeEnstitusu_Barbaros.pdf
Erişim:10.01.2020

https://web.archive.org/web/20160214174107/http://www.buzlu.org/turkiyenin-komsulari-ve-cografi-sinirlari/Erişim: 10.04.2020.

https://www.haberturk.com/son-dakika-haberler-gocmenlere-avrupa-kapilari-acildi-sinira-yuruyorlar-2597795Erişim: 28.02.2020.

https://www.haberturk.com/bulgaristan-dan-sinira-hareketlenen-multecilerle-ilgili-aciklama-2598299 Erişim: 28.02.2020.

http://www.qub.ac.uk/researchcentres/CentreforInternationalBordersResearch/ABS-CIBRBibliography/ Erişim: 15.01.2020.

http://www.ipsala.gov.tr/gumruk-mudurlugu
(Erişim Tarihi 10.08.2020).

https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri (Erişim Tarihi 01.08.2020).

https://www.ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/sinir-ticareti (Erişim Tarihi 25.07.2020).

http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (Erişim Tarihi 25.07.2020).

http://www.tuicakademi.org/turkiyede-sinir-guvenligi-ve-sinir-yonetimine-ab-etkisi/ (Erişim Tarihi 10.08.2020).

“Berlin Wall 1961-1989.” Hıstory for the Relaxed Hıstorıan, www.emersonkent.com/history_dictionary/berlin_wall.html
Erişim: 25.03.2020.

ÖZGEÇMİŞ

Ercan KAZEL, 2011 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünden mezun olmuştur. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa kabul edilmiştir. 2014 yılında "Yalova Şehir Coğrafyası" adlı yüksek lisans tezini tamamlamıştır. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda doktora programına kabul edilmiştir. Eylül 2013 yılından itibaren, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı personeli olarak İstanbul'da çeşitli okul ve kurumlarda öğretmen ve idareci olarak çalışmıştır. İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü Strateji Geliştirme Biriminde Ar-Ge personeli olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları beşeri ve iktisadi coğrafya; şehir coğrafyası, siyasi coğrafyadır.